

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ÇOK YÖNLÜ DIŞ POLİTİKAYI ANLAMAK:
KIRIM'IN İLHAKINDAN
SONRA KAZAKİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

Artur UTEBAYEV

2502150515

TEZ DANIŞMANI

Prof.Dr. Saadet Gülden AYMAN

İSTANBUL – 2022ÖZ

ÇOK YÖNLÜ DIŞ POLİTİKAYI ANLAMAK: KIRIM’IN

İLHAKINDAN

SONRA KAZAKİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

ARTUR UTEBAYEV

Bu tez, ikinci kademe devletlerin uluslararası arenadaki davranışları üzerinedir. Uluslararası ilişkiler biliminde bu davranışlar konusunda devam eden tartışmalar ışığında eski Sovyet devletlerinin dış politika stratejilerini mercek altına almaktadır. Bunu yaparken sıklıkla kullanılan “çok yönlü dış politika” terimi Kazakistan örneğinde ele alınmaktadır. Kazak çok yönlülüğünün incelenmesi ele alan bu tezin amacı iki aşamalıdır: sistematik literatür taraması yoluyla çok yönlü politikanın özünün keşfedilmesi ve iki ampirik çalışmayı temel alarak bunun uygulanabilirliğinin analiz edilmesidir. Dönemsel anlamda bu tez, öncelikle 2014’te Kırım’ın Moskova tarafından ilhak edilmesinin ardından Kazak-Rus ilişkilerine odaklanmıştır.

Veri toplama amacıyla literatür taraması yapılırken ProQuest veri tabanının ‘Siyaset Bilimi Veritabanı’ kullanılırken iki ampirik çalışmaya yönelik veriler, Kazakistan Cumhurbaşkanı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik (BMGK) Konseyi resmî internet sitelerinden toplanmıştır. Literatür taramasının sonuçları konuyla ilgili ana temaların ekonomiyi, güvenliği ve çok yönlülüğü tanımlayan ikili ve çok taraflı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur

Ampirik veriler Kazakistan’ın çok yönlü dış politikası çerçevesinde, Ak Orda’nın Kremlin’e karşı sınırlı çoğunluğun yanında yer almasını, bağlayıcı katılım ve yumuşak dengeleme stratejilerini içeren riskten korunma politikasıyla açıklanabileceğini göstermektedir. Tez, Kazakistan’ın Moskova’nın baskın etkisini dengelemek amacıyla diğer alanlarda Rusya ittifaklarına alternatif oluşturmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, çok yönlü dış politika, Moskova, Kırım’ın ilhak, Büyük Güçler.

ABSTRACT

UNDERSTANDING THE MULTI-VECTOR FOREIGN POLICY: KAZAKH- RUSSIAN RELATIONS AFTER ANNEXATION OF CRIMEA ARTUR UTEBAYEV

In light of an on-going debate in International Relations scholarship over behaviour of the secondary-tier states on the international arena, this thesis is tasked with exploring the term of multi-vector foreign policy, which is often used to explain the foreign policy strategy of the ex-Soviet states. Evidenced from the study of the Kazakh multi-vectorism, the aim of this thesis is two-fold: explore the essence of the foreign policy through systematic literature review; as well as analysing its applicability in practice based on two empirical studies.

To specify the foreign policy area, the analysis was primarily focused on Kazakh-Russo relations following the annexation of Crimea by Moscow in 2014. To gather data, the 'Political Science Database' of the ProQuest repository was used as a source for the literature review, whereas data for two empirical studies were collected from the official websites of the President of Kazakhstan and the United Nations Security Council. The results of the literature review suggest (and confirm the results of the previous studies) the main themes being economic, security as well as bilateral and multilateral relations that define multi-vectorism.

Empirical evidence show that multi-vector foreign policy of Kazakhstan is better explained through the application of hedging policy that includes AqOrda's limited bandwagoning, binding-engagement and soft balancing strategies towards Kremlin. This thesis argues that Kazakhstan tries to strengthen the other vectors in its foreign policy strategy by forming alternatives to Russia alliances so as to balance the excessive influence of Moscow.

Keywords: Kazakhstan, multi-vector foreign policy, Moscow, annexation of Crimea, Major Powers.

ÖN SÖZ

Bu tezin yazıldığı süre boyunca çok fazla destek ve yardım aldım. Öncelikle doktora yolculuğuna çıkmam ve bu tezi tamamlamam için bana güç, bilgi ve fırsat veren Allah'a şükürler olsun.

Tez izleme komiteme teşekkür etmek istiyorum. Doktora çalışmam boyunca sağladığı rehberliğin, büyük desteklerin, aydınlatıcı tartışmaların ve önerilerin yanı sıra bilimsel tavsiyeleri için öncelikle danışmanım Prof. Dr. Saadet Gülden AYMAN Hoca'ya; ikinci olarak ise komite üyesi Doç. Dr. Hasan DURAN Hoca'ya sürekli desteği, varlığı ve yapıcı önerileri için şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca yorumları ve desteği için bir diğer komite üyesi Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA Hoca'ya teşekkür etmek istiyorum. Böylesine profesyonel ve özverili akademisyenlerden oluşan bir ekip tarafından denetlenmek benim için büyük bir ayrıcalık ve onur oldu.

Bu doktora programını finanse ettiği için Türkiye Bursları Programı'na teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Sevgili aileme de şükranlarımı sunmak istiyorum. Sürekli desteği ve ilgisi için eşime, sabırlı ve mantıklı olduğu için büyük oğluma ve yalnızca bize katıldığı ve son bölümde neşe getirdiği için de küçük oğluma teşekkür ederim.

Son olarak da arkadaşlarıma, meslektaşlarıma ve biraz da olsa tezime katkısı olan herkese teşekkür etmek istiyorum. Hepinize teşekkür ederim.

Artur UTEBAYEV

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK YÖNLÜLÜĞÜN ÖZELLİKLERİNİ TANIMLAMAYA YÖNELİK SİSTEMATİK YAKLAŞIM

1.1. Araştırmanın Stratejisi	16
1.2. Çok Yönlülüğün Bölgesel Analizi	19
1.2.1. Asya-Pasifik: Avustralya, Kanada, Filipinler, Tayland, Vietnam, Güney Kore, Japonya	19
Avustralya	20
Kanada	22
Filipinler	23
Tayland	24
Vietnam	26
Güney Kore	26
Japonya	27
1.2.2. Orta Doğu: Katar	28
1.2.3. Avrupa: (Eski-Sovyet Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya) Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Belarus, Ukrayna, Sırbistan ve İskandinav ülkeleri	29
Ermenistan	31
Azerbaycan	32
Gürcistan	34
Moldova	35
Belarus	36

Ukrayna	37
Sırbistan	39
1.2.3. Nordik Devletler: Norveç, İsveç, Danimarka ve Finlandiya	40
1.2.4. Orta Asya: Özbekistan ve Kazakistan	41
Özbekistan.....	46
Kazakistan.....	48
1.3. Çok Yönlü Dış Politika Modeli	56

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVEDE KAZAKİSTAN'IN RİSKTEN KORUNMA STRATEJİSİ

2.1. Kazakistan'ın "Boyutunun" Tanımlanması.....	59
2.2. Daha Zayıf Bir Devletin Tehdide Tepkisi.....	63
2.3. Kumru'nun Kurdu Bağlaması	67
2.4. Yumuşak Dengeleme	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NDEKİ KAZAKİSTAN

3.1. Eleştirel Söylem Analizi	88
3.2. Kelime Analizi	90
3.3. Geçişlilik (Transitivity) Analizi	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI NAZARBAYEV'İN KAZAKİSTAN HALKINA 1997-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİTAPLARI

4.1. Metodoloji	108
4.2. Uluslararası İçerik	110
4.3. Büyük Güçler.....	112
Rusya.....	114
Çin.....	115

ABD.....	117
Avrupa Birliği	118
4.4. Uluslararası Kuruluşlar	119
AGİT ve DTÖ	120
Şanghay İşbirliği Örgütü	120
Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü	121
NATO.....	122
EurAsEC/ AEB	122
4.5. Söylem Analizi	123
SONUÇ	129
EKLER.....	150
BİBLİYOGRAFYA.....	Ошибка! Закладка не определена.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Creswell ve Creswell'in nitel veri toplama türlerindeki belgelerin özellikleri, seçenekleri, avantajları ve sınırlamaları.....	11
Tablo 2 Çok yönlülüğün özellikleri ve referans sayısı	18
Tablo 3 Devletlerin kapasitesinin ölçülmesi.....	62
Tablo 4 Birim düzeyinde faiz Dengesi	70
Tablo 5 Birleşmiş Milletler'in Oy Vermeleri (2019).....	88
Tablo 6 Oy verme korelasyon katsayısı	88
Tablo 7 Olumlu ve olumsuz duygular korelasyon katsayısı	94
Tablo 8 Temaların yakınsaması analizi	100
Tablo 9 Halliday'in Geçişlilik Çözümlemesi	102
Tablo 10 Kazakistan'ın Büyük Güçlerle işbirliği alanları	126
Tablo 11 Tüm Konuşmalar.....	150

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Creswell ve Creswell'in gösterimleri	14
Şekil 2 Kazakistan temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime.....	91
Şekil 3 Çin temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime.....	91
Şekil 4 Rusya temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime	92
Şekil 5 ABD temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime.....	92
Şekil 6 Tema ve genel kelime sayımı	99
Şekil 7 Geçişlilik Çözümlemesi	103
Şekil 8 Ülkeler referansları	113
Şekil 9 Büyük Güçler: İşbirliği Alanları.....	113

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABMI	: Asya Tahvil Piyasası Girişimi
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Güvenlik
ANZUS	: Antlaşması
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BKBY	: Bir Kuşak Bir Yol
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
C4ISR	: Komuta, Kontrol, Muhabere, Bilgisayar, İstihbarat, Gözetleme ve Keşif
CAC	: Orta Asya – Merkez Doğal Gaz Boru Hattı
CAC	: Rusya Orta Asya - Merkez Boru Hattı
CENTCOM	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Komutanlığı
CMI	: Chiang Mai Girişimi
CNPC	: Çin Ulusal Petrol Şirketi
CPC	: Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu
CTR	: İşbirlikçi Tehdit Azaltma
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
EaP	: Doğu Ortaklığı
EBRD	: Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
ENP	: Doğu Komşuluk Politikası
ENPI	: Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı
ESA (CDA)	: Eleştirel Söylem Analizi
EurAsEC	: Avrasya Ekonomi Topluluğu
EVI	: Ekonomik Kırılganlık Endeksi
FPDA	: Beş Güç Savunma Düzenlemesi
GPI	: Küresel Barış Endeksi
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova kurduğu Demokrasi ve
GUAM	: Ekonomik Kalkınma Örgütü
ICBM	
(KABF)	: Kıtalararası Balistik Füze
IDB	: İslam Kalkınma Bankası

IEP	: Ekonomi ve Barış Enstitüsü
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
IMU	: Özbekistan İslami Hareketi
INOGATE	: Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Gaz Taşımacılığı
KAZBAT	: Barışı Koruma Taburu
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
KİS	: Kitle İmha Silahı
KTZ	: Kazakistan Demir Yolu Ulusal Şirketi
MANIS	: Malezya, Avustralya, Yeni Zelanda, Endonezya ve Singapur'un Bölgesel Denizcilik İşbirliği Forumu
MDT 1951	: 1951'de imzalanan Filipinler Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Karşılıklı Savunma Antlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCOC	: Kuzey Hazar İşletme Şirketi
OSM	: Ortak Soruşturma Mekanizması
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
SSA (PDA)	: Siyasal Söylem Analizi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu için Teknik Yardım
TITR	: Trans-Hazar Uluslararası Taşıma Güzergahı
TPP	: Trans-Pasifik Ortaklığı
TRACECA	: Ulaştırma Koridoru Avrupa-Kafkasya-Asya
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve eş zamanlı olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası ilişkiler disipliniinde dünya düzeni sorununu en tartışmalı konularından biri hâline getirmiştir. İki kutuplu yapının sona ermesiyle, ABD tek süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Ancak dünyayı çok kutuplu düzene yeniden götürecektir olduğu düşünülen “yükselen güçlerin” ortaya çıkmasıyla ABD'nin tek süper güç olma konumunu sürdürüp sürdürmeyeceğini tartışmaya başlanmıştır. Randall Schweller'in (Schweller, 2011) belirttiği gibi Avrupa merkezli eski çok kutupluluğun aksine mevcut çok kutupluluk gerçekten küreseldir ve Hindistan, Çin, Brezilya, Avrupa Birliği, Rusya, Japonya, Türkiye (Endonezya ve Güney Afrika da dahil olabilir) gibi ülkeler ABD liderliğindeki ‘küresel güçler’ kulübüne dahil edilmek için birçok nedene sahiptir. Yine de yazar, yeni çok kutupluluk çağında toprak anlaşmazlıklarının öneminin azalacağına, emperyalist iştahların eskiden olduğu gibi uluslararası politikada belirleyici olmayacağına inanmaktadır. Ancak mevcut dünya dinamiğine bakıldığında, Schweller'in iyimserliğini paylaşmak oldukça zordur: yükselen bazı güçler, bölgesel üstünlüklerine kilitlenerek dünya hegemonyası için daha az iddiada bulunurken, diğerleri kendi egemenliklerini yakın çevresinin ötesine götürmeyi amaçlamıştır. Bu da onları ister istemez, ABD ile keskin bir rekabete sürükleyecektir. Yükselen güçler ve onların dünya dinamiklerini etkileyecek yönelimleri üzerindeki dürtüleri üzerinde duran sayısız literatür bulunmaktadır. Örneğin, Parag Khanna (2009) Çin'i ve AB'yi ABD ile birlikte süper güç statüsüne sahip modern imparatorluklar olarak tanımlamakta ve Japonya, Hindistan ve Rusya gibi devletleri Büyük Güçlere yardım eden veya engel oluşturan “dengeleyiciler” olarak adlandırmaktadır. Bazı dengeleyicilerin emperyalist geçmişi, aynı zamanda halk desteği seferberliği için iç politikalarını tanımlayan elit kulübe katılma konusundaki isteklerini arttırmaktadır. Bunun en iyi örneği, dünya sahnesinde söz sahibi olma hakkını güvence altına almaya çabalayan Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olan Putin'in Rusya'sıdır. Gerçekten de Kremlin'in bir yandan ülke içinde kuvvetlenmesi için güvenlik konularını ele aldığı (Çeçen ayrılıkçılığı) diğer yandan Rusya'nın ABD başta olmak üzere diğer Büyük Güçler tarafından eşit bir rakip olarak görülmesi için gereken emelleri meşrulaştırdığı iddia edilmektedir. Bu nedenle, Kremlin'in yurt içindeki güçlü otoritesi, devletin “büyük güç” arzusunu meşrulaştırırken, Rusya'nın uluslararası sahnedeki güçlü pozisyonu hükümetin yetkisini güçlendirecektir (Chambers, 2010). Rusya'nın 2008 Gürcistan Krizindeki tutumu ve Kırım'ın ilhak edilmesiyle sonuçlanan 2014 yılındaki Ukrayna savaşındaki pozisyonu, Kremlin'in

Avrasya kıtasındaki genişleme politikasının, Primakov'un "yakın çevre" doktrininden kaynaklandığını doğrulamaktadır.

Büyük Güçler'in uluslararası politikadaki davranışlarını belirleyen yapısal, maddi materyalist, rasyonel ve düşünsel faktörleri inceleyen gelişmiş bir literatür bulunmaktadır. Bu çalışmaysa, küçük veya uydu devletlerin dış politikasına ve onların Büyük Güç olan devletlerle arasındaki ilişkiler üzerindedir. Burada Rusya, Çin ve ABD gibi Büyük Güçler arası rekabet ve özellikle onların Orta Asya'daki çıkarları göz önünde bulundurularak, Kazakistan'ın dış politikasında benimsediği çok yönlülük (multivectorism) politikası incelenmektedir. Venezuela, Libya, Suudi Arabistan ve Kazakistan gibi petrol bakımından zengin ikinci dünya devletlerinin dünya meselelerindeki önemini Parag Khanna şöyle tanımlamıştır: "Büyük ölçüde, ikinci dünyanın geleceği üç süper güç ile nasıl bir ilişki geliştirdiklerine bağlıdır süper güçlerin geleceği ise ikinci dünyayı nasıl yönettiğine bağlıdır." (Khanna, 2009: Introduction).

Bağımsızlığından bu yana Kazakistan, ekonomik ve politik olarak istikrarlı olmuş; dış politikasında çok yönlü yaklaşımı takip etmesine rağmen genel olarak Rusya ile iyi ilişkiler korumuştur. Böylelikle Kazakistan, güvenliğini Rusya'nın liderliğindeki Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üyeliği ile güvence altına alırken, ekonomik sorunlarını Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) aracılığıyla düzenlenmeye çalışmıştır. Dahası Astana'nın Büyük Güçler arasındaki denge kurma politikası, diğer eski-Sovyet devletleriyle (örn. Ukrayna, Özbekistan veya Gürcistan) karşılaştırıldığında daha az tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in 2018 yılında ABD'ye yaptığı ilk resmî ziyareti ve daha da önemlisi Kazakistan'ın, Rusya'nın başlattığı ABD'nin, İngiltere'nin ve Fransa'nın Suriye'deki hava saldırılarına karşı BM Güvenlik Konseyi'nin kararını almaması Kremlin'de tepkiler yaratan beklenmedik bir hareket olmuştur (Kumenov, 2018). Diğer yandan, Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ve Donbass'taki ayrılıkçı harekete verdiği desteğin ardından Batı ülkelerinin uyguladığı ekonomik yaptırımlar, Kazakistan'ın Rusya ile önemli bir ticaret hacmine sahip olan Kazak ekonomisi üzerinde küçülme yönünde baskı yaratmıştır (Aimurzinov et al., 2019). Ayrıca Donald Trump'ın Orta Asya bölgesine olan ilgisizliği, bölgesel güç politikalarını da kesinlikle değiştirmiştir (Clarke, 2015). Bu nedenle, 2014 Ukrayna Krizi'nin Kazakistan'ın Rusya'ya karşı duruşunu nasıl etkilediğini sistematik olarak değerlendirme ihtiyacı bulunmaktadır. Ukrayna'nın ve Kazakistan'ın paylaştığı etnik Rus nüfus faktörü de bu iki ülkenin

birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ukrayna'nın ve Kazakistan'ın Rusya'ya karşı tutumunun benzersiz ve ülkeye özgü faktörler tarafından belirlendiği ve hiçbir şekilde aynı olmadığı şüphesizdir. Bununla birlikte, yapısal gerçekçi perspektiften bakıldığında, Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ve Donbass'taki savaşın Kazakistan dış politika stratejisini yeniden değerlendirmeye ittiği bölgesel hegemonyanın potansiyel tehdidinden korunmak üzere dengeleme arayışını güçlendirdiğini görülmektedir (Mamashuly, 2019). Rusya'ya uygulanan Batılı yaptırımlarından sonra Rus parasının değer kaybetmesi de Kazak ekonomisini negatif olarak etkilemiştir (Patalakh, 2018). Konuşma ve söylem analizlerinin de teyit ettiği üzere, Nazarbayev için ekonomik modernleşme bir ulusun gelişiminde itici bir güçtür (Ambrosio and Lange, 2014). Bu nedenle, Kırım'ın ilhakı tek başına değilse bile ekonomik sonuçlarıyla Rus-Kazak ilişkilerini kötüleştirmiş ve Kazakistan'ın dış politikasının diğer “yönlerinin” güçlenmesine neden olmuş gözükmemektedir. Bağımsızlığının ilk yıllarında Kazakistan'da Rusya'dan uzaklaşma arzusunun da güçlü olduğu unutulmamalıdır (Minasyan, 2012). Buna ilaveten, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nda 2014'te artan petrol ihracatıyla (Nurgaliyeva, 2016) da kanıtlandığı üzere Nazarbayev'in Putin'in Avrasya Ekonomik Birliğini siyasallaştırma arzusunu yumuşak şekilde dengelemesinin daha sonra Kazakistan'ın Ukrayna Krizi'ne tepki olarak Rusya'ya karşı riskten korunma stratejisinin yolunu aştığı da söylenebilir.

Kısaca Kazakistan'ın “dış aktörlerle başa çıkmak için pragmatik ve ideolojik olmayan bir yaklaşım” olarak tanımlanan çok yönlü dış politikası, bağımsızlığını kazanmasından bu yana ülke liderlerinin izlediği tek dış politika stratejisidir (Hanks, 2009). Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nazarbayev, bizzat Kazakistan'ın çok yönlülüğe olan bağlılığının Kazak dış politikasını nitelediğini belirtmiştir. Nazarbayev, yıllar boyunca şu ya da bu ülkeyi ya da ülke gruplarını öncelediğini ima eden (örneğin, onlara Doğu Kaplanları ya da Müslüman dünyası olarak hitap ederek) bir söylem benimsemişse de Rusya, Çin, ABD ve AB gibi bölgesel ve küresel güçlerle olan ilişkiler her zaman Kazakistan'ın dış politika gündeminde yer almıştır. Aslında hidrokarbon kaynakları, geniş coğrafyası ve bölgedeki siyasi rolü Kazakistan'ın çok yönlü politikadan tam olarak fayda görmesini sağlamaktadır. Kazakistan Büyük güçlere karşı eşit mesafeyi tercih eden Özbekistan ve Türkmenistan veya yüksek ekonomik bağımlılık nedeniyle dış etkilere daha duyarlı olan Kırgızistan ve Tacikistan'a benzemektedir (Minasyan, 2012). Azerbaycan'ın, Ermenistan'ın, Ukrayna'nın, Beyaz Rusya'nın ve Moldova'nın Rusya'ya karşı AB'yi dengeleyici aktor olarak dahil ettiği daha geniş Post-Sovyet alanında, bu ülkelerin çok yönlü politikaları,

büyük gücün baskın etkisini diğeriyle ilişkilerin kötüleşmesi pahasına dengelemeyi beraberinde getirirken Kazakistan'ınki daha uzlaşmacı bir mahiyete sahiptir. Bu, Kazak liderlerin bölgesel liderler arasındaki gerilimi azaltmak için hem Rusya'nın hem de Çin'in Orta Asya'daki etkilerine uyum sağlamasıyla da ortaya koyulmuştur (Omelicheva and Du, 2018). Bununla birlikte, Kazakistan'ın bu büyük güçlerle başa çıkmadaki somut hamlelerini değerlendirmeden önce çok yönlü dış politika açıklanmalıdır.

Araştırmanın Amaçları ve Katkıları

Genel olarak Kazakistan'ın dış politikası, bölgedeki yapısal dinamiklerin şekillendirdiği tepkisel bir davranış olarak görülmüştür. Nitekim Yeni-Gerçekçi düşünce okuluna göre, Kazak dış politikasının determinist doğası, uluslararası sistemin anarşik yapısının dayattığı göreceli güç yeteneği faktörlerine bağlıdır. K. Waltz'ın (1979) belirttiği gibi, kendini koruma ve küresel egemenlik, herhangi bir devlet tarafından aranan güvenlik ikileminin iki uç noktasıdır. Sözde “yüksek politika” öncülleri, iktidar ve egemenlik konularının diğer yapısal unsurlarını içerir. Bu arka plana karşı, Kazakistan, bölgedeki her ikisi de nükleer silahlar da dahil olmak üzere büyük ekonomik ve askeri güce sahip olan Rusya ve Çin'den kaynaklanan ulusal çıkar tehditlerini uzlaştırmaya mahkûm edilmiştir. Daha spesifik olarak, bağımsızlığın ilk günlerinde Kazakistan'ın endişesinin merkezinde toprak sorunları vardı. Bu nedenle, S. Frederick Starr'a (2006) göre, Kremlin'in neo-empyral emellerine ve Kazakistan'ı “Slav anavatanının bir uzantısı” olarak algılamasına ilaveten, Rusya ile olan uzun sınırlarında bir güvenlik sorunu teşkil edebilecek yoğun bir Slav nüfusu bulunmaktadır. Benzer bir şekilde Sincan eyaletindeki etnik Kazak ve Türk etnik çoğunluğunun potansiyel ayrılıkçı hamleleri Çin-Kazak ilişkilerine gölge düşürmektedir.

Kazakistan ile Rusya arasındaki potansiyel toprak sorunları 18 Mart 2014'te Vladimir Putin tarafından tarihi adaletin restorasyonu olarak gerekçelendirilerek Kırım yarımadasının Rusya Federasyonu'nun ayrılmaz bir bölgesi olarak ilan edilmesiyle bir kez daha bölgesel (ve küresel) siyasi gündeme sokulmuştur (Bock ve diğerleri, 2015). Kırım'ın ilhakı, 2014 baharında BM Genel Kurulu'nda Kırım Referandumunun oy çokluğuyla geçersiz ilan edilmesine ilişkin karara çekimser oy kullanan Kazakistan açısından izlediği çok yönlü dış politikanın sınavdan geçmesi anlamını taşıyordu. Ancak 2016'da Kazakistan, Ukrayna'nın Kırım ile ilgili başka bir önermesine karşı oy kullandı ve aynı zamanda “oylamanın Kırım'ın statüsüne ilişkin bir pozisyonu yansıtmadığını” belirtti. AqOrda, hassas konularda Rusya'yı ya desteklemekte ya da

çekimser oy kullanmaktadır (Mamashuly, 2019). Bu tür bir davranışın açıklanması için neo-realist yazarların açıklamalarına başvuruna bilinir. Özellikle, Stephan Walt'ın (1975) tehdit teorisi, devletlerin tehdidi oluşturan güçlü devletlere karşı ne zaman denge arayışı ortaya çıkacağına ne zamansa bu devletin peşine takınılacağına dair açıklamalar getirmektedir. Ayrıca Walt, ekonomik yardım, propaganda veya siyasi nüfuzla (ancak daha az önemli açıklayıcı rolü vardır) da kesişen ideolojik veya kültürel benzerliklerin devletlerin güç ilişkilerini şekillendirmede çok önemli olduğunu savunmaktadır. Walt, dengelemeyi en tehdit edici güce karşı ittifaklar kurma stratejisi olarak tanımlarken, diğer bilim adamlarıyla aynı fikirdedir, peşine takılma davranışını ise tehdit kaynağıyla ittifak yapmak olarak tanımlar. Ancak, her iki stratejinin de güç ilişkileriyle birlikte şekillendiğini kabul eden Walt, devletlerin dengeleme davranışı yerine peşine takılmayı seçmesini tehdit düzeyinin belirlediğini savunmaktadır. Ona göre, dengelemenin ağırlık kazanması dört temel faktörle belirlenmektedir. Bunlar: 1) toplam güç; 2) yakınlık; 3) saldırı yeteneği ve 4) saldırgan niyetlerdir. Rusya'nın bu dört özelliğin hepsine sahip olduğu açıkça görülmektedir: geniş nüfus kaynaklarına, askeri ve ekonomik kapasiteye sahiptir, komusu olan Kazakistan ile dünyanın en uzun kara sınırını paylaşmaktadır. Ayrıca Rusya askeri olarak muazzam bir saldırı kabiliyetine sahiptir. Bu faktörler Rusya karşısında görece olarak zayıf bir devlet olan Kazakistan'ın tek başına Rusya'yı dengeleme potansiyelini sınırlandırmakta ve ona tek alternatif bırakmaktadır ki o da Rusya'nın peşine takılmaktır. Ancak Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik dış politikasının saf bir peşine takılma davranışı olarak belirlenmesi oldukça eksik bir değerlendirme olacaktır. Aksine, belirli bir güce aşırı derecede dış politika bağımlılığından kaçınmak, çoklu yönlü politikanın özünde yatar, bu nedenle de bölgesel güç olan Rusya'nın mutlak hegemonyasını dengelemek ve önlemek için diğer aktörlerle güçlü ilişkiler kurulması böyle bir politikanın merkezi unsurudur. Rusya'nın 2000 yılından bu yana izlediği iddialı dış politikası, Aq Orda'yı Rusya'ya yönelik, bir yandan tehdidi bertaraf etmek, diğer yandan ise bölgede çıkarları olan büyük güçlerin (Rusya, Çin, ABD) rekabetinden faydalanma yolunda bir dizi aktör ve kurumla ilişkilerin kurulmasını içeren hassas ve karmaşık bir politika izlemeye yöneltti. Kuşkusuz Kazakistan'ın böyle bir dış politika esnekliğine sahip olmasını mümkün kılan en önemli neden Rusya Federasyonu'ndan ona *doğrudan bir tehdidin yönelmemiş* olmasıdır.

Bu nedenlerden ötürü dayalı olarak, Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik çok yönlü dış politikası bir riskten korunma politikası olarak kabul edilebilir. Söz konusu politika sınırlı bir seferberliği, bağlayıcı katılım ve çok yumuşak dengeleme içeren geçici stratejilerin bir bileşimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasına ilişkin mevcut literatürde uygulanan analizler farklı perspektiflere sahiptir. Örneğin İpek (2007) ve Yesdauletova (2009), enerji konusunu ve Kazakistan'ın dış politikasındaki rolünü incelemiştir. Benzer şekilde, Contessi'nin (2018) Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasına katkısı, Kazak liderlerin kararlarının karayla çevrili coğrafya faktörü nedeniyle sınırlandığı "demiryolu diplomasisi" ile ortaya koyulmuştur. Kazakistan'ın karayla çevrili coğrafyasının dış politikasını nasıl etkilediğine dair daha spesifik bir inceleme ise Idan ve Shaffer (2011) tarafından sunulmuştur.

Kazakistan'ın çok yönlülüğünü daha geniş bir devletlerarası ilişkiler perspektifinden ortaya koyan akademisyenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, Kazakistan'ın dış politika analizi, Orta Asya ve Post Sovyet coğrafi konumu veya büyük güçlerle bazı spesifik ikili¹ ve hatta üçlü ilişkileri açısından sıklıkla incelenmiştir (Omelicheva and Du, 2018). Bu analizler büyük ölçüde, büyük güçler karşısında diğer Orta Asya devletleriyle birlikte bölgesel perspektiftendir (Freire, 2009a). Bunlar dikkate alındığında, çok yönlü dış politika kullanımının ampirik ve teorik olarak kurumsallaşması için Kazakistan'ın ötesine doğru genişletilmesine ihtiyaç duyulmaktadır². Bölgesel ve hatta küresel ölçeği dikkate alan literatür taraması, çok yönlü dış politika kavramının anlaşılmasına katkıda bulunurken, Kazakistan'ın dış politika tutumunu değerlendirmek üzere kavramın teorik olarak kullanılmasına da yardımcı olacaktır. Bu çalışmada, çok yönlülüğün ortaya koyulmasına yönelik uygun vakaların tek tek seçilmesinden ziyade analizin kendini kendine geliştireceği sistematik bir şekilde gerçekleştirilecektir. Bu ise seçim yanlılığı sorunundan kaçınmaya yardımcı olacaktır (Ambrosio and Lange, 2014). Ek olarak, çok yönlü dış politikanın ana kalıpları belirlendikten sonra, 1997'den 2018'e kadar Kazakistan ulusuna hitap eden yirmi üç cumhurbaşkanlığı konuşmasının analizi, Nazarbayev'in konuşmasında yansıtıldığı şekilde dış politika gelişiminin aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Bu, Nazarbayev'in 1997'den 2014'e kadar yaptığı konuşmaların incelenecek ve Kazakistan'ın dış politikasının altında yatan temel siyasi ve coğrafi faktörlerin haritasını çıkaran "jeopolitik kod"u geliştirmiş olan Thomas Ambrosio'nun ve William A. Lange'nin ufuk açıcı çalışmasını temel alacaktır (Ae). Kazakistan'ın ilişkileri ülkenin büyük güçlerle birlikte üye olduğu bölgesel ve uluslararası kuruluşlar çerçevesinde incelenmektedir. 1997'den 2018'e kadar olan dönemde Kazakistan'ın

¹ Bkz. Kazakistan'ın AB ile ilişkileri, örneğin: Patalakh, 2018

² Çok yönlü dış politikaya dair literatür incelemesi II. Bölüm'de sunulacaktır.

Büyük Güçlerle ilişkilerinin dinamikleri Nazarbayev'in konuşmalarında yansıtıldığı şekilde sistematik olarak belgelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma özellikle Ukrayna Krizi esnasında yapılan konuşmaları değerlendirmesi ve bunların Kazakistan dış politikası üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla 2014 yılından sonra 2018'e kadar yapılan konuşmaları da içeriyor olmasıyla katkı sunmaktadır.

Çok yönlü politikanın değerlendirilmesi, ülkenin iki yıllık 2017-2018 dönemi için daimî olmayan üyeliği kazanan Kazak heyetinin, BM Güvenlik Konseyindeki konuşmasının analiziyle tamamlanacaktır. Bu tür bir analizin altında yatan geleneksel bakış açısına göre, uluslararası kuruluşlar üye ülkeye hem belirli bir çıkar peşinde koşmak için bir platform (gerçekçi perspektif) hem de büyük bir gücün isyanını bağlamak için bir çare (neoliberal perspektif) sunmaktadır (Karns et al., 2004). Yine de amaç, bu siyasi düşünce ekollerinin herhangi birini destekleyen kanıtlar toplamak değil, çok yönlülüğü değerlendirmek için bazı teorik çerçeveler oluşturmaktır. Böylece çalışma daha pragmatik bir yaklaşım kazanacaktır (Creswell and Creswell, 2017).

Bu çalışmada cevaplanması gereken iki araştırma sorusu ve doğrulanması veya yanlışlanması gereken bir hipotez bulunmaktadır:

Araştırma Soruları:

1. Çok yönlü dış politika nedir ve bu teorik perspektiften nasıl kavramsallaştırılabilir?
2. Nazarbayev'in halka hitaben yaptığı konuşmalarda (2014-2018) ve Kazakistan'ın BM delegasyonun BM Güvenlik Konseyi'nde yaptıkları konuşmalarda (2017-2018) Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile tanımlanan Ukrayna krizinin Rus-Kazak ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

Hipotez: Walt'ın tehdit faktörleri analizine dayanarak, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi bu ülkeden Kazakistan'a yönelik *doğrudan bir tehdidin* var olmaması koşuluyla net bir dengeleme ya da grup yönlendirme davranışına yol açmamakta, bunun yerine sınırlı bir çoğunluk, bağlayıcı angajman ve çok yumuşak dengelemeden oluşan bir riskten kaçınma politikasını karşımıza çıkarmaktadır.

Bu soruların cevapları, Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasının özüne ışık tutacaktır. Özellikle Nazarbayev'in ulusa seslenişlerinin sistematik bir analizi yalnızca devletin dış politikasındaki önceliklerin haritasını çıkarmakla kalmayacak, aynı zamanda yapılan resmî konuşmada dile getirildiği üzere Kazak Hükümeti'nin

Ukrayna Krizi'ne nasıl bir tepki verdiğini de ortaya koyacaktır. Buna ilaveten, BMGK'de geçici üyelik ve oylama modelinin yanı sıra Kazak heyetinin konuşmasının söylem analizinin Kazakistan'ın çok yönlülüğüne ilişkin daha ampirik bilgiler sağlaması muhtemeldir. Bu varsayım, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarda bir yanda ABD, İngiltere ve Fransa gibi rakip büyük güçler, diğer yanda Rusya ve Çin ile oy benzerliğinin, ülkelerin uyum stratejilerini yansıtacak şekilde BM kurumlarında oylama modelini kullandığı Kanada (Gilley, 2011) ve Venezuela (Corrales, 2009) vakalarında görüldüğü gibi genel olarak dış politikanın uyumunu ortaya koymasına dayanmaktadır. Ayrıca Kazak delegelerinin oylarına gerekçe gösterdikleri konuşmalarının söylem analizi, bu oyların arkasındaki mantığı gün yüzüne çıkaracak ve böylelikle çok yönlü diplomasinin uygulanabilirliğine ışık tutacaktır.

METODOLOJİ

Araştırma Yaklaşımları

Bu tezin amacı iki yönlüdür: çok yönlü dış politikanın anlamının keşfedilmesi ve çok yönlülüğün analizini takiben tanımlanacak temalar temel alınarak kavramın uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi. Ek olarak analiz, 1997-2018 yılları arasında (sonradan istifa ettiği yıla kadar) N. Nazarbayev'in Kazakistan halkına hitaplarının sistematik çalışmasını temel alarak Kazakistan'ın dört büyük güç Rusya, Çin, ABD ve AB karşısında dış ilişkilerinin gelişimini izleyecektir. Ulusal hitapların esas olarak ülke içindeki dinleyicilerin dikkatine sunulan konuşmalar olması nedeniyle bunlar ülke içinde belirtildiği şekilde çok yönlülüğe ışık tutarken; BMGK'de yapılan konuşmalar Kazak otoritelerin uluslararası topluma verdiği mesajlar olarak analiz edilecektir. Ayrıca BMGK üyeliğinin süresinin daimi olmayan üyeler için iki yıl olması nedeniyle ister dış aktörleri riskten korumak ister bunlara tasarruf yarma uygulamak olsun ikinci kademe ülkelerin kendi gündemlerini geliştirmeleri için bir "fırsat penceresi" olarak görülebilir.

Bu çalışma, Kazak otoritelerin çok yönlü bir dış politika izlerken sosyal olarak inşa edilmiş gerçekliğini yansıtmak üzere analizlerin *sosyal inşacı* mercek üzerinden gerçekleştirileceği nitel bir çalışmadır. Nitel araştırmalar, diğerlerinin yanında belirli bir sosyal olayı veya fenomeni *anlamayı* amaçlar (Locke et al., 2013), bu nedenle inşacılık tipik olarak bir nitel araştırma yaklaşımı olarak kabul edilir. Sosyal inşacılığa göre, yaşamsal meseleler, sosyal ve tarihsel olarak öznelere onlara yüklediği

anlamlarla inşa edildiğinden, bu araştırma tümevarımsal olarak Kazak liderlerin çok yönlü dış politikaya yönelik geliştirdikleri anlam kalıbını geliştirecektir (Creswell and Creswell, 2017). Öte yandan, anlamların yorumlanması öznelerin etkileşime girdiği bağlam ve ortamın anlaşılmasını gerektirmektedir. Ancak bu şekilde araştırmacı incelenen fenomenin bütünsel resmini çizebilir (Ae). Hem yerel hem de uluslararası platformlarda yapılan konuşmalar temel alınarak çok yönlülüğe atfedilen anlamların ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır.

Sosyal inşacılık, verilerin nitel analizini gerektirse de bu tez, bazı sayısal analizleri de içerecektir. Bu, tek başına nicel bir yaklaşımdan ziyade yorumlama geliştirme önlemi olarak kullanılacaktır. Çalışmanın *araştırma tasarımı* bir söylem analizidir. Güvenilirliği, yazarın öznel düşünömselliğini dengelemek için içerik analiziyle desteklenecektir.

Araştırma Tasarımı

Hem söylem hem de içerik analizi öncelikli olarak, sosyal bilimlerde birçok disiplinde yaygın olarak kullanılan metin tabanlı araştırma tasarımlarıdır. Siyaset biliminde siyasal söylem, söylem ve içerik analizleri yoluyla sıklıkla analiz edilmektedir. Bu iki analiz işlevsel olarak farklı olsa da (metnin nitel-nicel analizi) aslında mükemmel şekilde birbirini tamamlamakta ve çeşitleme olarak bilinen ikisinin birlikteliği – nitel çalışmaların geçerliliğine katkıda bulunmaktadır. Nitel çalışmaların dezavantajlı bir özelliği, araştırma sonuçlarının öznel olarak yorumlanması riskidir. Nitel araştırmada bulununlar, araştırma yöntemi ister belgeleri inceliyor ister davranışları gözlemliyor veya görüşmeler yapıyor olsun, verileri kendileri toplarlar. Bu 'öznellik tuzağı', söylem analizinin baskın rolü göz önüne alındığında, bu çalışma için de geçerlidir. Bu nedenle, analizin çeşitlendirilmesine ek olarak, çalışmanın bulgularını daha gerçekçi bir şekilde ortaya koymak için bulunan temaların ayrıntılı ve zengin bir tasviri yapılacaktır (Ae).

Buna bağılı olarak, siyasi konuşmaların analizi yoluyla sıklıkla atıfta bulunulan Kazak otoritelerin dış politika stratejisinin uygulanması incelenecektir. Çünkü siyasi konuşma, konuşmacının temel fikirlerini ve inançlarını yansıtmaktadır ve iki şekilde araçsaldır: bu fikirleri ve inançları dinleyicilere iletmek ve mesajın meşruiyetini kanıtlamak; konuşmanın belirli bir unsurunu gizlemek, değiştirmek veya altını çizmek gibi (Al-Majali, 2015). İnşacılığın birincil araştırma aracı eleştirel söylem analizidir (CDA). Bu, söylem analizine kıyasla saf dilsel bir yaklaşımın aksine bağlamsal çerçeveyi kapsar ve sosyal yapıların ve ilişkilerin dilsel özelliklerini ortaya çıkarır. Bu

yüzden, Halliday'ın (2013) yaklaşımı bu bağlamda daha “dilsel” olmasına ve kelime, metafor, ses ve geçişlilik analizlerini içeriyor olmasına rağmen CDA'nın kurucularından biri olan Fairclough (2001), bir söylemin, sosyal bir pratik olduğuna ve söylemin sosyal, politik ve kültürel yönlerini yansıtan bağlamsal bir bakış açısından analiz edilmesi gerektiğine inanmaktadır. “Siyasal söylem analizi” (PDA) kavramı aracılığıyla sosyal pratiklerde güç ilişkilerini vurgulayan Van Dijk (1997), güçlü sosyal aktörlerin, söylemleri tarafından iletilen inançların ve fikirlerin standardını belirlediğini iddia etmiştir. Bu nedenle, kapsamlı bir analiz sunmak amacıyla bu tez, çalışmalarda bahsedilen üç soruşturma stratejisini içeren metodolojik çerçeveyi kullanacaktır.

Ayrıca bu tezde kullanılan metodoloji, veri toplamaya ve veri analizine sistematik bir yaklaşım içerecektir. Bu yaklaşım, verinin spesifik temalara evrilmesine ve sonuçları kendiliğinde yönlendirmesine imkân tanıyacaktır. Bu sebeple, analizin zeminini spesifik konuşmaların veya beyanların derlemesi değil, Kazak otoriteler tarafından yapılan konuşmaların tamamı hazırlayacaktır. Ek olarak, çok yönlü dış politikanın literatür taraması, daha geniş coğrafi alanlardan ampirik kanıt toplamak üzere eski-Sovyet alanı aşacaktır. Bunu yaparken veri toplamının sistematik hale getirilmesinin, belirli örneklerin cimbızlanması yoluyla veriler toplandığında sıklıkla meydana gelen seçim yanlılığı sorunundan kaçınmada yardımcı olacağına inanılmaktadır (Ambrosio and Lange, 2014).

Creswell ve Creswell'e göre belgeler, nitel araştırmada temel veri toplama kaynaklarından biridir ve hem avantajlara hem de sınırlılıklara sahiptir. Bu nedenle, bu tezin veri toplama kaynağı, *kamuya açık belgeler*- Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in ve Kazak heyetlerinin BMGK'ye yaptığı konuşmaların dökümüdür.

Tablo 1 Creswell ve Creswell'in nitel veri toplama türlerindeki belgelerin özellikleri, seçenekleri, avantajları ve sınırlamaları

Veri Toplama Türleri	Türler Seçenekler	Türün Avantajları	Türün Sınırlılıkları
Belgeler	Kamuya açık belgeler — toplantı tutanakları veya gazeteler Özel belgeler—dergiler, günlükler veya mektuplar	Bir araştırmacının katılımcıların dilini ve sözlerini elde etmesini sağlar. Araştırmacıya uygun uygun bir zamanda erişilebilir- örtülü bir bilgi kaynağı. Katılımcıların dikkat ettiği verileri temsil eder. Yazılı kanıt olarak araştırmacının zamandan ve yazıya dökme uğraşından tasarruf etmesini sağlar.	Tüm insanlar eşit şekilde düşüncelerini kolayca ifade etme ve idrak etme becerisine sahip değildir. Kamusal veya özel erişime kapalı korunan bilgi olabilir. Araştırmacının bilgiyi bulunması zor yerlerde aramasını gerektirir. Bilgisayar girişi için yazıya dökme veya optik olarak tarama gerektirir. Materyaller eksik olabilir. Belgeler hakiki veya doğru olmayabilir.

Araştırma Sınırlılıkları

Bu tezdeki dış politika analizi, yalnızca Kazakistan'ın dış işlerini etkileyen dış faktörleri (yapısal) içerecektir. Bu nedenle, iç politikayla ilgili bazı iç faktörler analize dahil edilmeyecektir. Öte yandan, başarılı bir dış politikanın bir amacı da rejimin meşrulaştırılmasıdır (Cummings, 2006). Nitekim Nazarbayev, Kazakistan'ın Batı ve Doğu medeniyetlerinin birleşme noktasında bulunarak kazandığı Avrasya kimliğinin Avrupa ve Asya arasında bir "köprü" rolü oynadığına sıklıkla atıfta bulunarak iç desteğini artırmaya da çalışmıştır. Bununla birlikte bu çalışmada rejimin niteliği ve yerel seçkinler arası mücadele doğrudan inceleme konusu yapılmamaktadır.

Verilerin Toplanması ve Verilerin Analizi

Literatür Taraması

Çok yönlülüğe dair bir literatür taraması veri tabanları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. En büyük küresel çevrimiçi içerik havuzlarından biri olan ve birçok veri tabanında literatür taraması yapılmasına yardımcı olan ProQuest (<http://proquest.com>) arama aracı "Siyaset Bilimi Veri Tabanı" içinde arama yapılmıştır. Arama coğrafi alanlara göre 'eski-Sovyet' ve 'öteki dünya'ya göre çalışmaları toplayacak şekilde planlanmıştır.

Bulunan literatürün başlıklarını ve özetlerini taramak üzere EndNote yazılımı kullanılmıştır ve filtrelenen çalışmaların tam metinleri tematik analiz için NVivo programına yüklenmiştir.

Cumhurbaşkanı Hitapları

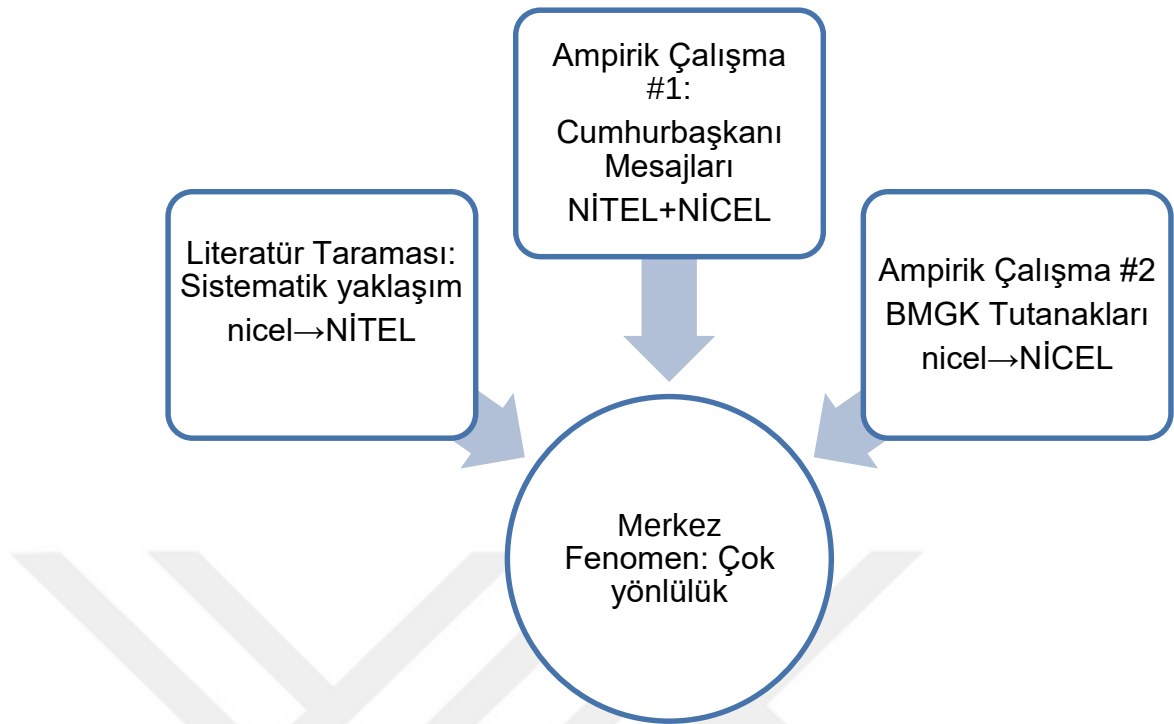
Birinci çalışma için Nursultan Nazarbayev'in 16 Ekim 1997 ile 5 Ekim 2018 tarihleri arasında ulusa hitap ettiği yirmi üç konuşmasının külliyatı toplanmıştır. 1997 yılı, konuşmaların Kazakistan Cumhurbaşkanlığı resmî internet sitesinde (<http://www.akorda.kz/>) o yıldan itibaren mevcut olması nedeniyle başlangıç yılı olarak seçilmiştir. Ancak çalışmanın amacının, sadece cumhurbaşkanlığı konuşmalarını dış politika açısından analiz etmek değil, Kazakistan'ın Nazarbayev'in konuşmasında yansıtıldığı şekilde 2013/2014 Ukrayna Krizi'ne karşı tutumunu sorgulamak olması nedeniyle 2018 yılı bilinçli olarak seçilmiştir. Konuşmalar Kazakça ve Rusça dillerinde yapılmıştır ancak dış politika sorunlarını ele almada Rusçanın önceliği göz önünde bulundurulmuştur. Tutarlılığı sağlamak amacıyla internet sitesinde tamamı mevcut olan konuşmaların Rusça versiyonları kullanılmıştır. Bu

Çalışma, Nazarbayev tarafından yapılan her bir konuşmanın dış politika içeriğini tespit etmeye odaklanmıştır. Spesifik olarak dört büyük g (Rusya, Çin, ABD ve AB), nitel ve nicel analizlere tabi tutulmuştur. Ek olarak, bölgesel ve uluslararası kuruluşlara yapılan atıflar da nicel ve nitel analizlere tabi tutulmuştur. Bu sebeple, Kazakistan'ın büyük güçlerle olan ikili ve çok taraflı ilişkileri, ayrıca (genel) diplomatik, ekonomik ve güvenlik işbirliği alanlarını yansıtmak üzere analiz edilmiştir. Yoshikoder yazılımı kullanılarak Nazarbayev'in büyük güçlere, bölgesel ve uluslararası kuruluşlara yaptığı atıflar sayılmıştır. İlaveten, konuşmalarındaki tonlamanın ve bağlamın kullanımını niteliksel olarak analiz edilmiştir.

Kazak Heyetlerinin BMGK Konuşmaları

Benzer şekilde, ikinci çalışmaya yönelik veriler, ye devlet heyetlerinin resmî tutanaklarını içeren BMGK resmî internet sitesinden (<https://www.un.org/securitycouncil/>) toplanmıştır. Kazakların yanı sıra Rus, Amerikan ve Çinli temsilcilerin konuşma analizi de NVivo yazılımı tarafından desteklenmiştir. Sadece konuşmacıların kelime, metafor, ses ve geçişlilik kullanımlarını içeren konuşmalarının nitel analizi yapılmamış, Kazakistan'ın BMGK'de oylama modelinin bir analizi de gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, Konsey yeleri 2017-2018 yıllarında toplam 133 kez toplanmış bu toplantıların otuzu Suriye Krizi de dahil olmak üzere Orta Doğu'daki gelişmelerle ilgili olmuştur. Konseyin daimi yeleri olan Rusya'nın ve ABD'nin birbirine karşı keskin duruşu göz önünde bulundurulduğunda Orta Doğu kararları için oy vermek, Kazak çok yönlü diplomasisi için zor bir iş olmuştur. Bu nedenle, yalnızca Kazakistan'ın, Rusya'nın, Çin'in ve ABD'nin Orta Doğu kararlarına yönelik oyları sayılmamış, aynı zamanda Kazakistan'ın oylama modelinin büyük güçlerle benzerliğini görmek üzere korelasyon testi yapılmıştır.

Şekil 1 Creswell ve Creswell'in gösterimleri³

Tez Ana Hatları

Bu tezin giriş bölümü, çok kutuplu dünya düzenine kademeli ve düzensiz bir geçişin damgasını vurduğu yapısal değişikliklerle ilgili araştırma problemini ortaya koymakta ve dünya meselelerindeki bu tektonik değişimlerin ikinci kademe devletlerde yarattığı zorlukları incelemektedir. Bölgesel aktörleri dış politika önceliklerini yeniden gözden geçirmeye iten bu tür olaylardan biri, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve ardından Rusya'nın müttefikleri ile Batı demokrasileri arasındaki düşmanlığın şiddetlenmesidir. Ayrıca bu bölüm de, kamuya açık belgelerin incelenmesini temel alan nitel araştırma yaklaşımı, söylem ve içerik analizi tasarımı veya araştırma yönteminin seçimi gerekçelendirmiştir.

Bir sonraki bölüm, büyük güçlerin çıkarlarının kesiştiği noktalarda bulunan devletlerin dış politika tutumlarını açıklayan geniş bir coğrafi perspektiften bir literatür taraması çerçevesinde çok yönlü dış politika kavramı ele alınmıştır. Literatür taramasına sistematik bir yaklaşım bir yandan seçim yanlılığı sorununu bertaraf etmeye, diğer yandan da dış politika kavramını teorileştirmeye yardımcı olmaktadır.

³ QUAN ve QUAL kısaltmalarının kullanımı, nicel ve/veya nitel araştırma yöntemlerine yapılan vurguyu belirtirken, "+" ve "→" sırasıyla yakınsak ve sıralı veri toplama biçimlerini belirtir. Creswell ve Creswell: 235.

Literatür taraması sonuçları temel alınarak, Bölüm I, Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik çok yönlü dış politikasıyla ilgili teorik bir çerçeve sunmaktadır. Burada ikinci kademe bir devletin belirsizlik ve uluslararası sistemik baskının dayattığı riskler karşısında diğer güçlerle ilişki kurarak, hâkim bu büyük güce karşı- riskten korunma olarak bilinen bir dış politika stratejisiyle nasıl kendisine bir hareket alanı elde etmeye çalıştığı açıklanmaktadır. Kazak çok yönlü diplomasisini karakterize eden, “dengeleme-çoğunluğa katılma” dikotomisinin ziyade dengeleme ve çoğunluğa katılma (yani, sınırlı çoğunluğa katılma, bağlayıcı katılım ve yumuşak dengeleme) *arasındaki* geçici stratejilerin benimsenmesidir.

İkinci bölüm, bir yandan Kazakistan'ın BMGK'deki oylama modelini ölçerken diğer yandan Kazak delegelerin ifadelerinin bağlamsal olarak analiz edildiği bir diğer ampirik çalışmayı sunmaktadır. Kazakistan'ın Güvenlik Konseyi'nde daimi olmayan üyeliği, çok yönlü diplomasinin büyük güçlerin yani Konseyin daimi üyelerinin keskin karşıtlığı arasında değerlendirilmesine imkân tanıyan eşsiz bir durumdur. Kazakistan'ın BMGK'de bir koltuk kazandığı zorlu zamanlar, yalnızca yakın zamandaki Ukrayna Krizi'yle değil, aynı zamanda Suriye'deki savaştan ve büyük güçlerin anlaşmazlığından kaynaklanan insanlık kriziyle de şiddetlenmiştir. Kazak çok yönlü diplomasisinin karşılaştığı bu zorluk daha sonra bu bölümde analiz edilmiştir.

Bölüm III, tezin merkezi kavram olan çok yönlülüğün analiz edildiği ampirik çalışmaları ortaya koymaktadır. Bu nedenle bölüm IV; çok yönlü dış politikayı, dört büyük güce (Rusya, Çin, ABD ve AB) ve uluslararası ve bölgesel kuruluşlara atıfta bulunma sıklığı ve içeriği açısından değerlendirmek üzere ulusa yönelik 23 başkanlık konuşmasını incelemektedir. Bunlara ilaveten, Kazak hükûmetinin özellikle Ukrayna Krizi'ne ve Kırım'ın ilhakına ilişkin endişe seviyesini değerlendirmek için 2014'te yapılan konuşmalar üzerinde özellikle durulmaktadır.

Tartışma bölümü, tezin araştırma sorularını cevaplamaya çalışmakta, uluslararası sistematik baskı altında ikinci kademe devletlerin davranışı konusundaki literatür açısından yapılan bu tezin ampirik bulgularının ne ifade ettiğini değerlendirmektedir. Son olarak bölüm, Kazakistan'ın dış politikasına dair gelecekteki bazı araştırma yönelimlerini sunar.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK YÖNLÜLÜĞÜN ÖZELLİKLERİNİ TANIMLAMAYA YÖNELİK SİSTEMATİK YAKLAŞIM

1.1. Araştırmanın Stratejisi

Eski-Sovyet devletlerinin liderleri dış politika stratejilerinde sık sık çok yönlü diplomasi kavramına atıfta bulunmaktadır. Strakes'e (2013: 47) göre, bu tür bir dış politika, "hükümetin karakterini ve potansiyel ortakların iç politikalarını ve diğer devletler ile jeopolitik ilişkilerini" dikkate almamaktadır. Nursultan Nazarbayev çok yönlü dış politikadan ilk kez Mayıs 1992'de bir medya temsilcisi ile yaptığı görüşmede bahsetmiş, Kazakistan'ın Moskova ile yakın ilişkilerde herhangi bir ideolojik temelden bağımsız bir pragmatist yaklaşım izlediğini ortaya koymuş ve Çin ve ABD ile güvenlik iş birliğini genişleterek gerginlikleri hafifletmiştir. Ayrıca Strakes, Kazakistan (Ukrayna ve Belarus ile birlikte) çok yönlülüğüne, 1992'den günümüze uzanan zaman diliminde tanımlanan 'klasik' vakanın bir tipolojisini atfederken, Moldova ve Ermeni vakaları 2001'den sonra günümüze kadar ortaya çıkan 'geç gelen' çok yönlülüğü temsil eder. Putin'in ilk görevi esnasında Özbekistan'da, Kırgız Cumhuriyeti'nde ve Rusya Federasyonu'nda 2005 ile 2008 yılları arasında gerçekleşenler ise 'uzatılmış' vakalardır (Ae).

Özetle söylemek gerekirse, literatürde Kazakistan dahil olmak üzere eski-Sovyet devletlerinin çok yönlü dış politikalarını inceleyen birçok kaynak bulunmaktadır⁴. Ancak, çok yönlü diplomasinin açıklayıcı özelliklerini güçlendirmek için üzere Eski Sovyet alanının ötesindeki tezahürünün kanıtını toplamak çok önemlidir. Bunu gerçekleştirmenin bir yolu sistematik veri analizidir. Bunun avantajı, başlangıçta belirtilen argümanı gerekçelendirmek üzere kanıt toplama yöntemlerinin aksine sistematik olarak toplanan verilerle şekillendirilen sonuçlardır (Ambrosio and Lange, 2014). Bu nedenle, çok yönlü dış politika ile ilişkili ana özellikleri tanımlamak için çok yönlülüğün sistematik analizine yönelik literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Bilinen diğer veri tabanlarına kıyasla, konuyla en bağlantılı literatürü sunduğu için ProQuest kullanılarak "Siyaset Bilimi Veri Tabanı"nda literatür aranmıştır. Arama stratejisini coğrafi alanlar (eski-Sovyet ve diğer dünya) ile uyumlu hale getirmek için

⁴ Örneğin, Hanks, Cummings, Kuzio, Gleason'ın yanı sıra Omelicheva, Contessi, Strakes ve yakın zamandan pek çoğu.

literatür araması iki gruba ayrılmıştır. Tanımladığımız her bir arama grubu terimleri aramış ve ardından arama terimlerini bağlamak için VE ve VEYA Boole operatörleri aşağıdaki şekilde kullanılmıştır.

- “(dış politika) VE (çok-yönlülük) VEYA (çok-yönlü) VEYA (çok yönlülük) VEYA (çok yönlü)” arama terimleriyle birlikte ‘Eski-Sovyet ülkeler’; ve
- “(dış politika) VE çok boyutlu VEYA çok-yönlü” arama terimleriyle “diğer dünya”.

Arama stratejisi, her bir kategori için sırasıyla 509 makale ve 1.605 makale vermiştir. Yalnızca “Scholarly Journals” kaynağından alınan ve İngilizce dilinde yayınlanan makaleler dahil edilmiştir. İlk olarak EndNote yazılımı aracılığıyla tanımlanan makalelerin başlıkları ve özetleri taranmıştır.

Ardından tam metin okumaya yönelik 70 makale tanımlanmıştır (eski-Sovyet için 40 ve ‘diğer dünya’ için 30). Daha sonra tam metinler, ileri analiz için NVivo yazılımına yüklenmiştir.

Akabinde NVivo’daki makaleler, makalelerdeki bilgileri belirli veriler içeren farklı temalar hâlinde organize eden bir NVivo otomatik kodlama aracını çalıştırmak için aşağıdaki şekilde ilgili ülkelere (vakalara) göre gruplandırılmıştır: “Avustralya”, “Kanada”, “Kazakistan”, “Özbekistan”, “Ermenistan”, “Azerbaycan”, “Belarus”, “Gürcistan”, “Moldova”, “Sırbistan”, “Ukrayna”, “İskandinav ülkeleri”, “Filipinler”, “Katar”, “Tayland”, “Tayvan” ve “Vietnam”. Otomatik kodlamadan sonra çeşitli temalar dikkatli şekilde çalışılmıştır: okundu, birleştirildi veya silindi.

Bu literatür taraması, aşağıdaki şekilde 12 ana tema (Düğüm) belirlemiştir: “Aktörler”, “İnançlar”, “Ekonomi”, “Tarih”, “Etki”, “Çıkar”, “Ortaklık”, “Güç”, “İkili İlişkiler”, “Güvenlik”, “Strateji” ve “Sistem”. Böylece bu temalar, çok yönlü dış politikanın ana özelliklerini temsil eder. Tablo 2, referans sayısına göre bir özellikler listesini temsil eder⁵.

⁵ Veya belirli bir grubu temsil eden makale özetlerinin sayısı.

Tablo 2 Çok yönlülüğün özellikleri ve referans sayısı

Özellik	Referans sayısı
Ekonomi	2170
Güvenlik	1379
Aktörler	1244
Ortaklık	1039
İkili ilişkiler	907
Strateji	846
Güç	581
Etki	221
Çıkar	208
İnanç	140
Sistem	95
Tarih	27
Toplam	8857

Tablo 2’de görülebileceği üzere, çok yönlülüğün “Ekonomi”, “Güvenlik”, “Aktörler”, “Ortaklık”, “İkili İlişkiler” ve “Strateji” gibi özellikleri, mevcut literatür taramasında en önemliler olarak öne çıkmaktadır. Böylelikle “Ekonomi” teması; enerji, petrol, gaz, boru hattı, ihracat ve ticaret ile ilişkili birçok alt tema içerir. Pazar, altyapı, kaynaklar ve kalkınma gibi genel olarak ekonomiyle bağlantılı bazı konular da vardır. “Güvenlik” teması ana olarak, askerî, savunma ve deniz çatışmaları gibi güvenlikle ilişkili bilgi konuları içermektedir. “Aktörler” teması; ülkeleri, liderleri, seçkinleri veya işletmeleri kapsar. “Ortaklık”, farklı çok taraflı iş birliği, anlaşmalar, ittifaklar veya entegrasyonlarla bağlantılı referanslarla temsil edilir. “İkili İlişkiler” teması kendi kendini açıklayıcıdır ve hükûmetler arası ilişkileri, ilişkilere veya bağlara ilişkin referansları kapsar. “Strateji” teması, incelenen devletlerin hem önceden belirlenmiş hem de geçici (durumsal) dış politika stratejilerinden alıntılar içerir.

Ayrıca bu literatür taramasında en çok atıfta bulunulduğu tanımlanan temalar açısından bölge ve ülke bazlı analizler sunulacaktır.

1.2. Çok Yönlülüğün Bölgesel Analizi

1.2.1. Asya-Pasifik: Avustralya, Kanada, Filipinler, Tayland, Vietnam, Güney Kore, Japonya

Bu bölüm, büyük güçler olan ABD'ye ve Çin'e karşı Asya-Pasifik bölgesinin daha zayıf devletlerinin çok yönlü dış politikasının bazı örneklerini sunmaktadır. Bu değerlendirmeye, bölgedeki birçok devletin çok yönlü tutumunu ortaya koymak için Güney Kore ve Japonya gibi ABD eğilimli dış politikaya sahip devletlerin zıt örnekleri eklenmiştir.

Genel olarak Çin-Amerika rekabeti ne kadar şiddetli olursa ikincil devletlerin konumları o kadar önem kazanmıştır. Çin'in 1997-2012 yılları arasındaki cazibe diplomasisi komşu devletlerin güvenini kazanmak üzere tasarlanmıştır, ABD'nin potansiyel düşmanının bu tür bir aktivizmi ABD'yi yeniden harekete geçirmiştir. Bu durum, ikincil devletlerin perspektifinden farklı dış politika senaryoları ile sonuçlanmıştır. Örneğin, Avustralya ve Japonya ABD'yle olan geleneksel güvenlik bağlarını güçlendirirken, Çin'le ekonomik ilişkilerine daha fazla bağımlı olan Kore Cumhuriyeti ve Singapur, ABD ile şartsız güvenlik uyumlamasına başlama hususunda daha tedbirli davranmıştır. Filipinler, Vietnam, Tayland gibi daha zayıf bölgesel aktörler jeostratejik dinamiklere karşı daha hassastır ve dış politikalarında daha farklı yaklaşımlar seçmişlerdir. İkincil güçlerin riskten korunmaya veya Çin başta olmak üzere büyük güçler ile ilişki kurmaya yönelik bazı kolektif girişimlerinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Bu nedenle örneğin, ASEAN yalnızca Çin'in bölgedeki geleneksel dengeleyici gücü ABD ile değil, aynı zamanda Japonya'yla, Rusya'yla ve Hindistan'la bağlar kurmuş, böylece daha fazla aktörün birbirini kontrol etmesini sağlamıştır. Dikkate değer bir diğer girişim de Avustralya, Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık'ı iş birliğine dahil eden Beş Güç Savunma Düzenlemesidir (FPDA). Çin'in ASEAN Bölgesel Forumu, ASEAN + 3 (Çin, Japonya ve Güney Kore) gibi farklı bölgesel çok taraflı kuruluşlara entegre edilmesidir. Bu bir yandan Çin'i pasifize edip ekonomik faydalar elde etmek için ortaklık ilişkileri kurarken, diğer yandan karşılıklı saygı, işbirliği ve istişareye dayalı iletişim kanallarının kurulması yolunda çabaları ifade etmektedir (Roy, 2005). Bu nedenle ister tek başına ister büyük güçler ile toplu ilişki kurmak şeklinde olsun, Asya-Pasifik devletlerinin dış politika stratejilerindeki çok yönlülük eski Sovyet çok yönlülüğünün coğrafi perspektifinden farklı bir noktayı işaret etmektedir.

Avustralya

Avustralya'nın dış politika stratejisi, küresel ve bölgesel güç politikalarının değişen dinamiklerini temel almıştır. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemin şartlarını büyük güçlerin sömürge siyaseti ve Japonya'nın yayılmacılığı belirlediyse, savaş döneminde müttefiklere karşı riskten korunma arayışı Avustralya ve Yeni Zelanda arasında bölgesel işbirliğine yol açmıştır. Ayrıca Avustralya'nın daha geniş bir Pasifik veya Güneydoğu Asya güvenliğine yönelik talebi, İngiltere, Avrupa ve ABD gibi büyük güçleri yanına çekmek ve Japonya'ya ve daha sonra Çin'e karşı Avustralya'nın güvenliğini sağlamak üzere tasarlanmıştır. 1950'lerde Avustralya'nın o zamandan beri temel taşı olan güvenlik düzenlemesi ANZUS böyle ortaya çıkmıştır (Gelber, 1975). Avustralya-ABD güvenlik ittifakı dâhilinde Avustralya, mal ihracatına aşırı bağımlılığından kaynaklanan ülkenin jeostratejik zayıflıklarına karşı Amerikan askerî gücünün himayesinde deniz güvenliğini geliştirmeyi çalışmaktadır (Tow and Hay, 2001). Çok yönlü dış politikanın gerisindeki ikinci itici güç ekonomiktir. Avustralya, 1950'lerin sonundan beri İngiltere, ABD, Japonya ve Avrupa Ortak Pazarı dahil olmak üzere sanayileşmiş Batı dünyası ile ekonomik ilişkilere öncelik vermektedir. Bu prensip, 1960'ların sonundan itibaren Avustralya'nın ana ihracat kaynağı olarak çiftlik üretiminden endüstriyel ham maddelere ekonomik olarak yeniden yönlendirilmesiyle güçlenmiştir. Avustralya'nın dış ekonomik ilişkilerinin iç ekonomik ilişkilerden büyük ölçüde etkilendiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. İş insanları, çiftçiler, kamu görevlileri ve Avustralya toplumunun diğer katmanları, bağlı oldukları ülkelere öncelik vererek ülkenin dış ekonomik politikasının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Gelber, 1975). Çin'in ekonomik patlaması, artan savunma harcamaları ve genel askerî güç ile birlikte jeostratejik konumunu güçlendirmesine yardımcı olmuştur. Böylelikle Çin, Avustralya'nın en büyük ticaret ortaklarından biri hâline gelmiştir. Bu, Çin'in güçlenmesinden bu yana artan bir trenddir. Örneğin, 1990'ların sonunda Çin Avustralya'nın ham madde ve gıda ürünleri ihracatçısı (beşinci en büyük ticaret ortağı) olmasına rağmen (Tow and Hay, 2001), 2015-2016 yıllarında önemli ihracat ve ithalat değişimleriyle Avustralya'nın en büyük iki yönlü ticaret ortağı hâline gelmiştir. Ek olarak, 2015 yılında Çin-Avustralya Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanması ve diğer benzer girişimler ile birlikte iki ülke arasında ekonomik ilişkiler güçlenmiştir. Avustralya'nın Çin'e ekonomik bağımlılığının artışının bir diğer önemli yönü olarak, 2015-16 yıllarında sırasıyla 136.000 kişi ve 1,1 milyon kişiyi bulan Çinli öğrenciler ve turistler gösterilebilir (Blaxland, 2017). Bununla birlikte, Çin'e sürekli artan ekonomik bağımlılığın, ABD ile askerî ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Avustralya'nın

çok yönlü diplomasisini zorladığı da açıktır. Nitekim, 1996 yılında Tayvan'a yönelik Çin-Amerika çatışması, Avustralya diplomasisinin bu tür sınavlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Tayvan Krizi'ne karşı Avustralya'nın ani tepkisi, Çin'den sınırlama talep ederken eş zamanlı olarak Tayvan'ın güneyine iki uçak gemisi konuşlandırarak ABD'yi desteklemek olmuştur. Ardından gelen Çin-Avustralya-Amerika üçlü ilişkileri, bir yandan Çin'in Avustralya üzerindeki baskısını hafifletmeyi, diğer yandan da Avustralya'nın 'tek Çin politikası'na yönelik tutumunun bu ülkenin ABD ile askeri ittifakının kapsamı dışında olduğu konusunda Çin'i ikna etme çabalarını ifade eder. ABD ile olan ANZUS taahhütlerine sadık kalması ile işaretlenmiş bir diplomatik önlemler kompleksini temsil eder. Bu çabalar, Avustralya'nın Tayvan'a yönelik ABD ve Çin arasında bir çatışmanın ortaya çıkması hâlinde ANZUS himayesinde askeri müdahalede bulunması konusundaki Amerikan ısrarını bertaraf edebilmesini sağlamaya yöneliktir (Tow and Hay, 2001).

Değişen dünya dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda Avustralya'nın dış politikasının diğer yönlerini harekete geçirmesi şaşırtıcı olmamıştır. Bunun çarpıcı bir örneği yalnızca Malezya, Singapur, Tayland ve diğerleri gibi Güneydoğu Asya lider devletleri değil, aynı zamanda özellikle Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) olmak üzere bölgenin çok taraflı örgütleriyle gelişen ikili ilişkilerdir. Avustralya ve ASEAN iş birliği gerek ticaret gerek eğitim ve kültür olsun, çeşitli yönlerde çarpıcı bir şekilde büyümüştür. Bu nedenle ASEAN, Çin'den sonra Avustralya'nın ikinci en büyük ticaret ortağıdır. Ayrıca örneğin, 2014'te 120 milyar dolar olarak kaydedilen Avustralya'nın ASEAN devletleri ile toplam ticareti, Avustralya'nın Japonya, AB ve ABD ile toplam ticaretini aşmıştır. Avustralya'nın Güneydoğu Asya ülkeleriyle bağlarını teşvik eden bir diğer önemli faktör, ikili turizm ve göçtür. Göçe örnek olarak, Avustralya'daki Güneydoğu Asya kökenli insanların sayısının 650.000 olarak kaydedildiği 2011 nüfus sayımı gösterilebilir. Bununla birlikte, Avustralya'nın Güneydoğu Asya devletleriyle olan bağları (ikili veya çok taraflı) sürekli genişliyor gözükse de Çin, birliğin kümülatif etkisini baltalamak için her devlete ayrı ayrı yaklaşmaktadır. Çin, transit yolları Avustralya dahil birçok ülkenin ekonomik kalkınmasında ayrılmaz bir rol oynayan Güney Çin Denizi bağlamında büyük bir strateji izlemektedir. Bu bakımdan Avustralya, bölgesel bir denizcilik iş birliği forumu olan MANIS'in himayesinde Singapur, Endonezya ve Malezya'yla bağlarını güçlendirmektedir.

Avustralya'nın büyük güvenlik ortağının Amerika Birleşik Devletleri olması bir sır değildir. İki ülke arasındaki geleneksel ikili bağlar, ortak 'Anglo-Sakson' mirası ve paylaşılan demokrasi, özgürlük ve hukukun üstünlüğü değerlerine dayanır. Bununla birlikte, bir yanda Çin'in hegemonik hırsları, diğer yanda Trump yönetiminin ulusal çıkarlar meselesine işlemsel bir yaklaşımla öncelikle Amerikan gündemine odaklanması, ortak değerlere dayalı argümanı değersizleştirmiştir. Bu nedenle, Avustralya'nın çok yönlü dış politika yaklaşımını güçlendirip, hâlihazırda bahsedilen ülkelere ek olarak Japonya, Hindistan ve Kanada ve bölgesel kuruluşlarla ikili ilişkilerini geliştirmesi sürpriz olmamıştır.

Kanada

Bölgedeki bir diğer orta güç olan Kanada, yükselen Çin açısından biraz benzer bir durumdadır. Analistler, liberal olmayan Çin'in yükselişinin tıpkı Avustralya'da olduğu gibi burada da geleneksel Kanada-ABD bağları için potansiyel bir tehdit oluşturmadığını iddia etmektedir. Bu tahmin; ortak tarih, Batılı liberal demokratik ideolojisi ve ortak bölgesel ekonomik entegrasyon çıkarları, çevresel sorunlar ve iki Kuzey Amerika ülkesinin küresel güvenliği gibi düşünsel faktörlere dayanmaktadır. Çin'in kazançlı gelirlere sahip Kanada enerji kaynaklarına yönelik artan talepleri göz önünde bulundurulduğunda bile Kanada'nın Çin yanlısı bir gruba katılması pek olası değildir. ABD'nin, Çin'in devlet işletmelerinin enerji sektörüne getirebileceği çevresel sorunlara ve stratejik risklere ilişkin endişelerine rağmen, ABD-Kanada işbirliği sarsılmamakta, aksine ABD-Kanada ilişkisi Çin'in liberal demokrasi karşıtı tutumlarına karşı ortak bir yanıt arayışında bu tür ülkeyi birleştirmektedir. Ayrıca Çin, Kanada'nın ezici şekilde lider ticaret ortağı değildir ve Asya entegrasyonu göz önünde bulundurulduğunda Japonya'nın çok gerisinde kalmaktadır (Gilley, 2011). Böylece 2006'da iktidara gelen muhafazakâr hükûmet, açık bir şekilde Kanada'nın Atlantikçi vizyonunu terk etmeden Çin ile ilişkilere başlamıştır. Bununla birlikte, Kanada-ABD-Çin üçgenini değiştiren üç faktör vardır: birincisi, zaman içinde Çin ekonomik başarısında beklendiği şekilde geri adım atmamış, bunun yerine gücünü birden fazla boyutta genişletmeye devam etmiştir; ikincisi, Çin'in ekonomik mucizesi Komünist Parti'nin otoritesini güçlendirmiş, pazar ekonomisine karşı hassasiyetine ilişkin eleştirileri yerle bir etmiştir; üçüncü olarak ise Donald Trump'ın korumacı popülizmi, Kanada'nın dış politikasının yeniden gözden geçirilmesine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak 2015'te göreve başlayan yeni liberal hükûmet, Çin'le daha yakın ikili bağ kurma konusunda tereddüt etmemiştir. Bir yanda Kanada'nın Asya Altyapı Yatırım Bankasına katılması, diğer yanda 2017'de

ABD'nin Trans-Pasifik Ortaklığından çekilmesi, Kanada ve Çin arasında serbest ticaret anlaşmalarını hızlandırmak olabilir (Paltiel, 2018).

Avustralya örneğinde olduğu gibi Çin'den Kanada'ya göçün, Kanada'nın dış politik yöneliminde bazı Çin yanlısı lobiler ortaya çıkarmış olma olasılığı da bulunmaktadır. Bununla birlikte, 2011 anketine göre, Kanada nüfusunun yalnızca %26'sı Kanada'yı bir Asya-Pasifik ülkesi olarak tanımlamıştır. Ayrıca Kanada'daki Çinli nüfus içinde aktivistlerinden ABD'ye karşı keskin düşmanlık duyguları bulunmamaktadır (Gilley, 2011). Bununla birlikte, Çin'le serbest ticaret fikri ilk olarak Kanada'nın iş toplumu tarafından desteklenirken, kamuoyunun tutumu oldukça belirsiz olmuştur. Buna ilaveten, Kanada açısından yumuşak ağaç kereste ihracatında artan tarifeler gibi müteakip tedbirler içeren Trump'ın "Önce Amerika" politikası, yalnızca Çin'le ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik kamusal kararsızlığı hafifletmekle kalmamış, aynı zamanda Kanada'ya ABD'yle belirsizliğe karşı bir korunma aracı sağlamıştır. Bu yüzden, 2017 Kanada Asya Pasifik Vakfı anketi, Çin'le serbest ticaret bağlarına ve genel olarak Kanada'nın ekonomik refahında Çin'in rolüne karşı daha pozitif bir kamu tutumu ortaya koymuştur (Ae).

Çok taraflı kurumlar, Kanada gibi sistemi etkileyen orta güçlerin dış politikalarında hayati bir rol oynamaktadır. Bu kurumları şekillendirme kabiliyetleri sayesinde orta güçler, büyük güçlerle aralarındaki farkı azaltma ve kendi gündemlerini takip etme fırsatına sahip olmaktadır. Bu nedenle, gerek Çin'in Güney Çin Denizi üzerinde ayrımcı ekonomik politikalar ve toprak anlaşmazlıkları uygulamaya yönelik zorunlu (DTÖ'nün zayıflamış açık ticaret ilkeleri nedeniyle) çabaları gerekse de Arktik yönetimi, Kanada'nın çok taraflı bir yaklaşım ortaya koymasını gerektirmiştir. Bununla birlikte, Kanada'nın güneydeki müttefiki etkileşimsel bir dış ilişkiler modelini devam ettirdiği sürece çok taraflı kurumların sağlamlığı azalmaktadır. Kanada'nın proaktif diplomasisinin diğer Asyalı muhatapları, Kanada'nın Asya'daki birincil ortağı Japonya'ya ek olarak Tayvan, Güney Kore, Avustralya ve Endonezya ile ikili ilişkilerdir.

Filipinler

Kanada ve Avustralya'nın aksine, çoğunlukla ASEAN üyesi olan bölgenin daha küçük devletleri, bir süper güç olarak Çin'in büyümesinin öngördüğü jeopolitik değişimlere karşı daha hassastır. Bu nedenle, bölgedeki büyük güçlere ilişkin bu ülkelerin tutumunu tanımlamanın yollarından biri çift taraflı denge politikasıdır. 'Eşit

denge politikası'na ilişkin pek çok tanım vardır ve bunların tamamı, bölgedeki Amerikan hegemonyasını kontrol etmek için büyük bir faktör olarak yayılmacı Çin ile ilişki kurmayı ve aynı zamanda Çin'in aşırı yayılmasını engellemek için ABD ile işbirliğine (ana olarak askerî) devam etmeyi içerir. Çin'in bir diğer bölgesel rakibi olan Japonya ile yakın işbirliği ve bölgenin tüm büyük güçleri ile çok taraflı ilişkiler kurmak (özellikle ASEAN ve diğer kurumlar aracılığıyla), eşit denge politikasının diğer yönlerini oluşturur. Bölgedeki daha küçük devletler için en iyi sonuç, ABD ile askerî işbirliğinin, Çin ile ise ekonomik bağların devam ettirilmesi olacaktır. Böylelikle, çift taraflı dengeleme, kaynakları kısıtlı aktörler için en iyi stratejiye katkıda bulunan saf çoğunluğa katılma veya dengeleme tutumundan kaçınmaya yardımcı olur. Bu tür bir politika uygulamasının çarpıcı örneklerinden biri, Gloria Macapagal Arroyo'nun başkanlığı altında Filipinler'in 2001-2010 yılları arasındaki dış politika tutumudur.

2001-2009 arasında Çin-Filipinler ikili ticareti istikrarlı bir şekilde artmıştır. Çin, yalnızca ABD'nin ve Japonya'nın gerisinde kalarak Filipinler'in en büyük üçüncü ticaret ortağı hâline gelmiştir. Çin, Filipinler ekonomisinin farklı sektörlerine yatırımda bulunurken bunların en büyüğü, Çin'in tek başına 450 milyon ABD dolarının yatırıldığı Kuzey Luzon Demiryolu sistemi yenilemesi gibi altyapı geliştirme projeleri olmuştur. İkili ticaret ilişkileri, hükûmet yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri ve askerî mübadelelerle sınırlı olmayan geniş konular kapsamında iki ülke arasında iş birliği ile desteklenmiştir. Eş zamanlı olarak Manila, Washington ile güvenlik ittifakını korumuş, 9 Eylül'ün ardından terörle mücadelede ABD kampanyasından faydalanmıştır ve Başkan Arroyo, Amerikan askerî ve savunma yardımının artırılmasını istemiştir.

Manila'nın dış politika yönelimindeki dramatik değişiklik, Çin'in Nisan 2012'de Scarborough Shoal'da iki ülkenin sivil gemileri arasında iki aylık bir krizle sonuçlanan dayatmacı toprak talebinin ardından gerçekleşmiştir. Bu, Filipinler'in dış politikasında bir dönüm noktası olmuş ve öncelikle Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki dayatmacı toprak taleplerini engellemek için tasarlanan ve 1951 MDT olarak adlandırılan güncellenmiş bir savunma anlaşmasıyla sonuçlanan ABD'yle daha yakın bir askerî iş birliğine neden olmuştur. Ayrıca Manila, Çin'in Güneydoğu Asya'daki geleneksel rakibi olan Japonya'yla bağlarını güçlendirmiştir.

Tayland

Busbarat (2016), Tayland'ın Büyük Güçlere, yani ABD'ye ve Çin'e karşı dengeli bir tutum sergileyen dış politikasını incelemiştir. Geçmişten günümüze kadar

Tayland, daha güçlü aktörler arasında denge kurmayı başarmış ve bu özellik evveliden beri Tayland dış politika kültürüne yerleşmiştir. Genel olarak Tayland'ın Amerika ile ittifakı, askerî hususlarla ve güvenlik hususlarıyla sınırlı kalırken Çin, büyük ekonomik ortak konumundadır. Çin'in sağladığı ekonomik faydalara rağmen Tayland, bununla ilişkili olan ve özgürlüğünü sınırlayacak politik etkiyle ilgilenmektedir. Bir yandan Çin, Güneydoğu Asya ülkelerine yaklaşp becerikli bir şekilde rejim faktörünü kullanırken, diğer yandan otokratik devletler, iç yönetimlerini meşrulaştırmak ve sürdürmek için "Çin kartını" oynamaktadır. Tayland'ın durumunda ise bu, 2014'teki askerî darbenin ardından ABD'nin Tayland askerî cuntasıyla diplomatik ilişkilerini durdurmasından sonra açık şekilde ortaya koyulmuştur. Bu durum Çin'in uydusunun içişlerine müdahalesini ve demokratik olmayan rejime desteğini açıkça ortaya koymaktadır. Çin'in faydacılığı söz konusu olduğunda, politika oluşturmalarının en özgün modeli, sabır ve uzun vadeli stratejiye odaklanmasıdır. Bu nedenle, Çin'in dış politika oluşturmalarının sıklıkla tercih edilebilir yolu resmî olmayan bir yaklaşımdır (Zhao, 1993). Çin'in Tayland'ın içişlerine müdahalesi örneğiyle de ortaya koyulduğu üzere iç politika, küçük bir devletin dış politika davranışı için kilit bir faktör olabilir. Bununla birlikte, Tayland'ın Çin'e ekonomik bağımlılığı bir diğer önemli faktörü temsil eder.

Dolayısıyla bu iki ülkenin Çin ile uğraşırken karşılaştıkları ortak Güney Çin Denizi toprak anlaşmazlıkları sorununa rağmen Tayland'ın ve Filipinler'in Çin'e karşı tutumları arasında dikkat çekici bir fark vardır. Zha (2015) Filipinler'in Çin'e ani dönüşünün, ülkedeki seçkinlerin iç siyasi mücadelesi ile açıklanması gerektiğini iddia etmektedir. Daha spesifik olarak yazar, Filipinler'in durumunda ortaya konduğu üzere istikrarsız demokrasilerde *siyasi rakibi devirmek için bir araç olarak dış politikaya* ilişkin teorik varsayımlara atıfta bulunur. Tayland'ın aksine Filipinler, ekonomik açıdan Çin'e daha az bağımlıdır, bu ise politik kuruluşuna daha fazla manevra alanı sağlar. Dolayısıyla Tayland'ın 2014'teki iç karışıklığına rağmen yeni kurulan liderlik, Çin yanlısı dış politika yönelimine sadık kalmıştır. Bu durum Çin'e güçlü ekonomik bağımlılık ile kısmen açıklanır. Diğer bir deyişle Çin, Filipinler'e karşı ekonomik manipülasyon araçlarından yoksundur ve bu nedenle 2012'de Çin'in uyguladığı ekonomik yarı yaptırımlar, Filipinler'in büyük ölçekte çoğunluğa katılmasına neden olmamıştır. Esasen Filipinler'in GSYİH'sinin büyük bir bölümünü ticaretin ve yatırımın aksine denizaşırı Filipinli işçilerden gelen havaleler oluşturmaktadır (De Castro, 2016).

Vietnam

Vietnam, büyük bölgesel güçlere karşı daha zayıf devletlerin davranışına dair bir diğer çarpıcı örnektir. 1980'lerin sonlarında ülkenin politik liderleri, çeşitlendirilmiş ve “çok yönlü” bir yaklaşımı temel alarak dış politika doktrinlerini güncellemiştir. Bu yeni dış politika doktrini, 1986'da Altıncı Parti Kongresinde başlatılan Doi Moi olarak bilinen yerel ekonomik reformlar uyarınca yürürlüğe girmiştir. Bu dış politika reformasyonunun merkezinde Vietnam'a güvenlik tehdidi oluşturan Çin ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması bulunmaktadır. Vietnam Çin ile olan bu güvenlik sorunlarının, özellikle Güney Çin Denizi'ndeki Paracels ve Spratly Adaları üzerindeki toprak anlaşmazlıklarının, ASEAN çerçevesinde ele alınması amaçlanmıştır. Bu toprak anlaşmazlıklarının ele alınmasında ASEAN'ın doğrudan faydası, benzer gündemleri olan diğer birçok üyeyle olduğu gibi ikili Çin-Vietnam müzakerelerini de çok taraflı platforma yönlendirmesidir. Öte yandan Vietnam, Çin'in “ekonomik vagonuna” katılmakta tereddüt etmemiştir. 2000 yılında imzalanan Çin-ASEAN STA'sı, örneğin 2015 yılında yaklaşık 95 milyar ABD doları değerinde olan ticarete yönelik geniş fırsatlar sunmaktadır. Bu esnada Vietnam'ın tekstil endüstrisi için Çin'in ucuz ham maddelerine olan aşırı bağımlılığı, Vietnam'ın Çin ile olan ve büyük ölçüde büyüyen ticaret açığına (2015'te 32,3 milyar ABD doları) katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla çok yönlü dış politika stratejisi dâhilinde Vietnam, ABD, Japonya, Güney Kore, AB, Rusya, Orta Asya ülkeleri ve diğerleri gibi birçok devletle ticari ilişkilerini çeşitlendirmiştir. Vietnam'ın çok yönlü politikasında bir diğer kayda değer faktör, Hanoi'nin bir diğer Soğuk Savaş düşmanı olan Amerika Birleşik Devletleri'yle diplomatik ilişkilerinin (1975'ten beri 15 yıldır duraklamış olan) yeniden kurulmasıdır. Vietnam'ın 2007'de DTÖ'ye katılımında ABD kilit rol oynamıştır. Bununla birlikte, diğer bölgesel aktörlerin durumunda olduğu gibi Trump yönetiminin bölgeye bağlılığının zayıflaması (örneğin ABD'nin TPP'den çekilmesi) Hanoi'yi Çin'in yayılcı politikasına karşı savunmasız bırakmış ve çok yönlülük üzerine kurulu dış politikayı zorlamıştır.

Güney Kore

Çin'in Güney Kore için önemi gözardı edilemez. Güney Kore Çin'e yalnızca ekonomik olarak bağımlı olmakla kalmamakta, Çin ile yaptığı ticaret her yıl 40 milyar ABD dolarından fazla ticaret fazlası oluşturmaktadır (Moon and Boo, 2017). Çin'e yapılan ihracat, ülkenin GSYİH'sinin %13'ünü oluşturmaktadır (Michishita, 2014); aynı zamanda Çin, Kore Ateşkes Anlaşması'nın imzacı taraflarından biri ve Altı Taraflı Müzakerelerin başkanı olarak Koreler arası ihtilafın çözümünde vazgeçilmez

bir rol oynamaktadır. Çin'le derinleşen ekonomik bağlar, Çin ile Seul'ün geleneksel müttefik ABD arasında artan rekabetin olmaması durumunda Güney Kore için büyük bir sorun hâline gelmeyecektir. Bölgedeki çoğu devlet gibi Güney Kore de bir yanda ABD ile askerî iş birliğinin ve öte yanda Çin'le ekonomik bağların olduğu ince bir çizgi üzerinde yürümek zorundadır. Paradoksal olarak, Kuzey Kore'den gelen artan tehditler Seul'ü Amerikan güvenlik ittifakına yakın tutarken, Kore yarım adasındaki iyileşen durum Güney Kore'nin ABD'ye olan bağımlılığını azaltacak ve muhtemelen Çin'le olan bağların güçlenmesini kolaylaştıracaktır. Bununla birlikte, bir yanda Amerikan yanlısı muhafazakâr koalisyonlar, diğer yanda daha liberal ve dolayısıyla Çin'le uyumlu ilerici koalisyonlar (Moon and Boo, 2017) dahil olmak üzere iç politika dinamiklerinin ülkenin dış politika stratejisini tanımlamada hayati bir rol oynaması nedeniyle yapısal faktörler tek başına Seul'ün dış politikasını tanımlamak için yeterli değildir.

Japonya

Avustralya'yla birlikte Japonya da ABD'yle güvenlik iş birliğine sadık kalmıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nde Japonya, keskin bir ideolojik bölünme nedeniyle Çin pazarını kaybettiğinde ABD'nin yanındaki çoğunluğa katılmak bu ülke için önemli bir ekonomik çözüm ve güvenlik çözümü olmuştur. Japonya, ABD ile güvenlik ittifaklarında sürekli olarak "çaba sarf etmeden yer edinmiştir" ve o zamandan beri farklı güvenlik çözümlerine başvurmak için acil bir gereklilik olmamıştır (Ito, 2004). Ayrıca ABD-Çin çatışması arttıkça Japonya ABD'yle olan güvenlik ittifakına daha da bağlanmaktadır. Dolayısıyla 2010-2011 yıllarında bölgede yoğunlaşan ABD-Çin çatışmasına yanıt olarak yenilenen ABD-Japonya ittifakı içindeki iş birliği alanlarından biri, Doğu Çin Denizi'ndeki Japonya ve Çin toprak anlaşmazlığının temel taşı olan Senkaku/Diaoyu adaları meselesidir. Çin'in dikkatli olmasını gerektiren bir diğer kayda değer faktör, ABD'nin iki güvenlik müttefikini bir araya getirmek üzere tasarlanmış askerî bir anlaşmanın 2016 yılında Güney Kore ve Japonya arasında Askerî Bilgilerin Genel Güvenliği Anlaşmasının imzalanmasıdır (Park and Tan, 2018). Bununla birlikte, Japonya'nın geçmişteki agresif davranışından kaynaklanan ve ülkeyi 'kurt kılığına girmiş koyun' olarak tanımlayan alternatif bir açıklama bulunmaktadır. Bu bağlamda, geçmişteki (yani İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında) mütecaviz davranışları nedeniyle, günümüzdeki barışçıl davranışlarına rağmen, uluslararası toplumun Japonya'ya karşı tutumu kronik olarak şüpheli olmuştur. Bu sebeple, Japonya'nın kendini savunma yeteneğinin gelişmesi, ABD ve diğerlerinin güvenlik endişelerini ateşleyeceği ciddi bir güvenlik ikilemine neden

olacağı için Japonya'nın, ABD'nin yanındaki çoğunluğa 'kurt kılığına girmiş koyun' misali katıldığını ileri sürenler bulunmaktadır (Ohtomo, 2003).

Her şey göz önünde bulundurulduğunda Avustralya, Kanada ve Japonya gibi sistemi etkileyen aktörlerin bazı aktif bölgesel katılımına ve ASEAN gibi çok uluslu kurumların bağlayıcı etkisine rağmen bölgesel politikayı büyük ölçüde ABD-Çin rekabeti şekillendirmektedir. Ayrıca iki ülke arasında Çin'in ekonomik cazibesi ve ABD'nin güvenlik önlemi şeklinde açık bir ayrım bulunmaktadır. Şaşırtıcı şekilde, Vietnam, Filipinler, Japonya ve diğerleri gibi bölgedeki birçok devletin güvenlik endişelerini doğuran, Çin'in Çin Denizi'ndeki yayılımcı tutumudur. Böylelikle ABD'nin dengeleyici güç olarak konumu güçlenmektedir. Ayrıca Koreler arası gerilimin Güney Kore'yi ABD ile ittifakını desteklemeye götürürken, Kore Yarımadasındaki gerilimlerin potansiyel rahatlamasının Güney Kore ve Çin arasında daha yakın iş birliğine neden olacağı savunulmaktadır.

Taranan literatürden yapılacak bir başka çıkarım, bir yandan Çin'in Tayland gibi demokratik olmayan devletlerin içişlerine müdahalesini ve diğer yandan ise Avustralya'nın ABD ile güvenlik ittifakına koşulsuz bağlılığının bize gösterdiği gibi çok yönlü dış politika konusunda esasen yeniden gözden geçirilmesini getirebilecek kilit faktörün ideoloji olduğudur. Ayrıca Trump yönetiminin geleneksel ortaklarına duyarsız yaklaşımı, ABD ile bu ülkeler arasında ideolojik temelleri küçültmekte ve bu ülkeleri Çin'in kararlı tutumu karşısında savunmasız hale getirmektedir.

1.2.2. Orta Doğu: Katar

Orta Doğu, bölge aktörlerinin iç içe geçmiş ilişkileriyle jeopolitik açıdan girift bir ilişkiler ağını temsil etmektedir. Devletlerin bölgesel liderlik mücadeleleri, dini ve mezhepsel bölünme, devlet içi ve devletler arası çatışmalar ve vekalet savaşları bölgeyi çok yönlü dış politika uygulaması için zorlu bir yer hâline getirmektedir. Yine de Katar'ın Orta Doğu ve başka yerlerdeki çatışmalara aktif arabuluculuk yaklaşımı, "çok yönlü" olarak tanımladığımız dış politika davranışına uygun düşmektedir.

Katar

Katar dış politikasının ana özelliklerinden biri muhtemelen emirliğin devletlerarası arabulucu rolüdür. Bu nedenle ister Orta Doğu'daki ister başka bir alandaki çatışma olsun, Katar sık sık bir arabulucu veya müzakereci olarak sorunlara dahil olmaktadır. Katar, Afganistan, Etiyopya, Irak, İsrail ve Filistin, Lübnan, Sudan

veya Yemen gibi savaştan zarar görmüş ülkelerde bir yakınlaşma ve siyasi çözüm düzenlenmesine aktif olarak dahil olmakla kalmamakta, aynı zamanda bir insani yardım sağlayıcısı olarak da yer almaktadır. Katar'ın arabulucu rolü özünde zararsız görünse de bunun arkasında çok yönlü dış politikanın bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle, Lina Khatib'e göre Katar'ın arabuluculuk aktivitelerini teşvik eden, ülkenin kendi güvenlik endişeleridir. Birtakım hassas jeopolitik karşılıklı ilişkiler tarafından karakterize edilen bir alanda bulunan bu ülke, küçük ülkelere özgü güvensizlikten kaçınmak için uluslararası prestij ve takdir kazanmayı arzu etmektedir. Çatışma içindeki gruplar arasında arabuluculuk yapmasının gerisindeki bir diğer faktör, İran'ın düşmanlığını önlemektir. Bu nedenle, "İran destekli devlet dışı aktörler ve rakipleri arasında arabuluculuk yapmaya çalışan Katar, İran'la samimi ilişkiler sürdürürken genel olarak Orta Doğu'daki ve özellikle Körfez'deki İran etkisine karşı koymaya çalışmaktadır." (Khatib, 2013: 418). Diğer iki faktör ise Suudi Arabistan ile liderlik mücadelesi ve emirliğin Batı'nın geçerli uluslararası müttefiki olarak tanınma isteğidir (Ae).

Sonuç olarak, Orta Doğu devletlerinin dış politika davranışını; mezhepsel, ideolojik ve diğer birçok bölünmenin yaşandığı bu bölgeye özgü jeopolitik dinamikler nedeniyle çok yönlü olarak tanımlamak zordur. Bu literatür taraması, geniş bir şekilde tanımlanan "çok yönlülüğe" uyan dış politika örnekleri bulmaya çalışırken, Katar'ın arabulucu dış politika stratejilerinin Orta Doğu'dan örnekler olarak gösterilmesi uygun görülmüştür.

1.2.3. Avrupa: (Eski-Sovyet Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya) Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Belarus, Ukrayna, Sırbistan ve İskandinav ülkeleri

Aktif çok yönlü dış politika, ilk olarak Rusya'nın bölgelerinde görülürken rekabet eden büyük güçler ise AB, ABD ve Çin tarafından temsil edilmektedir. Dolayısıyla dış politikaları belirli bir dereceye kadar dış güçlerle ilişkilerin dinamiklerine bağlı olan Post-Sovyet Avrupa devletleri, kendi ulusal çıkarları ve dış aktörlerin yani Rusya, AB ve ABD'nin empoze ettiği çıkarlar arasında denge kurmaktadır. 2000'lerden sonra ve günümüze kadar ABD, bölgeyle daha az ilgilense de AB'nin ve Rusya'nın jeopolitik rekabeti hâlâ devam etmektedir ve bu, çok yönlülüğün uygunluğunu geliştirmektedir (Nitoiu, 2018). AB-Rusya gerilimi 2004 yılında AB'nin doğu sınırlarını güven altına almayı ve bölgede ekonomik istikrarı ve

demokratik reformları desteklemeyi amaçlayan Doğu Komşuluk Politikasının (ENP) geliştirilmesiyle zirveye ulaşmıştır. Brüksel, altı eski-Sovyet devletini (Moldova, Gürcistan, Belarus, Ukrayna, Azerbaycan ve Ermenistan) birbirine bağlamayı, aynı zamanda turuncu devrim olarak da bilinen rejim değişikliğine yönelik halk hareketlerinden bazılarını destek sağlamayı hedeflemiştir. Yasa, Moskova'da Batılı hükümetlerin ve onların STK'larının bölgedeki siyasi yönelimi değiştirme çabaları olarak sert bir şekilde eleştirilmiştir (Kanet, 2018). Bu nedenle, Moskova'nın yanıtını Popescu and Wilson (2009) kısa ve öz bir şekilde şöyle tanımlamıştır:

“Rusya bölgedeki hedeflerini desteklemek üzere çok çeşitli sert ve yumuşak güç araçlarını kullanmaktadır. Çatışma bölgelerinde ekonomik ambargoları, gaz kesintilerini, altyapıyı ele geçirmeyi ve yönetilen istikrarsızlıkları kullanmaktadır ve bir nüfuz alanını yeniden konsolide etme amacını gerçekleştirmek için doğu komşusu olan her bir ülkede bir tür askerî varlık sürdürmektedir. Belki de daha şaşırtıcı olan Rusya yumuşak güçlerinin kullanımıdır. Rus “egemen demokrasi” modeli, liberal olmayan kapitalizm ve sahte seçimler, eski-Sovyet seçkinler için genellikle çekicidir. Başkalarının senin istediklerini istemesini sağlamak olan ünlü yumuşak güç tanımı, şeffaf olmayan bu eski-Sovyet uygulamaların birçoğu için geçerlidir.”

Çok yönlülüğünün en iyi geleneklerinde, doğudaki komşu devletlerin politik seçkinleri, Batı ve Rusya arasında manevra yapmakla ve kendileri için mümkün olan en iyi sonuçları elde etmekle uğraşmaktadır. Bu nedenle dış politikaları, temel Avrupalılaşmayı benimsemek yerine AB'yi Rusya'ya karşı (ve tersi) oynamak için tasarlanmıştır. Bu maliyetli süreç, Rusya'yla doğrudan karşı karşıya gelen Gürcistan ve Ukrayna için kesinlikle daha bağlantılıdır.

Dolayısıyla bu bölüm, ENP devletlerinin çok yönlü dış politika pratiklerine ışık tutacaktır. Ayrıca tam üyelik gerektirmeyen ve dolayısıyla seçkinler için daha fazla hareket alanı sağlayan ENP'nin aksine Orta Avrupa ülkeleri, AB üyeliği için bir ön koşul olarak *AB müktesebatının* kabul edilmesini gerektiren AB'den daha direkt bir yaklaşımla karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte, çok yönlü yaklaşımı eski-Sovyet alanın ötesinde bölgeden bir örnek sağladığı için Sırbistan vakası bu açıdan mükemmel bir örnektir. Ek olarak, İskandinav devletleri, Norveç, İsveç, Finlandiya ve Danimarka'nın Rusya'yla ilişkileri, AB üyelerinin perspektifinden ortaya konarak bölüm tamamlanacaktır. AB ülkeleri örneğinin, AB üyesi olmayanların çok yönlü dış stratejilerinin analizini güçlendirmesi beklenmektedir.

Üç bağımsız Güney Kafkas devleti, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan, Avrupa ve Asya arasındaki coğrafi konumları ve dolayısıyla Afganistan gibi sorunlu bölgelere bir koridor ve Hazar enerji kaynakları için bir kaynak ve geçiş noktası olarak işlev görmeleri sayesinde Sovyetlerin çökmesinden sonra stratejik öneme sahip alanlar hâline gelmiştir (Shaffer, 2010). Bu nedenle, söz konusu üç ülkenin Rusya, ABD ve AB gibi büyük güçlerin nüfuz mücadelesinin içine çekilmesi şaşırtıcı değildir. Ayrıca Türkiye ve İran da kesinlikle bölgesel durumu etkileyen ve bölgede kilit rol oynayan ülkelerdir. İlaveten post-Sovyet Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan yalnızca güç merkezlerine karşı farklı duruşlara sahip olmakla kalmayıp kendi aralarında da karmaşık ilişkilere sahiptir. Çözülmeyen toprak çatışmalarıyla birlikte Güney Kafkasya, birçok sosyoekonomik ve politik faktörden etkilenen çetrefilli bir ilişkiler alanını oluşturmaktadır. Örneğin Güney Kafkasya devletlerini EaP girişimine dahil etmiş olan AB, AB-Güney Kafkasya ekonomik ve siyasi iş birliğini ilerletmiştir. Bu ise Rusya'nın bölgeye karşı yayılmacı politikalarını desteklemesine yardımcı olmuştur. Ancak öte yandan Rusya, EaP'yi "yakın komşularından" ayrılan rekabetçi bir entegrasyon projesi olarak gördüğü için AB'nin bölgeye karşı artan ilgisinin bölgedeki güvenlik ve birliğe pek bir katkısı olmamıştır. Aynı şekilde Kremlin Rus Hristiyan Kilisesi, Rus STK'ları ve etnik azınlıklar aracılığıyla Güney Kafkasya'da Rus varlığını desteklemekle kalmayıp, bölgedeki toprak çatışmalarından faydalanmaktadır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakının sonucunda ortaya çıkan güvenlik tehditlerini ele almada AB'nin oldukça pasif kalması, bölgedeki karmaşık jeopolitik durumu daha da kötüleştirmiştir (Paul, 2015). Ancak bu devletlerin dış politika stratejilerini aydınlatma amacıyla yapılan literatür taraması, öncelikli olarak bu politikaları şekillendiren dış faktörleri göz önünde bulunduracaktır.

Ermenistan

Ermeni dış politika stratejisi genellikle, özünde dış aktörlerin çatışan çıkarları arasında bir denge kurma ve tek yönlü bir dış politika yöneliminden kaçınma olarak tanımlanır. Örneğin, 2007 Ermeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, bir yandan Rusya ile stratejik ortaklık, BDT ve KGAÖ üyeliğine vurgu yaparken, diğer yandan Avrupa kalkınma modeline bağlılık ve NATO ile yoğun iş birliği üzerinde durmaktadır. Pratikte bu uygulamanın çarpıcı bir örneği, 1990'ların başında Azerbaycan'la Dağlık-Karabağ savaşının zirvesindeyken ortaya koyulmuştur. Ermenistan aynı anda Rusya'yla silah, ABD'yle devlet inşa fonları, Avrupa'yla gıda maddeleri ve İran'la yakıt almak için ilişki kurmuştur (Minasyan, 2012). Şaşırtıcı şekilde, farklı devlet liderlerinin ve bir

muhafelet liderini iktidara getiren bir kadife devrimin görüldüğü neredeyse otuz yıl boyunca, Ermenistan'ın dış politikası önemli değişiklikler geçirmemiştir ve ana dış politika doktrinine sadık kalınmıştır. Dolayısıyla yeni seçilen Ermenistan başbakanı Paşinyan'a göre Rusya, büyük stratejik ortak olmaya devam etmektedir ve Ermenistan, Moskova ile hem ikili hem de BDT, KGAÖ ve AEB himayesinde ilişki kurmaya devam edecektir. Rusya'yla ilişkilerde önemli bir faktör, Rusya'nın ana müzakereci rolünü oynadığı Dağlık-Karabağ hususunda Azerbaycan ile dondurulmuş bir ihtilaftır. Bu nedenle, Ermenistan'ın Rusya'yla askerî iş birliği ve KGAÖ çerçevesinde silah tedarikinin stratejik önceliğini kaybetme ihtimali düşüktür. Ayrıca Rusya, yalnızca Gazprom-Ermenistan'ına ait gazın ithalatı ve dağıtımını üzerindeki tekeliyle Ermenistan'ın enerji sektöründe değil, aynı zamanda modernizasyonuna 270 milyon dolarlık krediye ek olarak 30 milyon dolar hibe ettiği Metsamor nükleer santrali gibi birçok başka projede de mevcuttur. Rusya'nın Metsamor Nükleer Santraline yatırımı Ermenistan'ın AB'yle enerji iş birliğinde bir engel hâline gelmiştir. AB, santralin kapatılmasını ve yerine Ermenistan, AB ve Euratom arasındaki iş birliği anlaşması dâhilinde yeni bir altyapının yapılmasını öngörmektedir. Ek olarak Çin, Ermenistan'ın ekonomik ortağı olmaya devam edecektir ki bu durum, Çin'in 2009'dan beri Ermenistan'ın ilk üç ticaret ortağı olmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca Çin çeşitli kültürel projelere, eğitim ve altyapı projelerine dahil edilmektedir. Öte yandan, Ermenistan'ın Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" ekonomik girişimine katılmaya yönelik gösterdiği ilgi, devletler arasındaki işbirliğini güçlendirmektedir (Markarov and Davtyan, 2018). Ermenistan'ın stratejisinin bir diğer önemli özelliği, ABD'deki, Avrupa'daki ve Rusya'daki büyük Ermeni diasporalarına bu ülkelerde ekonomik ve politik bir koz kaynağı olarak öncelik vermesidir (Minasyan, 2012). Bir yatırım akışı kaynağı olarak yurt dışındaki Ermeni diasporalarının önemi 2018'deki kadife devrimin bir sonucu olarak kurulan yeni hükûmet tarafından da vurgulanmıştır (Markarov and Davtyan, 2018).

Azerbaycan

"Aliyev'ler Dönemi" süresince, Azerbaycan çok yönlülüğü, görev süresi boyunca dış politika yönelimi öncelikle Pan-Türkist fikirlerinden ve dolayısıyla önemli bir ideolojik ve stratejik ortak olarak Türkiye ile yakınlaşmadan etkilenen Azerbaycan'ın önceki cumhurbaşkanı Ebulfeyz Elçibey'in (1992-1993) aksine özellikle iktidarın Haydar Aliyev'den (1993-2003) İlham Aliyev'e (2003-günümüz) devrinden sonra çok yönlü bir karakter kazanmıştır. Elçibey'in stratejisi, İran'daki etnik Azerilerle bir bağlantı kurulmasını ve "Güney Azerbaycan'ın" özgürleşmesinin

desteklenmesini içermiştir. Aliyev'lerin (özellikle İlham Aliyev'in) yönetimleri, Azerbaycan'ın dış politikasını değiştirmiş, ideolojik temelleri zayıflatmış ve daha rasyonel ve materyal merkezli bir yaklaşımı tercih etmiştir (Shaffer, 2010).

Hidrokarbonlar Azerbaycan'ın çok yönlülüğünde önemli bir rol oynamakta ve yalnızca ülkenin büyük güçlerin çıkarlarından faydalanmasını ve akabinde ülkenin petrol ve gaz sektörüne DYY akışı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda Ermenistan'ın ve Türkiye'nin 2009'daki yakınlaşma girişimlerine paralel olarak Rusya ile imzalanan gaz anlaşmasının da gösterdiği gibi çatışan çıkarlarını dengelemesine yardımcı olmaktadır (Minasyan, 2012). Özellikle petrol ve gaz gelirleri, bilhassa iki Güney Kafkasya devletinin ortak sorunu olan Dağlık-Karabağ sorunu hususunda Azerbaycan'ın çok yönlülüğünü Ermenistan'ın tamamlayıcığundan ayırmaktadır. Dolayısıyla, örneğin, Elçibey'in "Azerbaycan, enerji zengini bir müttefik olarak ABD gözünde kazandığı önem nedeniyle, Rus egemenliğine direnmede GUAM, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü üye ülkeleri arasında en başarılısı olmuştur." (Strakes, 2013: 42) sözlerinin de ortaya koyduğu Batı yanlısı duruşunun ardından Haydar Aliyev'in dış politikası Rusya ile daha yakın ilişkileri içermiştir. Bu tutum Eylül 1993'te Moskova'ya yaptığı ziyareti ve Rus Lukoil'in SOCAR'ın Azer, Güneşli ve Çıracak petrol sahalarındaki yüzde on hissesinin yanı sıra BDT'ye katılma anlaşmasıyla kendisini göstermiştir. Azerbaycan petrol ve gaz sahalarının keşfine Rusya'yı davet ederek, Rusya'nın Minsk Grubu'ndaki lider rolünü göz önünde bulundurarak Karabağ sorununda sempatisini kazanmayı ummuştur. Aynı taktikler Rusya'nın ve İran'ın deniz sınırlarının çizilmesi konusundaki ilkesel duruşlarını yumuşatmak için Hazar Denizi'nin yasal durumu hususunda da uygulanmıştır. Bu nedenle Rusya'ya ve İran'a, sırasıyla 1995'te Karabağ'da ve 1996'da Şahdeniz'de kazançlı paylar verilmiştir (Ipek, 2009).

Böylece Karabağ sorunu hâlâ çözülmediği için Azerbaycan'ın çok yönlülüğü Bakü'nün AGİT Minsk Grubu'na (Rusya, Fransa ve ABD) karşı *eşit güvensizliği* söz konusudur. Bu onu diğer eski-Sovyet devletlerinden ayrılmaktadır. Daimî üyelerinin, uluslararası hukuk ilkeleri yerine ulusal çıkarları temelinde oy kullandığı BM Güvenlik Konseyi Azerbaycan'ın sorunlarına çözüm sağlamamaktadır. Durum, dondurulmuş ihtilafın Azerbaycan'ın iç topraklarının yaklaşık beşte birinin hükûmetin kontrolü dışında tutulması nedeniyle daha da kötüleşmiştir. Bu nedenle, Azerbaycan'ın ilgili büyük güçlere karşı tedbirli yaklaşımına katkıda bulunmaktadır. Diğer önemli faktör, ülkeyi zorunlu olarak AB/NATO üye ülkeleri veya Rusya ve Çin (Kazakistan'ın aksine)

ile yakın ilişki içinde tutan Azerbaycan'ın *coğrafi konumudur*. Ülke ayrıca Rusya'dan (Belarus, Ukrayna ve Moldova'nın aksine) petrol, gaz ve diğer emtia ithalatına büyük ölçüde bağımlı değildir (Strakes, 2013).

Gürcistan

Bir diğer Güney Kafkasya devleti olan Gürcistan'ın dış politikası, özellikle Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili hükûmetinin Gürcistan'ın hem iç hem de dış politikasında net bir şekilde Batı'ya dönük bir duruş sergilediği “2003 Gül Devrimi” sonrasında çok yönlülüğünü önemli ölçüde kaybetmiş gözükmektedir. Bununla birlikte, Batı dünyasına tam entegrasyon, yeni hükûmetin ana gündemlerinden biri olmuştur. Ayrıca Rusya ile sürekli bir çatışmaya girmesinin, Gürcistan'ın uluslararası onay almak ve devletin AB'nin sunduklarından koşulsuz olarak almak yerine keyfince seçebilmek için kasıtlı bir eylemi olduğu iddia edilmektedir (Popescu and Wilson, 2009). Yine de ülkenin NATO'ya katılma ve diğer ABD ve Avrupa yapılarına entegre olma isteği, önceki devlet başkanı Şevardnadze'nin de dış politika gündeminde yer almıştır ancak Moskova'yla ilişkilerini bozmaya ve ülke içinde karışıklık yaratmaya yönelik isteksizliği onun daha kendinden emin tedbirler almasına engel olmuştur. İronik olarak, Şevardnadze'ye karşı halkın güvensizliğini artıran ve “Gül Devrimine” neden olan devletin toprak bütünlüğü sorununda Rusya'nın rolü olmuştur (Shaffer, 2010). Rusya'nın 2006'dan önce, Gürcistan'ın toplam ticaretinin %20'sine denk gelecek şekilde bir numaralı ticaret ortağı olduğu göz önünde bulundurulduğunda Gürcistan'ın Batı'ya yönelmesi Rusya'nın Gürcü mallarına uygulandığı ambargo Gürcistan ekonomisine büyük darbe vurmuştur. Moskova'yla bozulan ilişkilerin ekonomik sonuçları, Gürcistan'ın Rusya'dan gelen doğal gaz tedarikine %100 bağımlı olması nedeniyle kötüleşmiştir. Bu nedenle, Saakaşvili yönetiminin Şevardnadze benzeri bir dış politikaya devam etmesi hâlinde Gürcistan'ın Rusya pazarını kaçırmayacağı ve daha çeşitli ticaret ilişkilerine sahip olabileceği öne sürülmüştür (Gvalia et al., 2013). Dolayısıyla bu, bir yandan çok yönlü türde dış politika davranışıyla çelişmiş, diğer yandan ise Gürcistan'ı alternatif ticaret ortaklarına ve enerji tedarikçilerine doğru itmiştir. Bunun sonucunda Gürcistan, özellikle enerji geçişi ve taşınması alanında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Ukrayna gibi ülkelerle ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Dağlık-Karabağ sorunu göz önünde bulundurulduğunda Gürcistan, Azerbaycan emtiaları, özellikle petrol ve gaz ihracatı için bir transit olarak vazgeçilmez bir rol oynamakta, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hatları aracılığıyla

Azerbaycan ve Türkiye ekonomilerini bağlamaktadır. Ayrıca Gürcistan karayla çevrili Kazakistan'ın enerji dışı ihracatı için liman sağlayarak aktif şekilde Kazak DYY'sini çekmekte ve Ukrayna'yla geçiş yollarının güvenliğine ilişkin ortak bir çıkar paylaşmaktadır.

Moldova

Rusya'nın AB ekonomik savaşında kaybettiği ancak askerî savaşı kazandığı bir diğer eski Sovyet devleti Moldova'dır. Özetlemek gerekirse, Moldova'nın çok yönlülüğü, AB'yle daha yakın ekonomik iş birliğini içermektedir. Bu, Moldova'yı NATO'ya katılmaktan uzaklaştırırken Rusya'dan gelen sert bir tepkiye de neden olmamaktadır. Moskova'nın Moldova'nın AB ile sırasıyla 2013 ve 2014'te imzaladığı Ortaklık Anlaşmaları'na karşı tepkisi Moskova'nın NATO üyesi olmak isteyen Ukrayna'ya tepkisinden farklıdır. Moldova'nın anlaşmayı imzalaması tek başına Moskova'nın herhangi bir tepki olmamışken (Matveeva, 2018) Ukrayna'nın AB'yle ilişkisi Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği ve Donbass'taki ayrılıkçıları desteklemek için bir yol çizdiği "Yevromaydan protestoları" olarak bilinen olaylar dizisini tetiklemiştir.

Öte yandan Moldova'nın dış ortak seçimini genişleten 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşen Brüksel'in Doğu'ya doğru genişleme hususunda artan ilgisi olmuştur. Böylece Moldova ve AB arasındaki ticaret bağları, Moldova'nın ihracat kotaları ve bazı tarımsal emtialar dışında ürünlerine herhangi bir vergi uygulanmadan AB pazarına sınırsız erişime sahip olduğu 2008 yılında uygulamaya konulan ticaret teşvikleri ve Otonom Ticaret Tercihleri sistemi sayesinde dramatik olarak artmıştır. Bunun sonucunda "örneğin yalnızca 2010 yılında Moldova, AB'ye bir milyar doların dörtte üçü değerinde mal ihraç etmiştir." (Cantir and Kennedy, 2015: 408). Ancak, Rusya Moldova ekonomisinde önemli bir rol oynamaya ve temel enerji tedarikçisi olmaya devam etmektedir. Düşen enerji fiyatları, Moldova'nın Rusya gazını stratejik bir koz olarak küçümseyen tedarikçilerini çeşitlendirmesine imkân tanımaktadır.

Moldova'nın başta AB olmak üzere dış aktörlerle ekonomik bağları, Kremlin'in Moldova dış politikasını etkileme yeteneğini zayıflatmaktadır ancak bu durum güvenlik hususlarında geçerli değildir. Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya'sında olduğu gibi Rusya tarafından yönetilen Transdinyester bölgesi, Moldova'nın toprak bütünlüğünün hassas bir noktasıdır. Rusya Gürcistan'ın sorunlu bölgelerinin aksine, Transdinyester'in bağımsızlığını tanımakta acele etmemektedir. Bu, Rusya'nın

yalnızca bölgeye barış gücü göndermesine değil aynı zamanda Moldova'nın onayı olmadan bilinmeyen sayıda asker yerleştirmesine de imkân tanımaktadır. Moskova, Transdinyester'i doğrudan finanse etmese de gaz tedariki ve emeklilik sisteminin işletilmesi için sübvansiyonlar sağlamaktadır. Transdinyester'in Rusya'nın hukuk, eğitim ve sağlık sistemlerine entegrasyonu, Moldova'nın 2014'te AB'yle bir Ortaklık Anlaşması imzalamasıyla hızlanmıştır. Rusya'nın Moldova'daki yumuşak güç gösterisinin etkileri, 2016'da yapılan araştırmalarla ortaya koyulmuştur. Bu araştırmalar, Rus dilinin yaygın şekilde kullanımını ve katılımcıların %90'ı tarafından kullanılan Rus medyasının popülaritesini teyit etmektedir. Katılımcıların %60'ından fazlası yabancı politikacı olarak en çok Putin'e güvenmektedir. Yaklaşık aynı sayıda katılımcı da Sovyetlerin dağılmasına üzülmekte ve Rusya'yı en önemli siyasi ortak olarak görmektedir. Ayrıca Rusya'nın Russkiy Mir Vakfı ve Rossotrudnichestvo kurumu ile bazı Rus üniversiteleri ülke genelinde temsilciliklere ve şubelere sahiptir (Matveeva, 2018).

Belarus

Çok yönlü dış politika, Belarus Cumhuriyeti'nin resmî bir stratejisidir. AB'nin ve Rusya'nın nüfuz alanlarının sınırında bulunan Belarus, bölgesel güç ilişkilerinin konjonktürüne bağlı olarak 'kolaylaştırıcı' veya 'ayırıcı' rolünü oynamaktadır. Bağımsız olduktan sonra Belarus, ekonomik ve dolayısıyla politik açıdan Rusya'ya büyük ölçüde bağımlı hale gelmiştir. Ülkenin bağımsızlığının sürdürülmesini sağlayan Belarus, ekonomik sorunlarını çözmek için Rusya'yla işbirliği yapmıştır. Böyle bir yakınlaşma, 8 Aralık 1999'da devletler arası en önemli belgelerden biri olan Belarus ve Rusya Birlik Devletinin Kurulmasına İlişkin Antlaşma'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bağımsızlığının ilk yıllarında Belarus'un hem kamu sektöründen hem de özel sektörden Belarus temsilcilerinin farklı eğitimler için davet edilmesi yoluyla Batı dünyasıyla da iyi ilişkiler kurduğundan bahsetmek gerekmektedir. Öte yandan Belarus, ülkenin güvenlik doktrinine de yansıyan fikirler çerçevesinde kendisini Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. ABD'yle ve Avrupa'yla ilişkilerde Belarus için dönüm noktası 1996 yılı olmuştur. Bu yılda Batı dünyası Belarus hükûmetini demokratik olmayan bir referandum yaptığı için eleştirmiş, ekonomik yaptırımlar uygulamış ve cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere bir dizi hükûmet yetkilisinin Batı ülkelerine erişimini yasaklamıştır. Ancak 2006'dan sonra Batı dünyası ve Belarus arasındaki ilişki iyileşmiş, serbest dolaşım yasağı kaldırılmış ve Minsk büyük ölçüde Rus yanlısı bir dış politika sürdürmüştür (Rotman and Veremeeva, 2011). Rusya hem de Belarus devlet yetkilileri sık sık ortak tarihe ve kültürel köklere

atıfta bulunmakta, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet kahramanlığının altını çizmektedir. Diğer birçok eski-Sovyet devletinde olduğu gibi Belarus'ta da Rus TV kanalları popülerdir ve Rus dili yaygın şekilde konuşulmaktadır. Ülkelerin sınırları, turizm, eğitim ve çalışma amacıyla serbest dolaşıma açıktır. Belarus'un AEB'ye katılmasından bu yana özellikle Belarus'tan Rusya'ya işgücü seyahati daha da akıcı hale gelmiştir.

Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhakının ardından bazı önemli jeopolitik dalgalanmalar gerçekleşmiştir. Lukaşenko, Ukrayna için desteğini ilan etmiş, ülkenin toprak dokunulmazlığına vurgu yapmış ve Ukrayna'nın güneydoğusundaki ayrılıkçı duyguları sert şekilde eleştirmiştir. Minsk'in bu Kiev yanlısı tutumu, ABD ve AB tarafından alkışlanmış ve daha önce uygulanan yaptırımların askıya alınması veya kaldırılması şeklinde kusurların giderilmesiyle sonuçlanmıştır. Moskova'nın Minsk'i etkilemek için ekonomik ve sınır geçişi tedbirlerine rağmen AEB'nin her iki ana üyesi- Belarus ve Kazakistan - Ukrayna ithalatına yönelik vergileri artırmak ve ekonomik yaptırımlar uygulamak hususunda Rusya'ya katılmayı reddetmiştir.

Ayrıca Rusya'nın liderlik ettiği AEA'nın üyesi olan Belarus, aynı zamanda Doğu Ortaklık Programı kapsamında Brüksel'le ilişki kurmaya devam etmektedir. Kiev'e desteğinin ardından Minsk, açıkça dış politikasının 'Batı yönünü' aktive etse de Lukaşenko, 'Doğu yönünden' çok da ayrılamamıştır. Rusya, 2017'de iki ülke arasında 26 milyar dolarlık ticaret cirosu ile Belarus'un en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmektedir ve Belarus ihracatının %51'ini almaktadır. Bunlara ilaveten Rusya, 20 Temmuz 2016 tarihli Belarus Askerî Doktrini'nde belirtilen ortak tehdidin tanımlanmasında önemli bir rol oynamayı sürdürmektedir (Matveeva, 2018).

Ukrayna

Ukrayna 1990'lardaki bağımsızlığından 2014'e kadar ülkenin yönetimini değiştiren dört devlet başkanı ve iki devrim (2004'te Turuncu Devrim ve 2014'te Yevromeydan) görmüş olsa da ülkenin dış politikası, Rusya ve Avrupa etkisi arasında denge kurmayı ve aynı zamanda ulusal çıkarları korumayı içeren çok yönlü bir çizgide gerçekleşmiştir. Ancak Kuzio (2012), resmî olarak çok yönlü olduğu beyan edilse de Ukrayna dış politikasının pratikte retorik açıdan Rusya yanlısı ve Batı yanlısı dikotomisinde bir uçtan diğerine uzandığını öne sürmüştür. Bu nedenle uzmanlara göre, Batı yanlısı Ukrayna cumhurbaşkanları Kravçuk ve Yuşenko derin Avrupa entegrasyonunu ve Rus karşıtı politikayı savunurken Doğu yanlısı Ukrayna liderleri

Kuçma ve Yanukoviç hem Avrupa hem de Avrasya dünyasına ayak uydurmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, dört liderin ortak noktası, Avrupa yanlısı retoriği AB üyeliğine kabul için ön koşul olan iç reformlar ile uzlaştıramamalarıdır. Bu nedenle, dört devlet başkanı tarafından dile getirilen Ukrayna'nın (belirtilen dönemdeki) çok yönlülüğü, tehditkâr ama ekonomik olarak gerekli Rusya ile stratejik olarak çekici ancak talepkar AB arasında bir denge kurulması olarak tanımlanabilir. Bu durum, Ukrayna nüfusunun, 2014'teki "Yevromeydan" Devrimi'nin ardından Donbass'ın güneydoğu bölgesindeki mevcut çatışmalar ile sonuçlanan ülkenin etnik kimliğine ilişkin keskin bir şekilde bölünmesiyle daha karmaşık hale gelmektedir.

Rus hidrokarbonlarının tedariki ve bunların Ukrayna topraklarından geçişi iki ülkenin ekonomik ve politik ilişkilerinde büyük bir rol oynamaktadır. Kendi üretimi tüketiminin çok gerisinde olduğu için Ukrayna, Rusya'dan gelen petrol ve gaz tedarikine büyük ölçüde bağımlıdır ancak aynı zamanda Avrupa'ya petrol ve gaz iletmek üzere Ukrayna'dan geçen ve Sovyetler Dönemi'nde inşa edilen boru hattı altyapısını kullanmaktadır. Bu durum, devletler arası manipülasyona olduğu kadar her iki tarafın kendileri için en iyi fiyatı müzakere etmesi yolundaki diplomatik çabaya da zemin hazırlamaktadır. Örneğin, Smolansky'nin (2004: 119) belirttiği gibi "2001 itibarıyla Rusya'nın Ukrayna topraklarından Novorossiysk'e pompaladığı petrol için ton başına 2,2 dolar, Odessa'ya ton başına 4,36 dolar ve Doğu Avrupa'ya ton başına 5,2 dolar ödemesi gerekmektedir." Bazı küçük imtiyazlar haricinde Moskova, Kiev'i bu fiyatları düşürmeye ikna edememiştir. Moskova'nın Kiev üzerindeki ekonomik baskısı genellikle Kiev'in Rusya'nın diğer hedeflerine uymamasıyla desteklenmektedir. Örneğin Kiev, Moskova'nın BDT ve Gümrük Birliği ve Toplu Güvenlik Anlaşması gibi Rusya liderliğindeki bölgesel kuruluşlara katılma davetini reddetmiş ve GUUAM'a katılmıştır. Kiev'in Batı yanlısı duyguları ve nihayetinde NATO'ya katılma arzusu, Moskova'nın ödül ve ceza politikası kullanarak Ukrayna ile aktif katılımı teşvik ettiği için özellikle bölgesel güvenlik sorunları Moskova'yı rahatsız etmektedir. Bununla birlikte Ukrayna'nın 2014 Krizi, Rusya'nın, dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'e 2013 yılında sağladığı 3 milyar ABD doları tutarındaki kredi şeklindeki ekonomik teşviklerin beklenen sonuçları sağlamadığını ve krize geçici bir yanıt olarak başarısız olduğunu göstermiştir. Ayrıca Ukrayna, AB Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması'na katıldığı için 1 Ocak 2016'da Ukrayna'ya uygulanan AEB gümrük vergilerine rağmen Rus pazarının kaybedilmesinden kötü etkilenmemiştir. 2017 yılında yalnızca %9'a ulaşan, Ukrayna'nın Rusya'ya ihracatındaki ciddi düşüş ve Ukrayna'nın Batı'nın Rusya'ya

uyguladığı ekonomik yaptırımlara katılmasının ardından Rusya'nın Ukrayna'ya uyguladığı gıda ambargosu, Ukrayna'yı Rusya'nın nüfuz alanına geri getirmemiştir (Matveeva, 2018).

Bu nedenle, bir yanda Rusya yanlısı Kuçma ve Yanukoviç, diğer yanda Batı entegrasyonunun sempatanları Kravchuk ve Yuşenko tarafından takip edilen farklı dış politika gündemlerine rağmen Ukrayna, genel anlamda çok yönlü bir dış politika izlemiştir. Maria Raquel Freire'e (2009b: 235) göre bu, 'Batı' veya 'Doğu' yönünün özellikle seçilmesi değil, çelişen politikaları uzlaştırma konusunda uzmanlaşılması, Ukrayna'nın ulusal çıkarlarının desteklenmesini ve dünyada bir yer edinmesini sağlamaktır.

Sırbistan

Sırbistan vakası, geleneksel Rus 'yakın çevre' nüfuz alanında olmayan ancak tarihi dostane ilişkiler tarafından bağlanan bir “çok yönlü dış politika” örneği sunmaktadır. Rusya, Sırbistan'ın BMGK dâhilindeki çıkarlarını desteklemekte ve veto hakkını, Sırbistan'ın Kosova'nın statüsü ve UNESCO üyeliğinin yanı sıra Srebrenitsa kararına ilişkin konumunu güvence altına almak üzere kullanmaktadır. Bu sebeple Belgrad'ın dış politikasının çok yönlülüğü, Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara katılmayı reddetmesiyle kendisini gösterir. Bu durum, ülkenin AB'ye dahil olma sürecindeki engellerden birini oluşturur. Sırbistan'ın 2000'lerden bu yana AB'nin Balkanlar'daki genişlemesini aktif şekilde desteklediğini ve ülkenin Avrupa'ya entegrasyonuna öncelik veren dış politika gündeminin, lider değişikliklerine rağmen değişmeden kaldığını belirtmekte fayda vardır. Bu yüzden Belgrad, başarısı değişse de ülkenin hukuk sistemini AB standartlarıyla uyumlu hale getirmek için *AB müktesebatına* bağlı hükûmet reformunda olumlu gelişme göstermektedir. AB Sırbistan'a yalnızca reformunda aktif şekilde liderlik etmekle kalmamakta, aynı zamanda mali destek de sağlamaktadır; örneğin, 2001–2013 yılları arasında Sırbistan'a 2,6 milyar Avro hibe ve 6 milyarın üzerinde düşük faizli kredi tesis etmiştir. Bununla birlikte, Brüksel'in ve Belgrad'ın Rusya'ya uygulanan yaptırımlara ilişkin anlaşmazlığı Belgrad'ın yumuşak güç kullanmasına neden olmaktadır. Sırbistan'a çok sert baskı yapılmasının Belgrad'ın Rusya'ya daha aktif bir eğilim göstermesine neden olacağı ve bunun da Rusya'nın müttefikinin AB üyeliği aracılığıyla Avrupa'da güçlü bir konuma gelmesine yol açacağı (“Truva atı” taktiği) düşüncesiyle Brüksel Sırbistan'ın AB'ye entegrasyonunu kasıtlı olarak geciktirmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun Ocak 2015 tarihli Sırbistan'ın AB yolunda ilerleme raporuna ilişkin

kararına yansıyan iki koşul bulunmaktadır: Kosova'yla ilişkilerin normalleşmesi ve Rusya'ya yaptırım uygulanması (Lobanov and Lobanova, 2016).

1.2.4. Nordik Devletler: Norveç, İsveç, Danimarka ve Finlandiya

Rusya'nın nüfuzunun geleneksel olmayan alanlarından, yani Nordik devletlerden örnekler verilmesinin bu genel bakışı tamamlayacağına inanılmaktadır. AB'nin ve NATO'nun tam üyeleri olan Norveç, İsveç, Danimarka ve Finlandiya yine de jeopolitik dinamiklerden ve yapısal değişimlerden etkilenmektedir. Bu nedenle bu değişimleri izleyen Norveç, Çin ve Rusya gibi yükselen güçlerle daha aktif ilişkiler kurarak dış politikasını uygun şekilde düzenlemektedir. Bu örneğin Norveç'in geçmişte, NATO üyeliğinin onun Moskova ile de diplomatik ilişki kurmasını engellemediği Soğuk Savaş esnasında başvurduğu bir stratejidir. Bu strateji ayrıca, Pekin'de Oslo'daki yetkililere 'alandaki' durum hakkında keskin bir fikir verecek olan bir savunma ataşeliğinin 2009 yılında kurulmasıyla kanıtlanmıştır. Bunlara ilaveten benzer bir makamın Yeni Delhi'de de açılmasının düşünülmesi, Norveç'in Asya'ya olan merakının arttığını göstermektedir. Ayrıca Oslo yalnızca Afganistan'daki BM barışı koruma misyonları veya korsanlığı engellemek için Aden Körfezi ve Somali'deki BM operasyonları gibi çok taraflı ortamlarda büyük güçlerle ilişki kurmakla kalmamakta, aynı zamanda bunlarla başarılı şekilde işbirliği yapmaktadır. Norveç'in Rusya ile Barents Denizi'ndeki toprak anlaşmazlıklarını çözmesi de bunun kanıtı olmuştur (Tunsjø, 2011).

Şaşırtıcı şekilde Nordik ülkelerin Rusya'yla ilişkilerini birbirinden ayıran şey ekonomik faktördür. Bu nedenle Finlandiya, Rusya'yla bağlarını koruyan bir devlettir ancak bu durum Danimarka için geçerli değildir. İsveç'in Rusya'yla ilişkileriye bu ikisinin arasında bir yeredir. Dolayısıyla örneğin Rusya, 2008 ekonomik krizinden önce Finlandiya'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur ve krizden sonra da ülkeler arasındaki toplam ticaret cirosu 11 milyar Avro olmuş, Finli şirketler tarafından Rusya pazarına yatırılan 6 milyar Avro ile ilk üçte yer almıştır. Diğer taraftan Finlandiya, Çeçenistan'daki savaş ve Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a müdahalesi hususunda Rusya'yı en az eleştiren ülke olmuştur. Bir diğer önemli faktör, Finlandiya ve Rusya arasındaki 1.300 kilometrelik ortak kara sınırır. Bu durum, Finlandiya'nın 2010 yılında Rus vatandaşlarına 960.000'den fazla Schengen vizesi vermesiyle Rusya'nın 'Avrupa'ya açılan kapısı' rolüne büründüğü göz önünde bulundurulduğunda bazı güvenlik sorunlarına sebep olmaktadır. Son olarak, Finlandiya'nın 1999 tarihli Rusya

Ortak Stratejisinde somut eylemler ve projelerle belirtilen, AB'nin Rusya'ya yönelik tutarlı politikasının geliştirilmesini aktif olarak desteklemektir.

Taranan literatür ilk olarak, ideolojinin yönelimlerin Gürcistan'ın (ve Ukrayna'nın) ve Sırbistan'ın (ve Belarus'un) dış politikalarının düşünsel faktörleri ile gösterilen çok yönlü diplomasinin özünü zayıflatan bir faktör olduğunu teyit etmiştir. Bununla birlikte bu faktörlerin farklı etkilerinin olduğunu belirtmekte fayda vardır. Avrupa'nın Gürcistan'ı kendi kimliğinin içinde düşünmesi, ülkeyi Batı dünyasıyla daha yakın işbirliği yapmaya itmiş ve bu da Rusya'yla bir savaşa neden olmuştur; Sırbistan'ın Rusya'yla ortak Slav köklerinin takdir etmesi ise ülkenin AB'ye erişim yolunda ilerlemesini engellemektedir. Öte yandan Avrupa'ya tam anlamıyla entegre olmuş bir devlet olan Finlandiya, ekonomik bağlar ve aralarındaki uzun kara sınırının öngördüğü güvenlik endişeleri nedeniyle Rusya'ya karşı biraz uzlaşmacı bir tutum ortaya koymuştur. Rusya'yla paylaşılan bir sınırın varlığı veya yokluğuyla ifade edilen coğrafya faktörü, Rusya'yla daha uzun bir sınır paylaşan Orta Asya ülkesi Kazakistan'dan farklı olarak Azerbaycan'a gelişmiş bir otonomi kazandırmıştır. Ayrıca hidrokarbon rezervlerine sahip olmak, Azeri dış politikasının "çok yönlülüğüne" katkıda bulunmakta Bakü'ye büyük güçlerle başa çıkma konusunda biraz esneklik sağlamaktadır. Bu da yapısal baskılara karşı daha hassas olduğunu ima eden Ermenistan'ın durumundan farklıdır.

Son olarak güvenlik faktörü, Kişinev'in güvenliği Rus yanlısı Transdinyester tarafından kontrol edildiği sürece, Rusya'nın Moldova'nın AB ile ekonomik girişimlerine göz yummasının da gösterdiği üzere ekonomik faktör üzerinde bir miktar üstünlük göstermektedir.

1.2.3. Orta Asya: Özbekistan ve Kazakistan

Rusya'nın hemen yakınında olan bir diğer bölge Orta Asya'dır. Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan olmak üzere beş eski Sovyet cumhuriyetinden oluşan Orta Asya, bölgenin enerji kaynaklarının bolluğu ve uluslararası geçiş yolları gibi değerler sayesinde bölgesel ve küresel güçler için cazibe merkezi hâline gelmiştir (Bazarbayev and Elmira, 2013). Öte yandan, stratejik avantajlarının farkında olan Orta Asya devletleri, büyük güçlerin jeopolitik rekabetinden maksimum fayda sağlamak için çok yönlü dış politika izlemişlerdir. Esasen çok yönlülük, bu bölümün giriş kısmında da tanımlandığı üzere, Orta Asya

devletlerinin Rusya'nın nüfuzunu dengelemek üzere bölgede faaliyet gösteren büyük güçlerle (çeşitli derecelerde) ilişki kurarak izlediği, ideolojik olmayan pragmatist bir dış politika çeşidini ortaya çıkarmaktadır (Contessi, 2015) (Omelicheva and Du, 2018). Zaman içinde çok yönlülük ABD'ye yönelik 11 Eylül terör saldırısının ardından etkinleştirilen, bölgedeki ağırlıklı Amerikan etkisini bastırmak için yerel liderlerin Rusya ve Çin kartlarını oynadığı daha karmaşık bölgesel ilişkilere dönüşmüştür. Gerçekten de bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya devletleri Rusya ile uğraşırken dikkatli olmuş ancak aynı zamanda başka herhangi bir gücün tam himayesine teslim olma konusunda isteksiz davranmışlardır. Bu nedenle bu ülkeler, yeniden canlanan Rusya'nın ana dengeleyicileri olarak ABD, AB ve Çin'in yanı sıra dış politika, ekonomi ve güvenlik alternatiflerini çeşitlendirmek için Türkiye, İran, Hindistan ve diğer ülkelerle ilişki kurmuşlardır. Sonraki konu bakımından, Afganistan sorununu ele almak için bölgede birçok dış aktör yer almaktadır; bu nedenle komşu Orta Asya ülkeleriyle işbirliği bu açıdan gereklidir (Anghelescu, 2018). Paradoksal olarak bir yandan büyük güçlerden uzaklaşan Orta Asya devletleri bir yandan kendini koruma ve ulusal çıkarların desteklenmesi için onlarla işbirliği içine girmektedir. Büyük güçlerle tek tek girdikleri ilişkiler ise kimi zaman onları dış etkilere karşı savunmasız bırakmakta ve bölge içi entegrasyonu engellemektedir (Bazarbayev and Elmira, 2013). Kurumsallaşmış birçok bölgesel entegrasyon çabasına rağmen Orta Asya ülkelerinin belirli bir dereceye kadar birbirleriyle işbirlikleri sürmektedir. Ancak ne 1994 yılında Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan tarafından kurulan ve daha sonra adı Orta Asya Ekonomik Topluluğu olarak değiştirilen Orta Asya Birliği ne de 2002 yılında birbirini izleyen Orta Asya Kooperatif Teşkilatı, Orta Asya devletlerini birbirine yakınlaştırmada yeterince başarılı olabilmıştır. Bu nedenle, birçok toplantıda dile getirilen serbest ticaret bölgeleri kurma konusundaki resmî taahhütlere rağmen korumacı önlemler ve tarifeler değişmezken sınır ötesi ticarete vize zorunluluğu getirilmiş, bürokratik engeller ve sık sık aksaklıklar yaşanmıştır. Benzer bir şekilde, Kazakistan'ın güneyinde konuşlanmış 500 ortak askerî içeren Centrasbat'ın sınırlı faaliyetinin gösterdiği gibi bölgesel güvenlik iş birliği oldukça zayıftır. (Spechler, 2002). Orta Asya liderleri, taahhütlerine uymaktan ziyade farklı bölgesel projelere katılımla ilişkilendirilen uluslararası görünürlük ile daha fazla meşgul olmuşlardır (Anghelescu, 2018). Ayrıca Orta Asya bölgesindeki birlik eksikliği, liderleri arasındaki güvensizlik ve gerilimler Tacikistan ve Kırgızistan'ın sırasıyla Rogun ve Kambarat hidroelektrik santrali kurma planlarının ardından 2009-2010'da yoğunlaşan enerji ve su kaynakları konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle daha da kötüleşmiştir. Bu durum, Özbekistan'ın 2009'da Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan için

bölgesel elektrik şebekesi olan Orta Asya Birleşik Enerji Sistemi katılmayı reddetmesiyle sonuçlanmıştır (Bazarbayev and Elmira, 2013). Orta Asya ülkeleri arasında bölgeselliğinin yokluğu revizyonist Rusya'nın Orta Asya devletlerinin dış politikalarını etkilemesi ve 'yakın çevre' politikasıyla bazı jeostratejik faydalar sağlaması için geniş fırsatlar sunmaktadır. Maria Raquel Freire'in (2009a: 138) de belirttiği üzere "Eski Sovyet alanındaki bölgesel entegrasyon süreçleri sorunlu olmuştur: adımlar genellikle Rusya yanlısı veya karşıtı olarak değerlendirilmekte ve bu da varlıklarını ve anlamını korumayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle BDT hiçbir zaman etkili olamamıştır."

Özetlemek gerekirse, Rusya'nın çıkarları, diğerlerinin yanı sıra ekonomiyle ve güvenlikle ilişkili sorunları içerir. Yerleşik AEU ve KGAÖ kurumsal çerçeveleri Rusya'nın kontrolü altındadır. Rusya'nın enerji şirketleri Orta Asya devletlerinin enerji kaynaklarını sıkı şekilde ellerinde tutarken, kültürel iş birliği Rusya'nın yumuşak gücünün dışavurumudur (Anghelescu, 2018). Sovyetlerden miras aldığı petrol ve gaz taşıma yolları, hidrokarbon ihracatları Moskova'nın taşıma altyapısına bağımlı olan Orta Asya devletleri Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'a karşı Rusya'nın konumunu güçlendirmiştir. Bu ise Kremlin'in, Orta Asya enerji kaynaklarını Gürcistan'a ve Ukrayna'ya yönlendirmek için düşük fiyat pazarlığı yapmasını sağlamaktadır (Omelicheva and Du, 2018). Güvenlik alanında, Rusya'nın liderlik ettiği KGAÖ, Kremlin'in Orta Asya'yı çok merkezi bir güvenlik alanı olarak gördüğünün canlı bir göstergesidir ve kolektif güvenlik kuruluşunun kurulması, BDT çerçevesi dâhilinde oldukça etkisiz bir siyasi-askerî iş birliğine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan kurum, bölgedeki NATO birliklerinin konuşlanmasında dengeleyici bir rol oynamıştır (Freire, 2009a). Ayrıca Orta Asya devletlerinin Rus silahlarına ve savunma teknolojisine olan bağımlılığı, Kremlin'in güvenlik hakimiyetine katkıda bulunmaktadır. Orta Asya ülkelerinin yeterli askerî kabiliyetlerinin olmaması, bu ülkeleri ABD'nin Afganistan'dan ayrılması ve Suriye krizinin gerçekleşmesinin akabinde bölgede aktifleşen dini aşırıcılığa karşı hassas hale getirmektedir (Kurç, 2018).

Çin'in Orta Asya ile ilişkileri, kendisini daha büyük güç statüsüne ilerletme genel stratejisinin küçük bir unsurudur. Dolayısıyla Rusya'ya ve ABD'ye alternatif olarak Çin, ŞİÖ'nün kurumsal çerçevesi aracılığıyla hakimiyetini kurmaya ve çıkarlarını desteklemeye çalışmaktadır. Örneğin, ŞİÖ'nün himayesinde kurulan "Enerji kulübü", Rusya, Kazakistan ve Özbekistan gibi üreticilerin, Çin ve Hindistan

gibi alıcılara enerji tedarikini güvence altına almak üzere tasarlanmıştır. Enerji kaynaklarına yönelik rekabet, kulüp aracılığıyla ele alınmaktadır (Freire, 2009a). Ayrıca Kuşak ve Yol girişimi aracılığıyla (2013'te tanıtılan Bir Kuşak, Bir Yol girişimi olarak yeniden adlandırılmıştır) Çin, politik-ekonomik, finansal altyapıdan işletmeye kadar çok çeşitli işbirliklerini kapsayan yeni İpek Yolu konseptini hayata geçirmeyi amaçlamaktadır (Anghelescu, 2018). Ayrıca Orta Asya, Orta Doğu enerji kaynağına bir alternatiftir. Basra Körfezi'ndeki durum istikrarsızlığını korurken Orta Asya hidrokarbonlarının Çin için önemi tartışılmazdır. Bu nedenle Çin'in Orta Asya boru hattı altyapısının inşasına ve yenilenmesine yönelik aktif yatırımı, yükselen Çin'in artan enerji talebinin bir sonucu olmuştur. Öte yandan, Çin'in Orta Asya enerji kaynaklarına yönelik talebi, iç işlerine karışmaması nedeniyle Batılı tüketicilerin aksine Çin'i tercih edebilecek tedarikçilerden de olumlu bir yanıt almaktadır. Bu durum, Türkmenistan'ın Avrupa pazarına doğal gaz tedariki için tasarlanan Nabucco projesine katılmak yerine Çin ile iş yapmayı tercih etmesiyle örneklenmiştir (Kurç, 2018). Çin'in birçok devlet işletmesi Orta Asya pazarına başarılı şekilde girmiş ve ülkenin bölgedeki ekonomik ve endüstriyel varlığını genişletmiştir. Bunun sonucunda Çin, Orta Asya devletlerinin ana ticaret ortağı hâline gelmiş ve Rusya'nın yerini alarak 2007'de Kazakistan'ın ana ticaret ortağı olmuştur (Omelicheva and Du, 2018).

Genel olarak, ABD'nin Orta Asya devletleriyle etkileşim kurmaktaki başarısızlığı, Washington'un Afganistan'daki askerî operasyonlar için vazgeçilmez olan askerî varlıklara erişimini güvence altına almak için ikili ilişkileri geliştirmeyi tercih etmesinden kaynaklanmaktadır (Freire, 2009a). ABD'nin bölgeyle proaktif şekilde ilişki kurması 11 Eylül terörizm karşıtı operasyonlarının ardından yeniden ateşlenmiştir. Çünkü ABD başlangıçta Orta Asya devletlerinin Sovyetlerin mirası olarak yeni bağımsız cumhuriyetlere bıraktıkları nükleer cephanelikle meşgul olmuştur. (Pikalov, 2014). ABD ikili güvenlik iş birliği kurarak beş Orta Asya devletine ulaşmaya çalışırken yerel liderler, kendi faydalarını azami düzeye çıkarmak ve ABD'nin taleplerini bastırmak için Rusya'yı ve Çin'i dahil etmeyi tercih etmiştir. ABD'nin bölgeye müdahilliğinin büyük ölçüde azalması, jeostratejinin Rusya ve Çin'in lehine değişmesi ve bir diğer küresel güç olan AB'nin rolünün güçlenmesi şaşırtıcı olmamıştır (Anghelescu, 2018).

Dolayısıyla Rusya'nın, ABD'nin ve Çin'in aksine AB, kendini bir kurum olarak ortaya koymuştur. Orta Asya bölgesinin kalkınmasına yardımcı olmak için hukukun üstünlüğü, ekonomik reform, sınır ötesi, göç, eğitim ve çevre sorunları gibi somut

yönlendirmeler kurmuş olan AB, bunları ele almak için bazı projeler başlatmıştır. Bölgenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olma, örneğin, 1994'ten 2006'ya kadar Bağımsız Devletler Topluluğu (TACIS) için Teknik Yardım çerçevesinde gerçekleştirilmiş ve daha sonra 2007'den bu yana Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI) projeleri kapsamında sürdürülmüştür. Ayrıca, Ulaştırma Koridoru Avrupa Orta Asya kapsamlı projesi (TRACECA), Avrupa ile Asya ve Kafkasya bölgeleri arasında ekonomik kalkınma, ticaret ve iletişim kurma hedefiyle ortaya atılırken, Avrupa'ya Devletler Arası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE), Hazar Denizi'nden Avrupa'ya enerji kaynaklarının tedarikini güvence altına almak üzere tasarlanmıştır (Bazarbayev and Elmira, 2013). Hepsi hesaba katıldığında 2007 ile 2013 yılları arasında AB'nin Orta Asya'ya yardımı 750 milyon Euro'ya ulaşmıştır (Mantel, 2015). Buna ilaveten Orta Asya'nın kalkınmasına yardım için tahsis edilen fon %56 artmıştır ve 2014-2020 yılları arasındaki dönemde 1 milyar Euro'yu aşmıştır (Anghelescu, 2018). Bölgede sınır ötesi güvenlik ve istikrar, Avrupa ve Orta Asya arasındaki iş birliği için en önemli alanlardandır. Bu nedenle AB, Afganistan'a (ve Pakistan'a) yakınlıkları sınır kontrolü ve uyuşturucu kaçakçılığı hususunu ele almada Orta Asya devletleri arasında etkili işbirliğinin eksikliği nedeniyle bölgedeki sınır ötesi yardım programlarına aktif olarak dahil olmuştur (Bazarbayev and Elmira, 2013).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Orta Asya bölgesi, hem komşu (Rusya ve Çin) hem de uzak (ABD, AB, Hindistan, Türkiye ve İran) olan birçok büyük gücün ilgisini çekmiştir. Bölgedeki jeostratejik çabalara yönelik bir diğer itici güç, 11 Eylül terör saldırısı ve ardından ABD'nin bölgeye müdahale etmesi olmuştur. Günümüzde Orta Asya'daki güç politikaları, 19. yüzyılda bölge üzerindeki Çarlık Rusyası ve İngiltere arasındaki "Büyük Oyun" olarak bilinen çatışmaya benzemektedir. Bununla birlikte "Yeni Büyük Oyun", Orta Asya liderlerinin yalnızca kendilerini korumakla değil aynı zamanda çıkarlarını desteklemekle uğraşmaları nedeniyle eskisinden ayrılır (Anghelescu, 2018). Orta Asya siyasi seçkinlerinin çok yönlü dış politikası, hiçbir büyük gücün Orta Asya üzerinde kesin hakimiyet elde edememesini sağlasa da takip ettikleri stratejiler, maddi kapasitelerindeki farklılıklar nedeniyle homojen olmaktan uzaktır. Dolayısıyla, Tacikistan ve Kırgızistan dış etkilere karşı daha hassastır, Türkmenistan büyük bir çoğunlukla 'tarafsızlık' politikasıyla kısıtlanmıştır ve Özbekistan (özellikle daha işbirlikçi Şevket Mirziyoyev'in iktidara gelmesiyle birlikte) ile Kazakistan, hidrokarbona sahip olmaları sayesinde stratejilerinde daha çok serbestliğe sahiptir. Bu nedenle Orta Asya'daki çok yönlülük, Özbekistan ve Kazakistan'da daha ağırlıklı olarak kendisini göstermektedir.

Özbekistan

Bağımsızlığından 2010'lara kadar Özbekistan'ın çok yönlülük diplomasisi, kısa ve öz bir şekilde 'değişken dış ortaklar' olarak tanımlanabilir. Spechler ve Spechler (2010: 354), bu strateji için üç ayrı dönem tanımlamıştır: "(1) 1991-1999, Rusya'dan ayrılma ve alternatif arayışı, (2) 1999-2003/5, NATO'ya ve ABD'ye güvenme dönemi ve (3) 2003/5-2008, Rusya Federasyonu'nun yanı sıra Çin Halk Cumhuriyeti ile daha yakın ekonomik ve siyasi işbirliğine dönüşün olduğu yıllar." Ancak dış politikada işbirliği yalnızca büyük güçler tarafından empoze edilmemiş, aynı zamanda Özbek liderliğinin bölgesel istikrar, ekonomik iş birliği ve egemenlik işlerine karışmama gibi ulusal çıkarları desteklemeye yönelik pragmatik hesaplarının bir sonucu olmuştur (Pikalov, 2014). Ayrıca, Özbek hükûmetinin çok yönlü dış politikası yalnızca ABD, Rusya ve Çin üçlüsüyle ilişkilerle sınırlı kalmamış, ayrıca Türkiye, Güney Kore, Japonya ve Hindistan gibi Özbekistan'a yatırım fırsatlarıyla ilgilenen diğer küresel aktörlerle iş birliğine de uzanmıştır.

Özbekistan'ın büyük güçlere yönelik çok yönlü diplomasi, bu ülkelerle ekonomik, güvenlik ve kurumsal ilişkilerle iç içe geçmiş şekilde ele alınmıştır. Bu nedenle, Özbekistan'ın o zamanki cumhurbaşkanı İslam Kerimov'u GUAM'ın Rusya karşıtı koalisyonuna ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve NATO Barış İçin Ortaklık gibi Batılı çok taraflı kurumlara iten, Sovyetlerin çöküşünün ardından Rusya'nın Orta Asya bölgesine aktif müdahalesinin gündeme getirdiği ulusal güvenlik endişeleridir (Ae). Öte yandan, Özbekistan Rusya'nın liderlik ettiği BDT'nin üyesi olmaya devam etse de Kremlin'in, gücünü ve nüfuzunu eski Sovyet cumhuriyetlerinin ulusal sınırlarının ötesine doğru genişletme çabaları Taşkent'te sert bir şekilde eleştirilmiştir. Ayrıca Özbekistan 1999 yılında, 1992'de Taşkent'te imzalanan Rusya liderliğindeki Kolektif Güvenlik Anlaşması'ndan geri çekilmiştir. Aynı zamanda Centrasbat, Özbekistan'ın 1994'te katılımı Barış için Ortaklık programı kapsamında Centrasbat'ta Amerikan askerî güçleri CENTCOM ve NATO ile birlikte bölge için tatbikat yapıyordu. ABD, Özbekistan ve Kırgızistan saldırılarının ardından Özbekistan İslami Hareketini, El Kaide ile bağlantısı olan bir terör örgütü olarak tanıdığından ABD ile Özbekistan arasında güvenlik işbirliği perspektifleri de ortaya koyulmuştur. Bu perspektifler El Kaide'nin Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırısını ve ABD'nin Afganistan yakınlarında askerî üs kurma zorunluluğunu takiben gerçekleştirilmiştir. Özbekistan Afganistan'ın kuzeyinde böyle bir üs kurmayı teklif etmiş ve sonraki iki yıl boyunca ABD'nin bölgedeki ana ortağı olmuştur. İlk yılda Amerikan hibeleri ve kredilerinden 450 milyon dolar almıştır (Spechler and Spechler,

2010). Özbek hükûmetinin 12-13 Mayıs 2005 Andican protestolarının şiddet kullanarak bastırması ve Washington'un Özbekistan'daki insan hakları kayıtlarını sert şekilde eleştirmesinin ardından işbirliği sona ermiştir. Temmuz ayının sonuna kadar Özbekistan hükûmeti, ABD birliklerine ülkeyi terk etmeleri için 6 ay vermiştir (Freire, 2009a). Ek olarak Amerikan askerî güçlerinin Özbekistan'ın Karşı-Hanabad üssünden ayrılmasına yönelik talebi, Çin liderliğindeki ŞİÖ'nün himayesinde gönderilmiştir. Özbekistan'ın Çin'e yakınlığının etkisi, Kerimov'un Andican olaylarından hemen sonra Pekin'i ziyaret etmesiyle daha net bir şekilde hissedilmiştir. Başlangıçta Rusya'nın Özbekistan'la yaklaşması Bölgesel Terörle Mücadele Yapısını Taşkent'ten işleten ŞİÖ aracılığıyla olsa da devlet başkanı Putin, 2002'de bölgesel güvenlik hususunu ele almak üzere KGAÖ'yü kurarken ŞİÖ'nün askerî yönünden ziyade ekonomik yönü üzerinde durmuştur (Spechler and Spechler, 2010).

Benzer şekilde yaklaşık 2 trilyon metreküp doğal gaz rezervine sahip olan (Ae) Özbekistan, gaz ihracatında çok yönlü bir yaklaşım benimsemiştir. Taşkent, doğu bölümü Gazprom tarafından 2008 yılında yenilenen ana ihracat yolu olan Rusya Orta Asya - Merkez (CAC) boru hattının ek olarak, 10 bcm/y gaz transferine imkân tanıyan Orta Asya - Çin boru hattı sistemi aracılığıyla ihracat potansiyelini çeşitlenmiştir (Contessi, 2015). Ayrıca Taşkent, yalnızca Özbek enerji, telekom ve gıda sektörlerini geliştiren Rus şirketlerinin değil, aynı zamanda Rusya'daki yaklaşık bir milyon mevsimlik Özbek işçisinin de şart koştuğu Rusya'ya olan bağımlılığından kurtulmak için Çin ile olan bağlarını yoğunlaştırmıştır (Pikalov, 2014). 2003'ten bu yana Çin'le yapılan toplam ticaret ikiye katlanmış ve 2006'da 900 milyon dolara ulaşmıştır (Spechler and Spechler, 2010).

Özbekistan, örneğin Alman birliklerinin Afganistan'ın Kunduz vilayetine erişim sağladıkları Termez askerî üssünde bulunmasına izin vererek savunma endüstrisini çeşitlendirmeye çalışmaktadır (Bazarbayev and Elmira, 2013). Bir diğer örnek, Özbek hükûmetinin ABD'nin 2004 yılında dayatılan silahların satışına ilişkin yasağı 2012'de kaldırmasından faydalanması ve Afganistan'dan çekilen NATO birliklerinin bıraktığı askerî silahların elde edilmesine yönelik çabalarıdır. Buna ve diğer girişimlere rağmen Özbekistan, askerî-savunma tedariki açısından Rusya'ya büyük ölçüde bağımlı olmayı sürdürmektedir. Özbekistan 2012'de KGAÖ üyeliğini askıya alsa da Rusya'yla endüstriyel-askerî iş birliği ikili olarak devam etmektedir. Ayrıca yeni Savunma Doktrini'nin 2017-2021 döneminin, öncelikle Sovyet mirası olan mevcut askerî teçhizatı onarmak ve modernize etmek için belirlendiği göz önüne

alındığında, Rusya'nın Özbekistan'ın önemli bir askerî ortağı olduğu gerçeğinin ortadan kalkması şu anda mümkün gözükmemektedir (Kurç, 2018).

Özetlemek gerekirse, Özbekistan'ın çok yönlü diplomasisi, ilk başta Rusya'dan uzaklaşması, daha sonra ABD'yle yakınlaşması ve Rusya ve Çin'le yeniden uyumlu hale gelmesiyle gerçekleşen ülkenin dış politika yönelimiyle ortaya koyulmaktadır. Taşkent'in dış politika hesaplarının ağırlıklı olarak Rusya'nın Orta Asya işlerine aktif müdahalesinden kaynaklanan güvenlik endişelerinin yanı sıra Taliban ve IMU'nun terörist saldırılarından kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilir. Bununla birlikte, terörle mücadele ve genel olarak gelişmiş güvenlikte ABD yardımına ek olarak Özbekistan, Amerika'nın Karşı-Hanabad hava üssünü kullanması karşılığında sağlanan mali yardımdan faydalanmıştır. Ayrıca, 2005 yılındaki Andican olaylarının ardından Rusya'nın ve Çin'in desteğini kazanan Özbekistan, yalnızca Çin'le ekonomik bağlarını derinleştirmekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye, İran, Japonya ve Güney Kore gibi diğer büyük güçlerden yatırım çekmeyi başarmıştır.

Bu stratejik manevra, Taşkent'in ülkenin değişen dış politika yönelimiyle aynı doğrultuda olan çok taraflı kurumlarda üyelik konusundaki dikkatli yaklaşımında da görülebilir. Bu bağlamda Özbekistan, bağımsızlığının başlangıç döneminde Rusya liderliğindeki Kolektif Güvenlik Anlaşması ve BDT'nin yanı sıra GUUAM'ın ve NATO'nun Barış için Ortaklığı'nın yanı sıra Özbekistan ile birlikte Türkiye, İran ve Pakistan'ı içeren Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi Orta Asya bölgesindeki gruplaşmalara katılmıştır (Spechler and Spechler, 2010). Ayrıca Özbekistan ABD'yle daha yakın iş birliği yapmadan önce, Kolektif Güvenlik Anlaşmasından çekilmiş, Rusya ve Çin'le yakınlaşması esnasında ise ŞİÖ'ye girmiş ve GUUAM'dan ayrılmıştır. Rusya'nın liderlik ettiği KGAÖ'deki gecikmiş üyeliğine rağmen Özbekistan, büyük ölçüde Rus savunma endüstrisine bağımlı olmaya devam etmektedir.

Özbekistan ulusal çıkarlarını gözetmek ve dış güçlerle başa çıkmak için çok yönlü dış politika uygulamaktadır. Şevket Mirziyoyev'in selefi ile aynı ilkeleri uygulaması ancak bölgesel işbirliği yaklaşımına daha açık olması nedeniyle ülkenin bu stratejiye bağlı kalması muhtemeldir (Anghelescu, 2018).

Kazakistan

Özbekistan ve diğer eski-Sovyet devletlere benzer şekilde Kazakistan bağımsızlığın başındaki çok yönlülüğü büyük ölçüde Rusya'ya alternatif olabilecek

dış ortaklıkların aranması ve denenmesi şeklinde kendini göstermiştir. Aynı zamanda dış ilişkilerin bu şekilde çeşitlendirilmesi, Kazakistan'ın işbirliği yaptığı devletlerin iç veya dış siyasi özelliklerinin göz önünde bulundurulmasını kapsam dışı bırakmış, ideolojik olmayan ve pragmatist işlemlere öncelik verilmesine neden olmuştur. Pratikte çok yönlü diplomasi, başlangıçta hükûmetin Sovyetler'den miras kalan nükleer silahlarından vazgeçme kararıyla etkinleştirilmiştir (Hanks, 2009). Gerçekten de yeni kurulan Kazakistan topraklarında bulunan 1410 savaş başlığına ve 1000'den fazla kıtalararası balistik füzeye (ICBM) sahip olunması, bölgede bir tehdit unsuru oluşturacaktır. Bu nedenle Kazakistan, ABD hükûmetinin Sovyet bloğu ülkelerinin nükleer altyapısının askerden arındırılmasına yardımcı olmayı amaçlayan İşbirlikçi Tehdit Azaltma (CTR) girişimine katılmaya karar vermiştir. Sonuç olarak, 2000'lerde Kazakistan ABD'ye 600 kg yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum göndermiş, KİS altyapısını sivil amaçlara yönelik dönüştürmüş ve KABF'lerini yıkmıştır (Aidarkhanova et al., 2017).

Kazakistan'ın çok yönlü diplomasisinin daha da gelişmesi, ülkenin petrol ve gaz endüstrisinin etkisiyle olmuştur. Bu da etki alanlarını genişletmek ve Kazakistan'ın enerji pazarında yer edinmek isteyen büyük güçleri bilgeye çekmiştir. Yabancı yatırımcılara ulaşılırken Rusya'yla bir şekilde fonksiyonel ilişkiler devam ettirilmiş ve Kazakistan'ın kuzey oblastlarının Rusya Federasyonu'na katılmasının meşruiyetini savunan Nobel Ödülü sahibi Alexander Soljenitsin gibi bazı Rus milliyetçi yorumcularının söylemlerinden yarattığı düşmanca yaklaşımlardan kaçınılması Kazakistan'ın bağımsızlığının ilk on yılına damga vurmuştur. Rusya'nın eski-Sovyet cumhuriyetlerinin toprak bütünlüğüne muhtemel müdahalesine ilişkin oldukça hassas olan bu konu Ağustos 2008'de Rusya ve Gürcistan arasındaki bir ayrılık esnasında ortaya çıkmıştır. Nazarbayev'in, Tacikistan'da Duşanbe kentindeki ŞİÖ zirvesinde toprak dokunulmazlığı için yaptığı nihai çağrı, ağırlıklı olarak Kazakistan'ın Rusya'nın Gürcistan'a yönelik tutumunun yarattığı güvenlik endişeleriyle ilgilidir. Kazakistan-Rusya ilişkileri hacminin 2008 yılına kadar 2 milyar dolara ulaşması beklenen enerji taşımacılığı projelerine yapılan yatırımlarla ilgili olan ekonomik çıkarlarıyla desteklenmiştir (Hanks, 2009).

Bununla birlikte, 1990'ların başında sadece yeni kurulan cumhuriyetlerin Rusya Federasyonu'na karşı şüphe duymadığını, aynı zamanda Moskova'nın Putin'in yönetimi sonrası dış politikasını yayılmacı hale dönüştürmeden önce Batı'dan başta mali olmak üzere yardım istemeye odaklandığını belirtmekte fayda vardır.

Böylece Kazakistan, diplomasisinde ABD'den ve diğer endüstriyel olarak gelişmiş ülkelerden mali ve kurumsal yardım sağlamak için birden fazla yabancı ortakla ilişki kurmayı hedeflemiştir (Omeličeva and Du, 2018). Ayrıca geniş hidrokarbon kaynaklarını geliştirme ihtiyacı, Kazak makamlarını Chevron, Texaco, ExxonMobil, Agip/Eni, Royal Dutch Shell, British Group, TotalFinaElf ve Impex gibi bazı enerji devlerine kazançlı sözleşmeler teklif etmeye teşvik etmiştir (Aidarkhanova et al., 2017). Çok yönlülük doğrultusunda Kazakistan, tek bir gücün egemenliğine hapsolmaktan kaçınmak için yabancı ortaklıklarını çeşitlendirmeye çalışmıştır. 1990'ların ortalarında Rus ulaşım altyapısına bağımlılıktan kaçmaya çalışan Kazakistan, Rus topraklarından ayrılan birkaç potansiyel ihracat rotası çizmiştir. Kazakistan'ın (Türkmenistan'la birlikte) Hazar Denizi üzerinden Avrupa pazarına doğal gaz arzını öngören Nabucco projesine katılma konusundaki ilgisi ve BTC boru hattı üzerinden petrol ihraç etme kararı, Kazakistan'ın Rusya'ya alternatif arayışının canlı örnekleridir (Hanks, 2009). Kazakistan'ın ulaşım yolları üzerindeki Rus tekeli kırma isteğinin daha çarpıcı bir göstergesi, 1997'de Kazak petrolünü ithal etmek için 2.228 km'lik bir boru hattı inşa etme ortak kararıyla zirveye ulaşan Çin ile yaptığı enerji işbirliğidir. Proje, 800 milyon dolardan fazla yatırım yapan Çin tarafından finanse edilmiştir. (Contessi, 2015). Ayrıca yine 1997 yılında, Çin hükûmetine ait olan Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC), Aktöbe'de bir petrol sahası projesi geliştirme ihalesini kazanmıştır. Ancak Moskova, Kazakistan'ın etki yörüngesinden sapmasını engellemek için çeşitli adımlar atmıştır. İlk olarak 1993 yılında Kazakistan Hükûmeti ve ABD'nin Chevron'u tarafından kurulan bir ortak girişim olan Tengizchevroil'deki hissesinin %50'sini, Tengiz petrolünün Atırav-Samara boru hattı aracılığıyla kesintisiz akışını sağlamak için Rus Lukoil'e satmak durumunda kalmıştır. Rus otoriteler projedeki Kazak hisselerinin yarısını almadan önce Kazak petrolünde bulunan kükürt bileşikleri iddiasıyla petrol akışını kısıtladığı için bu, mecburi bir karar olmuştur. Kazakistan'ın Rus ve Çin çıkarlarını uzlaştırmak zorunda kaldığı bir başka örnek de %50 hissesi münhasıran Rus devlet şirketine ait olan, hisselerinin diğer yarısına ise ortak şekilde Kazak ve Çin devlet şirketlerinin sahip olduğu Turgai Petroleum ortak girişimidir. Özetlemek gerekirse Rus petrol ve gaz firmaları, hisselerinin yarısı Rus Gazprom'a ait olan ve doğal gaz projelerini yürüten ortak bir Kazak-Rus şirketi olan LLP KazRosGaz dahil olmak üzere Kazakistan'daki birçok enerji projesinde güçlü bir varlığa sahiptir. Rusya, Lukoil'in Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) ve diğer yedi projedeki hisselerinin yanı sıra Rus Rosneft ve Transneft şirketleri tarafından işletilen Atası-Alashankou ve Atırav-Samara

üzerinden Kazak petrolü transferleri dahil olmak üzere Kazak petrol projelerinin sayısı açısından da iyi temsil edilmektedir (Omelicheva and Du, 2018).

Rusya, Atırau-Samara, CPC, CAC boru hatları ve Tengiz petrolünün Karadeniz'deki Taman limanına demiryolu transferleri yoluyla pompalanan Kazak hidrokarbonlarına yönelik taşıma yolları hususunda hâkim konumunu sürdürmektedir (Contessi, 2015). Bu nedenle yalnızca 2015'te 72.077 milyon ton Kazak petrolü ve gazı, Atırau-Samara ve CPC yoluyla ihraç edilirken yılda yalnızca 11,8 milyon ton Atası-Alashankou Boru Hattı'ndan pompalanmıştır (Aidarkhanova et al., 2017). Diğer bir deyişle, Astana'nın ihracat yollarını çeşitlendirme çabalarına rağmen Çin'le enerji anlaşmalarının yapılmasına ve BTC aracılığıyla Avrupa'ya da petrol sevkiyatının artırılmasına rağmen tüm Kazak doğal gazı ve %85 gibi büyük bir miktar petrol, Rusya aracılığıyla ihraç edilmektedir (Laruelle et al., 2019).

Öte yandan Kazakistan'ın Avrupa'yla ilişki kurması, bu sefer Rusya, Çin ve Amerika nüfuzlarının riskinden korunmak için bir diğer jeopolitik çözüm yolu iken Avrupa da aynı zamanda Avrupa dış ticaretinin üçte birinden fazlasını kaplayan ve doğrudan yabancı yatırımlarının yarısından fazlasını çeken en büyük ticaret ortaklarından olan Kazakistan ile bağlarının güçlendirilmesiyle ilgilenmektedir (Patalakh, 2018). Ayrıca Kazakistan'ın ve AB'nin iş birliği yaptığı farklı ekonomik sektörlerle (sırasıyla 1993'te ve 1999'da imzalanan Tekstil Anlaşması ve Çelik Anlaşması gibi) ek olarak enerji iş birliği, ikili ekonomik ilişkilerin en gelişmiş alanıdır. Bu nedenle, bağımsızlığın başlarında Kazak hükûmeti, British Gas ve Agip şirketleri arasında 1992'de imzalanan Karaçaganak sahasını geliştirmeye yönelik anlaşmasında görüldüğü üzere Kazakistan'ın enerji projelerine Avrupalı enerji şirketlerini de davet etmiştir. Ayrıca Amerika, Çin ve Rusya şirketleri Kazak petrol ve gaz endüstrisinde sağlam bir dayanağa sahip olsa da Total, Eni, Royal Dutch Shell gibi Avrupa devleri, kaynak endüstrisinde aktif şekilde yer almaktadır ve örneğin açık denizde Kaşagan petrol sahası işleten Kuzey Hazar İşletme Şirketi (NCOC) konsorsiyumuna sahiptirler (Mantel, 2015).

Kazakistan; ekonomi, hukuk ve eğitim sistemlerini modernize etmek amacıyla özellikle Avrupa'nın teknik uzmanlığıyla ilgilenmektedir. Bu durum, Nazarbayev tarafından başlatılan AB-Kazakistan iş birliği olan "Avrupa'ya Yol" isimli 2009-2011 kapsamlı ulusal programla ortaya koyulmuştur. Astana, ekonomik kalkınma stratejisinden yararlanmak için Batılı danışmanlardan aktif olarak faydalanmaktadır.

Örneğin 2011’de eski bir İngiliz Başbakanı olan “Tony Blair Associates” şirketi ile iş birliği yapmıştır. Bununla birlikte, Kazak hükûmetinin Avrupa’yla işbirliğine yaklaşımı, Astana’nın Avrupa’nın daha demokratik ve insan hakları reformlarını desteklemeye yönelik tüm teşebbüslerini içişlerinin dokunulmazlığı bahanesiyle reddetmesi nedeniyle özünde oldukça “etkileşimseldir”. Ayrıca Avrupa’nın 2014’te Ukrayna’yı koruyamaması Kazakistan’ın gözünde dengeleyici bir kuvvet olarak AB’nin konumunu zayıflatmaktadır (Patalakh, 2018).

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping’in 2013’te duyurduğu “Bir Kuşak Bir Yol” (OBOR) projesi, Kazakistan’ın Çin ile halihazırdaki işbirliğine yeni bir ivme kazandırmış ve dolayısıyla Çin vektörünün etkinleştirilmesini sağlamıştır. BKBY, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve Deniz İpek Yolu şeklinde iki küçük projeden oluşmaktadır. Söz konusu projede, bir Kazak limanı olan Khorgos Geçidi’nin pratik olarak Çin’in Kazakistan’a ve sonrasında Avrupa’ya açılan “kapısı” olması nedeniyle Astana’ya Pekin’in demiryoluyla Çin’i Avrupa’ya bağlama tasarımında kilit bir rol verilmiştir (Omelicheva and Du, 2018). Bu sebeple Contessi, Kazak hükûmetinin Rusya’nın bağlantılar üzerindeki tekeli kırma amacıyla ülke boyunca yeni taşıma koridorları ve demiryolu bağlantıları kurarak kendi taşıma altyapısını geliştirme teşebbüslerinin çok yönlü dış politikanın bir diğer dışa vurumu olduğunu öne sürmektedir. Yazar daha sonra “Bugün, komşu demiryolu ağlarıyla 16 bağlantı noktasından 11’i Rusya’da, ikisi Çin’de ve biri de Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan’da” diye belirtmektedir. (Contessi, 2018: 762). 2017’de Kazakistan, Çin ve Vietnam, Çin’in Lianyungang limanını Kazakistan aracılığıyla Vietnam’a ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerine bağlayan ticaret yolu kurma olasılığını tartışmıştır. Lianyungang ve özellikle Kazakistan-Çin terminalinin yanı sıra Khorgos Özel Ekonomik Bölgesi-Doğu Kapısı, Kazak Ulusal Demiryolu şirketi KTZ tarafından Avrupa ve Asya arasındaki kargo gönderilerinin merkezi olarak uluslararası camiaya tanıtılmıştır. 2017’de Kazakistan güzergahta işaretlenirken, KTZ, Birleşik Krallık’taki DP World London Gateway terminalini Fransa, Belçika, Almanya, Polonya, Belarus ve Rusya yoluyla Çin’deki Yiwu şehrine bağlayan demiryolu bağlantısı BDT bölgesine hizmet vermiştir. Trans-Hazar Uluslararası Taşıma Güzergahı (TITR), Kazakistan’ın dahil olduğu bir diğer girişimdir. Proje aslen 1990’larda TRACECA projesi kapsamında AB tarafından desteklenmiş ancak zaman içinde taşıma koridorunun düzgün ve verimli bir şekilde işletilmesi için hükûmetler arası koordinasyon eksikliği nedeniyle AB’nin projeye olan ilgisi azalmıştır. Diğerlerinin yanı sıra TITR’nin kusurlarını gidermek için KTZ,

Azerbaycan Demir Yolları ve Gürcistan Demiryolları, Uluslararası Hazar-Aşırı Taşımacılık Konsorsiyumu'nu kurmuştur.

Böylece bu ve diğer birçok örneğe dikkat çeken yazar, ülkenin karayla çevrili konumunun öngördüğü Rus yollarına bağımlılıktan kaçmak için bir önlem olarak devletin çok yönlülük dış politikasıyla uyumlu şekilde taşımak ve özellikle demiryolu altyapısını geliştirmek için Kazakistan'ın çabalarının göz önünde bulundurulmasını önermektedir (Ae).

Kurumsal açıdan Nazarbayev'in bölgesel ekonomik entegrasyon isteği "Avrasyacılık" vizyonu ile dile getirdiği uzun bir geçmişe sahiptir. Bu, kısaca herhangi bir güvenlik veya ideolojik yönü dışlayan tarzda bir ekonomik pragmatizmin benimsenmesi anlamına gelir. Nazarbayev bu nedenle EurAsEC, Gümrük Birliği ve nihayetinde AEB gibi bölgesel entegrasyon kurumlarının ekonomik amacını vurgulamakta ve Rusya'nın kurumlara herhangi bir siyasi destek bağlama girişimlerini sınırlandırmaktadır (Patalakh, 2018). Bununla birlikte Rusya'nın bu birliklerin yalnızca ekonomik özüne bağlı kalması, iki faktörün de gösterdiği şekilde oldukça tartışmalıdır. Bunlardan ilki, AEB'nin; malların, sermayenin, hizmetlerin ve emeğin serbest dolaşımını sağlamak için uyumlaştırılmış mevzuat, ortak vergi ve tarife politikaları oluşturarak üyelerinin ekonomilerini koordine etme hedefine rağmen koordine edilmemiş enerji sektörünün, tüm üyeler için eşit derecede faydalı olacak tam teşekküllü entegrasyonun önünde bir engel olmaya devam etmesidir. AEB'nin yetkisi, petrol, gaz ve elektrik dahil olmak üzere enerji piyasasının kademeli olarak serbestleştirilmesini öngörse de Rusya'nın Birlik'in mevcut ve potansiyel üyeleri üzerindeki etkisini kullanmak ve gümrük ücretleri üzerindeki tekeli sürdürmek için enerji tarifelerini belirlemesini ve enerji pazarına erişimi kısıtlamak için münhasır haklarını kullandığı görülmüştür (Aidarkhanova et al., 2017). İkincisi ise 2014 Ukrayna Krizi ve akabinde Rusya ve Ukrayna'nın karşılıklı ekonomik yaptırımları sonrasında Moskova'nın AEB eş üyelerini- Astana ve Minsk- Ukrayna malları üzerindeki ithalat vergilerini artırmaya ve Kiev'e uygulanan ekonomik yaptırımlara başarısız bir şekilde katılmaya ikna etmeye çalışmasıdır (Matveeva, 2018).

Güvenlik alanında ise Kazakistan, 2011 Ulusal Güvenlik Doktrini uyarınca ülkenin askerî güvenliğini tehdit edebilen herhangi bir yabancı güvenlik kuruluşunun ve birliklerinin etkisinden kaçınmak için ortaklıklarını çeşitlendirmeyi istemektedir. Askerî tedarik, belirli bir yabancı ülkenin askerî malzemelerine bağımlı olmaması

gereken bir diğer güvenlik sektörüdür. Sonuç olarak çeşitlendirilmiş askerî-güvenlik ortaklığı, bu tür bir yabancı hegemonyaya karşı bir çözüm olacaktır. Kazakistan'da bu, Rusya (ve KGAÖ), Çin (ve SİÖ), ABD (ve NATO BİÖ) ve diğer ortaklarla bağ kurulması yoluyla uygulanmıştır (Contessi, 2015). Çin'le askerî iş birliği hem ikili olarak hem de ŞİÖ kapsamında her şeyden önce eğitim ve öğretim yoluyla kurulmuştur. Kazakistan BİÖ programı çerçevesinde eğitim-öğretim amacıyla askerî personeli ABD'ye göndermektedir. Örneğin sadece 2005'te, ABD ve Kazakistan arasında 50 ortak askerî etkinlik gerçekleşmiştir. Bu sayı 2002'de gerçekleşen benzer aktivitelerin iki katıdır. Kazakistan Orta Asya'da Irak'a birlik gönderen tek ülke olmuştur (Hanks, 2009). Ayrıca Kazakistan "Barışı koruma taburu (KAZBAT) 2008 yılında NATO barış gücüyle birlikte çalışabilirlik statüsü kazanan tek Orta Asya cumhuriyetidir." (Omelicheva and Du, 2018: 102). Son olarak, diğer Orta Asya cumhuriyetlerinden farklı olarak Kazakistan'ın ABD'yle işbirliği, BİÖ programına katılmanın ötesine geçmiş ve ülke, NATO'nun Planlama ve Gözden Geçirme Süreci ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı ve Terörizme Karşı Ortaklık Eylem Planı'na katılmıştır (Patalakh, 2018). İşbirliğinin bu ikinci yönü, Afganistan'daki siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan 1990'ların radikal İslamcılık tehdidinden bu yana IŞİD'in sürekli olarak en üst derecede görünürlüğünün sürdürmesi ışığında özellikle önemlidir. Bu nedenle, Afganistan'a erişim için hava üssü sağlanması ve askerî olmayan malzemelerin teslim edilmesi gibi örneklerle ortaya koyulan ABD'yle askerî iş birliğinin, yalnızca 2014'te 300'den fazla Kazakistan vatandaşının IŞİD'e katılmak için Suriye'ye ve Irak'a kaçtığı göz önünde bulundurulduğunda tamamen durması muhtemel değildir (Aidarkhanova et al., 2017). Bununla birlikte, Trump yönetiminin bölgeyle oldukça pasif bir ilişki kurması bölgedeki güç dengesini kesinlikle diğer büyük güçlerin lehine etkilemiştir.

Rusya'nın Kazakistan'ın güvenlik konularındaki rolü son derece önemlidir ve bu rol Kazakistan'ın güvenlik doktrinlerinde giderek daha fazla vurgulanmaktadır. Bazı ikincil ve üçüncül tercihlerin hem ABD'ye hem de Çin'e farklı zamanlarda (2000, 2007 ve 2011 Güvenlik Doktrini) verildiğinden ve Doktrin'in 2017 versiyonunda bunlardan bahsedilmediğinden de söz etmek gerekmektedir. Bu durum pratikte de doğrulanmıştır: Kazakistan'ın dış politikasında ABD güvenlik yönü azalırken Rusya yönü ivme kazanmaktadır.

Kazakistan KGAÖ'nün ana üyelerinden biridir ve terör de dahil olmak üzere askerî saldırı durumunda Rusya'nın yardımına güvenmektedir. Bu durum,

Kazakistan'ın KGAÖ himayesinde oluşturulan Kolektif Hızlı Tepki Kuvvetleri'ni aktif şekilde desteklemesiyle ortaya koyulmuştur (Contessi, 2015) ve (Laruelle et al., 2019). İkili güvenlik ilişkileri açısından her iki ülke de 2013'te ortak bir hava savunma sistemi kurmuştur.

Rusya aynı zamanda Kazakistan'a askerî ekipman ve savunma ekipmanı sağlama hususunda lider ülkedir. Astana'nın "...havacılık, kara sistemleri, silah sistemleri, deniz sistemleri ve Komuta, Kontrol, Muhabere, Bilgisayar, İstihbarat, Gözetleme ve Keşif (C4ISR) alanlarında" kendi üretimini geliştirme (Kurç, 2018: 322) ve Türkiye, Almanya, İspanya, İsrail ve Güney Afrika'dan alım yaparak tedarikçi havuzunu çeşitlendirme çabalarına rağmen Rusya, silah tedarikinde büyük bir rol oynamaya devam etmektedir (Kurç, 2018) ve (Contessi, 2015). Kazakistan'ın askerî ekipmanının çoğunluğu Sovyet (ve Rus) üretimi olduğu için Rusya, bunların onarımı ve Kazak askerî personelinin eğitimi hususunda münhasır haklara sahiptir. Rusya'nın bağımsızlığından bu yana Kazakistan'a silah tedarikindeki payı %82, 2010-2017 döneminde ise %78 olmuştur. Buna ilaveten Rusya, başlıca hava savunma, balistik füze ve uzay araştırmaları dahil olmak üzere askerî test için Kazakistan'ın 100.000 kilometre kareden fazla toprağını kiralamaktadır. Rusya'nın stratejik olarak önemli kiralık bölgeleri savunma bahanesiyle potansiyel müdahale riskinden çekinen Kazakistan, 2014 Ukrayna Krizi'nin tetiklediği şekilde Kazak-Rusya ilişkilerinin bozulması durumunda 2015 yılında kiralanan toprakların %15'inin iadesi için yeniden pazarlık yapmayı başarmıştır (Laruelle, 2018).

Özetlemek gerekirse, çok yönlülüğün altında yatan yabancı ortaklara yönelik dengeli ve pragmatist bir yaklaşımın korunmasına dair özüne rağmen taranan literatür, Kazakistan'ın dış politikasında Rusya yönüne yönelik önemli bir önyargı olduğunu öne sürmektedir. Sovyetler'in çöküşünün ardından birçok yeni cumhuriyetin dış politikasını şekillendiren özellikle Rusya'dan gelen tehditler olmuştur. Kazakistan'ın durumunda, Rus milliyetçilerin cumhuriyetin kuzey topraklarına dair yaptığı ayrılıkçı yorumlar, Rusya'dan gelen güvenlik tehditlerini dengelemek için birçok farklı yön arayışına katkıda bulunmuştur. Ayrıca Rusya geçmişteki gücünün çok gerisinde olduğu için Kazak hükûmeti, birden fazla devletle aktif olarak diplomatik ve ekonomik ilişkiler kurma ve farklı uluslararası kuruluşlara katılma hususunda nispeten özgür olmuştur. Bununla birlikte, 2000'li yıllardan bu yana, Rusya'nın dış politikası, çoğunlukla enerji kaynaklarının yüksek fiyatları sayesinde, Moskova'nın Sovyet sonrası alan üzerindeki etkisini genişletmesini sağlayan ve "yakın çevre"

olarak bilinen bir politika izlemiştir. Literatürün öne sürdüğü üzere, Rusya'nın Kazakistan'ın dış politikasındaki rolü güvenlik alanı ile ekonomik ve kurumsal alanda görüldüğü üzere sürekli büyümektedir. Astana'nın ABD, Çin, Avrupa, BDT ve Türkiye, İran, Hindistan gibi diğer ülkelerle ilişkiler kurarak çok yönlü diplomasi uyarınca dış politikasını çeşitlendirme teşebbüslerine rağmen Kazakistan'ın ekonomik kalkınması AEB üyeliği aracılığıyla Rusya'dan önemli ölçüde etkilenmekte, güvenliği ise KGAÖ çerçevesi kapsamında sürdürülmektedir.

Bununla birlikte, çok yönlü dış politikanın amacı dış ortaklarla ilişkilerin sağlayabileceği en uygun sonuçları güvence altına almak olduğu için yapısal sınırlar Kazak hükûmetinin rolünü azaltmamalıdır. Kazakistan'ın Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nın yanı sıra daha evvel bahsedilen ŞİÖ, BDT ve NATO'nun Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi dahil olmak üzere birçok uluslararası kuruluşa üye olması, Kazakistan'ın Rusya hakimiyetini kontrol altında tutmak için hareket alanı oluşturduğunu kanıtlamaktadır. Kazakistan'ın sırasıyla Gürcistan ve Ukrayna Krizleri gerçekleşirken 2009'da Gümrük Birliğine ve 2014'te AEB'ye gönüllü olarak katıldığından bahseden Patalakh (2018), çok taraflı kurumların saldırganı kontrol etmeye yardımcı olmada bağlayıcı rolünden bahsetmemektedir. Batı'nın Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımların yanı sıra Rus rublesinin devalüasyonu, AEB üyesi ülkeleri sarstığı için Kazakistan hükûmeti, bu araştırmanın amacı olan perspektifler üzerinde çalışarak dış politikasının diğer yönlerini aktifleştirebilir.

1.3.0. Çok Yönlü Dış Politika Modeli

Taranan literatürün sistematik veri analiziyle; çok yönlü dış politikayı "ekonomi", "güvenlik", "aktörler", "ortaklık", "ikili ilişkiler" ve "strateji" olarak karakterize eden bazı özellikler tanımlanmıştır. Büyük güçlerle ekonomi ve güvenlik ilişkileri, daha zayıf devletlerin ikili ve çok taraflı ilişkilerinin üzerine kurulduğu çok yönlülüğün öne çıkan iki ayağıdır. Güvenlik konularının, uluslararası ilişkilerin gerçekçilik ekolünün "yüksek" ve "düşük" politika ilkelerini bir dereceye kadar doğrulayan ekonomik ilişkilere üstün gelmesi dikkat çekicidir. Daha zayıf birçok devletin Çin ile ilişkilerinin büyük ölçüde ekonomik faydayı temel aldığı Asya-Pasifik bölgesinde Pekin'in Çin Denizi'ndeki toprak iddiaları bu ülkeleri ABD'yle bir güvenlik anlaşması yapmaya itmesi Filipinler ve Tayland Çin ile aralarındaki daha zayıf ekonomik iş birliği nedeniyle Pekin'in etkisi karşısında bağımsız hareket edebilmektedirler. Ayrıca, Rusya'nın Moldova'nın toprak bütünlüğüne yönelik tehdidi Kişinev'i NATO'dan uzak

tutacağı için Transdinyester'deki Rus yerleşim bölgesinin mülkiyet meselesini Moskova'nın tolere etmesine imkân tanır. Buna karşılık Gürcistan'ın ve Ukrayna'nın NATO'ya katılma isteği Rusya'nın sırasıyla Güney Osetya/Abhazya ve Kırım/Donbass'a ilerlemesine imkân tanımıştır.

“Tarih” kategorisi pek referans verilmese de ortak tarihi köklerin Belarus ve Sırbistan vakalarında çok yönlülüğü etkileyebileceği görülmüştür. Bu vakalarda Rusya ile ortak Slav etnik kökeni ve tarihî bağlar, Rusya yanlılığını bir dereceye kadar açıklayan faktörlerdir. Diğer bir deyişle, Rusya ile ortak tarih ve etnik bağlar hem Belarus hem de Sırbistan'ın politikalarında önemli faktörlerdir. Ancak bu faktörün arkasındaki itici güç farklı olabilir. Bu nedenle, Sırp milliyetçileri için bazı Rus yanlısı duygular, kimlik faktörü tarafından yönlendirilebilirken, Lukashenko'nun ortak tarihe ve Slav akrabalığına atıfta bulunması, otoriter rejimler arasındaki yakınlaşmayı maskeleyen bir yolu olabilir. Bununla birlikte ne ortak etnik köken ne de ortak tarih, Ukrayna'yı ve Gürcistan'ı Rusya'nın alanında tutmak için yeteri kadar güçlü olamamıştır. Eski Sovyet devletlerinin demokrasiye bağlılığı, Rusya'ya karşı koymalarını sağlarken 2005 Andıcan Olayları esnasında Washington'un Taşkent'i insan hakları ihlaline dair eleştirmesi, Özbekistan'ın dış politikasını tersine çevirmiştir.

Taranan literatür, Rusya'nın hem ekonomi hem de güvenlik açısından Kazakistan'ın dış politikasında derin etkileri bulunduğunu öne sürmektedir. Öte yandan 2014 Ukrayna Krizi açık bir şekilde Kazakistan otoritelerinin dikkatinden kaçmamıştır ancak Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımların Kazakistan için doğurduğu ekonomik sonuçlar da göz ardı edilemeyecektir. Çok yönlü dış politikayı tanımlayan güvenlik konularının önemi göz önünde bulundurulduğunda Kırım'ın ilhakı, Kazakistan'da Rus milliyetçilerin Kazakistan'ın kuzey topraklarına ilişkin daha evvelki iddialarının neden olduğu irredentist endişeleri geri getirmiştir. Öte yandan, diğerlerinin yanı sıra Batılı yaptırımlar nedeniyle değeri düşen Rus parası, AEB üyeliği aracılığıyla Kazak ekonomisini de etkilemektedir. Aynı zamanda AEB Ukrayna Krizi'nden sonra kurulsaydı da Nazarbayev'in birliğin ekonomik özü üzerinde durduğunu ve politize edilmesine yönelik herhangi bir teşebbüsün Kazak hükûmeti tarafından reddedileceğini beyan ettiğini belirtmekte fayda vardır. Bu olaylar çoğunluğun yanında yer alma ve/veya (yumuşak) dengeleme stratejilerine neden olmuştur ve bunların incelenmesi çok yönlü diplomasi teorisinin ampirik temellerine katkıda bulunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVEDE KAZAKİSTAN'IN RİSKTEN KORUNMA STRATEJİSİ

Kazakistan'ın dış politikası mevzu bahis olduğunda dış politika analizinin parametrelerini belirleyen birkaç faktör vardır. Birincisi Rusya ve Çin ile coğrafi yakınlığı, diğeri ise mineral kaynaklarının varlığı ancak karayla kaplı coğrafi konumu nedeniyle ihracat yollarının eksikliğidir. Bir diğerk faktör Kazakistan'ın dış politika uygulamadaki barışçillığı⁶ ve uluslararası çatışmalara herhangi bir askeri müdahaleden veya katılımdan kaçınmasıdır⁷. Bu durum, Johan Galtung (1969) tarafından kısaca "şiddetin olmaması" olarak tanımlanan geniş "barış" kavramıyla uyumludur. Kazakistan'ın görece barışçillığı ALNAP'ın⁸ Ekonomi ve Barış Enstitüsü (IEP) tarafından toplanan Küresel Barış Endeksi (GPI) verileri tarafından desteklenmektedir. IEP, dünya genelinde 163 devleti kapsayan üç ana ölçütü temel alan incelikli barışçillık analizi sağlar: Toplum Emniyeti ve Güvenliği seviyesi; Devam Eden Yurtiçi ve Uluslararası Çatışmanın derecesi; Militarizasyon derecesi.⁹ GPI 2018'e göre Kazakistan, yakın komşularının tamamını geride bırakarak 163 ülke arasında 70. olmuştur.¹⁰¹¹

Diğerklerinin yanında bahsedilen faktörler, bağımsızlığın ilk günlerinde Nursultan Nazarbayev'in röportajlarından birinde ilk kez bahsettiği ülkenin ideolojik olmayan "çok yönlü" dış politikasını belirlemiştir¹². Bu politika Kazakistan'ın ana dış politika stratejisi olarak hizmet etmeye devam etmektedir. SSCB'nin yakın zamandaki

⁶ Örneğin Kazakistan. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na 1995 yılında katılmış, SSCB'den miras aldığı tüm nükleer silah cephaneliğini Rusya'ya devretmiş ve test alanlarını korumak için ABD ile iş birliği yapmıştır. Kazakistan'ın şu anda nükleer silahı bulunmamaktadır. <https://www.nti.org/analysis/articles/kazakhstan-nuclear-disarmament/>, adresinden alınmıştır (14 Kasım 2018).

⁷ Örneğin, Kazakistan'ın küresel barış ve güvenliğe katkıda bulunma amacıyla müzakereler için bir platform sağlayarak Suriye Barış Görüşmeleri'nde arabuluculuk yapma isteği. <https://www.kazakhembus.com/content/syria-peace-talks>, adresinden alınmıştır (14 Kasım 2018).

⁸ ALNAP'ın aktiviteleri için bkz. <https://www.alnap.org/about> (14 Kasım 2018).

⁹ Global Peace Index 2018: Measuring Peace in a Complex World <https://www.alnap.org/help-library/global-peace-index-2018-measuring-peace-in-a-complex-world> (10 Aralık 2018 tarihinde erişilmiştir)

¹⁰ Vision of Humanity <http://visionofhumanity.org/indexes/global-peace-index/> (10 Aralık 2018 tarihinde erişilmiştir)

¹¹ Örneğin: Rusya – 154., Çin – 112., Kırgız Cumhuriyeti – 108., Özbekistan – 104., Tacikistan – 114., Türkmenistan – 119.

¹² Bkz. *Kazakhstanskaya Pravda*, 16 Mayıs 1992.

çöküşünün ön koşulunu oluşturduğu ‘çok yönlülük’ terimi en başta “diğer büyük güç merkezleri, yani Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği’yle politik ve ekonomik bağların çeşitlendirilmesi yoluyla geleneksel Rus hegemonyasını dengeleyerek Kazakistan’ın bağımsızlığını ve egemenliğini sağlamakla ilgilidir.” (Clarke, 2015). Değişen jeopolitik bağlama rağmen “yeni büyük oyun” başlamıştır ve Kazakistan’ın dış politika endişeleri, ülkenin kendini korumasını ve varlığını sürdürmesini sağlamak için devlerin çıkarları arasında denge kurarak muhafaza edilmiştir. Kazakistan dış politikasının çok yönlülüğü doğrultusunda, bu çalışma kapsamında Kazakistan’ın ana jeopolitik ortakları Rusya’ya, Çin’e ve ABD’ye karşı bir riskten korunma stratejisini sürdürdüğü, kendisi için en iyi sonuçları sağlamak için dikkatli bir şekilde bu ülkelere yeniden uyum sağladığı, bu esnada pervasız ve radikal kararlardan kaçındığı öne sürülmektedir. Bu stratejinin, Rusya’ya uygulanan Batılı ekonomik yaptırımların, iki ülkenin (Belarus, Kırgız Cumhuriyeti ve Ermenistan ile birlikte) Avrasya Ekonomik Birliği’ne üye olmasının öngördüğü Kazak ekonomisinde de hassasiyetle karşılık bulması nedeniyle, 2014’te Kırım’ı ilhak eden özellikle Rusya’ya karşı desteklendiği öne sürülmektedir. Rusya’nın dış politikasındaki artan Batı karşıtlığı ile birleştiğinde Kazakistan’ın çok yönlülüğü, güçlü Rusya yanlısı duruşun sürdürülmesi hâlinde tehdit hâline gelebilecektir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Kazakistan’ın büyük güçlere karşı riskten korunma stratejisi, Walt’ın tehdit teorisiyle açıklanabilir. İlerleyen sayfalarda ilk olarak Kazakistan’ın büyük güçlere karşı kapasitesi tanımlanacak, bunun akabinde daha zayıf devletlere yönelik stratejiler tartışılacak ve son olarak da riskten korunma politikasının kavramsal çerçevesi Kazakistan dış politikasını açıklamak için kullanılacaktır.

2.1. Kazakistan’ın “Boyutunun” Tanımlanması

Kazakistan çok yönlülüğüne uygulanabilen teoriler ayrıntılı olarak açıklanmadan önce uluslararası sistem rolünün ve yerinin tanımlanması gerekmektedir. Bir devletin sistemler etkiler karşısında sahip olduğu kapasitesini karşı boyutunu tanımlamaya yönelik mevcut metodolojiler, iyi tanımlanmış tek bir yaklaşım olmadığı için oldukça belirsizdir. Örneğin David Vital’a göre, bir devletin yapısal baskılara karşı hassasiyetini ve bir şekilde otonom politik seçenekleri sürdürme kabiliyetini tanımlayan insan kaynakları ve maddi kaynaklardır. Diğer bir deyişle, daha büyük ekonomiye ve insan kaynaklarına sahip bir devlet, dış baskılara direnme konusunda daha güvende ve ulusal politika yollarını seçme konusunda daha özgürdür ve nüfuzunu sınırlarının ötesinde genişletme kapasitesine sahiptir. Bu faktörlerin eksikliği ise bir ülkenin “küçüklüğünü” tanımlar ve bu da genel olarak dış

baskılara karşı daha itaatkâr, iç baskılara karşı daha bağımlıdır (Vital, 1967). Bir devletin dış politikada hareket serbestisini tanımlayan kapasitesidir. Lee'nin (2017: 25) de belirttiği şekilde: "Ülkelerin kapasitesi farklılık gösterdiği için büyük güçler, orta güçler veya küçük güçler olarak kategorize edilir."

Bu konuda devletlerin boyutunu kabaca tanımlayan bazı istatistiksel yöntemler vardır. Lee'nin de belirttiği gibi bir devletin kapasitesini ölçmek için dört istatistiksel araç vardır: nüfus, gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), toprak alanı, askeri harcama ve doğumda beklenen yaşam süresi (2017: 27, 28). Bir diğer nicel yaklaşım, nüfus büyüklüğü, ekonomik ve çevresel baskılara duyarlılık gibi faktörleri hesaba katan ekonomik kırılganlık endeksidir (EVI). Bir ülkenin EVI notu ne kadar yüksek olursa, ülke o kadar zayıf olmaktadır (Leng, 2017).

Keohane, incelediği eserinde (1969), devletin türünü tanımlarken güvenlikle ilgili faktörlerden farklı olarak sistemdeki konumuna bakılmasını önerir. Keohane'ye göre tek kutuplu veya çok kutuplu dünya düzeninde Büyük Güçler olarak kategorize edilen "sistemi belirleyen" devletler; tek taraflı veya çok taraflı olarak önemli ölçüde sistemi etkileyen; etkilerini sistemde diğer devletlerle birlikte kolektif olarak gösteren veya küçük veya büyük kuruluşlar dâhilinde hareket eden devletler vardır. Son gruba "sistemde etkili olmayan" devletler denir ve önemli ölçüde sistemi etkileyecek konumda olmayan ve dış politikaları sadece gerçekliğin kabulünden ibaret olan devletler bu gruba girer. Yazar ayrıca bu sistemik sınıflandırmasını geleneksel olarak sırasıyla "büyük", "ikincil", "orta" ve "küçük" güçler olarak ortaya koymuştur.

Schenoni and Escudé (2016), çevresel gerçekçilik üzerine çalışmalarında bir devletin büyüklüğünü, devletin çevresel veya merkezi statüsü açısından belirlemiştir. Yazarlar, anarşik dünya sistemi içindeki durumların işlevsel benzerliğine ilişkin Waltz'a ait "benzer birimler" kavramı arasında köprü kurarak, devletler arasındaki güç uyumsuzluğunun altını çizerek daha zayıf devletlerin bakış açısını sunarlar. Bu nedenle "işlevsel olarak farklılaşmış üç devlet türü önermektedirler: a) Kural koyucular (dünya düzeninin yazılı ve yazılı olmayan kurallarını koyarlar); b) Koyulan kuralları benimseyenler (kuralları koyacak güçleri olmadığı için ekonomik çıkarlarına zarar vermediği sürece bu kuralları kabul ederler) ve c) Asi devletler (kural koyacak güçleri yoktur ancak kurallara zorla meydan okurlar ve vatandaşlarına büyük bir bedel ödetecek şekilde haydutluk yaparlar)." Bu modele göre BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi ve Almanya "kural koyucular" (bunlar aynı zamanda da kuralları çiğneme

kapasitesine sahiptirler) olarak bilinir. Kural koyucuların düzeninin üstünlüğüne boyun eğmeyi reddeden ancak karşı çıkacak kapasiteye sahip olmayan “asi devletlere” (örnek olarak Kuzey Kore ve Saddam Hüseyin’in Irak’ı verilmektedir) olarak adlandırılır. Orta katman “mevcut kuralları benimsemek durumunda olanlara” ayrılmıştır: Bunlar, gelişmekte olan veya gelişmiş endüstriyel devlet statüsüne rağmen kural koyuculara karşı çıkmayan veya veto oyu veremeyen devletlerdir.

Özetlemek gerekirse Tablo 3, bölgesel seviyede, Kırgızistan’ın 30.67, Tacikistan’ın 36.55 ve Türkmenistan’ın 44.90 EVI puanlarına karşılık 2013 EVI puanları sırasıyla 27.18 ve 27.08 olan Özbekistan ile birlikte Kazakistan’ın en güçlü Orta Asya devletleri olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Kazakistan, 19,94 EVI puanına sahip Çin’e kıyasla açık bir şekilde daha zayıftır. Nüfus göstergesi 18,4 olan Kazakistan’ın puanı, 32,9 puana sahip Özbekistan’ından iki kat azdır. Ayrıca Kazakistan’ın nüfus boyutu diğer OA ülkelerinkinden çok daha fazladır: Kırgızistan ve Türkmenistan’ından yaklaşık üç kat fazla, Tacikistan’ından ise iki kat fazladır. Bununla birlikte Kazakistan’ın GSYİH’si diğer OA ülkelerini açık ara geçmektedir: Özbekistan ve Türkmenistan’dan üç kat (sırasıyla 3,3 ve 3,7 kat) ve Kırgızistan ve Tacikistan’dan neredeyse 22 kat (sırasıyla 21,07 ve 22,31 kat) fazladır. Ek olarak Kazakistan 2.717.300 km kareyle toprak alanı açısından lider durumda olup yalnızca bölgesel komşularını değil (Özbekistan- 447.400 km kare, Kırgızistan - 198.500 km kare, Türkmenistan - 488.100 km kare ve Tacikistan - 143.100 km kare), dünyadaki pek çok ülkeyi geride bırakmaktadır. OA bölgesinde askerî harcamalar hususunda kayda değer farklılık bulunmaktadır: Kazakistan’ın ve Özbekistan’ın harcamaları sırasıyla 1.638 milyon ABD doları ve 1.567 milyon ABD dolarına yakındır. Türkmenistan 1.106 milyon ABD doları ile biraz daha az harcama yapmaktadır. Buna karşın Tacikistan ve Kırgızistan’ın harcamaları bölgedeki en ılımlıdır: Sırasıyla 532 milyon ABD doları ve 169 milyon ABD dolarıdır. Beklenen yaşam süresi açısından bölgede farklılık yoktur: Kazakistan için 72, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan için 71 ve Türkmenistan için ise 68 yıldır.

Tablo 3 Devletlerin kapasitesinin ölçülmesi¹³

Ülkeler	Nüfus (milyon)	GSYİH (Amerikan doları, milyon), 2017	Toprak alanı (km kare)	Askerî harcama (Amerikan Doları, milyon), 2017	Beklenen yaşam süresi (yıl)	EVI
ABD	332,2	19 390 604	9 826 635	741 200	79	NA ¹⁴
Çin	1 412,3	12 237 700	9 606 802	380 000	76	19,94
Rusya	147,3	1 577 524	17 075 400	82 500	72	NA
Kazakistan	18,4	159 407	2 717 300	1 638	72	27,18
Kırgızistan	6,1	7 565	198 500	169	71	30,67
Özbekistan	32,9	48 718	447 400	1 567	71	27,08
Türkmenistan	5,9	42 355	488 100	1 106	68	44,90
Tacikistan	9,1	7 146	143 100	532	71	36,55

¹³ Kaynaklar: Population mid-2021 <http://www.worldpopdata.org/map> (20 Mart 2021 tarihinde erişilmiştir); The World Bank, Data Catalog, Gross domestic product ranking table, year 2017 <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/gdp-ranking> (20 Mart 2021 tarihinde erişilmiştir); Collins World Map 2018, Global Security, World Wide Military Expenditures–2011, <https://www.globalsecurity.org/military/world/spending.htm> (20 Mart 2021 tarihinde erişilmiştir); The World Bank, Country profile, Life expectancy at birth, year 2017 <https://data.worldbank.org/country/united-states?view=chart> (20 Mart 2021 tarihinde erişilmiştir).

¹⁴ Na = mevcut değil

İstatistiksel göstergeler Kazakistan'ın OA bölgesindeki güçlü konumunu açık bir şekilde göstermektedir. Tacikistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın “küçük devletler” olduğu göz önünde bulundurulursa Kazakistan, bölgesel büyük güçlerden olan Rusya'ya ve Çin'e karşı “orta güç” olarak sınıflandırılabilir.

Birleşmiş Milletler, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve NATO'nun Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi gibi dünya kuruluşlarına üye olan ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde iki yıllık daimi olmayan üyeliğe sahip olan¹⁵ Kazakistan, açık şekilde *sistemi etkileme* kapasitesine sahiptir. Son olarak asi özelliklere sahip olmayan ve güçlü bir askerî birikimde yer almayan Kazakistan'ın kural koyma kapasitesi sınırlıdır. Daha da ötesi Rusya ve Çin gibi iki kural yapıcı ile sınıra sahip olan Kazakistan, OA bölgesindeki liderliğine ve dünyanın “orta güçlerinden” kabul edilebilmesine (bunun ölçümü mevcut çalışmanın kapsamı dışındadır) rağmen *büyük komşularına* karşı “daha zayıf devlet” sayılabilir. Bu bağlamda Vital (1967: 3) “büyük güçler arasında ve büyük güçler için önemli olan ve çatışma alanlarına coğrafi yakınlığın tesadüfi etkileri” bir ülkenin sistemik baskıya direncini ve uluslararası sistemdeki aktivitesini belirlediğini savunmaktadır. Bu itibarla Kazakistan'ın çok yönlü dış politikası bu çalışmada güçlü devletlere komşu daha zayıf bir devlet perspektifinden kavramsal çerçeveye dahil edilecektir.

2.2. Daha Zayıf Bir Devletin Tehdide Tepkisi

Devletin güvenliği ve beka sorunu söz konusu olduğunda realist ekol, devletin kapasitesine ve diğer faktörlere bağlı olarak ya saldırgana karşı denge kuracağını ya da saldırganın yanındaki çoğunluğa katılacağını savunur. Örneğin Kenneth Waltz (2010), sistemik baskılara doğal tepki olarak *dengelemeye* yönelmektedir. Kapasite farklılıklarına imkân tanısa da Waltz, devletlerin kendi kendine yardım eden anarşik bir alanda işlevsel olarak benzer birimler gibi olduğunda ısrarcıdır. Bir güç dengesinin dış politikadan ziyade uluslararası politika teorisi olduğunu kabul eden ve “X devleti neden geçen salı o hamleyi yaptı?” sorusunu açıklayamayan Waltz (2010: 102),

¹⁵ Embassy of the Republic of Kazakhstan to the United States of America <https://www.kazakhembus.com/content/un-security-council> ve <https://www.kazakhembus.com/content/international-organizations> (10 Aralık 2018 tarihinde erişilmiştir)

ikincil devletlerin daha güçlü tarafça tehdit edilen zayıf tarafa meyiledeceklerini iddia eder.

Stephan Walt da bazı dış tehditlerle karşı karşıya olan bir devletin stratejisi olarak dengelemenin çoğunluğunun yanında yer almaya tercih edilebileceğini belirtir. Bu durum, bir dengeleyici devletin potansiyel hegemonu tabi olma karşısında, çoğunluğun yanında olmanın tercih edilmesi hâlinde koruduğu görece özgürlükle açıklanır. Daha spesifik olarak dengeleme, tehdit kaynağının isteğine ve niyetlerine bağlı olmadığı için pratik olarak daha güvenilirdir (Walt, 1985). “Tehlike kaynağıyla uyum” olarak tanımlanan çoğunluğun yanında yer almanın ise daha *zayıf bir devlet* tarafından uygulanması daha muhtemeldir. Zayıf bir devletin zorlu koalisyona katacağı çok az şey olduğundan, daha güçlü bir taraf seçmesi beklenir. Ayrıca, zayıf bir devlet, çevresindeki büyük güçle özellikle ilgilenenecektir. (Walt, 1987). Bu yüzden Walt’a göre, doğrudan tehdit edilme söz konusu olmadığında çoğunluğun yanında yer almak için iki neden vardır: tehdit eden bir devletle ittifaka girerek saldırıdan kaçınmak; kazanılan bir savaşın ganimetlerini paylaşma beklentileriyle uyumlu hale gelmek. Kazakistan’ın savaşı çatışmalara dahil olmaktan kaçınması nedeniyle uyumlu hale gelmek için ikinci nedene başvurması alakasızdır. Öte yandan, sırasıyla 2008 ve 2014 yıllarındaki Gürcistan ve Ukrayna Krizleri esnasında açık şekilde gösterilen Rusya’nın “yakın çevresine” karşı uyguladığı yayılcı dış politikası karşısında, Kazakistan kuzey komşusuna yönelik yatıştırma politikasını benimsemiştir. Bundan farklı olarak Ukrayna senaryosunun (Kırım’ın ilhakının) kuzey Kazakistan’da tekrarlanma tehdidi, Kazakistan’ın çoğunluğun yanında yer alma davranışını tetiklemiştir. Gerçekten de Ukrayna ve Kazak vakalarına benzeyen husus yoğun nüfuslu Rus azınlığıdır. Kuzey Kazakistan’da karışıklık olmamasıyla birlikte Rusya’nın bölgeyi muhtemel ilhakının Cumhurbaşkanı Nazarbayev’in Rusya’ya karşı politikasına bağlı olması, bir yandan Kazak politika yapıcılar arasında dile getirilmekte, diğer yandan ise hem Kazakistan’da hem de Rusya’da spekülasyonlara konu olmaktadır. (Rogers et al., 2017). Ayrıca Ukrayna ve Kırım vakalarının Kazak vatandaşların Rusya’ya ve Çin’e dair algısını da etkilemiş olabileceği, ikincisine karşı hafif bir avantaj sağladığı varsayılmaktadır (Chen, 2015). Bu durum, Walt’ın tehdit teorisi açısından bakıldığında özellikle doğrudur. Yazar, devletleri yapısal değişikliklere yanıt vermeye teşvik eden şeyin özellikle tehdit olduğunu, ancak kendi başına güç olmadığını iddia etmekte ve tehdit seviyesini kayda değer şekilde etkileyen dört faktörün altını çizmektedir. Daha da önemlisi, bu faktörler mevcut çalışmaya uygulandığında tehdit düzeyini belirleyebilir. Dolayısıyla daha önce de

belirtildiği gibi coğrafi yakınlıkla birlikte gündeme gelen teritoryal anlaşmazlıklar bir devletin tehdit hesaplamasını belirleyen önemli bir faktördür teritoryal mesele varsa ancak. Yakındaki güçler uzaktakilere daha fazla tehdit oluşturduğundan, bunun arkasındaki mantık basittir. Çünkü yakındaki güçler uzakta olanlardan daha çok tehlike teşkil eder. Tehdit edici bir güç bir komşusunu çoğunluğun yanında yer almaya zorlarsa kendisine bir *nüfuz alanı* sağlamış olur. Daha zayıf bir devletin çoğunluğun yanında yer alma veya dengeleme kararı, toplam güç, saldırı gücü ve saldırgan niyetler gibi önemli ölçüde farklı faktörlerden etkilenebilir.

Toplam güç; bir devletin nüfus, askerî birikim, endüstriyel ve teknolojik yetenekler gibi genel maddi kapasitesini ifade eder. Bir devletin toplam gücü ne kadar fazlaysa, diğer devletler için o kadar fazla tehdit oluşturabilir. Bununla birlikte, bir devletin salt toplam gücü bile tehdit oluşturabilir, o devletin saldırgan gücünün mevcudiyeti, büyük ölçüde tehdit faktörüne katkıda bulunabilir. Özellikle, güçlü bir askerî kapasiteye sahip bir devlet yakınlarda olduğunda, daha zayıf devletler buna karşı denge kurmaya daha az eğilimli olabilir, bunun yerine onunla müttefik olmayı seçebilirler. Son olarak, bir devletin saldırgan niyetleri, tehdit hesaplamasına ve tehdit altındaki bir devletin ittifak seçimine kesinlikle eklenecektir.

Dünyanın en büyük topraklarına, devasa nüfusa, mineral ve özellikle hidrokarbon kaynaklarına ve ayrıca Sovyetlerden miras kalan önemli askerî ve nükleer cephaneliğe sahip olan Rusya Federasyonu, tartışmasız Sovyet Sonrası bölgede en büyük toplam güce sahiptir. Rusya dünyada en çok askerî harcama yapan devletlerden biridir¹⁶, bu ise daha zayıf komşu devletlerin saldırı kapasitesini ve davranışını önceden belirlemektedir. Bu faktörler Putin iktidara geçtiğinden, yani 2000'lerden bu yana Rusya için özellikle geçerlidir. Güçlendirilmiş devlet içi dikey güç yapısı ve daha sert dış politikası ile Rusya tarihinin bu aşaması "Putin Rusyası" olarak anılacaktır. Ancak bu, Rusya'nın bölgedeki zayıf devletleri yalnızca çoğunluğun yanında yer almaya zorlandığı anlamına gelmez. Amerika Birleşik Devletleri'nin yabancı muhalefete yanıt vermenin maliyetlerinin ve faydalarının hesaplaması durumunda ise (Walt, 2006) bölgesel hegemonlar benzer şekilde rakibi cezalandırmanın çabalarına değil değmeyeceğine karar verecektir. Bu nedenle Rusya'nın üstünlüğünün yarattığı tehditler dengelemeye de neden olabilir ancak bu

¹⁶ 2017'de askerî harcamaların %20 düşmesine rağmen Rusya, 66,3 milyar ABD Doları ile dünyada askerî harcama hususunda en çok para harcayan ülkedir. "World Military Spending in 2017 was \$ 1.74 trillion", SIPRI, <http://visuals.sipri.org/>, (Erişim tarihi 14 Ekim 2018)

dengelemenin sertliğine zorlayıcı devletin liderliği tek başına karar verecektir. Genel olarak, zayıf devletler söz konusu olduğunda, güç dengesi teorisi yeteri kadar geçerli olamaz çünkü (Wohlforth, 2004: 227) “zayıf devletler genellikle dengeleme zorunluluklarına en uygun şekilde yanıt veremez”, bu nedenle post-Sovyet devletlerin Rusya’ya karşı politikaları farklılık gösterir ve en iyi şekilde durum senaryosuna göre analiz edilmesi gereken riskten korunma stratejisi olarak tanımlanır. Dolayısıyla devletler arasındaki uyum eksikliği ve bölgesel hegemonyayı dışlayan bölgesel güvenlik yapısı inşa etmedeki yetersizlik gibi faktörler Orta Asya (OA) ülkelerini kapsayan dengeleyici koalisyonlar oluşturulmasını zorlaştırmaktadır (Allison, 2004); bunun yerine Kazakistan ve Kırgızistan’ı Rusya ile çoğunluğun yanında yer almaya iten İslam Kerimov dönemi sırasında örneğin Özbekistan’ın yerel emperyalizminin öngördüğü karşılıklı güvensizlik (Wohlforth, 2004); ve hatta “ticaret savaşları, sınır anlaşmazlıkları ve su ve enerji kaynaklarının yönetimi ve kullanımı üzerindeki anlaşmazlıklar dahil” devletlerarası çatışmalar (Bohr, 2004); Gürcistan’ın Rusya’yı dengelemesinin arkasındaki Avrupa kimliği gibi düşünsel etkenler de bulunmaktadır (Gvalia et al., 2013).

Sonuç olarak, OA’da ve daha geniş post-Sovyet bölgesinde güvenilir ortakların yokluğunun yanı sıra eski-Sovyetler Birliği ülkelerinin öncelikli olarak liderlik egemenlik ve güç konsolidasyonu konularına odaklanması, Rusya’nın bölgesel hegemonyasının gelişmesi için uygun bir ortam oluşturmuştur. Özet olarak, daha zayıf devletler, Rusya tehdidiyle başa çıkmak için kendi güçlerine dayanmak durumunda kalmışlardır ve Kazakistan bir istisna değildir. Rusya’nın OA bölgesindeki ana ekonomik ve politik ortağı olarak kalan Kazakistan, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve AB’yle aktif şekilde işbirliği yapmaktadır. Bu ise Kazakistan Rusya’ya karşı dış politikasının temel bir unsuru olarak *sınırlı çoğunluğun yanında yer almaya*¹⁷ yönelmiştir.

¹⁷ Kuik saf çoğunluğun yanında yer alma ve sınırlı çoğunluğun yanında yer alma arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır: “En az üç açıdan birbirinden ayrılırlar. İlk olarak, saf çoğunluğun yanında yer alma politik ve askerî uyumlanma şeklindeyken sınırlı çoğunluğun yanında yer alma yalnızca aşağıdaki şekilde gerçekleşen *politik ortaklığı* içerir: (a) seçilen konularda politika koordinasyonu; ve (b) daha büyük ortağa gönüllü riayet. İkinci olarak, saf çoğunluğun yanında yer alma, Büyük Güçler için sıfır sonuçlu bir senaryo anlamına gelmektedir, yani bir devlet, bir gücün yanındaki çoğunluğa katıldığında, aynı zamanda bir diğer güçle arasında mesafe koyar. Öte yandan sınırlı çoğunluğun yanında yer almanın sıfır toplamı bir sonuç anlamına gelmesi zorunlu değildir. Bir devlet, yükselen bir güçle birlikte sınırlı çoğunluğun yanında yer almayı seçebilirken mevcut hegomonla ilişkilerini sürdürebilir. Son olarak saf çoğunluğun yanında yer alma, patron ve daha küçük bir aktör arasında ast-üst ilişkisinin kabul edilmesi anlamına gelir; sınırlı çoğunluğun yanında yer alma durumunda ise özerkliğini kaybetme veya fazla bağımlı hale gelmekten dikkatli şekilde kaçınır. Son olarak,

2.3. Kumru'nun Kurdu Bağlaması

Daha zayıf bir devletin izleyebileceği stratejiler konusunda eklenebilecek bazı önemli hususlar vardır. İlk olarak dengeleme ve çoğunluğun yanında yer alma, birbirini dışlayan özlere sahip olsa da aynı anda uygulanabilir. Örneğin, Schweller, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paketi'nin Sovyetler'in aynı anda çoğunluğun yanında yer almasının, dengelemesinin ve sorumluluğu başkasına yüklemesinin eş zamanlı bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Sovyetler; en tehditkâr güçle bir araya gelerek açık şekilde çoğunluğun yanında yer almıştır; yıpratma savaşına girmesi beklenen Batı Avrupa güçlerini birbirine düşürürken, tehdidin sorumluluğunu Fransa ve Birleşik Krallık'a yüklemiştir ve son olarak en tehlikeli tehdidi yatıştıran Sovyetler, silahlanmak ve bir iç dengeleme eylemi olarak kabul edilebilecek olası Alman saldırısına hazırlanmak için zaman kazanmıştır. İkinci olarak, dengeleme ve çoğunluğun yanında yer alma, tehdit altındaki bir devletin izleyebileceği olası iki strateji değildir ancak "bağlama" ile birlikte ittifak oluştururlar. "Mesafe koyma", "sorumluluğu başkasına yükleme" ve "ilişki kurma" ise uyumlanma stratejileridir (Schweller and Schweller, 1998).

Mevcut çalışmanın amaçları doğrultusunda, Kazakistan'ın Gümrük Birliği'ni başlatmasının ve bunun Avrasya Ekonomik Birliği'ne dönüşmesinin yanı sıra Rusya'nın lider olduğu BDT ve KGAÖ üyeliği Kazakistan'ın yükselen güç oluşturan bir tehdide yönelik bağlama stratejisi olarak kabul edilebilir. Benzer şekilde, 2000'lerde kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), diğer hususların yanı sıra güvenlik sorunlarını ele alan danışma amaçlı makro-bölgesel bir kuruluştur. Kuruluşun ayırt edici özelliği, kurucuları arasında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ile birlikte Çin'in ve Rusya'nın da bulunmasıdır. Bu tür bir ortak çerçeve Rusya'nın ve Çin'in OA bölgesindeki nüfuzunu genişletmeye yönelik aşırı çabalarının karşılıklı kontrol altında tutulmasına imkân tanıdığı için özellikle önemlidir. Çünkü OA devletlerine taleplerini ilerletme ve gündemlerini ele alma fırsatı tanır (Allison, 2004). Böylece bağlama stratejisi, tehdit kaynağına karşı dengelemek yerine kaynakla ittifak kurmayı varsayar. Bunun arkasındaki mantık, bağlayıcının kendi sesini "çok taraflı ittifaklar ve toplu güvenlik sistemleri gibi düzenlemeler" dâhilinde meşrulaştırarak daha güçlü müttefiki kontrol etmek üzere kendisine bir koz sağlamaktır (Schweller

PB, patron ve daha küçük bir aktör arasındaki ast-üst ilişkilerinin kabulünü ima ederken, LB'de daha küçük devlet, özerkliğini kaybetmekten veya aşırı bağımlı olmaktan ihtiyatlı bir şekilde kaçınır. Bkz. Kuik Cheng-Chwee, "The Essence of Hedging:

and Schweller, 1998). Bağlama stratejisinin zayıflığı ise hâkim bir gücün kendi çıkarlarını desteklemek için kurumlardaki üyeliğini kullanmaya çalışacak olmasıdır. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, kurumlar güçlü devletlerin davranışını belirleyemeyeceği için bağlama, hâkim güç kendi çıkarlarıyla çeliştiğine kadar verdiği zaman etkisini kaybedecektir (Walt, 2006).

Benzer şekilde, normalde tamamlayıcı bir rol oynayan kurumsallaşmamış yaklaşım da bir katılım politikasıdır. Basitçe söylemek gerekirse, bu tür bir iletişimin sağladığı fırsatları ortaya çıkarmak için baskın güçle temaslar kurmak ve sürdürmek anlamına gelmektedir (Cheng-Chwee, 2008). Daha zayıf bir devletin katılım politikası, politika yapıcılar, siyasetçiler ve çeşitli hükûmet temsilcilerinin belirli konuları ele almak veya daha güçlü devletin daha geniş politikasını etkilemek amacıyla resmî ve gayriresmî ziyaretleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Çin'in politika oluşturmasının en kendine özgü modelinin sabır ve uzun vadeli stratejiye odaklanma olduğu göz önüne alındığında, gayriresmî yaklaşım sadece uygun olmakla kalmaz, aynı zamanda bazı durumlarda ÇHC için en çok tercih edilen dış politika yöntemidir. (Zhao, 1993). Bu nedenle, katılımın birçok küçük ve orta gücün Çin'e yönelik dış politikasının ayrılmaz bir parçası olması şaşırtıcı değildir (McDougall, 2012). Devletlerin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda, dış politikaları en iyi şekilde Schweller'in çıkarlar dengesi teorisi ile açıklanır. Bu teorinin ayırt edici özelliği, devletlerin kapasitelerini ve izlediği çıkarları bünyesinde toplamasıdır; bu ise karşılığında bunların revizyonist veya statükocu devletler olup olmadığını belirler. Bununla birlikte bu teorinin bu çalışmaya uygulanmasının revizyonist/statükocu tartışmasına dahil olma amacı yoktur, bunun yerine ilgili devletlerin mahiyetini belirleme ve açıklamayı amaçlar. Uluslararası siyaseti mecazi bir terimle bir orman olarak tanımlayan Schweller, devletlere, dış politikalarının karakter ve özelliklerine uygun olarak hayvanların rolünü yüklemiştir. Mevcut tek süper güç olarak ABD, dünyadaki statükoyu korumakla görevli bir *aslan* olarak adlandırılabilir; Rusya, mevcut dünya düzeninden memnun olmayan ve pervasız yayılmacılık yapmaya hazır bir devlet olarak bir *kurda* benzer; ilk bakışta kurda benzeyen dış politikasına rağmen Çin, Schweller'in tanımına göre uluslararası çatışmalardan yararlanan birinci derece revizyonist bir güç olan ve küresel güvenlik ve huzur pahasına kendi hedeflerini destekleyen bir *tilkiye* daha çok benzer; Kazakistan'ın bağlama, katılım ve çoğunluğun yanında yer alma stratejileri bir *kumrunun* statükonun bazı revizyonlarını kabul etmesi olarak açıklanabilir. Kazakistan'ın NATO'nun Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'yle (KGAÖ'ye tam üyeliğin aksine) ortaklığı kumrunun, basitçe gereksiz

Çatışmayı ve belki de savaşı kışkırtacağı korkusuyla revizyonist devlet(ler)e yönelik “sıkı” ittifaklardan kaçınmasını açıklar (Schweller and Schweller, 1998), bu durum Gürcistan’ın ve Ukrayna’nın 2008’de ve 2013’te NATO’ya teklifte bulunmasıyla ortaya koyulmuştur. Özetlemek gerekirse, *kuzuların* kendini koruyamaması veya *akalların* riskten kaçınma fırsatçılığının tersine *kumrular*, barışı koruma ve statüko düzeninin ana özelliklerinin korunması yükünü taşımaktadır.

Tablo 4 Birim düzeyinde faiz Dengesi

Kapasite	Kutuplar	Kurtlar	Tilkiler	Devekuşları	Kumrular	Aslanlar
	Daha Az Büyük Güçler					
	Orta Güçler		Çakallar			Baykuşlar/Şahinler
	Küçük Devletler			Kuzular		
		Sınırsız Silahlı Revizyonistler	Sınırlı Silahlı Revizyonistler	Kayıtsızlık	Statükoyu Destekler/Sınırlı Revizyonu Kabul Eder	Statükoyu Güçlü Bir Şekilde Destekler
				Çıkarlar		

Daha zayıf bir devletin daha güçlü bir devlete karşı çıkma nedeni çıkar çatışmasıdır. Çıkar çatışması, daha zayıf bir devletin muhalefetine neden olduğunda hâkim devlet, cezanın maliyetini ve faydalarını hesaplayacaktır. Aynı zamanda daha zayıf devletler için baskının sert bir tepkiye neden olmamasını ancak istenen tavizleri talep edecek kadar mantıklı olmasını sağlamak için caydırıcılık taktiklerini ihtiyatlı bir şekilde hesaplamak hayati önem taşımaktadır (Walt, 2006). Bu itibarla, güç dengesi teorisinin açıklayıcı kapasitesini genişleten yumuşak bir dengeleme versiyonu vardır.

2.4. Yumuşak Dengeleme

Genel olarak, küreselleşmenin dünya siyasetine etkisinin altını çizen realizm eleştirmenlerinin baskısına rağmen realistler, güç dengesi teorisinin çeşitli biçimlerde ve oluşumlarda hâlâ geçerli olduğunu iddia etmektedir. “İttifak oluşturma ve askerî birikim yoluyla geleneksel dengeleme önemlidir ancak güç dengesi davranışının en önemli biçimi olmasına rağmen yalnızca bir tanesini yakalayabildiği” için (Paul, 2004: 2) dengeleme versiyonlarını kapsayan kavramı genişletmek gerekmektedir. Zayıf devletler için yumuşak dengelemenin cazibesi düşük maliyetli uygulanması yani askerî harcamayı artırmaya veya askerî ittifaklara dahil olmaya gerek olmamasıdır. Paul yumuşak dengelemeyi şu şekilde açıklar:

“Yumuşak dengeleme resmî ittifaklar dışında zımni dengelemeyi içerir. Devletler genel olarak potansiyel tehditkâr bir devlet veya bir yükselen gücü dengelemek için birbirleriyle anlaşmalar veya sınırlı güvenlik mutabakatları geliştirdiğinde meydana gelir. Yumuşak dengeleme genellikle sınırlı silah birikimini, geçici işbirlikçi egzersizleri veya bölgesel veya uluslararası kurumlarda iş birliğini temel alır; bu politikalar, güvenlik rekabeti yoğunlaştığında ve güçlü dengeleme tehditkâr olmaya başladığında açık ve sert dengeleme stratejilerine dönüştürülebilir.” (Ae: 3).

2000'lerin ortalarında teorik bir çerçeve olarak ortaya çıkan yumuşak dengelemenin klasik sert dengeleme için bir alternatif olduğuna inanılır. Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı kullanımı, ABD'nin maddi kapasitesinin dünyadaki tüm devletlerden üstün olmasının yanı sıra ABD egemenliğine karşı toplanabilecek ikinci sıradaki devletler arasında uyum eksikliği nedeniyle dikkat çekmiştir (Chaziza, 2014). Bununla birlikte, Pape'ye göre en önemli neden, 2003'te Irak'ı işgal etme kararına kadar

Amerika Birleşik Devletleri'nin genel olarak, "dünyanın ana bölgelerinde kurulu politik düzeni korumak, kendisinin hükmetmesinden ziyade diğer güçlerin kendisine hükmetmesini engellemeye çalışmakla" ilgilenen bir süper güç olarak bilinmesidir (Pape, 2005). ABD'nin dış politikası için dönüm noktası, Bush yönetiminin tek taraflı olarak 1999'da Kosova Krizi'ne müdahale etmesi ve 2003'te Irak'ı işgal etme kararları alması olarak kabul edilir. Gerçekten de Walt, üç Amerika başkanının (George H.W. Bush, William Clinton ve George W. Bush) ABD gücünü artırma, kitle imha silahlarının yayılmasını engelleme ve liberal ekonomiyi ve demokratik değerleri teşvik etme hedefleri aynı olsa da bu hedeflere ulaşma yaklaşımının George W. Bush'un yönetimi için farklı olduğunu ve kas germe ve 'tek başına hareket etme' ilkesinin temel aldığını öne sürmektedir (Walt, 2006). Bununla birlikte, Kosova ve İran vakaları birçok ikincil büyük gücün öfkesine neden olsa da klasik sert dengelemeye sonuçlanmamış ABD'nin politikasına katılmamak bunun yerine Rusya, Çin, Almanya ve Fransa gibi ikinci kademe büyük aktörlerin diplomatik iş birliğine yol açmış, bu ülkeler ABD'nin güç kullanımına ilişkin kararını veto etmiştir. Profesör S. Gülden Ayman'ın da belirttiği gibi: "Yumuşak dengelemenin mütecaviz bir şekilde tek yanlı politikalar üreten ABD'ye karşı çıkışın bir aşaması olduğu, bu sürecin sonucunda ABD'ye karşı duran güçler arasındaki koordinasyon sorunun çözülmesiyle çok kutuplu bir dünyaya doğru geçişin de hızlanacağı iddia edilmektedir." (Ayman, 2008: 67)

2001'deki 11 Eylül terör saldırısının ardından Bush yönetimi tarafından kabul edilen ulusal güvenlik stratejisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin "Orta Doğu ve Doğu Asya gibi stratejik bölgelerde, kendi ekonomisi ve müttefiklerinin ekonomisi için hayati önem taşıyan mal ve emtia akışını kontrol edebildiği elverişli rejimler kurmaya veya desteklemeye" yönelik emperyal iştahlarını harekete geçirmiştir (Paul, 2005). "Bush Doktrini" 2003'te Saddam Hüseyin'in Irak'ı üzerinde böyle test edilmiştir. Iraklı liderin El-Kaide'yle önemli bir bağı bulunamadığı ve kitle imha silahları da olmadığı halde Irak işgal edilmiştir. ABD'nin varlığı Irak'ta direnişe ve ekonomik durumun daha da kötüleşmesine yol açmış ve toplum içi çatışmalara neden olmuştur. Daha geniş anlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali küresel endişeyi artırmıştır (Walt, 2006). Yumuşak dengeleme, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı yegâne çare görülmüştür. Bu bağlamda Pape, yumuşak dengelemenin dört mekanizmasını tanımlar: "toprak reddi, karmaşık diplomasi, ekonomik güçlendirme ve dengeleyici bir koalisyona katılma kararlılığının sinyalleri." (Pape, 2005: 36).

Toprak reddi, yumuşak dengeleme yapan (bireysel olarak veya dengeleyici ittifak içinde) bir devletin saldırgan bir büyük güce karşı topraklarına erişimi yasaklaması anlamına gelir. Bu türden yumuşak dengeleme mekanizmasının en çarpıcı örneği, Türkiye'nin ABD'nin 2003 yılında Irak'a düzenlediği askerî harekât kapsamında 80-90 bin Amerikan askerine kendi topraklarından geçiş izni vermeyi reddetmesiyle ortaya koyulmuştur. Parçalanmış bir Irak ve etnik veya mezhepsel bir savaş sonucu bağımsız Kürt grupların ortaya çıkışı Türkiye'ye karşı bir tehdit oluşturacağı ve çatışmayı daha geniş Orta Doğu bölgesine yayacağı için Türkiye'nin Irak'a ilişkin ana endişesi Irak'ın bütünlüğü olmuştur (Ayman, 2008).

Yukarıda da bahsedildiği üzere bölgesel hegemonlar, kendi çevreleri dâhilinde nüfuz alanları yaratmayı hedefler. Eski-Sovyet bölgesinde bu prensip, Rusya'nın nüfuzunu ülkesinin ötesine yaymayı amaçlayan "yakın çevre" politikasında açıkça görülebilir. Bu tür bir politikanın mekanizmalarından biri, uydu devletlerin topraklarında askerî bir varlık oluşturmaktır. Rusya'nın nüfuzundan rahatsız olan devletler NATO'nun kendi topraklarına erişimini sağlayarak, Rusya'ya karşı yumuşak denge kurmak isteyebilir. Bu durum, Özbekistan ve Kırgızistan ve K-2 ve Manas hava üsleri tarafından ortaya koyulmuştur.

Karmaşık diplomasi mekanizması, uluslararası çok taraflı platformlarda kullanılan bir başka yumuşak dengeleme çabasıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, ABD'nin 2003 yılında Irak'a karşı güç kullanma konusundaki BMGK kararına karşı Rusya, Çin, Fransa ve Almanya'nın ortak veto oyunu, bu tür bir mekanizmanın çarpıcı bir örneğidir. Bununla birlikte, neredeyse yirmi yıl sonra BMGK içindeki kalıcı üyelerini içeren oy verme modeli, dünyanın genel siyasi konjonktürünü yansıtacak şekilde önemli ölçüde değişmiştir¹⁸. Bu durum, Rusya'nın ve Çin'in Suriye Krizi'ne ilişkin iş birliğinde açıkça görülür: Pekin ve Moskova, Amerika Birleşik Devletleri hegemonyasını yumuşak dengeleyip kendilerini Büyük Güç statüsüne yükseltmeyi amaçlamakta ve dünya düzenini yeniden tanımlamaya çalışmaktadır. Suriye'deki Beşar Esad rejimine ilişkin BMGK kararları dâhilinde oylama, birinin veya diğerinin çıkarları tehdit edildiğinde birbirlerini kallayacak tarzda oy verme eğiliminin olduğu uluslararası bir karşılıklı destek platformu hâline gelmiştir (Chaziza, 2014). Benzer şekilde, Rusya-Çin

¹⁸ Örneğin Rusya, 16 Nisan 2018 itibarıyla 2011'den bu yana Suriye'ye ilişkin kararları 12 kez veto etmiştir. <https://www.bbc.co.uk/news/world-43781954> adresinden alınmıştır.

ikilisi, OA bölgesinde Amerikan varlığını ortadan kaldırmaya yönelik kurumsal bir araç olarak aktif şekilde ŞİÖ'yü kullanmıştır. Chaka Ferguson, ŞİÖ himayesindeki bu tür girişimlerin örneğini şöyle verir: Amerikan ve diğer yabancı askerî birliklerden oluşan terörle mücadele koalisyonunun ŞİÖ üye devletlerinin topraklarından çıkarılması, OECD ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen eleştirileri dizginlemek için kendi seçim gözlemcilerinin kurulmasına ilişkin 2005 Astana zirvesi deklarasyonu ve 'Batı tarzı demokrasi' ve insan haklarını yansıtan 'egemen demokrasi' kavramının yaratılması (Ferguson, 2012). Uyduların BMGK girişimlerine karşı geleneksel olmayan oyu, yumuşak dengeleme hareketi olarak kabul edilebilir. Örneğin Venezuela BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi'nde oy kullanırken Rusya'ya ve Çin'e olan eğiliminin de ortaya koymuştur; bu durum Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı yumuşak dengeleme olarak kabul edilebilir (Mijares, 2017).

Ekonomik güçlenme, tehdidin kaynağını dizginlemek amacıyla ekonomik büyüme seviyesini uzun vadede yavaşlatmak için saldırganca uygulanan ekonomik yaptırımları içerir. Kırım'ın ilhakının ardından Batılı ülkelerin Rusya Federasyonu'na uyguladığı ekonomik yaptırımlar, bu türden yumuşak dengeleme stratejisinin çarpıcı bir örneğidir. Bölgesel seviyede, Gürcistan'ın NATO'ya ve AB'ye yönelimi nedeniyle Rusya'nın 2006 yılında Gürcistan mallarına uyguladığı ambargo da bu duruma örnektir. Öte yandan, Rusya'nın başını çektiği ekonomik bloğun ticaret ortaklığına alternatif arayarak ekonomik ilişkilerin çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi daha zayıf olan devletin perspektifinden yumuşak dengeleme örneği sunabilir.

Son olarak, *dengeleyici bir koalisyonu katılma kararlılığının sinyalleri* verme davranışı, büyük gücün saldırganlığını dizginlemek için ortak çabalarla birleşen devletlerin karşılıklı fayda sağlayacak bir işbirliğine ve koordineli uzun vadeli ilişkilere temel alır. "Bu yüzden yumuşak dengelemenin ana amacı üstün devletin mevcut eylemlerini zorlamak veya hatta engellemek değil, süper gücün geleceğe dair emellerine direnme taahhütlerini ortaya koyacak şekilde kararlılık göstermektir" (Pape, 2005: 37). Türkiye'nin Irak'taki operasyonda ABD'ye karşı yumuşak dengelemesi çerçevesinde, Türkiye, İran'ın ve Suriye'nin ortak faaliyetlerine, Irak'a komşu ülkelerin toplantılarına ve Türkiye'nin Irak'ın Sünni gruplarını bir araya getirme girişimleri bunun örnekleri olarak değerlendirilebilir (Ayman, 2008).

Alt bölgesel hegemonyaya karşı ittifakların bazı örnekleri, yumuşak dengeleme mekanizmasının açıklanmasına katkıda bulunabilir. Rusya'nın alanında, eski Sovyet devletlerinin egemenliğini güçlendirmeyi amaçlayan Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova'nın bir ittifakı olan GUUAM bulunmaktadır¹⁹. Aslında GUUAM, bölgede Rusya'nın emperyalist emellerini kontrol etmeyi hedefleyen gevşek bir ittifaktır. Amaçları arasında güvenlik işbirliği için stratejilerin belirlenmesi; GUUAM bölgesinde çatışma çözümü için tasarlanmış yeni yaklaşımların geliştirilmesi; GUUAM platformunda askerî-teknik iş birliğine yönelik yönergelerin ve perspektiflerin oluşturulması ve GUUAM'ın NATO'yla işbirliğinin geliştirilmesi bulunur (Allison, 2004). Benzer şekilde, Özbekistan'da Şevket Mirziyoyev'in cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ve Özbek-Tacik yakınlaşması ışığında OA devletleri dâhilinde daha yakın entegrasyona yönelik yakın zamanda atılan bazı başlangıç adımları²⁰, açık şekilde olmasa da OA entegrasyonunu teşvik edebilir. OA entegrasyonunun bazı özellikleri, 1994'te Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan tarafından kurulan Orta Asya Birliği platformunda "bölgesel güvenlik ve askerî tatbikatların koordinasyonu, hava savunma ve savunma malzemeleri hususunu" (Allison, 2004: 473) ele almaya yönelik bir organ olarak Savunma Bakanları Konseyi'nin kurulmasıyla ortaya konmuştur. Walt'ın da dediği gibi "Dengeleyici bir koalisyon oluşturmak güven gerektirir: dengeleyici bir koalisyonun her bir üyesi, müttefiklerinin ortak amaca katkıda bulunacağından emin olmalı ... ve her biri, diğerlerinin güçlü bir düşman karşısında ilk sorun belirtisinde kaçmayacağından ve birini bir tehlike karşısında izole bırakmayacağından makul ölçüde emin olmalıdır" (Walt, 2006: 126). OA devletlerinin entegrasyonu ana olarak Rusya karşıtı bir koalisyon oluşturma amacı taşıdığına dair bir kanıt olmasa da daha derin entegrasyonun sonucu olarak birbirlerine daha çok güvenmeleri, Rusya'ya karşı güven artırıcı ve dengeleyici duyguları tetiklemektedir.

Özetlemek gerekirse, üstün bir gücün tek taraflılığını kontrol etmeye yönelik bir strateji olarak yumuşak dengeleme, "kapasitelerin genel dağılımını değiştirmeyi amaçlamayan veya beklemeyen; bunun yerine mevcut güç dengesini

¹⁹ Bkz. Global Security, "GUUAM"

<https://www.globalsecurity.org/military/world/int/guuam.htm> (Erişim tarihi 30 Mayıs 2017)

²⁰ Bkz. Dmitry Lee, "Central Asian integration: more real than ever?", The Astana Times, <https://astanatimes.com/2017/05/central-asian-integration-more-real-than-ever/> (Erişim tarihi 30 Mayıs 2017)

kabul eden ancak bu denge dâhilinde daha iyi sonuçlar elde etmeyi amaçlayan bir strateji olarak esnek doğası nedeniyle önem kazanmaktadır (Ae: 127). Bush yönetiminin tek yanlı kararına karşı yumuşak dengeleme davranışı diğer büyük güçlere karşı da uygulanmaktadır.

Örneğin, “Yükselen Çin” konusunda Doğu Asya bölgesindeki orta ve küçük güçlerin (örneğin Avustralya, Vietnam, Endonezya, Güney ve Kuzey Kore, Tayland ve Burma), ekonomik bağımlılıkları veya genel zayıflıkları nedeniyle bu tür bir deve karşı uzlaştırma ve riskten korunmayı birleştiren stratejileri, yumuşak dengeleme öğeleri taşımaktadır (McDougall, 2012). Yumuşak dengeleme, yalnızca büyük güçlere karşı uygulanan bir stratejiyle sınırlı değildir, küçük rakip devletler de birbirlerine karşı yumuşak dengeleme uygulayabilir. Kamboçya’nın tarihi rakibi Vietnam’a karşı zayıflığı göz önüne alındığında, ilkinin ikincisine yönelik riskten korunma stratejisi yumuşak dengeleme unsuru içermiştir. “Düşmanımın düşmanı dostumdur” deyişinde olduğu gibi Phnom Penh, Kamboçya ile Vietnam arasındaki sınır anlaşmazlıklarının şiddetli olduğu Temmuz 2015’te Kamboçya savunma bakanı Pekin’i ziyaret ettiğinde güvenlik sorunları hususunda Çin’le bağlarını güçlendirmeye hazır olduğunu ortaya koymuştur (Leng, 2017).

Cristian Cantir ve Ryan Kennedy, 2000’lerin ilk on yılında Moldova’nın dış politikasının Rusya yanlısı duruştan AB ile aktif entegrasyona geçişini gösteren eski Sovyetler Birliği coğrafyasından bir örnek sunmaktadır. Yazarlar, dış tehdit faktörüne ek olarak, Moldova’nın dış politika önceliğinin değişmesinde kritik bir rol oynayan iç politika ortamının altını çizer. 2003’te Transdinyester sorunu bağlamında Rusya’nın saldırganlığını yumuşak dengeleyen Moldova Komünist Partisi, 2004’te ve 2007’de sınırlarını genişletmekte olan AB’ye yönelmiştir (Cantir and Kennedy, 2015).

2.5. Riskten Korunma

Daha önce belirtildiği üzere devletlerin davranışları, yalnızca dengeleme veya çoğunluğun yanında yer alma ile sınırlı değildir ve ulusal çıkarları ve mevcut politik ortamlarının tasarlandığı ve şekillendirdiği kompleks stratejiler izleyebilirler. Bu durum özellikle, normalde dış politikalarında daha az özerk olan ve değişen koşullara daha hızlı uyum sağlamak zorunda bırakılan daha zayıf güçler için geçerlidir. Yapısal gerçekçilik, devletlerin dış politika davranışını şekillendirenin kendi aralarındaki güç dağılımı olduğunu öne sürer (Viotti and Kauppi, 2019). Bu

nedenle daha zayıf devletlerin kendini koruması, yapısal değişikliklere ne kadar etkili şekilde uyum sağladıklarına bağlıdır. Özellikle büyük güçlerin komşularından olan daha zayıf ülkelerin, farklı stratejiler içeren dış politikaları oluşturması daha muhtemeldir. Bu stratejiler bütünü, “riskten korunma” anlamına gelir. Kuik’in de belirttiği şekilde “Aslen finanstan ödünç alınan bu terim, dengeleme ve çoğunluğun yanında yer almadan ayırt edilebilen alternatif bir stratejiye atıfta bulunmak için uluslararası ilişkilere getirilmiştir” (Cheng-Chwee, 2008). Uluslararası ilişkiler akademisyenler, riskten korunmanın yalnızca zayıf devletlere uygulanması mı gerektiği yoksa büyük güçlerin davranışını da kapsamasının mı gerektiği konusunda fikir ayrılığı yaşalar da bu çalışma, riskten korunmaya öncelikli şekilde “yalnızca görece zayıfın lüksü” olarak odaklanacaktı (Goh, 2006).

Yükselen Çin’in saldırganlığını engellemek, ABD ile güvenlik iş birliğine girmek ve bölgede çok taraflı kurumsallığı teşvik etmekle sınırlı olan Güneydoğu Asya devletlerinin²¹ dış politika davranışını açıklarken Evelyn Goh riskten korunmayı şu şekilde tanımlar:

“...devletlerin dengeleme, çoğunluğun yanında yer alma veya tarafsızlık gibi daha doğrudan alternatifleri seçemediği bir durumdan kaçınmayı (veya bu durumda beklenmedik durumlar için planlamayı) amaçlayan bir dizi strateji. Bunun yerine devletler, açık şekilde birini diğeri pahasına bir taraf seçme zorunluluğunun önüne geçen veya bundan kaçınan orta bir konum oluşturur” (Goh, 2005).

Peki riskten korunma politikasının ardındaki itici güç nedir? Amerika’nın tek taraflılığını sorgulayan yükselen güçler bağlamında devletleri riskten korunmaya yönelten nedir?

Van Jackson, Çin’in yükselişi ve Amerika Birleşik Devletleri’nin kararlılığı ile Asya Pasifik bölgesinde meydana gelen güç geçişinin üzerinde durur. Evan S. Medeiros bu rekabeti şu şekilde açıklar: “Retorik olarak yumruk atmak, ancak operasyonel olarak spesifik şekilde yumruk atmak, bölgesel güvenlik düzeni geliştikçe konuma yönelik aldatmak için diplomasi ve askerî iş birliğini kullanmaktadır” (Medeiros, 2005: 145). Bölgede devlerin bu şekilde mücadelesi

²¹ Güneydoğu Asya, Burma, Laos, Vietnam, Tayland, Kamboçya, Malezya, Singapur, Brunei, Filipinler, Endonezya ve Doğu Timor’dan oluşan bir coğrafi bölgeye atıfta bulunur. Bununla birlikte, bu çalışmadaki örnekler Doğu Asya bölgesindeki devletleri de içerecektir, örneğin: Çin, Hong Kong, Makao, Tayvan, Japonya, Moğolistan, Kuzey Kore ve Güney Kore.

ise dış politikalarını yürüten daha zayıf devletler için *belirsizliğe* neden olmaktadır. Böylece bu devletler, kesin dengeleme veya çoğunluğun yanında yer alma stratejilerine karşı riskten korunmak zorunda kalır. Riskten korunma belirsizlik karşısında “bir veya başka bir eylemle ilişkili riskleri en aza indirmenin bir yolu olarak açıklanır (Jackson, 2014). Kuik Güneydoğu Asya devletlerinin riskten korunma stratejileri üzerinde durur ve Malezya’nın ve Singapur’un Çin’e karşı riskten korunması örneğini vererek daha detaylı bir yaklaşım oluşturur. Yazar, temelde Çin’in ve Amerika Birleşik Devletleri’nin bölgedeki mücadelesinin neden olduğu belirsizliklere ek olarak “*risklerin*” altını çizer. Uluslararası politikalar açısından riskler, güvenlik, siyaset veya ekonomi alanında olabilir. Bu nedenle yazar, Güneydoğu Asya devletlerine yönelik bir dizi riskten korunma stratejisi tanımlar: Bunlar sınırlı çoğunluğun yanında yer alma, bağlayıcı katılım, hakimiyet reddi, dolaylı çoğunluğun yanında yer alma ve *ekonomik pragmatizmdir*. Sonuncu, uyguladığı politik baskıdan bağımsız olarak hâkim güçle ekonomik iş birliğinden faydalanmak anlamına gelir. Çin’in bir yanda ekonomik gücü, diğer yanda ise savaş yanlısı politikası göz önünde bulundurulduğunda, ASEAN devletlerinin (bu çalışma Çin’in arka bahçesinin ötesindeki devletleri de içerecektir) tümünün riskten korunma politikalarının bir parçası olarak ekonomik pragmatizmi uygulaması şaşırtıcı değildir.

Ekonomik kazanç peşinde koşmak kendi başına ne herhangi bir gücün kabulü ne de meydan okuma anlamına gelmektedir. Bu nedenle “tarafsızlık” konumunun içine de yerleştirilebilir (Cheng-Chwee, 2008).

Leng ise devletlerin kullanabileceği riskten korunma araçlarının heterojenliği üzerinde durur. “Riskten korunma stratejisi her devlette farklı şekilde ortaya çıkar” (Leng, 2017: 333), diyen yazar, söz konusu ülkenin benzersiz koşullarına has, riskten korunma politikasının özgünlüğünün altını çizer. Kamboçya’nın Vietnam’a karşı riskten korunması vakası, ekonomik pragmatizm, sınırlı çoğunluğun yanında yer alma, bağlayıcı katılım ve yumuşak dengelemeyi içerir. Vietnam’ın kendisi ise Çin’e karşı riskten korunma politikasında daha temkinlidir, ekonomik pragmatizm ve doğrudan katılımın yanı sıra yumuşak ve sert dengeleme davranışlarını kullanır. Çin’in yayılmacılığına dikkat çeken Le, Çin’in özellikle Güney Çin Denizi’ndeki iddialı politikasının Vietnam’ın özerkliğine ve toprak bütünlüğüne karşı teşkil ettiği tehdide dikkatimizi çeker. Bu nedenle Hanoi’nin Pekin ile bağları normalleştirmesine ve yoğunlaştırmasına yalnızca Çin’in yükselişi değil,

Vietnam'ın artan politik ve ekonomik gücü ve her iki ülkenin bölgesel ve küresel kurumlara entegrasyonu neden olmuştur. Malezya ve Singapur vakalarında olduğu gibi Vietnam'ın Çin'e yakınlaşmasının altında da ekonomik kazanımlar yatmaktadır. Öte taraftan, bir devletin dış politikası birbiriyle ilişkili siyasi, ekonomik boyutlar ve güvenlik boyutları tarafından oluşturulsa da daha zayıf bir devletin daha güçlü bir devlete karşı kar maksimize edici politika yaklaşımı güvenlikle ilgili sonuçları da beraberinde getirebilir. Hükûmetler arası ilişkilerin dinamiklerine ve dünya politikalarındaki yapısal değişikliklere bağlı olarak bir devlete dengeleme-çoğunluğun yanında yer alma bağlantısı arasında geçiş yapma esnekliği sağlaması riskten korunma politikasının özellikle önemli bir yönüdür (Le Hong, 2013).

Benzer şekilde Tayvan'ın Çin'e karşı riskten korunma politikası, çoğunluğun yanında yer alma, yumuşak dengeleme ve katılımı içerir; bu, yakın politik ve ekonomik bağlar kurulmasına yardımcı olmuş ve MA Yng-Jeau yönetimine (2010'dan bu yana) stratejik manevralar için alan ve daha güvenli tarafa meyletme özgürlüğü vermiştir. Tayvan'ın riskten korunma politikasına yönelik üç temel varsayım bulunmaktadır. İlki, güçlü devletlerin daha zayıf devletlere göre gelişmiş ulusal kapasitesidir. Yani tehdit eden kaynakla işbirliği yapmak daha düşük maliyetlidir ve kayda değer bir güç farkı söz konusu olduğunda sert dengelemeye tercih edilir. İkincisi, liberal barış teorisini temel alan uluslararası ticaretin askerî çatışma ihtimalini azalttığı savıdır. Buna göre "Ekonomik bağımlılık gelişip daha zayıf devletler hâkim güçlere daha da bağımlı hale geldikçe bu tür yapısal ilişki, "ekonomik hiyerarşi" adını alacaktır; bu durumda tabi devlet, sonunda tüm ekonomik politikaları üzerindeki otoriteden vazgeçebilir" (Wu, 2016: 475). Son olarak, büyük güçten gelen tehdit karşısında güvenilir bir dış ittifak olmadığı zaman riskten korunma daha çok tercih edilir.

Ma Ying-Jeou'nun başkanlığından ve Tayvan'ın Çin politikasını "muhalafet"ten "korunma"ya değiştirmesinden bu yana Taipei, bölgesel işbirliğini çeşitlendirmiştir ve Tokyo'ya ulaşip bazı düşük taahhüt anlaşmaları yapmıştır. Örneğin Yasuhiro Matsuda, Çin ile doğrudan karşı karşıya gelmenin ikili ekonomik ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğine ve Japonya'nın daha da kötüleşmesine neden olacağı için Tokyo'nun riskten korunma politikasına odaklanması gereken şeyin "tehdit" yerine "belirsizlik" olduğuna inanmaktadır (Matsuda, 2012). Bu nedenle, riskten korunan bir devlet, riskinden korunduğu devleti onu provoke

edecek resmî ittifaklardan kaçındığı sürece, üçüncü devletler ile belirsiz uyum ve işbirliği yapma alanına sahip olacaktır. Bu bağlamda, Taipei'nin ve Tokyo'nun gevşek taahhütler oluşturması, büyük güçler tarafından tehdit edilen küçük ve orta güçler için etkili bir strateji olarak riskten korunmanın işlevsel çekiciliğine katkıda bulunabilir (Leng and Chang Liao, 2016).

İkili ilişkilerin ötesine geçildiğinde daha zayıf devletler için özerkliği korumanın bir yolunun *bölgesel kurumsallaşma* olduğu açıktır. Ortak tehditleri azaltma çabalarıyla birlikte paylaşılan sorumluluklar, müttefiklerin ekonomik güçlenmesine ve güvenliğinin artmasına katkıda bulunacaktır, oysa ittifak içindeki egemenliği korumaya yönelik aşırı çaba ve ittifakın güçlendirilmesi için bir miktar özerkliği feda etmeye hazır olmama, çok taraflı bir kurumun savunmasız kalmasına neden olacaktır. Bu bağlamda Pempel, Doğu Asya hükûmetleri arasındaki tutarlılık eksikliğine ışık tutar ve ASEAN+3, Chiang Mai Girişimi (CMI) ve Asya Tahvil Piyasası Girişimi (ABMI) gibi bölgesel kurumların yanı sıra ekonomi ve finans alanında çoklu tercihli ticaret anlaşmalarının ve Kore yarımadasının nükleer silahlardan arındırılmasının, Şanghay İşbirliği Örgütü ve diğerlerinin güvenlik konularındaki Altı Taraflı Görüşmeleri'nin sınırlı etkinliğinin altını çizer. Yazar, finans hususlarında Doğu Asya devletlerinin bölgesel kurumsallaşma yoluyla riskinden korunduğu ve yumuşak dengeleme yaptığı şeyin “küresel kapitalizmin dışsal gücü” (Pempel, 2010: 212) olduğunu ve güvenlik ile ilgili çok taraflılığın, bölge içi sorunları ele aldığını öne sürmektedir. Böylece riskten korunma, ulusal özerkliğin kurumlara aşırı şekilde feda edilmesini dizginlemeye yönelik kolektif bir çözüm bulma amacıyla uygulanmıştır. Yazar, Doğu Asya bölgeciliğinin başarısının, bölgedeki ekonomik ve siyasi kurumların sayısındaki artış, mevcut kurumların gelecekteki ortak başarılar için bir temel oluşturma potansiyeli ve kendi kendine yetme gibi üç faktör tarafından belirlendiğini ifade ederek olumlu bir notla sonuca varıyor: bölgedeki ekonomik ve siyasi kurumların sayısı ne kadar çoksa ve ortak başarıların temeli olma potansiyelleri ne oranda yüksek ise o oranda bölgeselcilik başarılı olacaktır. “Kurumsal Darwinizm”in bir sonucu olarak etkisiz kurumlar kendi kendini yok edecek ve sadece en güçlülerin hayatta kaldığı hayvanlar dünyasında olduğu gibi verimli kurumlar hayatta kalacaktır.

Yoel Guzansky'nin makalesindeki Körfez ülkelerinin İran'a karşı riskten korunma politikasının yanı sıra Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) örgütü çatısı altında

güvenlik çoğlama çabaları, teorinin Orta Doğu'daki örneğini bize sunar. Kuveyt, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman gibi küçük Körfez ülkelerinin, dış politikasının emperyalist mahiyeti ve bu ülkelerdeki Şii Müslüman topluluklar üzerindeki etkisi nedeniyle genellikle güvenlik tehdidi oluşturan İran'a karşı riskten korunma politikası uyguladığını öne sürer. Bu bağlamda, KİK'in güvenlik işbirlikçi mahiyetine ve örgütün kurulduğundan bu yana 30 yıldır kalıcı şekilde işlevsel olmasına rağmen ister askerî birikim, ister siyasi sabotaj, terörizm veya nükleer faaliyetler yoluyla ifade edilsin İran tehdidinin riskinden tehdidin seviyesiyle uyumlu olarak Körfez devletleri bireysel olarak korunmuştur. Küçük Körfez devletleri KİK ile İran tehdidine karşı korunurken diğer taraftan da İran'la işbirliğine açık kapı bırakmaktadır. Örneğin, Katar'ın İran'a karşı riskten korunma politikası, diğerlerinin yanı sıra aynı zamanda güçlü bölgesel rakibi Suudi Arabistan'a karşı bir dengeleme stratejisi iken Sünni azınlığın Şii çoğunluğuna hâkim olduğu eşsiz nüfus bileşimi ile Bahreyn, muhtemel İran müdahalesi ve mezhep etkisi (ikincisi 2011'deki "Arap baharı" ayaklanmaları sırasında ortaya koyulmuştur) tehdidinde en çok maruz kalan devlettir ve bu yüzden İran'ın bölgedeki en güçlü düşmanı Suudi Arabistan'a daha meyillidir. KİK'in en büyük ve en güçlü üyesi olan Suudi Arabistan ise "ehveni şet" olarak nitelendirilir ve bu nedenle küçük Körfez devletlerinin riskten korunma stratejisi, Suudi Arabistan'ın bölgesel emellerini dengelemek amacıyla İran'la gevşek işbirliği de içerir (Guzansky, 2015).

Son olarak Rusya-Çin ilişkileri, iki farklı analiz düzeyini gerektirmektedir. Spesifik olarak Alexander Korolev, Rusya'nın ve Çin'in küresel hususlara ilişkin karşılıklı mutabakatının ve işbirliğinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutupluluğunu dengelemek açısından sistemik düzeyde daha iyi anlaşılacağını ancak bölgesel ve birim düzeyinde bakıldığında ise iki büyük gücün birbirine karşı riskten korunma politikası uyguladığını öne sürmektedir. İkinci husus söz konusu olduğunda, Rusya'nın Çin ile Güney Çin Denizi anlaşmazlığında toprak haklarını güvence altına almak için umutsuzca çaba sarf eden Vietnam'a ekonomik, siyasi ve askerî desteği üzerinde durulabilir. Bu durum, Rusya'nın Asya'daki stratejik yerini koruma ve Sibiry ve Uzak Doğu bölgelerini geliştirme amacı taşıyan "Doğuya dönme" politikası ile açıklanmaktadır. Bu gelişmeler elbette "Çin'in Uzak Doğu'yu ele geçirmesi konusunda Rus paranoyası ile ilgilidir (Chaziza, 2014). Bununla birlikte, mevcut çalışmayla en alakalı örnek, Çin ve Rusya'nın Orta Asya'da etkili olma mücadelesidir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından eski Sovyet devletlerinin bağımsız Cumhuriyetler olarak ortaya çıkışından bu yana Çin,

bu devletlerle hızlı bir şekilde ekonomik ilişkiler kurmuştur. Rusya'dan daha fazla yatırım kapasitesine sahip olan Çin, kırılğan ekonomileri vuran 1998 ve 2008 mali krizlerinden sonra çok ihtiyaç duyulan cömert kredileri ile OA devletlerinin ilgisini çekmiştir. Öte yandan Çin, OA ülkelerinin enerji sektörüyle özellikle ilgilenmektedir. Petrol ve gaz kaynakları açısından zengin olan "Kazakistan, Çin'in ana Orta Asya ticaret ortağı hâline gelmiş, Çin'in bölgedeki yatırımlarının %80'inden fazlasını almıştır" (Korolev, 2016: 395). Büyüyen Çin'in OA bölgesindeki etkisine karşı Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği'ni (AEB) başlatmıştır. "Yeni AEB'nin önemli bir özelliği, üye ülkeler arasında ekonomik politikaların birleştirilmesine, ortak pazar stratejilerinin detaylandırılmasına, enerji sektörü, sanayi, tarım ve taşıma politikalarının koordinasyonuna ve AB'nin durumunda ise üye olmayan devletlere karşı ortak politikaların uygulanmasına işaret eder" (Ae: 396).

Özetlemek gerekirse, riskten korunma stratejisinin, Çin'e karşı riskten korunan daha zayıf Güneydoğu Asya devletlerinden verilen birçok örneğin gösterdiği gibi yalnızca "güçlü ile zayıfın" ilişkisiyle ve/veya Orta Asya üzerindeki Rusya-Çin rekabetinin ortaya koyduğu "güçlü ile güçlünün" ilişkiler ile sınırlı olmadığı ancak Kamboçya'nın Vietnam'a karşı riskten korunması örneğinde olduğu gibi "zayıf ile zayıfın" ilişkisinde de görülebilmektedir. Körfez devletlerinin İran'a karşı bireysel ve KİK örgütü dâhilinde kolektif olarak uyguladığı riskten korunma politikaları örneği, Orta Doğu bölgesindeki karmaşık ilişkilere bir miktar ışık tutmuştur. Riskten korunma politikasının işlevselliği, politika araçları ile desteklenmektedir ve bunların seçimi özel koşullara bağlıdır. Devletlerin riskten korunma politikası uygulaması için ana nedenlere ilişkin soruları cevaplamak gerekirse, tüm riskten korunma vakalarında ortak itici güç rolü oynayan "belirsizlik" ve "risklerin" altını çizmek gerekir. Çok taraflı kurumlar, daha güçlü ve daha zayıf devletler arasındaki çatışmaların risklerinin hafifletilmesine yardımcı olabilir, karşı koymanın maliyetini birincisi için maliyetli hale getirip ikincisinin riskten korunma kabiliyetini artırabilir.

2.6. Kazakistan'ın Rusya'ya Karşı Riskten Korunma Politikası

Daha önce belirtildiği üzere Kazakistan, OA'daki en güçlü devleti temsil etmektedir. Kazakistan'ın bölgesel muadillerini ve büyük güçlere karşı kapasitesini ölçmek için beş istatistiksel araç kullanılmıştır. Nüfus, GSYİH, toprak alanı, askerî harcamalar ve doğumda beklenen yaşam süresi istatistiklerine göre Kazakistan,

neredeyse her ölçümde bölgede lider konumdadır. Aynı göstergeler dikkate alındığında daha güçlü komşuları Rusya'nın ve Çin'in yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nin ise çok gerisindedir. Bunun amacı Rusya ve Çin dahil edildiğinde veya edilirse Kazakistan'ın bölgesel olarak orta güç rolünü ortaya koymaktır. İki hâkim güce karşı daha zayıf devlet olarak tanımlanan Kazakistan'ın dış politikası, çevresindeki jeopolitik dinamiklerden güçlü şekilde etkilenir. Kazakistan'ın çok yönlülüğünün karmaşıklığı, ülke topraklarının hem Rusya'ya hem de Çin'e bitişik olmasıyla güçlenir. Paul'un de belirttiği üzere: "Bir aktör veya aktörler koalisyonu bir bölgede çok fazla askerî güç sahibi olduğunda bu aktör veya koalisyon, komşu devletlere karşı saldırgan ve yağmacı bir davranışı benimseyebilir" (Ae: 7). Bu durum, yükselen güçlerin coğrafi yakınlığı, toplam gücü, saldırı gücü ve saldırgan niyetleri gibi faktörlerin ikincil devletlerin dış politikalarını etkilediği Walt'ın tehdit teorisi ile uyumludur. Kazakistan'ın yükselen komşuları bu kapasitelerin tamamına sahip oldukları için kesinlikle tehdit oluşturmaktadır. Kazakistan'ın uluslararası arenadaki davranışını etkileyen bir diğer faktör, bölgesel güçlere karşı dengeleyici bir koalisyon oluşturabilecek güçlü ortakların bölgedeki eksikliğidir. Ek olarak aktörler arasındaki uyum eksikliği ve hükûmetler arası çatışmalar ile şiddetlenen karşılıklı güvensizlik, Kazakistan'ın dengeyi kendi başına sağlamanın imkânsızlığını pekiştirmektedir. Sonuç olarak tüm temel bölgesel ekonomi ve güvenlik kurumları Rusya'yı ve Çin'i içermektedir. Bunun haricinde OA devletlerinin ağırlığı, hâkim güçlerle çok taraflı iş birliğinden ziyade ikili (Nurgaliyeva, 2016) işbirliğine verilmektedir. Stratejik denklerini etkileyen bir diğer faktör, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki varlığıdır²². Paul'un dediği gibi "Bölgesel güçlerin büyük güçlerden daha az özerk olduğu ve bölgesel dengeleri koruyan veya bozan politikalar benimseyenin genellikle ikincisi olduğu kabul edilmelidir" (Paul, 2004: 7). Bununla birlikte, büyük güçlerin OA bölgesinde dengeleyici koalisyonlar başlatma veya hatta bunlara liderlik etme kabiliyeti sınırlıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede Rusya'ya ve Çin'e karşı liderlik yapması ya da etkili olması, OA ülkelerinde askerî üslerin açılmasının ve kapatılmasının ortaya koyduğu sorgulanabilir başarısı ile daha ziyade orta derecededir. Bölgedeki terör karşıtı faaliyetler çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin askerî varlığı örneğin, Rusya'nın ve Çin'in ŞİÖ kapsamında uyumlu eylemleri ile dengelenmiştir. Bununla birlikte, Ukrayna'daki 2014 kargaşasından sonra Rusya'nın Kırım'ı ilhakına yanıt olarak uygulanan Amerikan ekonomik

²² Türkiye, İran, Hindistan vb. gibi diğer güçler de bölgesel politikayı etkilemektedir.

yaptırımları, Rusya ekonomisinin durgunluğu AEB içindeki ortaklarını da ilgilendireceği için Batı etkisini geri getirmektedir.

Bu çalışmada, birim düzeyinde bir analizin dahil edilmesinin, Kazakistan'ın dış politikasının daha ayrıntılı analizine katkıda bulunacağına inanılmaktadır. Nükleer silahın terk edilmesi, uluslararası kurumlara ev sahipliği ve başkanlık edilmesinin yanı sıra Suriye barış görüşmeleri için platform sağlanması gibi küresel güvenlik sorunlarına dahil olma girişimleri ile ortaya koyulan Kazakistan'ın dış politikasının barışçılığı, bir 'kurt' ve bir 'tilki'yi yatıştırmaya ve bir 'aslan' ile 'siyasi orman'ın diğer sakinleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalışan bir 'kumru' olarak sınıflandırılmasına neden olmuştur.

Bahsedilen tüm faktörler göz önünde bulundurulduğunda Kazakistan'ın çok yönlülüğünü açıklayan en iyi teorik çerçevenin riskten korunma politikası olduğuna inanılmaktadır. Kazakistan'ın riskten korunma politikası, Rusya'ya karşı sınırlı çoğunluğun yanında yer alma, bağlayıcı katılım ve yumuşak dengelemeyi içerir.

Tartışıldığı üzere Kazakistan, yapısal düzeyde ve birim düzeyindeki nedenler yüzünden komşusu olan yükselen güçlere karşı gerçek anlamda sert bir dengeleme ortaya koymamıştır. Dengelemenin karşısındaki uçta “çoğunluğun yanında yer alma” olduğu düşünülürse Kazakistan Rusya'ya sınırlı çoğunluğun yanında yer alma uygulamaktadır: KGAÖ ve AEB üyesi olan Kazakistan, bölgedeki güvenlik ve ekonomi hususlarında Rusya'nın hakimiyeti kabul etmektedir ancak Maria Raquel Freire'nin belirttiği üzere “...Kazakistan'ın stratejisi, tek bir komşu ülkeye bağımlılıktan kaçınan çok yönlü bir ilişkiler sistemine sahip olmaktır. Ancak bu çeşitlendirilmiş yaklaşım, Rusya'ya karşı bir çatışma politikası anlamına gelmemekte, daha ziyade Kazak politikasının bağımsızlık ve Moskova'nın yanındaki çoğunluğun yanında yer almama hedefini güçlendirmektedir. Rusya'nın liderlik ettiği bölgesel kurumlara üye olması ise bağlama stratejisinin bir göstergesidir. Örneğin AEB vakasında Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in hedefi, diğerlerinin yanı sıra Kazakistan'ın gündemini ilerletebilmek için Rusya'yla eşit ortaklık iddia etmek olmuştur. Aynı zamanda Rusya'nın Kazakistan'ın petrol geçişindeki bağımlılığını manipüle etmesi Astana'ya alternatif petrol ihraç yollarını düşünmeye itmiştir. Bu nedenle 2014'te Kazakistan, Bakü-Tiflis-Ceyhan aracılığıyla petrol taşıma kapasitesini artırmış ve 489,5 bin tona ulaşmıştır. Ek olarak, aynı yılda Azerbaycan ve Kazakistan cumhurbaşkanlarının

Bakü'de ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve işbirliği alanlarının genişletilmesi konusundaki söylemleri ise Rusya'ya karşı yumuşak dengelemenin bazı özelliklerini ortaya koymaktadır (Nurgaliyeva, 2016). Daha sonra Kazakistan'ın Rusya'ya karşı yumuşak dengeleme stratejisi, ABD'nin, İngiltere'nin ve Fransa'nın Rusya tarafından 14 Nisan 2018'de Suriye'ye yönelik hava saldırılarına karşı BMGK kararında çekimser kalmasıyla örneklenmiştir (Kumenov, 2018). Ayrıca Afganistan'a askerî olmayan malzeme sevkiyatı için Hazar Denizi'ndeki iki limanı Aktau'ya ve Kurik'e geçiş noktası olarak erişim sağlayan Kazakistan, ABD'ye kolaylık sağlamıştır.²³ Bu iki gelişme, Kazakistan'ın Amerika Birleşik Devletleri ile artan ilişkilerinin göstergesidir.

Benzer şekilde Kazakistan'ın ŞİÖ üyeliği, Çin'e karşı bağlama stratejisinin bir göstergesidir. Daha önce bahsedildiği üzere ŞİÖ öncülü OA devletlerinin Çin'in mevcudiyetinde Rusya hakimiyetini dengelemesine ve aynı zamanda Çin'in emellerinin kontrol altında tutulmasına izin verir. Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın, hidrokarbon taşımacılığında Rus tekeline başvurmada Hazar Denizi'nden Çin'e gaz taşımaya yönelik ortak çabaları, OA devletlerinin Çin ile iş birliği yaparak Rusya'ya karşı riskten korunmasına ışık tutmuştur. Bununla birlikte Kazakistan genel olarak çok taraflı ilişkiler yerine ÇHC'yle ikili işbirliğine öncelik verir. Kazakistan'ın özellikle bir Çin projesi olan Bir Kuşak Bir Yol'a (BKBY) aktif şekilde katılımından bahsetmekte fayda vardır. Çin lideri Xi Jinping, projenin başlangıcını 2013 yılında Kazakistan'a yaptığı resmî ziyarette duyurduğu için Yeni İpek Yolu girişiminin Kazakistan için önemini göz ardı etmek zordur (Chen, 2015). Avrupa ve ÇHC arasında bir geçiş koridoru olarak Kazakistan için bariz faydaları arasında Kazak Hükûmeti'nin, Kazak girişimciliğine yönelik ihracat fırsatlarından faydalanması beklenmektedir. Kazakistan'ın BKBY'ye katılımı ayrıca uluslararası standartları karşılamak amacıyla dijitalleşme aracılığıyla iç bürokratik işlerin azaltılmasına yardımcı olacaktır²⁴. Diğer bir deyişle, ülkedeki Çin-karşıtı duyguları artıran Çin Hükûmeti'nin Sincan Eyaleti'ndeki Uygurlara ve diğer Türk milletlerine (etnik Kazaklar dahil) yönelik baskılarına (Kumenov, 2018) rağmen Kazakistan Hükûmeti, Çin'e karşı ekonomik pragmatizm stratejisine sadık kalmaktadır.

²³ "Kazakhstan Grants U.S. Access to Ports for Afghan-Bound Goods", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/kazakhstan-grants-us-access-to-ports-for-afghan-bound-goods>, (Erişim tarihi 7 Mart 2018).

²⁴ PwC Kazakhstan, "Kazakhstan and the New Silk Road: The importance of aligning goals and how to reach them", (Erişim tarihi 8 Eylül 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NDEKİ KAZAKİSTAN

Kazakistan'ın çok yönlü dış politika anlayışının sınıandığı en önemli durumlardan biri, dünya üzerinde rekabet hâlinde olan başat güçlerin restleştığı, en tartışmalı konuların gündeme geldiği, küresel barış ve güvenlik konularının düzenlenmesinden sorumlu uluslararası bir platform olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) olmuştur. Esasında BMGK geçici üyelerinin Konsey içinde karar alım süreçlerindeki konumları, daimî üyelerin birbirleri arasındaki rekabet ve veto hakları göz önüne alındığında, sembolik bir rol oynamaktadır. Yani geçici üyelerden kimi büyük ortağına olan desteğini teyit eder, kimi dış politikasında keskin dönüş yapıp aniden alternatif tarafı destekler, kimi ise diplomatik oyunlar yapıp kışkırtıcı eylemleri asgari düzeyde tutar. Kazakistan BMGK geçici üyeliği fırsatını 2017-2018 döneminde, Asya'dan bir başka aday olan Tayland'ı geride bıraktığında elde etmiştir. Böylece Kazakistan BMGK geçici üyeliği hakkı kazanan ilk Orta Asya ülkesi olmuştur.²⁵ 2013 yılında BMGK geçici üyeliği için adaylığını açıklayan Kazakistan, enerji güvenliği konusunda bölgesel lider ve küresel partner olmasının yanı sıra uluslararası barış gücü misyonlarına hatırı sayılır destek sağlamasıyla Konsey'e deneyimini ve uzmanlığını aktarmak istediğini dile getirmiştir. Ülkenin teklifleri ise gıda, su, enerji güvenliği ve nükleer güvenlik konularına dayandırılmıştır.²⁶ Konsey'deki görev süresi boyunca ve Konsey başkanlığını yaptığı Ocak 2018 döneminde gerçekleştirilen toplantılarda kitle imha silahlarının önüne geçilmesi konusu Kazakistan tarafından sürekli olarak gündeme getirilmiştir.

Kazakistan'ın dikkat çekici başka bir girişimi de Konsey'in Kabil'e bir ziyaret gerçekleştirmesini sağlayarak Afganistan'daki barış inşası sürecine katkı sağlaması olmuştur. Ziyaret sırasında Konsey yetkilileri, Afgan karar vericilerden ve farklı sosyal gruplardan temsilcilerle görüşme fırsatı yakalamışlardır. Kazakistan'ın BMGK'deki iki yıllık görev süresi boyunca bölgesel işbirliği fırsatlarını ve terörle mücadele ile ilgili sorunları gündeme getirdiğini de belirtmekte

²⁵ Wilder Alejandro Sanchez, "Analyzing Kazakhstan's First Tenure at the UN Security Council", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2019/03/analyzing-kazakhstans-first-tenure-at-the-un-security-council/>, (Erişim tarihi 22 Mart 2019)

²⁶ Kazakhstan's UN Bid, <http://www.kazakhstanunsc.com/kazakhstans-un-bid/> (Erişim tarihi 11 Nisan 2019)

fayda vardır.²⁷ Kazakistan'ın BMGK'deki geçici üyeliğinin genel olarak başarılı olduğunu ifade eden Washington'daki Miras Vakfı'nın kıdemli araştırmacısı Ariel Cohen, "Mevcut uluslararası angajman ve diplomasi modelinin yanı sıra (Kazak) Başkan Nursultan Nazarbayev'in çok yönlü dış politikasından dolayı Kazakistan'ın BMGK geçici üyesi olmasının çok yerinde olduğunu düşünüyorum. Bu, Kazakistan'ın dünya üzerindeki konumunu Rusya-Çin-Orta Asya ekseninin ötesinde tutmaktadır" değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁸ Bununla birlikte 2017-2018 döneminde Orta Doğu'daki krizler, Suriye'deki savaş, Kuzey Kore'deki durum, Ukrayna Krizi ve İran'a karşı yaptırımlar gibi gerginlikler²⁹ Kazakistan'ın çok yönlülüğünü korumasını zorlaştırmıştır. Bu nedenle Kazakistan, tartışmalı oylamalarda çekimser kalırken muhalif güçler arasında denge kurmak, o veya başka bir tarafı dikkatle desteklemek veya orta yollu bir tutum sergilemek için her türlü çabayı sarf etmek zorunda kalmıştır. Bu durum özellikle de BMGK'nin daimî üyelerinden olan ABD'nin ve Rusya'nın sürekli olarak restleştiği, ideolojik ve jeopolitik bölünmeleri derinleştirdiği Orta Doğu hakkındaki kararlar üzerinde belirgin olarak hissedilmiştir. Konsey üyeleri 2017-2018'de toplam 133 kez toplanmış, bu toplantıların otuz tanesi Orta Doğu'daki gelişmelerle ilgili olmuştur. Kazakistan'ın bu gelişmeler üzerine oy verme tercihinin ABD, Rusya ve Çin ile karşılaştırarak ülkenin çok yönlü diplomasisine ışık tutmak mümkündür. Genel olarak Tablo 6'da görüldüğü üzere Kazakistan'ın oy tercihi Çin'e yakındır (sırasıyla 6 ve 10 kez çekimser kaldılar). Kazakistan bu süreçte hiç karşı oy kullanmamıştır (sırasıyla Kazakistan ve Çin için 0 ve 1 kez). Rusya ve ABD ise 9 kez veto haklarını kullanıp, az sayıda çekimser oy kullanmıştır (sırasıyla 2 ve 0 kez).

²⁷ Elya Altynsarina, "Kazakhstan achieves its UN Security Council membership goals, says foreign minister", *The Astana Times*, <https://astanatimes.com/2019/03/kazakhstan-achieves-its-un-security-council-membership-goals-says-foreign-minister/>, (Erişim Tarihi 5 Mart 2019)

²⁸ Tom Michael, "Kazakhstan a Good Fit for UN Security Council Seat", *Edge*, <https://www.edgekz.com/kazakhstan-a-good-fit-for-un-security-council-seat/>, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2019)

Tablo 5 Birleşmiş Milletler'in Oy Vermeleri (2019)

Oy\Devlet	Çin	Kazakistan	Rusya	ABD	Toplam
Lehte	19	24	19	21	83
Karşı	1	0	9	9	19
Çekimser	10	6	2	0	18

Ayrıca, Tablo 6 görüldüğü gibi korelasyon katsayısı yöntemi uygulandığında Çin'in ve Kazakistan'ın bu konuda birbirlerine yakınlıkları görülebilir.

Tablo 6 Oy verme korelasyon katsayısı

	Kazakistan	Rusya	Çin	
Kazakistan	1			
Rusya	0.79	1		
Çin	0.96	0.59	1	
ABD	0.78	0.99	0.57	1

Rusya'nın ve ABD'nin kutuplaşmış oy verme davranışı Suriye Krizi'ne doğrudan askerî müdahaleleriyle açıklanırken, Çin ve Kazakistan (diğer bazı üyelerle birlikte) ise BMGK platformunu kendi çıkarları ve hedefleri için kullanmıştır.

Kazakistan'ın oy tercihi, esasında çok yönlü diplomasisinin bir parçasıdır. Ancak BMGK'deki Kazak delegelerin söylemlerinin titiz bir şekilde incelenmesi ile ülkenin dış politika yönelimlerine ışık tutulmuş olacaktır. Bu çalışmada çok yönlü ideolojiyi açığa çıkarmak ve Kazak delegasyonunun konuşmalarının yapısal çözümlemesini gerçekleştirmek amacıyla Eleştirel Söylem Analizini (ESA) kullanılacaktır.

3.1. Eleştirel Söylem Analizi

Fairclough ve diğerlerine göre (2001:357):

“... ESA, göreceli olarak sabit bir araştırma yöntemleri kümesi ile ayrı bir akademik disiplin değildir. Bunun yerine ESA'yı, her biri farklı teorik modeller, araştırma yöntemleri ve gündeme sahip çeşitli

yaklaşımlar içeren, problem odaklı disiplinlerarası bir araştırma hareketi olarak görebiliriz. Bunları birleştiren, toplumdaki iktidar, adaletsizlik, kötüye kullanım ve politik-ekonomik veya kültürel değişimin göstergebilimsel boyutlarına ortak bir ilgidir.”

ESA, dilin kullanımını sosyal bir uygulama olarak görmektedir. Dilin, etkileşim hâlinde olduğu yapılarla karşılıklı bir diyalektik ilişkisi vardır. Başka bir deyişle söylemler bir yandan durumları, kurumları ve sosyal yapıları şekillendirmekteyken, diğer yandan onlar tarafından şekillendirilmektedir. Söylemin sosyal pratikler üzerindeki bu güçlü etkisini hesaba katan ESA, söylemlerle gücün kullanımını açıklar. Analitik bakış açısına göre güç ilişkilerinde söylemlerin rolünü aydınlatmaya çalışan çözümleme yöntemine eleştirel söylem analizi (Janks, 1997) denir.

ESA'nın uygulama alanlarından biri politik söylemdir. Gerçekten de geniş anlamda politikayı yapan dildir. Siyasi söylem analizi (SSA) ile gücün nasıl ortaya çıkarıldığının ve dil yoluyla nasıl kötüye kullanıldığının değerlendirilmesi yapılmaktadır. SSA'nın ele aldığı diğer bir husus ise gücün hakimiyetine söylem yoluyla nasıl direnç gösterildiğine ya da bununla nasıl başa çıkıldığına ilişkindir. Politik söylem, politikacıların nihai hedeflerine hizmet etmekte ve bu hedeflere ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Basitçe söylemek gerekirse, izleyicilere hitap ederken siyasetçilerin ikna etme yahut ısrar etme yöntemleri siyasal retoriktir (Abdelaal et al., 2015). Siyasi bir konuşmayı analiz etmek söz konusu olduğunda, siyasi davranış söylemlere karşı analiz edilir veya bunun tersi de geçerlidir. Yani analiz, dil kullanımının (kelime seçimi gibi) önceden belirlenmiş politik stratejiye hizmet ettiği mikro düzeyde başlatılabilir. Oysa makro düzeyde analiz, iletişimsel bağlamdan başlatılır (Bayram, 2010).

Politikacıların, dilin kullanımını ve bunun ne kadar önemli olduğunu bildiklerini de belirtmek gerekir. Peki söylemlerini ilgi alanlarını yansıtmak için nasıl oluştururlar? Dilin stratejik kullanımını açıklayan ve Habermas'a atıfta bulunan Chilton'a göre, çıkarlar bazı söylemler yoluyla yönetilmektedir. Birçok kaynak dilin stratejik kullanımının önemine işaret etmekle birlikte söylemlerin stratejik olup olmadığı hususu sosyal ve politik yargı kararına bırakılmalıdır. Bu dezavantajı gidermek için Chilton ve Schaffner *zorlama, temsil etme/saptırma ve meşrulaştırma/gayrimeşrulaştırma* isimli üç stratejik fonksiyona uygun olarak dil

tekniklerinin kullanılmasını önermiştir. Zorlama işlevi, kaynaklar ve güç gerektirdiğinden konuşmacının gündemleri veya konuları başkalarının dil kullanımını bir dereceye kadar sansür yoluyla belirleyebilmesi nedeniyle, bu tür stratejik işlev, Kazakistan örneğine özgü değildir. *Temsil etme ve saptırma* bilginin nicel yahut nitel yönünü gizleyerek, bilginin kontrolünü içeren işlev türüdür. Bu işlev, kavramsal olarak istenmeyen referansların “bulanıklaştırılması” ya da “doğru odaktan saptırılması” gibi bilişsel etkilere sahiptir. Bu şekilde sorunlu olan referansların üstleri örtülmüş ve dikkatler başka tarafa çekilmiş olur (Chilton, 2004). Üçüncü tür stratejik işlev, başkalarının olumsuz taraflarının sunumunda ifade edilen *gayrimeşrulaştırmayı* (suçlama, dışlama, marjinalleştirme vb.) ve temel olarak kendini ifade etme, özür dileme, kendi eylemlerini açıklama ve haklı çıkarma; bir otorite, akıl, vizyon ve akıl yürütme kaynağı olarak ifade edilen *meşrulaştırmayı* içermektedir. Burada kullanılan “kendî” zamiri, bir bireyi yahut münferit kimliği olan bir grubu ifade etmektedir (AeChilton, 2004: 47).

Çok yönlü dış politika stratejisinin zorlama stratejisini dışladığını söylemeye gerek yoktur. Bu, Kazak delegelerin konuşmalarında neredeyse hiç bulunmamaktadır. Ancak bu istenmeyen referansları “bulanıklaştırılmayı” içeren *saptırma* ve kendini açıklama, kendini haklı çıkarma fonksiyonları içeren *meşrulaştırma* stratejileri için geçerli değildir.

Bu nedenle, aşağıdaki bölüm Halliday tarafından İşlevsel Dil Bilgisine Giriş’te (1985) önerilen konuşmaların kavramsal ve metinsel işlevlerini ortaya çıkarmak için kelime, metafor, ötümler ve geçişlilik analizlerini içerecektir (Hoey, 1988).

3.2. Kelime Analizi

Bu çalışmada Kazakistan’ın Orta Doğu’daki duruma ilişkin genel tutumunu açığa çıkarmak için BMGK’de Kazak temsilcilerin gerçekleştirdiği on üç konuşmadan en sık kullanılan elli anahtar kelimeyi ortaya çıkarılmıştır. Şekil 2 görüldüğü gibi en sık kullanılan kelimeler şunlardır: *Birleşmiş, konsey, güvenlik, kimyasal, Kazakistan, barış, silahlar, Suriye, iş, milletler, kullanım, mekanizma, çözüm ve uluslararası*. Anahtar kelimeler takip edildiğinde Kazakistan yetkililerinin dış politikaya yönelik genel mesajları algılanabilmektedir. Dolayısıyla Konsey’e hitap eden Kazakistan’ın Suriye’de kimyasal silah

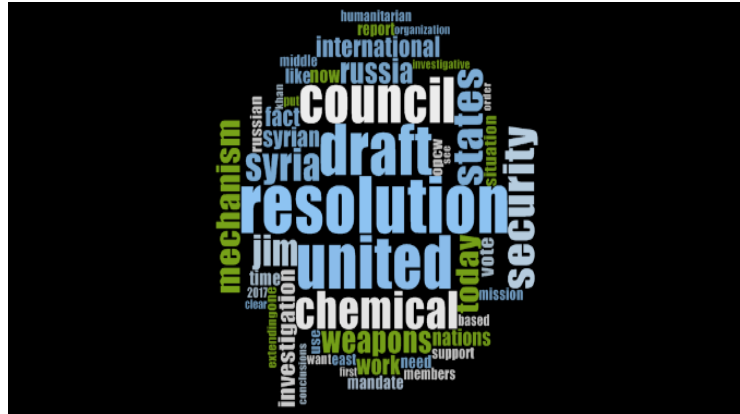
Çin, “Suriye’deki durum ve kimyasal silah kullandığını iddia etmektedir. Çin sık sık *uluslararası topluma* hitap ederek, *uluslararası hukukun* ilkelerini hatırlatmakta ve *çözümün* uluslararası güvenlik sorunlarıyla mücadele için önemli olduğunu vurgulamaktadır.”

Şekil 3 Çin temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime

91

Şekil 4 Rusya temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime

ABD ise Suriye'deki durumu ele alırken *insani meseleleri* vurgulamakta ve genel olarak *Rusya*'ya karşı düşmanca bir tavır sergileyerek veto gücünün sık kullanılmasını eleştirmektedir. Bununla birlikte ABD, *kimyasal silah kullanma* suçlaması da dahil olmak üzere Suriye Krizi üzerine *Esad rejimini* açık bir şekilde suçlamaktadır.

Şekil 5 ABD temsilcilerinin en sık kullandığı 50 kelime

ABD Yemen konusunda “İran’ı sorumluluktan korumak” ithamıyla Rusya, Çin ve Bolivya ile birlikte Kazakistan’ı da suçlamıştır. Dikkat çeken bir diğer husus ise ABD’nin Astana’daki barış görüşmelerini hiçe sayarak Cenevre sürecini “Suriye siyasi sürecine ilişkin uygulanabilir yegane çerçeve” olarak nitelendirmesidir. ABD’nin bu yaklaşımı, Suriye’deki güvenlik sorunlarının ele alınmasında ortaya koydukları tavırdan oldukça farklıdır. Mesela Çin, Suriye’deki politik istikrarın sağlanması için bazı “olumlu ilerlemeler” getiren Cenevre Barış Görüşmeleri’nin yanı sıra Astana diyalogundan da bahsetmektedir. Çinli yetkililer “Astana görüşmelerinin iyi sonuçlandığını” ve “Astana diyalogunun Suriye’deki durumun iyileştirilmesinde ve düşmanlıkların

ve şiddetin durdurulmasının devamında önemli rol oynadığını” vurgulamıştır. Benzer şekilde Rusya, “krizi sona erdirmek ve Suriye’de bir siyasi diyalog ortamı oluşturmak” için Cenevre ve Astana görüşmelerine eşit derecede önem atfetmiştir. “Tek bir standart kullanarak ateşkes rejimini güçlendirmek ve ortaklaşa terörle mücadele etmek için Astana ve Cenevre platformlarını kullanma” çağrısında bulunmuştur. Kazakistan, Orta Doğu’daki gelişmelere yönelik gerçekleştirilen on üç konuşmanın yedisinde Astana görüşmelerinin bahsini açmıştır. Kazak temsilciler, konuşmalarında Suriye’deki çatışmaya yönelik arabuluculuk yapma niyetini güçlendirmiş ve Kazakistan’ın “böyle bir inisiyatif almaya hazır olduğu” söylemleri ile bu meselede barışçıl bir politika benimsediklerinin mesajını vermeye çalışmışlardır.

Kazakistan’ın söz konusu siyasi kamplarla yüzleşme konusunda sağlam bir duruş sergilememesi, doğrudan suçlamalardan kaçınması ve siyasi uzlaşma çağrıları yapması, çok yönlü dış politikasına uygundur. Bu nedenle Astana, Suriye kriziyle ilgili doğrudan yöneltile suçlamalardan dikkatlice kaçınmıştır. *“Kimyasal silah kullanımı için çatışmanın sadece bir tarafına sorumluluk alamayacağımıza inanıyoruz.” “Tüm tarafları daha fazla siyasi irade göstermeye ve diyalog yoluyla birleşmeye çağırıyoruz.” “ABD’nin son istişareler sırasında bazı değişikliklerin yapılmasına istekli olduğunu göstermesi övgüye değerdi. Aynı zamanda, Rus delegasyonunun OSM raporu ve sonuçları ile ilgili endişelerine de sempati duyuyoruz.” “İki taraf da farklılıklarını çözmeli.”* minvalindeki açıklamaları buna örnektir. Ancak Kazakistan’ın ABD veya Rusya tarafından sunulan taslak kararlar lehinde oy kullandığı durumlarda bile Kazak konuşmacılar her iki tarafa da mesafelerini ve söylemlerindeki ılıman ton ile korumuşlardır. Örneğin Kazak temsilciler ABD’nin taslak kararını desteklerken *“ABD ve Rusya Federasyonu delegasyonları ile ciddi şekilde çalıştık”,* Rusya’nın taslak kararını desteklerken *“Burada taraf tutmuyoruz.”* ifadelerini kullanmışlardır.

Kazakistan’ın diplomasisi için görece en zorlu sınav, Konsey’in 8073. toplantısında yer alan OSM’nin görev süresinin uzatılması hakkında Rusya’nın ve ABD’nin farklı tutumları olmuştur. Nitekim Kazakistan Rusya’nın OSM’nin görev süresinin uzatılması konusundaki toplantıyı erteleme önerisinin lehine oy vermiş, ABD’nin OSM’nin görev süresinin yenilenmesine ilişkin taslak kararına

çekimser yaklaşmıştır. Bununla ilgili Kazakistan delegasyonu şu açıklamada bulunmuştur:

“OSM’nin görev süresinin uzatılmasını destekleyen meslektaşlarımızın konumuna saygı duyuyoruz. Mekanizmanın, görev süresinin başlangıcından iki ay sonra gecikmesi nedeniyle geçmiş yıllardaki momentumunu ve uzmanlık potansiyelini kaybettiğinin farkındayız... Aynı zamanda rapor tarihine yaklaştığımızda, OSM’nin çalışmalarının sonuçlarını görmenin ve değerlendirmenin mantıklı olduğunu düşünüyoruz... Mevcut durumda sorunu çözemeyeceğimiz için her iki tarafın da yanında konum alamayız.”

Kazakistan ABD’nin taslak kararı lehine oy kullanmamakla birlikte doğrudan bu konuda ABD’ye sert bir eleştiri de getirmemiştir. Mesela *“Delegasyonum Amerika Birleşik Devletleri karar taslağının oylanmasında çekimser kaldı. Çünkü yine de daha dengeli, her şeyi içeren bir taslağı ve önerilen bir metnin değerlendirilmesi ve hazırlanması için daha kapsamlı bir hazırlık sürecini görmeyi çok isterdik.”* ve *“Ne yazık ki Amerika Birleşik Devletleri karar taslağında barışçıl yollara atıf yapılmamış, güvenilir ve doğrudan müzakerelere referanslar dahil edilmemiştir.”* ifadeleriyle eleştirinin tonu hafif tutulmuştur. ABD’nin taslak kararlarındaki kusurlara doğrudan işaret etmekten ziyade eleştiri açısından oldukça yumuşak olan ton, “hâlâ görmeyi çok isterdik” koşullu yapısı ile güçlendirilmiştir. Ayrıca bundan sonraki cümlede edilgen fiil çatısının kullanılması, öznenin (ABD) gizlenmesini sağlamıştır.

Buna ek olarak, delegelerin tüm konuşmaları boyunca olumsuz (çok olumsuz ve orta derecede olumsuz alt kategoriler ile) ve olumlu (çok olumlu ve orta derecede olumlu alt kategoriler ile) olarak kategorize edilmiş duygularına bakarsak, Tablo 7’de Çin’e, Rusya’ya ve ABD’ye olan duyguların güçlü bir korelasyonu olduğunu ve Kazakistan’la üçü arasındaki ilişkilerin çok düşük olduğunu görebiliriz. Kazakistan heyetinin konuşmalarındaki olumlu ve olumsuz ifadeler, ülkenin genel orta yollu stratejisinden ve meselelere farklı pencerelerden bakma anlayışından etkilenmiştir. Bu da Kazakistan’ın önceden belirlenmiş çok yönlü dış politika stratejisine uygun bir yaklaşımdır.

Tablo 7 Olumlu ve olumsuz duygular korelasyon katsayısı

	Kazakistan	Çin	Rusya	ABD
Kazakistan	1			
Çin	0,76	1		
Rusya	0,54	0,94	1	
ABD	0,59	0,92	0,99	1

Kazak delegelerinin tüm konuşmalarının gruplandırılabilceği 38 tema belirledik. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: ‘Taslak karar’, ‘kimyasal’, ‘kimyasal silahlar’, ‘çatışma’, ‘barış’, ‘müzakere’, ‘konum’, ‘durum’, ‘çözüm’, ‘kitle imha’, ‘diyalog’, ‘temel’, ‘adımlar’, ‘mekanizma’, ‘yapıcı müzakereler’, ‘eşit sorumluluk’, ‘yaklaşım’, ‘araştırmacı’, ‘sorun’, ‘olgu bulma görevi’, ‘süreç’, ‘sınır ötesi’, ‘önem’, ‘güven artırıcı önlemler’, ‘çabalar’, ‘destek’, ‘siyasi irade’, ‘Suriye halkı’, ‘zorluklar’, ‘endişe’, ‘gerçek’, ‘yardım’, ‘bugün’, ‘savaş’, ‘ajanlar’, ‘suçlar’ ve ‘siyasi çözüm’. Bu 38 başlık altında toplam 5427 kelime vardır. Bu konuların ele alınmasında kullanılan kelimeleri analiz etmek için 100’den fazla kelime içeren temalara özellikle bakacağız. En büyük kelime havuzunu içeren “taslak karar” konusu (509 kelime), protokolle ilgili mesajları ilettikleri için göz ardı edilebilir. İkinci ve üçüncü en büyük konular olan ‘kimyasal’ ve ‘kimyasal silahlar’, Konsey’in Orta Doğu’daki durumla ilgili toplantılarının ana konuları arasındadır. Bu nedenle söz konusu değerle özdeşleşmek için sık sık belirli bir politik değere atıfta bulunma mantığını benimseyen Kazakistan, arkasındaki “iyi bilinen tarihsel sebeplerden” bahsetmeyi unutmayıp, sıklıkla kimyasal silah ve KİS kullanımına karşı ilkeli duruşunu korumuştur. Mesela *“Her tür kitle imha silahının kullanımına her zaman karşı çıktık”, “Kazakistan kimyasal silah kullanımına ve diğer türdeki kitle imha silahlarına her zaman karşı çıktı”, “Ülkem kimyasal silah kullanımı konusunda derinden endişe duyuyor ve şiddetle kınıyor”, “Kazakistan için kitle imha silahlarının çoğaltımına ve kullanımına karşı mücadele, dış politikasının en önemli önceliklerinden biri olmaya devam ediyor”, “...Kazakistan için temel öncelikler, tehdit veya kimyasal silahların kullanımıyla mücadeleye aralıksız devam etmektir”, “Kazakistan sürekli olarak ... silahların yayılmasını ve kimyasal silahlar dahil kitle imha silahlarının yasaklanmasını teşvik etti”, “Tekrar ediyorum: Kazakistan kimyasal silah kullanımını şiddetle kınıyor”* söylemleri Kazakistan temsilcileri tarafından sürekli olarak vurgulanmıştır.

Kazak delegasyon temsilcileri sık sık “derin”, “aşırı” gibi yoğunlaştırıcı zarflarla “endişe” kelimelerini kullanmışlardır. Dahası “kınama” ve “karşı

mücadele” fiilleri kimyasal silahlarla birlikte sıkça dile getirilmiştir. Bunun Chilton’un ve Schaffner’in ortaya koyduğu dilin “gayrimeşrulaştırma” stratejisi çerçevesinde, failleri kınamaya ve barışçıl bir devlet izlenimi oluşturarak uluslararası kamuoyunun sempatisini toplamaya yaradığı söylenebilir. Dahası “aşikâr ve insanlık dışı eylem”, “kan dökülmüş”, “acı çeken”, “kimyasal terörizmin sürekli tehditleri”, “ciddi gerçeklik”, “ağır eylem”, “kabul edilemez savaş suçu”, “keskin yükseliş” ve “şiddet” gibi kelimeler kimyasal silahların ciddiyetini vurgulamak üzere kullanılmıştır. KİS’in kullanımına yönelik tavizsiz tutumunu her fırsatta yineleyen Kazakistan, bu konuda herhangi bir tarafa suç isnat etmekten kaçınmaktadır. Sadece “birlik ve karşılıklı uzlaşma için yalnızca kesin gerçekleri ve sonuçları olan güçlü, net ve reddedilemez kanıtlar temelinde somut ceza kararları alma” ve “daha büyük bir siyasi irade ve siyasi çözüm bulmak için diyalog ve uzlaşma yoluyla birleşme” çağrısında bulunmuştur. Bu nedenle “kimin sorumlu olduğu” yerine “olan olaylara” odaklanan Kazakistan bu kez *saptırma* stratejisini kullanmıştır.

Kazak temsilcilerinin ilk muhataplarının Konsey delegasyonu olduğu açıktır. Ancak doğrudan veya dolaylı olarak hitap edilen başka siyasi aktörlerin de (yerel ve uluslararası) olduğunu belirtmeye gerek yoktur. Kazakistan, siyasi aktörlerin yahut grupların konumlarını belirtmek için çeşitli zamirler kullanmaktadır. Kazak temsilcileri tarafından kullanılan zamirlerin dikkatlice taranması, ülkenin diğer ülkeler içindeki pozisyonuna ışık tutmamızı sağlayacaktır.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Orta Doğu’daki sorunlarla ilgili olarak yapılan Kazakça konuşmalarda en sık kullanılan zamirler “biz” 118 kez, “benim” ve “bizim”in her biri 14 kez kullanılmıştır. Bununla birlikte “biz” ve “ben” zamirleri sırasıyla 9 ve 6 kez kullanılmıştır. “Biz” zahirinin sıklıkla kullanılması, delegasyonların tüm ülkeyi temsil ettiği gerçeğiyle açıklanabilir. Bu nedenle birçok durumda “biz” zamiri ile Kazakistan hükûmeti yahut bir bütün olarak ülke kastedilmektedir. Mesela *“Biz her türlü kitle imha silahının kullanımına her zaman karşı çıktık”, “Biz Ortak Soruşturma Mekanizması (OSM) çalışmalarına devam etme ihtiyacını tamamen onaylıyoruz”, “Biz bunun mantıklı olduğunu düşünüyoruz ki...”, “Biz sorumluluk alamayacağımıza inanıyoruz”, “Biz Suriye’de kimyasal silah kullanımı ile ilgili gerçekleri göz önüne alıyoruz”, “Biz Suriye sorununa siyasi bir çözümünden başka herhangi bir çözümün*

olmadığından eminiz” gibi çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu, ‘Ülkem ve halkım çok meşgul’, ‘Benim ülkem derinden endişe duyuyor’ ve ‘Ülkem taraflara ısrar ediyor’ olarak kullanılan “benim” zamirinin kullanımı ile de desteklenmektedir. Ancak konuşmacıların “biz” zamirini tüm Konsey üyelerine yönlendirildiği durumlar da vardır. Sözgelimi, “... Konuyla ilgili ortak yaklaşım ve vizyonları bir araya getiremiyoruz”, “Bu nedenle, istenen uzlaşmayı bulmak için daha büyük siyasi irade ile çalışmak zorundayız”, “Ona ulaşmamız için hep beraber her türlü çabayı göstermeliyiz”, “Suriye’de kimyasal silah kullanımının sürdüğünü kabul etmeliyiz”, “Tüm fikirleri dahil etmek için daha fazla çalışmalıyız”, “Bir çözüme ulaştığımızdan emin olmak için buradayız”, “Bu, birliği göstererek çok şey yapabileceğimizin bir kanıtı”, “Suçluluğunu tamamen ve tartışılmaz bir şekilde kanıtlayabilmeliyiz”, “Hepimiz uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve güçlendirilmesi için birlikte çalışıyoruz”, “Güvenlik Konseyi’nde biz tarafsız olmalıyız”, “Egemenliğe de saygı duymalıyız”, “Acilen politik bir çözüme ihtiyacımız var”, “Güvenlik Konseyi’nde birliği sağlayamayız” şeklinde ifadeler mevcuttur.

BMGK üyelerine yönelik bu “biz” atfı, katılımcılara yönelik birlik ve beraberlik mesajıdır ve bir yandan Kazakistan dış politikasının barışçılığının diğer yandan ülkenin kendisini müzakerelerde eşit bir taraf olarak konumlandırma niyetinin açık bir mesajıdır. Ayrıca sonuncusu edilgen fiil kullanımı ve kasıtlı özne gizliliği ile de güçlendirilir. Mesela “*Mekanizma çalışmalarını uzatmak da gereklidir*”, “*Somut cezai kararlar vermek temelde önemlidir*”, “*Bu nedenle çalışmaya devam etmek gereklidir*”, “*Bu tüm taraflar için her zaman önemli ve ilgilidir*”, “*Karşılıklı kabul edilebilir ilkeleri tanımlamak da gereklidir*”, “*Olası tüm insancıl erişim yöntemlerini korumak çok önemlidir*”, “*Kapsamlı, tarafsız ve adil bir soruşturma yürütmek önemlidir*” ve “*Bu nedenle, bir mekanizmanın uygulanması gereklidir*” edilgen fiil kullanımı ve kasıtlı özne gizliliğinin bazı kullanımlardır. Bu örnekler yine de eşit olarak gruba dahil olma ve öz konumlandırma talebini ortaya koymaktadır.

Kazak temsilcilerinin “çatışma” ve “barış” eksenli tematik cümleleri, genel olarak Birleşmiş Milletler organlarının ve özellikle Güvenlik Konseyinin çatışmaların çözümüne yönelik rolü ve uluslararası barışın ve güvenliğin garantörü olması bağlamında şekillenmiştir. Bu meseleleri ele alırken, “müzakere” kelimesi altı kez, “yapıcı müzakere” iki kez, “barışçıl diyalog” ve

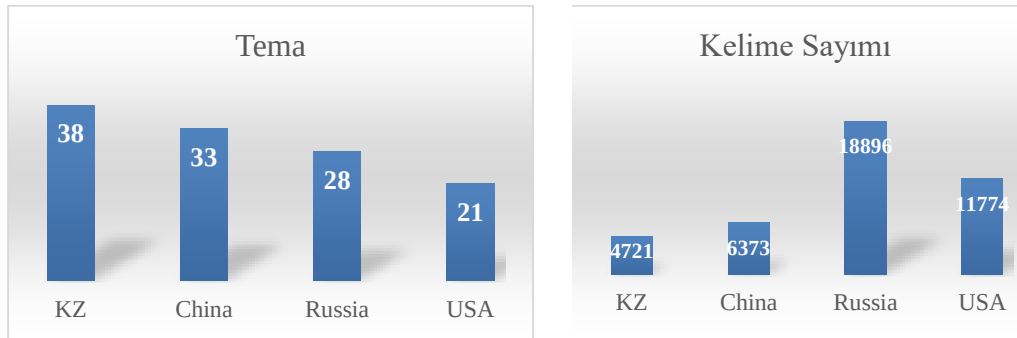
“eşit sorumluluk” iki kez kullanılmıştır. Bu şekilde Kazakistan’ın çok yönlü diplomasisi kavramlarda kendini bulmuştur. Ayrıca bu eğilim sık sık “ortak yaklaşımlar”, “tutarlı, dengeli ve anlamlı yaklaşım”, “etkin yaklaşım”, “birleşik ve somut yaklaşım” ve “politik, diplomatik yaklaşım” bileşimleri şeklinde kullanılan “yaklaşım” kelimesi ile desteklenmiştir. Yine büyük güçleri ortak bir yaklaşım bulmaya çağıran Kazakistan, barışçıl diplomasisini göstermeye ve dünyayı buna ikna etmeye çalışmaktadır. Bu konumlandırma, beş kez öne çıkan “orta veya ortak zemini bulmak” gibi ifadelerle daha da vurgulanır. Kazak delegelerinin sıkça kullandığı bir diğer kelime de “çözüm”dür. Dünyadaki ve özellikle Suriye’deki güvenlik konularına tek etkili yaklaşım “siyasi çözüm” bileşimidir. Suriye’den bahseden Kazak temsilcileri, “uzun süre acı çeken toprak” ifadesinin yanı sıra “insani yardım” ve “sınır ötesi yardım” ihtiyacı duyan Suriye halkı için “acı çeken” ve “uzun süre acı çeken” ifadelerini kullanmışlardır. Bu nedenle Suriye’deki insani krize değinen Kazakistan, dünya toplumunun sempatisini kazanmaya çalışmakta ve Astana görüşmeleri girişimi ile küresel barış ve güvenliğe katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Kazak konuşmacılar yedi kez bahsini ettikleri Astana görüşmeleri ile birlikte üç kez de Cenevre görüşmelerinden söz ederken, bu görüşmelerin “Suriye halkına yönelik ilgiyi” arttırmadaki ve “insanların çektiği acıyı” durdurmadaki rolünü vurgulamaktadır. Barış odaklı konuşmasını vurgulamak için Kazak delegeleri kişileştirme tekniğini şu şekilde kullanmışlardır: “Dünya, gerilimleri ve Konseyi karakterize eden etkisizliği görmek istemiyor.”

Delegelerden birisi konuşmasında, 31 Mart 2016 tarihinde Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından sunulan “Dünya: Yirmi Birinci Yüzyıl” başlıklı bildirgenin şu parçasına atıfta bulundu: “İnsanlık, 21. yüzyılın yeni bir küresel iş birliği çağını müjdelemesini umuyordu. Ancak bu bir serap olabilir. Dünyamız bir kez daha tehlikede ve riskler hafife alınmamalıdır ... Tehdit küresel ölçekte ölümcül bir savaştır ... Gezegenimiz şimdi tüm insanlar için yıkıcı sonuçlar doğurabilecek yeni bir Soğuk Savaşın kenarında.” Ardından “Henüz dün Genel Sekreter António Guterres, Soğuk Savaş’ın bir intikam ile geri döndüğünü doğruladı” ifadelerini kullanmıştır. Bu alıntılardaki metaforların bolluğu bir kez daha Kazakistan’ın küresel barış ve güvenlik konusundaki endişesini ortaya koymuştur. Bu sorunları gidermek için Kazakistan iki çelişen tarafı uzlaştırmaya çalışmaktadır:

“Uluslararası Suriye Destek Grubu’nun eş başkanları olarak taraflar üzerindeki etkileri göz önünde tutulursa, ABD ve Rusya Federasyonu’nu ortak paydada buluşma ve Suriye’deki ihtilafa politik çözüm bulma yönünde hareket etmeleri konusunda cesaretlendiren ciddi görüşmeler için zamanın geldiğini düşünüyoruz.”

Kazakistan’ın ABD’yi ve Rusya’yı “ortak payda bulmaya” çağırırken bu oylamada çekimser kalması epeyce semboliktir. Dahası bu sözler Kazakistan’ın Konsey üyeliğinin son aylarında söylenmiştir ve Kazak heyetinin Orta Doğu’daki duruma ilişkin son mesajını içermektedir. Kelime bilgisi analizini sonuçlandırarak dört ülkenin tema yakınsamalarına bakmak, bu ülkelerin dış politika yaklaşımlarını anlamlandırabilmemizi sağlayacaktır. Kazakistan’ın konuşmalarında diğer üçüyle karşılaştırıldığında daha fazla tema belirlenmiştir: Kazakistan 38, Çin 33, Rusya 28 ve ABD 21. Bununla birlikte bu ülkeler arasında *genel kelime sayımına* göre en az kelime (4724) Kazak delegeler tarafından kullanılmıştır. En fazla kelime kullanan Konsey üyeleri ise Rusya (18.896) ve ABD’dir (11.774)

Şekil 6 Tema ve genel kelime sayımı

Bu sayısal dengesizlik, oylamada daha sık çekimser kalan ve konuşmalarını konsolidasyon ve ortak zemin bulma konusunda temellendiren Kazak ve Çin delegelerinin aksine Rus ve ABD temsilcilerinin belirli konulara yoğunlaşmaları ile açıklanabilir. Kazakistan’ın ve Çin’in yaklaşımlarının benzerliği, bu iki ülkenin 13 ortak temasının bulunmasıyla doğrulanmaktadır. Bununla birlikte Kazakistan’ın Rusya ile 12 ve ABD ile 8 ortak teması bulunmaktadır.

Tablo 8 Temaların yakınsaması analizi

Devletler	Ortak Temalar
Kazakistan ve Çin	“yardım”, “kimyasal silahlar”, “endişe”, “çabalar”, “soruşturma”, “sorun”, “barış”, “politik çözüm”, “pozisyon”, “süreç”, “durum”, “çözüm”, “Suriye halkı”
Kazakistan ve Rusya	“yardım”, “kimyasal”, “kimyasal silahlar”, “sınır ötesi”, “taslak”, “çabalar”, “soruşturma”, “sorun”, “mekanizma”, “süreç”, “durum”, “bugün”
Kazakistan ve ABD	“yardım”, “kimyasal”, “kimyasal silah”, “sınır ötesi”, “taslak çözünürlük”, “mekanizma”, “destek”, “bugün”

Dört devletin tümü için ortak olan iki tema vardır: “yardım” ve “kimyasal silah”. Çalışmada bu iki konuyla ilgili dört konuşmayı da tarayarak bu temaların işlenişini her ülkenin kendi konumlandırma özelliklerine özgü bulunmuştur. Dört devletin tamamı için yardım, sınır ötesi insani yardım ile ilişkilidir ve her durumda savaş sırasında acı çeken insanlara yardım etme konularını ele almaktadır. Diğerlerinden farklı olarak Kazakistan, çatışmaların uzlaşmasına katkıda bulunmaya hazır olduğunu vurgulamak için “arabuluculuk yardımı” bileşimini de kullanmıştır. Yardım temasına değinen ABD, ayrıntılarla diğerlerinden daha fazla ilgilenmektedir. Mesela *“1994’ten beri Filistinlilere ikili ekonomik yardım, güvenlik yardımı ve insani yardım konularında 5 milyar doların üzerinde para verdik”, “Bugün Suriye’de, ülke nüfusunun yüzde 70’inden fazlasının insani yardıma ihtiyacı var”* ifadeleri bunlardan bazılarıdır. Bunun yanı sıra ABD temsilcisi insani yardımların kötüye kullanılması sorununu da ele almıştır: *“Sürekli insani yardımları askerî altyapıya, okullar yerine roketler ve hastaneler yerine terör tünellerine yönlendiren Hamas’tır.”*

“Kimyasal silah” konusuyla ilgili daha farklı modeller vardır. Daha önce de belirtildiği gibi Kazakistan’ın konuyla ilgili merkezi sözleri şöyledir: “endişe” ve “kınama”. Kazak konuşmacıların, izleyiciyi tema konusunda Kazakistan’ın ilkeli pozisyonunu belirlemeye ve ikna etmeye odaklandığı açıktır. Buna bir örnek şöyledir:

“Tekrar ediyorum: Kazakistan kimyasal silah kullanımını şiddetle kınadı. Uluslararası toplumun faillere karşı adil bir karar vermesini sağlamak için uluslararası hukuka uyumlu olarak Douma’daki iddia edilen kimyasal saldırının tüm yönleriyle kapsamlı, objektif ve tarafsız bir soruşturma yürütmek önemlidir.”

Çinli konuşmacıların kimyasal silah konusunu ele alırken en sık kullandıkları kelime “birlik” kelimesidir. Çin delegasyonunun genel mesajı, Konsey üyelerinin konuyla ilgili farklılıklarını ortadan kaldırmak ve kimyasal silah kullanımı sorununu çözmek için ortak çaba sarf etmektir. Rusya’nın bu tema hakkında kullandığı kelime ise genel olarak “soruşturma” olmuştur. Rus konuşmacılar “masada birlikte oturma”, “kimyasal silah suçlarının gerçek faillerini tespit etme” ve toplu olarak “kimyasal silah kullanımından herhangi bir durumda kimin sorumlu olduğunu belirleme” çağrısında bulundular. Dahası Rusya’nın konuyu ele almadaki liderlik rolünü vurgulamak suretiyle dinleyiciler üzerinde sempati oluşturma çabaları, konuşmaların bazı parçalarında açıkça görülebilir:

“Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü, Birleşmiş Milletler Ortak Soruşturma Mekanizması’nın (OSM) geçtiğimiz kasım ayında Suriye’de kimyasal silah kullanımını sona erdirmesinin ardından, bu sonucu boşa çıkarma çabalarının ön saflarında yer alan Rusya’ydı.”

ABD’nin kimyasal silah temasıyla ilgili genel mesajı Rusya’ninkine benzemektedir ve kimyasal saldırılardan sorumlu olanı belirlemeye dayanmaktadır. Ancak ABD’li konuşmacılara göre suçluları bulma sürecini engelleyen özellikle Rusya’dır: *“Rusya, Suriye ile ilgili on, kimyasal silahlarla ilgili ise dört kez uluslararası toplumun kimyasal silah saldırılarının faillerini belirleme çabalarına aktif olarak engel olmuştur.”*

Bu kelime analizi; suçlamalardan kaçınma, ılımlı pozisyon alma, öncelikleri sorumlu kimden ne olduya getirme, kimyasal silah kullanımı kınayan pozisyonunu belirleme ve Astana görüşmeleri girişimi de dahil olmak üzere arabuluculuk hazırlıklarının altını çizme yönünden Kazakistan’ın çok yönlü stratejisini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kazakistan ve Çin delegasyonlarının oy kullanma ve konuşma düzenlerinde benzerlikler tespit edilmiştir. Kazak konuşmacılar tarafından ABD’nin sunduğu taslak karara yönelik hafif yollu bir eleştiri yapılmıştır ancak Rusya’ya yönelik hiçbir eleştiri bulunmamaktadır.

3.3. Geçişlilik (Transitivity) Analizi

Kazak konuşmacılar ifadelerinin çoğunda düz fiil çatısı kullanmışlardır (181 cümle). Uluslararası alanda konuşma yaparken kullanılan diplomatik protokol dilinin özelliğinden dolayı delegeler ülkelerinin belli bir konuya ilişkin

pozisyonunu belirtmek için düz çatı kullanmaktadır. Örneğin, daha önce de belirtildiği gibi Kazakistan'ın kimyasal silah dahil olmak üzere KİS kullanımını kınaması yahut “Ülkem lehte/aleyhinde oy kullandı” veya “Kazakistan bugün oylamada çekimser kaldı” gibi oylamaya yönelik açıklamalarda düz çatı kullanımı görülmektedir.

Bununla birlikte 17 edilgen çatı kullanımı söz konusudur. ABD tarafından sunulan karar taslağının “barışçıl yollara, güvenilir ve doğrudan müzakerelere atıfta bulunulmaması” gerekçesiyle eleştirmelerine ek olarak Kazak konuşmacılar Konsey'e ilişkin sorunların ele alınmasında edilgen çatıya başvurmuşlardır. “*Tüm taraflarca bilinenin aksine pozisyonlar bizi öngörülebilir sonuçlara götürdü*”, “*... OSM'nin görevi yenilenecek...*”, “*... Konseyin tüm üyeleri ikna edildi...*”, “*... Ancak Konsey birleşmiş ise ilerleyebilir*” cümleleri buna örnektir.

Edilgen çatının bir başka örneği kimyasal silah, insani zayıat ve insani yardım kullanımına yöneliktir. Mesela “*Haksız mütecaviz ve insanlık dışı bir eylem*”, “*... kullanılan türden bir madde...*”, “*... riskler hafife alınamaz...*”, “*... kışkırtma ve yıkım durdurulmalı...*”, “*...hayatlar kayboldu*”, “*insani yardım ve erişim tartışıldı...*”, “*insani yardım siyasallaştırılmamalı*” ve “*insani kriz zamanla çözülecek*” ifadeleri buna örnektir. Bu kullanım Kazak heyetinin Konsey üyeleri arasında dayanışma yaratmak, insani durumla ilgili endişelerini dile getirmek ve bu durumla mücadele etmek için müşterek bir çaba ortaya koyma çağrısı niteliğindedir.

Dilin düşünsel işlevi Halliday'ın geçişlilik çözümlemesi yoluyla açıklanacaktır. *Süreci, katılımcıları ve koşulları* içeren bu sistem altı sürece ayrılmıştır:

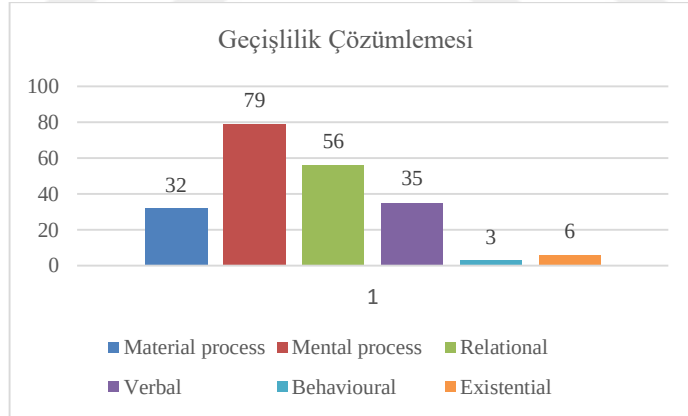
Tablo 9 Halliday'ın Geçişlilik Çözümlemesi

Süreç tipi	Kategori Anlamı	Katılımcılar
maddi: • eylem • olay	'faaliyet' 'faaliyet' 'olma'	Eden, Hedef
Davranışsal	'davranma'	Davranışçı

zihinsel: - algılama - yakınlık - bilişsel	‘hisset’ ‘görme’ ‘hissetme’ ‘düşünme’	Algılayıcı, Fenomen
Sözel	‘konuşma’	Konuşmacı, Amaç
ilişkisel: - nitelik - tanımlama	‘var olma’ ‘atfetmek’ ‘tanımlamak’	Türce, Değer Taşıyıcı, Nitelik Tanımlandı, Tanımlayıcı
Varoluşsal	‘var olma’	Var olan

Halliday’a göre bu süreçler dilin dünyadaki tecrübelerimizi nasıl şekillendirdiğini anlamamıza yardımcı olur. Şekil 7’ye göre Kazak temsilcilerin tüm konuşmalarında en sık kullandığı süreç türleri sırasıyla zihinsel (79), ilişkisel (56), sözel (25) ve son olarak maddesel (32) süreçtir. En az kullanılan süreçler ise varoluşsal (6) ve davranışsal (3) süreç tipleridir.

Şekil 7 Geçişlilik Çözümlemesi

Zihinsel süreç tipinin yoğun olarak kullanılması, Kazakistan’ın Orta Doğu ve özellikle Suriye Krizi ile ilgili somut bir adım atmak yerine (maddi süreç), konuya ilişkin pozisyonunu belirtme amacı ile açıklanabilir. Bu süreç tipi Kazak temsilcilerin konuşmalarında sık sık kullanılan “pozisyon almak”, “desteklemek”, “saygı göstermek”, “dikkate almak”, “karşı koymak”, “simgelemek”, “inanmak”, “ilgilenmek”, “niyet etmek”, “ikna etmek” gibi fiillerle birlikte kullanılır. “Algılayıcı” ve “fenomen” olarak iki bileşen içerir. Örneğin “Biz (algılayıcı), uluslararası barış ve güvenliği sağlama görevinde bulunan tek

organ olarak Güvenlik Konseyi'nin birliğini bu kadar kritik bir aşamada koruması gerektiğine inanıyoruz (zihinsel süreç) (fenomen), "Dünya (algılayıcı) gerilimi ve Konseyi karakterize eden etkisizliği görmek istemiyor (zihinsel süreç) (fenomen)" cümleleri bunlardan bazılarıdır.

Zihinsel süreç bir "duygu" sürecidir. Bu yüzden verilen örneklerden yola çıkarak Kazakistan'ın küresel barış ve güvenlik konusunda, uluslararası bir kurum olarak Konsey'e duyduğu güveninin sinyallerini verdiğini söyleyebiliriz.

Nitelikli veya tanımlayıcı tiplerle ifade edilen ilişkisel süreç de Kazak temsilcilerinin sık kullandığı süreç tipleri arasındadır. Bu, özellikle bir nesnenin kategorilere ayrıldığı veya bazı özellikleriyle birlikte dile getirildiği nitelikli ilişkisel süreç için geçerlidir. *"Suriye'de kimyasal madde kullanımıyla ilgili birçok iddia hâlâ açıklanmadı", "Soruşturma yöntemi tam ve sıkı bir şekilde uygulanmalıdır", "Teklif edilen taslak karar, mekanizmanın devam eden işleyişinde fren yapabilecek bir hükme sahiptir ve heyetim tarafından kabul edilebilir"* cümleleri bu süreç tipine örnek olarak verilebilir.

Bir katılımcıyı diğeriyle tanımlamaya yarayan tanımlayıcı ilişkisel süreç tipi de Kazak temsilcilerin konuşmalarında yer bulmuştur. *"Kazakistan için kitle imha silahlarının çoğalmasına ve kullanımına karşı mücadele, dış politikasının en önemli önceliklerinden biri olmaya devam ediyor", "Konsey üyelerinin tamamı OSM'nin çalışmalarına devam etmesi gerektiğine ikna olmuştur", "Mekanizmanın yapısını ve görevini iyileştirmek, daha fazla tartışmaya ve müzakere edilmeye değer bir konudur"* cümleleri bu süreç tipinin örnekleri arasındadır. İzleyici ile dayanışma oluşturmak için evrensel olarak kabul edilmiş bazı inançları önerilen veya belirtilen fikirlerle donatmak için ilişkisel süreç kullanılmıştır.

Maddi süreç tipinin bazı belirli eylemleri ele almak maksadıyla kullanımından ziyade çok yönlü politika stratejisini yerine getirmek için kullanılması söz konusudur ve bu durum dikkat çekicidir. Çünkü bu kullanım Kazakistan'ın uygunsuz bir şey söylemekten ve büyük güçleri kışkırtmaktan kaçındığının bir göstergesidir. Mesela *"Güvenlik Konseyi'nin seçilmiş üyeleri (eden) ortak bir zemin bulmak ve konuyla ilgili birleşik, verimli bir yaklaşım sağlamak için (hedef) sıkı bir şekilde çalıştı (maddi süreç)", "Biz (eden) başarılı*

olabilmek adına tüm fikirleri dahil etmek için (hedef) daha fazla çalışmak zorundayız (maddi süreç)”, “Biz (eden) ABD ve Rusya Federasyonu delegasyonları ile ciddi şekilde çalıştık (maddi süreç)” cümleleri buna örnektir.

Son olarak sözel süreç tipi, Kazak temsilciler tarafından Kazakistan’ın Suriye’deki krize yönelik konumuna açıklık kazandırmak, sorunu belirtmek ve/veya çözüm yolu önermek için kullanılmıştır. Örnek olarak *“Ancak bugünkü toplantı Güvenlik Konseyi’nin bu önemli konuda tutarlı ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm benimsemediğini gösteriyor”, “Heyetim, ilgili tarafları diyaloga devam etmeye çağırıyor”, “Uzlaşılan metin üzerinde Konsey üyeleriyle daha fazla çalışmaya hazır olduğumuzu ifade ediyoruz”* cümleleri verilebilir.

Geçiş analizi, Kazakistan’ın konumunun çok yönlü dış politika stratejisine genel olarak bağlı olduğunu doğrulamaktadır. Bu, “bir şey yapmak” yerine “ifade etmek” ile açıklanan zihinsel süreçlerin yoğunluğu ile gösterilmiştir. İlişkisel süreç ile de Kazakistan’ın Konsey üyeleri ile ortak paydada buluşma düşüncesi ve birlik duygusunu çağrıştırmaya isteği ortaya çıkmaktadır.

Özetlemek gerekirse, Kazakistan’ın BMGK’de oy verme şekli ve Kazak delegelerinin söylem analizi, ülkenin çok yönlü dış politika stratejisini uygulamadaki kararlılığını göstermektedir. ABD ve Rusya gibi rekabetçi küresel güçlerin aksine Kazak konuşmacılar, oy tercihlerinde ve bunlara yönelik fikirlerini açıklama hususunda Çinli meslektaşlarına daha yakın olmuşlardır.

Rusya ve Çin, Suriye sorununun ele alınmasında uygun bir platform olarak Astana görüşmelerinden bahsetmekte tereddüt etmemiştir. Bu bağlamda ABD, Çin’in ve Rusya’nın aksine, yalnızca Cenevre sürecine atıfta bulunmuştur. Kazakistan ise ABD tarafından önerilen karar taslağına eleştirilerini getirmekle birlikte çekimser kalmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte Kazakistan başat güçlerin hiçbiriyle açık bir şekilde yüzleşmemiş ve ılımlı dış politika anlayışına sadık kalmıştır. Bu durum kelime, çatı ve geçiş analizleri ile ortaya koyulmuştur. Bu kullanımlar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Sözcüklerin dikkatli bir şekilde seçilmesi ve önceliklerin gerçekte suçlunun “kim” olduğundan “ne oldu”ya çevrilmesi,
- Cümlelerde metafor ve gizli özne kullanımı,

- “Hassas” konularda edilgen fiil çatısı kullanımı ve barışçıl politika beyanları,
- Geçişlilik çözümlemesinde maddi süreç eksikliği ve zihinsel sürecin bolluğu.

Genel olarak, Kazakistan’ın BMGK’deki daimî olmayan üyeliği, ülkenin çok yönlü dış politika stratejisini uygulama ve ilerletme girişimi olmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI NAZARBAYEV'İN KAZAKİSTAN HALKINA 1997-2018 YILLARI ARASINDAKİ HİTAPLARI

Daha öncekiler ile tutarlı olarak bu çalışma, Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasını, ikili ve çok taraflı ilişkilerini değerlendirerek tanımlamayı amaçlamaktadır. Ancak uluslararası arenadaki (Kazakistan'ın BMGK üyeliği) Kazak çok yönlü diplomasisini inceleyen önceki çalışmanın aksine mevcut çalışma, dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in 1997-2018 yılları arasındaki 23 yıllık beyanının analiz edilmesi yoluyla içerden bir bakış açısıyla dış strateji uygulamasına vurgu yapmaktadır.

Mevcut çalışmanın, Thomas Ambrosio'nun ve William A. Lange'nin (2014) Kazakistan'ın dış politikasının jeopolitik kodunu geliştiren ufuk açıcı çalışmasını temel aldığı belirtilmekte fayda vardır. Bunu yaparken yazarlar, başkanlık konuşmalarının sistematik analizinde, ifadeleri desteklemek için konuşmaların ve örneklerin tümünden gelimci şekilde seçiminin yerine tüme varımcı yöntemle seçimlerini haklı çıkarmakta, bu tür bir yaklaşımın, sonuçların verilerden geliştirilmesini sağladığını öne sürmektedirler. Ayrıca kamuoyu veya medya gibi diğer veri kaynaklarının aksine cumhurbaşkanı konuşmaları, hem yerel hem de uluslararası muhataplar için bir liderin mevcut ve gelecekteki duruma ilişkin vizyonunu yansıttığının resmî bir yoludur. Bu, Nazarbayev'in yıllık konuşmaları ülkedeki en önemli siyasi olaylardan biri olarak görmesi nedeniyle Kazakistan için özel bir önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Nazarbayev'in 1997'den 2018'e kadar yaptığı yıllık konuşmaların nicel ve nitel analizleri yoluyla Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasını tanımlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, Kazak çok yönlülüğünün temelini oluşturan dört büyük güçle (Rusya, Çin, ABD ve AB) ilişkilere odaklanacaktır. İlişkilere; genel ikili, ekonomik ve güvenlik kategorileri açısından bakılacaktır. İlaveten Kazakistan'ın üye olduğu çok taraflı kurumların analizi yapılarak çalışma tamamlanacaktır. Bununla birlikte, bu çalışmanın yeniliği, Nazarbayev'in Kazakistan'ın 2013/2014'teki Ukrayna Krizi'nin tetiklediği Rusya'ya yönelik varsayımsal riskten korunması hususundaki konuşmasını incelemesidir. Bu nedenle, 2014'te ve 2015'te yapılan cumhurbaşkanlığı konuşmaları, bu tür davranışların herhangi bir özelliğini ortaya çıkarmak üzere dikkatle incelenecektir.

4.1. Metodoloji

Konuşmaların analizi, dış politika içeriğini ve genel olarak uluslararası ilişkileri tanımlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle iç politika ve iç ilişkilere yönelik her türlü atıf görmezden gelinmiştir. Ancak Nazarbayev, sık sık iç ve dış işleri birbirine bağlamıştır. Örneğin çok yönlülüğün gerekçelerinden biri, Kazakistan nüfusunun etnik bileşiminin çeşitliliğidir. Bu ise dış ilişkilerin çeşitlenmesi anlamına gelir. Ayrıca uluslararası içerikte Rusya, Çin, ABD ve AB ile ekonomi ve güvenlikle ilgili ikili ve çok taraflı ilişkilere vurgu yapılmıştır. Diğer bir deyişle, tematik ikili, ekonomi ve güvenlik konularını bağlam bazında ele alan cümleleri belirlemek için kodlama yapılmıştır. Özellikle, Kazakistan ile büyük güçler arasındaki genel hükûmetler arası işbirliğine yapılan atıflar ve bu ülkelerle kıyaslama bağlantıları “ikili” bağlar olarak kodlanırken, “ekonomi” ve “güvenlik” ilişkileri buna göre kodlanmıştır.

Ana aktörlerin ötesinde, dış politika ile ilgili içerik de tanımlanmış ve ardından Kazak dış politikasının daha geniş şekilde anlaşılmasını sağlamak için kodlanmıştır. Bu amaçla, Hindistan, Afganistan, Pakistan, Ukrayna, Belarus Cumhuriyeti, Birleşik Krallık, Brezilya ve Şili gibi ülkelere ve ayrıca Doğu Asya ve Orta Doğu gibi bölgelere ve bu bölgelerden ayrı olarak Malezya, Singapur gibi ülkelere yapılan atıflar daha sık; Güney Kore, Endonezya, Japonya, Tayvan ve Tayland ve İran, Irak, Suudi Arabistan ve Türkiye’ye yapılan atıflar daha az sıklıkla yapılmıştır. Diğer geniş atıflar arasında ilgili şirketleri, şehirleri, ülkeleri ve diğer coğrafi birimleri içeren veya olduğu gibi ve daha fazla ayrıntı olmadan belirtilen "Batı dünyası", "Müslüman dünyası" ve "Türk dünyası" bulunmaktadır. Bununla birlikte, en çok atıfta bulunan bölge Orta Asya’dır. Yapılan konuşmaların neredeyse hepsinde bu bölgeden bahsedilmiştir. Ek olarak, güvenlik (toprak bütünlüğü dahil) ve aşırıçılık gibi konuşmalarda sık sık atıfta bulunan zamana ve konjonktüre özgü temalar bulunmaktadır. Kodlanan diğer terimler, “küreselleşme”, “Avrasyacılık”, “Kazakistan’ın kendini tanımlaması” ve “barışçılık”tır. Ayrıca “Yevromeydan”a da küçük bir atıfta bulunulur.

Veri kaynağı açısından ulusa hitapların tamamına Kazakistan cumhurbaşkanının <http://www.akorda.kz/> adresindeki resmî internet sitesinden ulaşılabilir. Bu konuşmaların taslakları, Kazak, Rusça ve İngilizce olmak üzere üç dilde mevcuttur. Konuşmaların aslı, uluslararası içeriğin çoğunlukla Rusça olarak ele alındığı Rusça ve Kazakçanın bir karışımı şeklinde yapıldığı için bu analiz,

İngilizceye çeviriden ziyade asıl metni temel almıştır. Ele alınan spesifik konular doğrudan alıntı yapmayı gerektirdiğinden İngilizce çeviriye atıfta bulunulmuştur.

Bu çalışmanın nicel kısmı olan içerik analizi, nitel kısmın sonuçlarını onaylamak veya reddetmek için sayısal kanıt sağlamak üzere gerçekleştirilmiş ve çalışma kapsamındaki her bir kategori dâhilinde kelimelerin sıklığı sayılarak tamamlanmıştır. Bu, spesifik olarak, nicel içerik analizine yönelik bir bilgisayar yazılımı olan Yoshikoder kullanılarak yirmi üç konuşmanın tamamında anahtar kelimelerin farklı biçimlerinin basit bir şekilde aranmasıdır. Bu nedenle, araştırmanın başlangıç aşamasında Kazak dış politikasının dört ana yönü, “Rusya”, “Çin”, “ABD” ve “AB” olarak kategorize edilmiştir. Kelime sıklığı araştırması, Kazakistan’ın ikili ve çok taraflı ilişkileri olacak şekilde iki temel yön dâhilinde gerçekleştirilmiştir. Arama terimleri arasında, Çin kategorisi için “CHC”, “Çin” ve “Çinli”; Avrupa kategorisi için “AB”, “Avrupa” ve “Avrupalı”; Rusya kategorisi için “Rusya” ve “Rus” ve ABD kategorisi için ise “ABD”, “Amerika” ve “Amerikan” gibi anahtar kelimelerin farklı modelleri bulunmaktadır. Kategoriler dâhilinde sayılan her kelimenin, ilgili kriterlere uygunluğu kontrol edilmiştir. Örneğin, programın ülkeden ziyade para birimine atıfta bulunan “ABD” kelimesini saydığı her durum kapsam dışı bırakılmıştır. Benzer şekilde, Kazakistan’ın bölgesel ve uluslararası kuruluşlar açısından çok taraflı ilişkileri kodlanmıştır. Bunun sonucunda tüm cumhurbaşkanı konuşmalarında bahsedilen on sekiz kuruluş tanımlanmıştır. Bunlara yapılan atıfların sıklığı buna göre belirli siyasi olayları ve genel olarak dış politika bağlamını yansıtmaktadır. Örneğin, AGİT’e en sık atıf yapılan dönemin 2010 cumhurbaşkanı konuşması olmasının nedeni, o yıl Kazakistan’ın teşkilatın başkanlığını yapmasıdır. Cumhurbaşkanı konuşmalarının nicel ve nitel analizi, liderin politik veya diplomatik olarak sınırlanmadığı iç işleri bakış açısından Kazakistan’ın çok yönlü dış politikasını değerlendirmeye imkân tanır. Nursultan Nazarbayev’in ulusun lideri olarak rolü göz önünde bulundurulduğunda³⁰ konuşması, diğerlerinin yanı sıra Kazakistan’ın dış aktörlere karşı konumunu en iyi şekilde açıklamaktadır.

³⁰ Nazarbayev’e siyasi tercihler tanıyan yasa 2010’da kabul edilmiştir. <https://www.reuters.com/article/us-kazakhstan-president/kazakh-president-declared-leader-of-the-nation-idUSTRE65E0WP20100615> (Erişim tarihi 7 Nisan 2019)

4.2. Uluslararası İçerik

Bu bölümde, Kazakistan'ın dünyadaki rolüne, kendini konumlandırmasına ve yirmi üç konuşmanın tamamında kodlanan uluslararası içeriğin diğer ana temalarına genel bir bakış sunulacaktır.

İlk olarak, dört ya da beş kez Kazak dış politikasının ana ayakları olarak bahsedilen *dengeli* ve *pragmatik* tutumun ilkeleri, çok yönlülüğe bağlılığı teyit etmektedir. 2005 yılındaki konuşmasında Nazarbayev, dış politika önceliklerinden "...21. yüzyılın zorluklarına göğüs gerebilen ve uzun vadeli ulusal çıkarları gözetmeyi amaçlayan değişmeyen, aktivist, çok yönlü ve dengeli bir dış politika." şeklinde bahsetmiştir. 2006'da dış politika, Kazak Hükûmeti için belirlenen kilit öncelikler kapsamında yedinci olarak ele alınmıştır: "Kazakistan'ın çıkarlarını ve bölgede ve dünyadaki gelişmelerin dinamiklerini yansıtan dengeli ve sorumlu dış politikanın uygulanmasına devam edilmesi." (2006 konuşması) Bir kez daha 2010 konuşmasının 6. bölümünde dış politika kapsamından bahsedilmiştir: "Ulusal çıkarları güvence altına almayı, ülkenin uluslararası prestijini artırmayı ve ulusal, bölgesel ve küresel güvenliğin güçlendirilmesini amaçlayan aktif, *pragmatik* ve *dengeli* bir dış politika izlenecektir." 27 Ocak 2012'de *dengeli* dış politika, "...sadece Batı ile değil, Asya ülkeleriyle de etkileşim hâlinde olmayı" ima eden daha geniş bir bağlamda kullanılmıştır. Son olarak 14 Aralık 2012'de Nazarbayev, Kazakistan'ın *dengeli* dış politikasını aşağıdaki şekilde karakterize etmiştir: "... Kazakistan'ın tamamının çıkarlarını temsil eden, küresel gündemde önemli bir rol oynayan tüm devletlerle dostane ve öngörülebilir ilişkiler geliştirmek" (2012, 14 Aralık konuşması).

Nazarbayev'in hem "dengeli" hem de "pragmatik" terimlerini kullandığı 2010 konuşması haricinde pragmatizm, 2002 yılında şu şekilde yer almıştır: "Kazakistan'ın jeopolitik konumunu ve ekonomik potansiyelini tamamen karşılayan çok taraflı *pragmatik* bir politika" (2002 konuşması) "Pragmatik ilkeler" 2012'de "ulusal çıkarların dış politikayla tanıtımı" yolunda gündeme getirilmiş. Ve 2018 konuşmasında "Çetin günümüz koşullar bağlamında" ulusal çıkarların tanıtıldığı ve uyarlandığı değişmez ilkeler olarak belirtilmiştir (5 Ekim konuşması).

Dengeli ve pragmatik dış politikaya olan bağlılığın bu şekilde yinelemesi sebepsiz değildir ve Kazakistan'ın kendisini "Doğu ile Batı arasında diyalog ve etkileşim köprüsü" olarak başka bir sunmasını temel almaktadır (2012, 14 Aralık

konuşması). Aslında Nazarbayev'e göre Kazakistan'ın jeopolitik konumu, ülke "Avrupa ve Asya arasındaki iletişim akışlarının bağlantı noktasında" olduğu için Kazakistan'ın ekonomik başarısının anahtarıdır (2005, 16 Şubat konuşması). Bu tür bir konumlandırmadan ilk olarak en sembolik hitap olan 1997'nin ilk hitabında bahsedilmiştir. Nazarbayev "Kazakistan'ı Avrasya'nın merkezi" olarak karakterize etmiş, ülkeye "hızlı şekilde büyüyen üç bölge olan Çin, Rusya ve Müslüman dünyası arasında bir bağlantı" rolünü atfetmiştir (1997 konuşması). Bununla birlikte, bu tür bir coğrafi konumun Kazakistan'ı uluslararası ilaç ticaretinin ilgi alanına sürükleyen başka bir yönü vardır (1999 konuşması). Aynı zamanda Kazakistan'ın ortaklık rolünün altında yatan söylem ayrıca Nazarbayev'in 2005 hitabında belirttiği üzere bölgedeki liderliğe bazı atıflar ile iç içedir: "Kazakistan'ın dünyada güçlü bir ekonomiye ve uluslararası toplumda sağlam bir konuma sahip bölgesel bir güç olarak kabul edildiğini hatırlamak önemlidir." (2005, 16 Şubat konuşması) Ek olarak, bu güçlü ve güvenilir uluslararası ortak statüsü, medeniyet diyalogunun gelişimine katkıda bulunacak şekilde Kazakistan'ın Müslüman dünyasıyla iş birliği yapmasına imkân tanıyacaktır (2006, 1 Mart konuşması).

Nazarbayev'in uluslararası olarak kabul edilen güvenilen *ortak* (bu kelime 23 konuşmada çeşitli şekillerde 76 kez geçmiştir) statüsünü kazanmaya yönelik aktif girişimlerinin tümü, doğrudan yabancı yatırımları çekmek ve Kazakistan'ı küresel ticarete dahil etmek hedefleri etrafında dönmektedir. Genel olarak, ekonomiye farklı şekillerde toplam 913 atıf ve en önemlisi 'ekonomik büyüme'ye yapılan 101 atıf ile 'ekonomi' en çok atıfta bulunulan terimlerden biridir. 2002'den itibaren DTÖ'ye neredeyse her konuşmada atıf yapılırken Kazakistan'ın örgüte kabulünü Nazarbayev'in kapanış konuşmasında gururla duyurduğu 2015'e kadar örgüte üyelik Hükûmet'in en önemli öncelikleri arasında yer almıştır. Son olarak ekonomik hususlara yapılan vurgu, ilk konuşması olan 1997'deki kuruluş konuşmasında aşağıdaki şekilde ortaya koyulmuştur.

"Çağımızda, dünya askerî çatışmalardan vazgeçerken, rekabet askerî alandan siyasi ve ekonomik alana taşınmaktadır. Bu eğilimin baskın hale geleceğini umuyoruz ve barışın ve iyi komşuluğun tesisi için elimizden gelenin en iyisini yapacağımızı umuyoruz. Yine de Kazakistan'ın ekonomik büyümesi sırasında dünya ekonomisine tutarlı entegrasyonunun, ülkeyi ister istemez askerî, siyasi, ekonomik ve dini nitelikteki çeşitli bölgesel çatışmaların öngörülemeyen bir girdabına sokabileceğinin farkında olmalıyız. Bu nedenle,

güvenlikte mutlak öncelik, dış siyasi faaliyetimiz kapsamında Kazakistan'ın komşuları ve dünyanın önde gelen ülkeleriyle karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerden oluşan yakın bir ağ oluşturmaya aittir.”

Aktif bir uluslararası tanıtımın bir başka yönü, nükleer enerjiden vazgeçilmesi ve 2011'deki konuşmada bahsedilen Nükleer Özgür Dünya Evrensel Bildirgesi'nin kabul edilmesi önerisi dahil olmak üzere, Kazak dış politikasının barışçılığına dikkat çekerek ortaya koyulmuştur (2011 konuşması). Diğer girişimler uzlaşma mahiyeti taşır; bu ise Astana Süreci gibi taraflarla Suriye Krizi (2018, 5 Ekim konuşması) veya 2005'te düzenlenen Dünyanın Başlıca Dinlerinin Liderleri Kongresi (2005 konuşması) gibi diğer barış inşası etkinlikleriyle yüzleşmek için müzakere platformları sağlamayı içerir.

Güvenlik, farklı şekillerde toplam 203 referans ve özellikle “ulusal güvenliğe” 34 referansla kanıtlandığı gibi bir başka önemli temadır. Daha da önemlisi, ülkenin jeopolitik konumuna ve ekonomik potansiyeline tekabül eden çok taraflı pragmatik dış politika ile bu politika sonucunda güçlenecek ulusal güvenlik arasında doğrudan bir bağlantı vardır. (2002, 16 Nisan konuşması). Kayda değer bir diğer faktör ise daha çok erken konuşmalarda öne çıkan ve Kazakistan'ın başarısı açısından bahsi geçen ve aynı zamanda “çok taraflı diplomasi” ve dış politika ile bağdaştırılan “toprak bütünlüğü”dür. (1998, 16 Eylül konuşması). Benzer şekilde, sınırlandırılmış ve güçlendirilmiş ulusal sınırları ve “Hazar Denizi'nde bulunan su alanındaki durumun kontrolü” de dahil olmak üzere toprak anlaşmazlıklarının olmaması (2012, 14 Aralık konuşması) Nazarbayev'e göre ulusal bir gurur kaynağı ve başarı örneğidir.

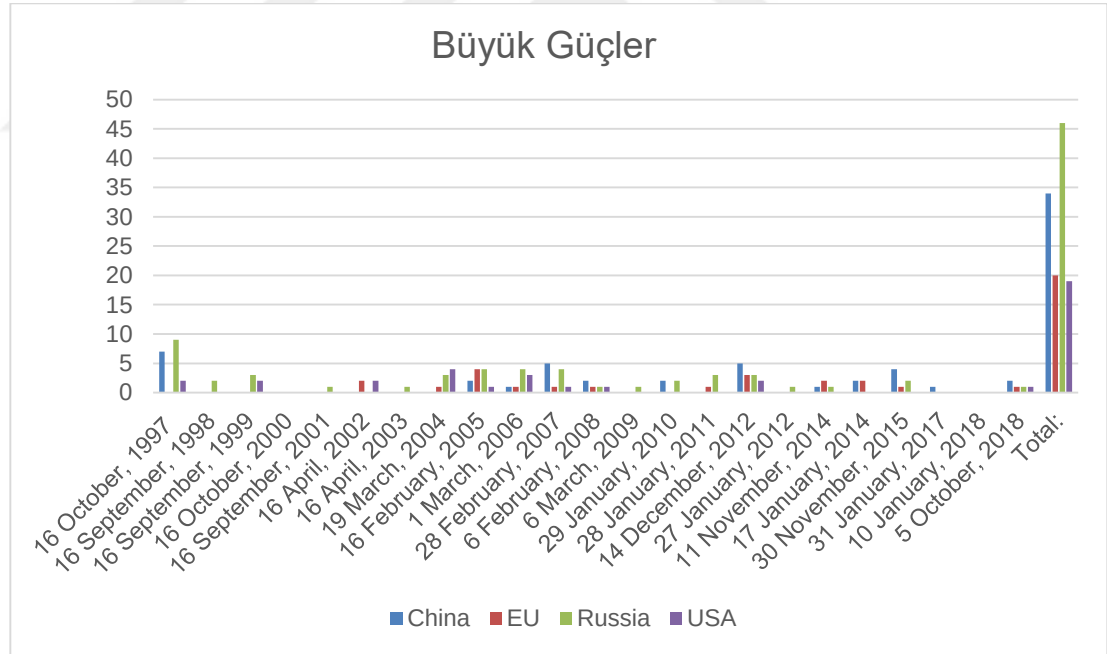
4.3. Büyük Güçler

Önceki çalışmayla tutarlı olarak nicel analiz, Kazakistan'ın dört büyük ortağı Rusya, Çin, ABD ve AB'ye yapılan referansların sıklığını bulmayı amaçlamıştır. Elbette diğer ülkelere de atıfta bulunulmuştur ancak bu ülkeler Kazak dış politikasında ön cephe rolü görürken bahsedilen büyük güçler, dış politikanın çok yönlü özünü belirlemektedir.

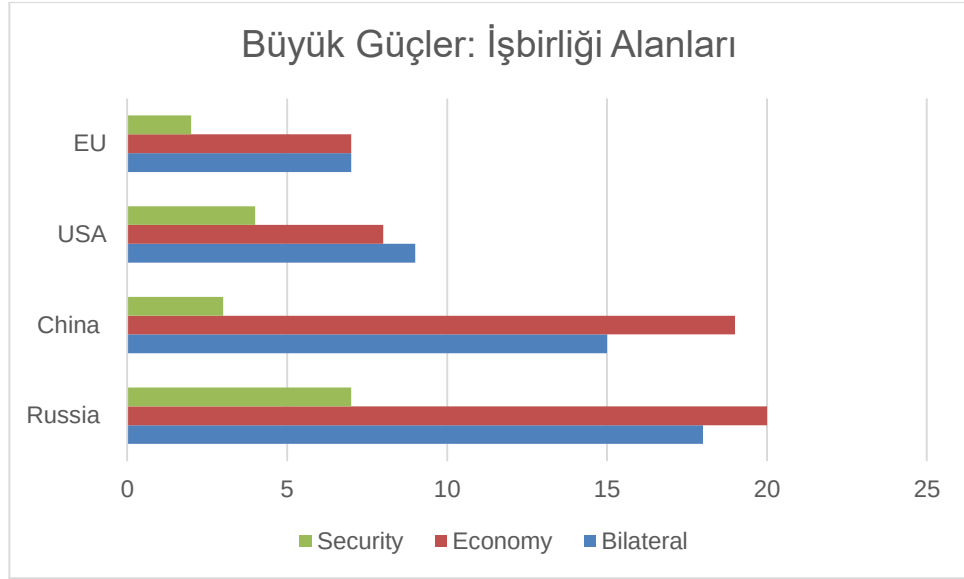
‘Büyük güçler’ kategorisindeki kelime sayısının devletler olarak Rusya, Çin, ABD ve AB'ye (ikili devletlerarası ilişkiler) yapılan atıfları da içerdiği ve tüm diğer anlamların ve şekillerin kapsam dışı bırakıldığını belirtmekte fayda vardır. Örneğin, Batı Avrupa-Batı Çin Otoyolu gibi altyapı projelerinin isimlerinde Çin'den

ve AB'den bahsedilmesi projelerin isimlerinin bir parçası olarak yer aldıkları için sayılmamıştır. Bu yüzden, AB'nin Avrupa'ya (örneğin bir coğrafi kıta olarak) yapılan diğer atıflardan ayrılması, Nazarbayev'in konuşmasında bu terimlerin sıkça kullanılması göz önünde bulundurulduğunda oldukça zorlayıcı olmuştur. Bu nedenle, AB, hükûmetler arası etkileşimde yalnızca bir tarafı temsil eden tek bir varlık olarak ele alındığında sayılmıştır. Şekil 8'de görüldüğü üzere, analiz edilen yirmi üç konuşmanın tamamında en çok atıfta bulunulan ülke, 45 atıf ile Rusya'dır; Çin'den 37 kez bahsedilirken, 21 ve 16 kez olacak şekilde en az ABD ve AB'den bahsedilmiştir. Şekil 9'da görüldüğü şekilde, Nazarbayev, sırasıyla 20 ve 19 kez Rusya ve Çin'den bahsederek en çok ekonomi ile ilgili temaları ele almıştır. Bu ülkeler ile genel ikili ilişkilerden ise sırasıyla 18 ve 15 kez ile daha az bahsedilmiştir. Nazarbayev'in konuşmalarında ABD ve AB ile ikili ve ekonomiyle ilişkili iş birliğinden kabaca eşit şekilde bahsedilmiştir: Sırasıyla ABD için 9 ve 8 ve AB için 7 ve 7. Daha az atıfta bulunulan tema güvenlik iş birliğidir: Rusya – 7, Çin – 3, ABD – 4 ve AB – 2.

Şekil 8 Ülkeler referansları

Şekil 9 Büyük Güçler: İşbirliği Alanları

Rusya

Rus-Kazak ikili ilişkileri diğerlerinden önemli şekilde ayrılmaktadır. 1997'deki konuşmada Rusya'dan "en yakın ve tarihsel olarak dostane komşu" olarak ilişkilerden ise "güvenilir ve eşit" olarak bahsedilmiştir (1997, 16 Ekim konuşması). Ayrıca Nazarbayev, 2004 yılındaki konuşmasında "Rusya, Kazakistan için çok önemli bir ülke. Aynı jeopolitik koşullardayız ve ortak sorunlarla karşı karşıyayız." (2004, 19 Mart konuşması) demiştir. 2005'te Rusya'yla (Çin, ABD ve AB ile birlikte) iş birliğinin geliştirilmesinden dış politika önceliği olarak bahsedilmiştir (2005, 16 Şubat konuşması). Daha sonra 2006'da "Rusya'yla stratejik ortaklık"tan "geniş entegrasyon süreçleri" kapsamında bahsedilmiştir; "ilişkiler yüksek bir güven düzeyindedir"; "Rus vektörü Kazakistan'ın dış politikasının en önemli önceliğidir"; "Kazakistan ve Rusya arasında yapıcı diyalog ve karşılıklı çıkarların göz önünde bulundurulmasıyla çözülmeyecek hiçbir sorun yoktur." (2006, 1 Mart konuşması) 2007 konuşması ise büyük güçlere karşı tutum farklılıkları açısından örnek niteliğindedir. Nazarbayev bu konuşmada Rusya ve Çin ile ilişkileri "iyi komşuluk" ve "öncelikler" olarak tanımlarken ABD'yle olan ilişkileri "stratejik ortaklık", Avrupa Birliği ülkeleriyle olan ilişkileri "çok taraflı işbirliği" olarak tanımlamıştır (2007, 28 Şubat konuşması). Rusya devlet başkanının 2015'teki ziyaretine yapılan atıf, "geleneksel iyi komşuluk ilişkilerimizin istikrarını, gücünü ve ekonomik entegrasyonun gelişimini göstermiştir." sözlerini açıklamaktadır (2015, 30 Mart konuşması). Son olarak 2018'de Nazarbayev ikili ilişkileri "devletlerarası ilişkilerin standardı" olarak tanımlamıştır (2018, 5 Ekim konuşması).

Rusya'yla *ekonomik* ilişkilere, hem devletlerarası ilişkiler açısından hem de Kazakistan'ın büyük yatırım projelerinde yer alan Rus şirketleri açısından 20 gibi yüksek bir sayıda atıfta bulunulmuştur. Rus-Kazak *ekonomik* ilişkileri bağlamında bahsedilenler şu şekildedir: “entegrasyon süreçleri”, “Rus para biriminin devalüasyonunun olumsuz etkisi”, “Rus pazarı”, “Rusya'ya ihracat potansiyelinin gerçekleştirilmesi (Gümrük Birliği kapsamında)” ve “Rus yatırımlarının çekilmesi”nin yanı sıra “Rusya'nın kuru ve deniz limanlarında terminal tesislerinin kullanımı”.

Rusya'yla *güvenlik* ilişkilerinin çoğu, Kolektif Güvenlik Antlaşması bağlamında ele alınmıştır. Bahsedilen ikili güvenlik ilişkileri arasında, 2005'te devletler arasındaki sınırın sınırlandırılması, 2006'da güvenlik ilişkilerinin güçlendirilmesinde “Kazakistan ve Rusya'nın benzer veya yakın konumları” ve “lider nükleer güçlerden ... uluslararası güvenlik garantileri” ve 2012'de bahsedildiği üzere “atom silahlarından vazgeçmek” hususuna Rusya'nın dahil edilmesi bulunmaktadır (2005, 2006, 2012, 14 Aralık konuşmaları).

Çin

Rusya ile ilişkilerde görüldüğü gibi Çin ile ilişkiler de 1997 konuşmasında “güven ve komşuluk dâhilinde” olarak bahsedilmiştir, bu daha sonra “karşılıklı fayda temelinde” olarak değişmiştir. Çin'e aynı zamanda 1997 hitabında saygı ve itibarın bir göstergesi olarak “büyük komşumuz” olarak atıfta bulunulmuştur. Çin'in “hegemon karşıtı politikasının” takdir edilmesinin altı çizilmiştir. Dış politika konularını ele alırken Nazarbayev'in Çin'i ve Rusya'yı ayırdığından ve diğer öncelikli ülkelere “Orta Asya komşuları”, “İslam ülkeleri” ve “Batı” olarak ilgili bölgeler kapsamında atıfta bulunulduğundan bahsetmekte fayda vardır (1997, 16 Ekim konuşması). 2004'te Çin'den “Kazakistan'ın, karşılıklı çıkarları ilgilendiren tüm konularda sürekli bir diyalog yürüteceği güvenilir ortağımız” olarak bahsedilmiştir (2004, 19 Mart konuşması). 2006'da Çin ile ilişkilerden, ikili “karşılıklı olarak faydalı” ilişkiler bağlamında ve ŞİÖ çerçevesinde “göç ve bölgesel güvenlik konularında bir politika koordine etmek” şeklinde iki kez bahsedilmiştir. Bu yılda Nazarbayev, ÇHC ile güvenlik işbirliği üzerinde durmuş, “Ekonomik işbirliği, uluslararası güvenlik konularında aktif bir siyasi diyalog tarafından desteklenmelidir.” demiştir (2006, 1 Mart konuşması). Ekonomi ve güvenlik konularının ötesinde Çin'den ve Rusya'dan (Orta Asya ülkeleriyle birlikte), “doğa koruma” gibi “sınır aşan” sorunların ortak şekilde çözülmesi

gereken komşular olarak bahsedilmiştir (2007, 28 Şubat konuşması). Benzer şekilde Çin, Rusya ve Orta Asya ülkelerinden 2008 konuşmasında “ekonomik ve siyasi işbirliğinin güçlendirilmesi” bağlamında bahsedilmiştir. Bu, 2012’nin dış politika önceliklerini ele alırken yaptığı konuşmada daha aktif bir şekilde gösterildiği üzere, komşulara özgü daha yakın ilişkilerin bir işaretidir, Nazarbayev *komşularla* - Rusya, Çin ve Orta Asya ülkelerinin yanı sıra ABD, Avrupa Birliği ve Asya ülkeleri ile ortaklık gelişimini sınırlandırmıştır. 2018’de “Çin Halk Cumhuriyeti ile kapsamlı stratejik ortaklık”tan “kademeli olarak gelişmekte” şeklinde bahsedilmiştir (2018, 5 Ekim konuşması).

Kazakistan’da enerji projelerinde yer alan Çinli şirketlere atıfta bulunulmasına ek olarak, 1997’deki adreste Çin Halk Cumhuriyeti’ne bir boru hattının olması ve Kazakistan ile Çin arasındaki demiryolu taşıma kapasitesinin artırılmasına öncelik verilmiştir. Çin-Kazak ikili ilişkileri esas olarak, “karşılıklı ticaret hacmini artırmaya yönelik çalışma” (2004, 19 Mart konuşması), “Çin ile Khorgos Sınır Ötesi İşbirliği Merkezinin geliştirilmesi” (2006, 1 Mart konuşması), “Çin ekonomisinin büyümesiyle ilişkilendirilen çığır açan projeler”, “esas olarak Rus, Çin, Orta Asya, Hazar Denizi ve Karadeniz bölgelerinin pazarlarına odaklanılmalıdır” ve “ticaret ve ekonomik bölge “Khorgos-Doğu Kapısı”nın oluşturulması (2007, 28 Şubat konuşması), “Hazar Denizi ve Karadeniz limanları aracılığıyla tahıl ihracat kanallarının Çin’e doğru genişletilmesi” (2008, 6 Şubat konuşması), “Çin’den yatırım çekme”, “Çin ile 23 milyar dolarlık kaynak dışı sektörde işbirliği anlaşmasına varıldı.” (2015, 30 Mart konuşması), “Kazakistan’da üretim tesisleri oluşturmak için Çin ile ortak bir yatırım programı” (2017, 31 Ocak konuşması) ve “Çin ile ilişkilerimize yeni bir ivme kazandıran” “Tek Kuşak Tek Yol programı” (2018, 5 Ekim konuşması) örneklerinde görüldüğü üzere “karşılıklı olarak faydalı” *ekonomik* işbirliğini temel almaktadır.

Nazarbayev aynı zamanda Çin ile “Ekonomik işbirliği uluslararası güvenlik konularında aktif bir siyasi diyalog ile desteklenmelidir” demiştir (2006, 1 Mart konuşması). Bu nedenle, üç ikili güvenlik iş birliği (örneğin, 1999’da “Çin ile yasal olarak tanınan sınırlar”) haricinde Şanghay beşlisi ve ŞİÖ himayesinde bahsedilen güvenlik ile ilgili işbirliğine yedi atıf bulunmaktadır.

ABD

ABD'nin Kazakistan dış politikasındaki rolü de önemlidir ve özellikle 2000'lerin başlarında öne çıkmıştır. Ancak kurucu 1997 konuşmasında, diğer “endüstriyel olarak gelişmiş devletler”le birlikte ABD'ye demokratik dünyanın temel taşı olarak atıfta bulunulduğundan bahsetmek önemlidir (1997 konuşması). İki yıl sonra ABD'den yalnızca önemli bir yatırımcı değil, aynı zamanda Amerikan siyasi varlığının ve gelişmiş demokrasi ülkeleriyle çok taraflı işbirliğinin öngördüğü önemli bir ulusal güvenlik faktörü olarak bahsedilmiştir (1999, 16 Eylül konuşması). Daha sonra 2002'de ABD'yle iş birliğinden Batı Avrupa'yla birlikte bahsedilirken 2004'te Nazarbayev, “Kazakistan, Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilerin ulaşılan düzeyini son derece takdir etmektedir.” demiştir (2004, 19 Mart konuşması). Yüksek ilişki düzeyi 2006'da daha da güçlenecektir. Bu yıl ayrıca Nazarbayev'in ABD'yle ilişkileri şöyle diyerek özellikle takdir ettiği yıldır:

“Kazakistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasında uzun vadeli ve istikrarlı bir ortaklık kurulmuştur ve bu ortaklık, uluslararası enerji istikrarını ve güvenliğini sağlamak, terörizm ve dini aşırıcılıkla mücadele etmek ve demokratik reformları sürdürmek gibi konularda geniş bir etkileşim yelpazesi ile nitelendirilir “(2006, 1 Mart konuşması).

Daha sonra 2007'de ve 2012'de ABD'yle ortaklık ilişkilerine atıflar vardır. Nazarbayev 2018 konuşmasında Washington'a yaptığı resmî ziyaretten ve dönemin Cumhurbaşkanı Donald Trump ile yaptığı "genişletilmiş bir stratejik ortaklık anlaşmasına" varılan müzakerelerden bahsetmiştir (2007, 28 Şubat; 2012, 14 Aralık; ve 2018, 5 Ekim konuşmaları).

ABD'yle *ekonomik* işbirliğinden 1997, 1999, 2004 ve 2006'da yalnızca birkaç kez bahsedilmiş. Nazarbayev bu konuşmalarda ağırlıklı olarak Amerikan yatırımlarına atıfta bulunmuştur. Örneğin 2004 yılında şöyle demiştir: “25 milyar dolarlık doğrudan yatırımın yaklaşık 7,5 milyarı Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir. Her iki tarafında da çıkarlarını dikkate alarak daha geniş iş birliğini sabırsızlıkla beklemeye devam ediyoruz.” (2004, 19 Mart konuşması) ABD'nin Kazakistan'daki “siyasi varlığının genişletmesi”ne yapılan yalnızca tek bir atıf vardır ve daha sonra ABD'den “gelişmiş demokrasiye” sahip ülke olarak bahsedilmiştir.

NATO dâhilinde *güvenlik* iş birliğinden, “ortak terörle mücadele girişimleri ve operasyonları” ve “Orta Asya bölgesinde güvenliğin güçlendirilmesi” bağlamında sırasıyla 2006 ve 2008 yıllarında iki kez bahsedilmiştir. Ayrıca diğer demokratik devletlerle birlikte ABD’nin siyasi varlığının öneminden, Kazak ulusal güvenliği ile ilişkili olarak bahsedilmiştir (1999, 16 Eylül konuşması).

Avrupa Birliği

AB ile ikili işbirliğine birçok atıf yapılmıştır. 2002 yılında Nazarbayev, “Kazakistan, AB ve ABD tarafından piyasa ekonomisine sahip bir ülke olarak kabul edilmiştir” demiştir (2002 konuşması). Dahası 2005 ve AB ile ortaklıktan diğer büyük güçlerle birlikte bahsedildiği 2012 konuşmalarına ek olarak 2005’te, “Doğu kaplanları” ile birlikte Avrupa Birliği, Orta Asya’daki birlik kurma perspektifleri ele alınırken başvurulmuş bir başarı modeli ve bölgesel bir yapı olarak anılmaktadır. İşsizlik sorunu ele alınırken AB’nin model olarak görüldüğü bir atıf daha vardır (2012, 14 Aralık konuşması). Bahse değer iki ayrı atıf daha bulunmaktadır. 2006 konuşmasında Nazarbayev, AB ile işbirliğini “daha anlamlı” hale getirmeye ve ilişkilerin kapsamını “bölgesel ve uluslararası güvenlik, ekonomi, sosyal ve kültürel kalkınma”ya genişletmeye yönelik bir isteği dile getirmiştir (2005, 16 Şubat konuşması). Bir sonraki yılda AB’ye ayrıca çok taraflı işbirliği bağlamında öncelik verilmiştir (2005 konuşması). Benzer şekilde 2015’te Nazarbayev, AB ile geliştirilmiş ortaklık ve işbirliğine ilişkin bir anlaşmanın imzalanmasından bahsetmiştir (2015, 30 Mart konuşması).

Çoğunlukla ticaret ve yatırım işbirliğini işaret eden AB ile *ekonomik* ilişkilere dair dokuz atıf bulunmaktadır. 2004 yılında Avrupa Birliği’nden “en büyük ticari ve ekonomik ortağımız” olarak bahsedilmiştir (2004 konuşması). Daha sonra ticaret açısından, Nazarbayev 2005 yılındaki konuşmasında, 2004 yılı ticaret cirosunda AB ülkelerinin başı çektiğinden bahsetmiş (2005, 16 Şubat konuşması). 2006 yılında ise “Avrupalı ortaklarımız için yatırım faaliyetleri için elverişli koşullar”ın yaratılmasına öncelik vermiştir (2006, 1 Mart konuşması). Bu bağlamda, Nazarbayev’in şunları söylediği 2018’deki konuşması hayli açıklayıcıdır: “En büyük ticaret ve yatırım ortağımız olan AB ile dinamik iş birliğimizi sürdüreceğiz.” (2018, 5 Ekim konuşması) Ekonomik iş birliğinin bir diğer önemli boyutu, 2011 yılında AB-Kazakistan ilişkilerinin merkezinde yer alan enerji kaynaklarının Avrupa pazarına arzı ve boru hattı sistemlerinin geliştirilmesidir.

AB ile güvenlik işbirliğinin AGİT ile ve özellikle Kazakistan'ın 2010 yılında teşkilattaki başkanlığı ile ilgili olduğu açıktır. Nazarbayev bu yılki Zirve'de AGİT'in sorumluluğundaki güvenlik konularının yanı sıra "Afganistan'daki durum ve hoşgörü konularını" ele almıştır (2010, 29 Ocak konuşması). 2006 ve 2008 yıllarında AB ile iki ikili güvenlik iş birliğinden de bahsedilmiştir (2008 konuşması).

4.4. Uluslararası Kuruluşlar

Nazarbayev'in konuşmalarında çok daha geniş bir yelpazede uluslararası kuruluşlara atıf yapıldığını göstermektedir. Konuşmalarda ele alınan ve en çok öne çıkan on sekiz kuruluş belirlenmiştir. Çok yönlü stratejiyle tutarlı olarak Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), 31 kez anılan ve en sık başvuru yapılan gruptur. Ayrıca gruplandırmaya yapılan atıflar, -on tanesi Kazakistan'ın teşkilat başkanlığı yaptığı 2010 yılında bahsedilen AGİT'e -25 atıf ve 2006 ve 2007 yıllarından sırasıyla 6 ve 7 atıfla DTÖ'ye 25 atıf- belirli yıllara bağlı olmaksızın tüm konuşmalar boyunca istikrarlı ve tutarlı olmuştur.

Güvenlik merkezli anlaşmalar hususunda ise 20 atıfla ŞİÖ'ye, ardından 12'şer kez bahsedilen AİGK'ye ve KGAÖ'ye ve son olarak NATO'ya 3 atıfla açık bir üstünlük bulunmaktadır. Ek olarak, BM'ye yapılan 17 atıftan 6'sı Kazakistan'ın 2017-2018 yıllarında BM Güvenlik Konseyindeki daimî olmayan üyeliğine yapılmıştır.

ADB, DTÖ, Dünya Bankası, EDB, EurAsEC, EBRD, IDB, IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlara (UK'ler) yapılan ekonomi ve kalkınma ile ilgili atıflar, tüm İK atıflarının %62'sini oluşturmaktadır. Bu nedenle bahsedilen DTÖ atıflarından sonra ikinci en çok atıfta bulunan kurum, Nazarbayev'in sık sık ekonomi ile ilişkili argümanlarını desteklemek ve haklı göstermek içinde başvurduğu Dünya Bankası'dır (12 kez).

Bir diğer kayda değer atıf ise Kazakistan'ın başkanlık yaptığı İİT'dir. Ardından daha önce bahsedilen AGİT başkanlığı ve 2017-2018'de BMGK'daki daimî olmayan üyelik Nazarbayev'in dış politikasındaki önemli yönleri temsil etmektedir: çoğunlukla büyük güçler nezdinde uluslararası prestij ve tanınma kazanmak.

AGİT ve DTÖ

İki uluslararası kuruluş olan DTÖ'ye ve AGİT'e açık şekilde öncelik verilmektedir. Bu kuruluşlardaki üyelik ve başkanlık, uluslararası prestij ve tanınma kazanmaya yönelik stratejilerdir. Gerçekten de Nazarbayev'in Kazakistan'ı güvenilebilen ve küresel ekonomik ve siyasi ilişkilere dahil edilmesi gereken uluslararası bir ortak olarak tasvir etmesi, aşağıdakileri söylediği 2010 konuşmasında olduğu gibi dış politika söylemlerinde sık sık geçmektedir: "Kazakistan'ın yüksek uluslararası itibarı ülkenin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı başkanı olmasına imkân tanımıştır." (2010 konuşması).

Kazakistan'ın AGİT başkanlığına adaylığından ilk olarak 2005 konuşmasında bahsedilmiştir. Bir sonraki yılda AGİT ile iş birliğinin güçlendirilmesinin yanı sıra barış ve güvenliğin güvence altına alınmasından konuşmasının 7.4. maddesi kapsamında "Avrupa Birliği ile Kalkınma İşbirliği" başlığı altında bahsedilmiştir. Ancak en çok öne çıkan konuşma 2010 yılında yapılmış, Nazarbayev, Kazakistan'ın "temel güvenlik konularında uzlaşma alanını güçlendirmeyi" ve "Güven. Gelenekler. Şeffaflık. Tolerans." mottosu altında başkanlığı sürdürmeyi hedeflediğini söylemiştir.

Kazakistan'ın DTÖ'ye katılımı açık şekilde ülkenin uluslararası piyasalarda varlığını güçlendirmenin (2006 konuşması) ve yatırım çekiciliğini artırmanın (2012, 27 Ocak konuşması) aracı olarak görülmüştür. Nazarbayev, Kazak ekonomisinin sırasıyla Avrasya Ekonomik Birliği ve Dünya Ticaret Örgütüne katılım açısından bölgesel ve küresel ekonomik sistemlere entegrasyon sürecini tasvir etmiştir (2014, 17 Ocak konuşması). Son olarak 2015 konuşmasında Nazarbayev, Kazakistan'ın DTÖ'ye tam üye olarak katılımından Kazakistan'ın "eşit bir ticaret ve ekonomik ortak" olarak tanınmasını doğrulayan bir gerçek olarak bahsetmiştir (2015, 30 Mart konuşması).

Şanghay İşbirliği Örgütü

Bölgesel kurumsal bağlılık konusuna dönüldüğünde Nazarbayev'in, Çin ile Şanghay Beşlisi çerçevesinde iş birliğini "gezegenimizin bizim bölümündeki bölgesel güvenliğin temeli" olarak nitelendirdiği 1999 konuşmasında görüldüğü üzere, ŞİÖ'ye bölgedeki temel güvenlik anlaşması olarak sıklıkla atıfta bulunulduğu görülebilir. Ayrıca Şekil X'te görülebileceği şekilde Şanghay İşbirliği

Örgütü'nden kurumsal güvenlik bağlamında neredeyse her yıl bahsedilmiştir. 2002'de, 2004'te, 2005'te ve 2006'da ŞİÖ'den, tahminen ekonomik bölgesel iş birliği bağlamında EurAsEC ile birlikte bahsedilmiştir. 2006'da bölgesel güvenliğe ek olarak ŞİÖ iş birliği çerçevesinde göç konularından da bahsedilmiştir. İlginç bir şekilde 2007 yılında ŞİÖ'den iki kez ekonomik ilişkiler bağlamında bahsedilmiştir (2007 konuşması). Bir sonraki yıl yine bölgesel güvenlik iş birliği kapsamında ele alınmıştır. 2011 yılı Kazakistan'ın örgütteki üyeliği açısından kayda değer bir yıl olmuş, Nazarbayev, ŞİÖ'nün temmuz ayında Astana'da gerçekleşen yıldönümü zirvesinden bahsetmiş ve "ŞİÖ aktif katılımımızla oluşturuldu ve onu güçlendirmek için gereken her şeyi yapmalıyız. Tüm bunlar, Kazakistan'ın bölgesel ve küresel istikrarın güçlendirilmesine önemli bir katkısı olacaktır." diyerek örgütün önemini altını çizmiştir. Bununla birlikte, ŞİÖ'nün ekonomik bileşeninin yeniden ortaya çıktığı 2017 yılındaki bir atıf haricinde 2012-2018 yılları arasında örgütten bahsedilmemiştir. Bu tür bir düşüş için muhtemel açıklama, gündem önceliklerinin değişmesi ve bölgedeki terör tehdidinin azalmasıdır.

ŞİÖ kapsamında bölgesel güvenlik iş birliğinin önemi, özellikle 2011 yılına kadar hemen hemen her konuşmada örgütten bahsedildiği 2000'lerin başlangıcında kapsamdan ziyade atıf sıklığıyla ortaya koyulmaktadır. Güvenlik iş birliğiyle birlikte ŞİÖ'nün ayrıca ekonomik iş birliği kapsamında bahsedildiğini belirtmekte fayda vardır.

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

Nazarbayev'in KGAÖ ile ilgili en kayda değer konuşması 2000 yılında yapılmış; yalnızca örgütten beş kez bahsetmekle kalmamış, aynı zamanda temel bölgesel güvenlik kuruluşu olarak antlaşmaya büyük önem vermiştir. Bişkek'te bölgesel koalisyon güçlerinin oluşturulmasından bahseden Nazarbayev, Kazak dış politikasının pragmatizmi üzerine durmuş ve Kazakistan'ın antlaşmadaki üyeliğinin uygulama çıkarına dayandığını, ülkenin saldırı veya bir kişinin jeopolitik emellerini tatmin etmeyi planlamadığını söylemiştir. Yakın ve orta vadeli gelecekte ulusal sürdürülebilir kalkınma çıkarları doğrultusunda antlaşma, ülkenin güvenliğini sağlamak için bir araç olarak kullanılmıştır (2000 konuşması). KGAÖ'den ayrıca 2001, 2006, 2008 ve 2012 yıllarında ŞİÖ ile birlikte üç kez ve 2004 yılında tek başına bahsedilmiştir. Dikkate değer bir başka olay da Kazakistan'ın KGAÖ'deki başkanlığıdır ve bundan 2012'de yapılan iki konuşmada

bahsedilmiş, KGAÖ'nün potansiyelini ve savaşma kabiliyetini güçlendirmek için müttefiklerle yakın çalışma taahhüdünü yinelenmiştir (2012, 14 Aralık konuşması).

Bölgede temel güvenlik örgütü olarak KGAÖ'ye açık şekilde öncelik verilmektedir. ŞİÖ'ye daha az önem verildiği de söylenemeyecektir. Her iki kuruluştan da neredeyse eşit şekilde bahsedilmesi bunu kanıtlamaktadır. Böylece çok yönlü diplomasi yalnızca Avrasya ve Atlantik güçleri arasında değil aynı zamanda Kazakistan'ın komşu büyük güçleri Rusya ve Çin dâhilinde de dengelemeyi içermiştir.

Nazarbayev, KGAÖ haricinde ayrıca BDT (2004 konuşması) ve Orta Asya güvenlik girişimleri dâhilinde “yeni zorluklara ve tehditlere karşı” çabaların güçlendirilmesi çağrısında bulunmuştur. Güvenlik konuları aynı zamanda daha geniş bölgesel bağlamda, Kazakistan'ın, Rusya'nın ve Çin'in üye olduğu Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansında (CICA) ele alınmaktadır. 2008 hitabında Nazarbayev, üç güvenlik kuruluşunun tamamını tek seferde anmıştır: “Etkili bir bölgesel güvenlik sistemi inşa etmenin temelini atan Kazakistan'ın inisiyatifiyle veya doğrudan katılımıyla oluşturulan devletlerarası dernekler (CICA, ŞİÖ, KGAÖ) alakalarını kanıtladılar.” (2008 konuşması) Daha sonra 14 Aralık 2012'de Kazakistan'ın başlattığı CICA toplantısından bahsetmiş, kuruluşun “toplam 3 milyardan fazla nüfusa sahip 24 ülkeyi” bir araya getirmesinin üzerinde durmuştur (2012, 14 Aralık konuşması).

NATO

Kuzey Atlantik Antlaşması ile iş birliğinin önceki güvenlik örgütleriyle kıyaslanması pek mümkün değildir. NATO'dan ortak terörle mücadele girişimleri ve operasyonları (2006 konuşması) ve rolleri, “hem küresel düzeyde hem de gezegenin belirli bölgelerinde” değişen güç dengesi ışığında güçlenen Orta Asya'da (2008 konuşması) ve BM, AGİT, CSTO, SCO ve CICA gibi büyük küresel ve bölgesel güvenlik kurumları arasında güvenliği güçlendirmek için “ABD, AB ve NATO ile yapıcı etkileşimi genişletmek” bağlamında üç kez bahsedilmiştir (2012, 14 Aralık konuşması).

EurAsEC/ AEB

Nazarbayev'in 2007 yılında dediği gibi “BDT, EurAsEC, ŞİÖ kapsamında ekonomik entegrasyon, ticaretin ana kriteri olmaya devam etmektedir” cümlesi

kendi kendini açıklamakta ve ŞİÖ ve Orta Asya entegrasyon süreçleri ve Tek Ekonomik Alan gibi diğer bölgesel girişimler ile birlikte EurAsEC'in bölgesel ekonomik iş birliğinin ana ayaklarını temsil ettiğini göstermektedir. Bu ayrıca kuruluşa 2008'e kadar ara Gümrük Birliğine³¹ ve nihai olarak da AEB'ye dönüştürüldüğü 2008 yılına kadar ŞİÖ'yle birlikte atıfta bulunulduğunun göstergesidir. AEB fikrinden ilk olarak 27 Ocak 2012 tarihinde bahsedilmiştir. AEB'ye yapılan bir sonraki atıf, Nazarbayev'in "Avrasya Ekonomik Birliğinin kilit bölgesel pazarlarla serbest ticaret anlaşmaları yapılması gerekmektedir" dediği 2015 yılında gerçekleşmiştir (2015 konuşması). Daha sonra 2017'de kuruluştan yine ŞİÖ ve İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'yla birlikte, son olarak da AEB, "başarılı şekilde işleyen" ve "tam teşekküllü bir entegrasyon birliği ve dünya ekonomik ilişkilerinde aktif bir katılımcı" olarak nitelendirildiği 5 Ekim 2018 tarihinde bahsedilmiştir. (2018, 5 Ekim konuşması).

4.5. Söylem Analizi

Kazakistan'ın ilk cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Cumhuriyetin devlet yönetimindeki en önemli rolü oynamaktadır. Gücü elinde tutmakta ve hem iç hem de dış politikaya yönelik öncelikleri belirlemektedir. Bu nedenle konuşmaları Kazakistan'ın kısa vadeli politikalarını ortaya koyan önemli siyasi olaylar olarak kabul edilmektedir. Böylece bu konuşmalarda bahsedilen kamu politikasının öncelik alanları daha sonra devlet kurumları için belirlenen somut görevler hâline gelmektedir. Bu haliyle incelenecek olan bir siyasi söylem türüdür. Resmî kamusal söylemi temsil etseler de konuşmalar yazılıdır ve nüfusun büyük kitlelerine ulaşmak için "anlaşılması kolay tarzda" basit bir şekilde yapılırlar. Bunlar ayrıca Kazak politikasının geçmişini sonuçlandırıp geleceğini belirleyen ideolojik metinlerdir. Neredeyse tüm cümleler birinci çoğul kişi veya edilgen çatıyla yazılmıştır. Birinci çoğul kişinin rolü gerçekleştirilen eylemler üzerinde bir birlik ve mutabakat duygusu yaratmak, edilgen çatı ise söylenen her şeyin doğal olduğunu ve ifadelerin doğruluğunda şüphe olmadığını inandırmak için kullanılır. Bir diğer ideolojik araç ise mecazların kullanımı dinleyicilere ve okuyuculara iletilen anlamı güçlendirmek için siyasetçilerin veya filozofların sözlerine atıfta bulunulmasıdır. Bu durum özellikle Nazarbayev'in ilk konuşmalarında görülmüştür. Örneğin 1997'deki kurucu konuşmada Kazakistan'ın kalkınma yolunu düşünerek ve örnek olarak "Doğu Kaplanları"na atıfta bulunarak ülkeyi "Kar Leoparı" ile karşılaştırmış,

³¹ 2010'da başlatılmıştır ve Rusya, Belarus Cumhuriyeti ve Kazakistan'ı içermektedir.

“Doğasında var olan seçkinliği, bağımsızlığı, zekâsı, cesaret asaleti ve kurnazlığı sahip olan “Kazakistan Leoparı” olacak.” demiştir (1997 konuşması).

Dış politika konuları açısından ise bu analiz, Thomas Ambrosio’nun ve William A. Lange’nin (2014) çok yönlü politikaya ilişkin ufuk açıcı çalışmasını teyit eder. Gerçekten de bu, paradoksal olarak Rusya’nın, bu sınır boyunca etnik Rusların yoğun olarak yaşadığı, dünyadaki en uzun devletlerarası sınırın öngördüğü ana tehdidi temsil ettiğinin göstergesidir. Öte yandan Nazarbayev’in sıklıkla bahsettiği pragmatik ve dengeli dış politikaya bağlılık ve “kimsenin jeopolitik emellerini tatmin etmeme” (2000 konuşması), kararlılığına rağmen Rusya, bu analizin de teyit ettiği üzere Kazakistan’ın dış politikasında büyük ölçüde önemli bir rol oynamaktadır. İkinci en sık atıfta bulunulan Çin bile Kazakistan’ın ana olarak ekonomik işbirliğini sürdürmek istediği bir ortak bağlamda anılmaktadır. Bu durum, ÇHC ile ilişkilerin genellikle Rusya’yla ilişkilerden sonra bahsedilmesinde de görülebilir. Ayrıca her iki güçten de dostane komşuluk duygularıyla bahsedilse de Nazarbayev’in (2018) Rusya’yla ilişkilere ilişkin son atfı, “devletlerarası ilişkilerin standardı” kendini açıklamaktadır. Bu, Kazakistan’ın büyük güçlerle olan çok taraflı ilişkilerinin analizi ile tekrar doğrulanmaktadır: ŞİÖ güvenlik ve ekonomik kurum olarak anılırken, Rusya liderliğindeki KGAÖ ve AEB’den Kazakistan’ın bütünleştirici süreçlerinde bahsedilmektedir. Bu, Kazakistan’ın asıl müttefikini kışkırtmamak için Çin politikasını bir gözünü Rusya üzerinde tutarak sürdürdüğünü açık şekilde gösterir. Buna kanıt olarak güvenlikle ilgili gündemin azalması ve büyük bölgesel güçlerle ekonomik ilişkilere vurgu yapılması gösterilebilir. Bu bakımda Çin-Kazak ilişkilerine ikili etkileşim kapsamında daha çok, ŞİÖ kapsamında daha az atıf yapılırken Rus-Kazak ilişkileri hem ikili olarak hem de Ortak Ekonomik Alan, Gümrük Birliği ve AEB tarafından kanıtlanan bütünleştirici çok taraflı çerçevede dâhilinde sürdürülmüştür. 2007’den itibaren Çin’den daha çok ekonomik iş birliği bağlamında bahsedilmiştir. Örneğin: Çin’e ihracat yolları, Çin ekonomisinin büyümesiyle ilişkili çığır açan projeler, Çin’in gümrüksüz bölgelerine Kazakistan ham maddesi temini, Çin’den yatırım kredisi çekme, Kazakistan’da üretim tesisleri inşa etmek için Çin ile ortak yatırım programı ve ikili iş birliğine yeni bir ivme kazandıran Kuşak ve Yol programı. Nazarbayev’in yirmi üç konuşmasının tamamında Rusya, Çin’e benzer şekilde çoğunlukla 1990’larda gündemde olan güvenlik konusunun yanı sıra Rus şirketlerinin yatırım projelerini ve Kazak ihracatı için Rus pazarının dahil olduğu ekonomik ilişkiler ve bölgesel ekonomik kurumlar

içinde kapsamlı entegrasyon süreçleri bağlamında yer almıştır. Ayrıca Rusya ve Çin ile birlikte ABD ve AB'ye bazı eşit atıf örneklerine (2005, 16 Şubat konuşması) ve güvenlik ortakları olarak NATO'ya ve AB'ye atıfta bulunulmasına (2008, 6 Şubat konuşması) rağmen Batı dünyasıyla ilişkiler, bu ikisinin çok daha gerisindedir. Bu nedenle Batı devletleri Rusya'ya karşı daha ziyade riskten korunma rolü oynamaktadır.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Kazakistan'ın Donbas kentindeki ayrılıkçı faaliyetler sırasında Nazarbayev'in yaptığı konuşmaları analiz etmek özellikle ilginçtir. Bu, etnik Rusların yoğun olarak yaşadığı Kazakistan'ın kuzey bölgelerinde tarihsel olarak benzer duyguların tehdidi ile açıklanabilir. Ancak Nazarbayev'in 2014 ve 2015 yıllarına ilişkin söylemlerinde, bu olayların jeopolitik kriz bağlamında tanımlandığı ve önde gelen güçlerin Rusya'ya uyguladığı yaptırım politikasının Kazakistan açısından da bazı ekonomik sonuçlara ve bu durumun toparlanmasının önünde bazı ek engeller oluşturacağına vurgu yapıldığı belirtilmiştir. Bu, etnik Rusların yoğun olarak bulunduğu Kazakistan'ın kuzey bölgelerinde tarihsel olarak benzer duyguların tehdidi ile açıklanabilir.

2014 hitabında Nazarbayev, Kazakistan'ın jeopolitik gerilimin merkez üssüne yakınlığından bahsetmiş, Ukrayna'daki olayları ima etmiş ama onları doğrudan ele almamıştır. Bunun yerine büyük güçlerin rekabetinin negatif ekonomik sonuçlarına odaklanmış, ülke içinde etnisiteler arası hoşgörü çağrısı yapmış ve "genç nesil [Kazakistan'daki] etnisiteler arasında çatışmalar yaşamadı." demiştir. Böylece iç ve dış politika arasında bağlantı kurmuştur. Bir sonraki yıl lider güçlerin karşılıklı olarak uyguladığı yaptırımların ortaya koyduğu "dünya ve bölgesel güç merkezleri arasındaki şiddetli rekabet" fikrini yinelemiştir. Bu ise Nazarbayev'in Rusya'ya karşı çıkmaya isteksiz olduğunu, hükûmetinin muhtemel tehditlere karşı dengeleme yapmak yerine Rusya'nın yanındaki çoğunluğun yanında yer almayı tercih ettiğini göstermektedir. Patalakh'ın da belirttiği şekilde: "Nazarbayev'in asıl amacı Moskova'nın etkisini azaltmak olsaydı, muhtemelen Rusya liderliğindeki Gümrük Birliği'ne ve onun halefi Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) girip, Rusya'ya olan bağımlılık seviyesini çarpıcı bir şekilde yükseltmezdi. Nihayetinde Gümrük Birliği, Rusya'nın Gürcistan'a saldırmasından bir yıl sonra, 2009'da başlatılmıştı ve AEB anlaşması, Rus-Ukrayna ihtilafının zirvesinde, Mayıs 2014'te imzalanmıştı."(Patalakh, s. 5). Ayrıca Kazakistan'daki Rusya ile birleşmek isteyenlerin sayısı ve oluşturdukları oldukça

düşüktür ve ayrıca bu eğilimin etnik Rusların Rusya'ya göçü ve bölgede etnik Kazak nüfusunun artması gibi demografik dinamikler nedeniyle doğal olarak azalması beklenmektedir (Age).³²

Bu çalışma, benzer çalışmaların sonuçlarını doğrulamıştır. İster jeopolitik güç ilişkilerine dayalı enerji politikası veya yapısal analiz gibi konuya özel bir bakış açısı ister retorik verilerden elde edilen Kazak dış politikasının sistematik olarak incelenmesi olsun sonuçlar, dengeli ve pragmatik yaklaşma tarafından tanımlanan Rusya'nın Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasındaki rolünün tartışmasız olduğunu göstermektedir. Kazak otoriteler, bir yandan Moskova'nın ezici etkisinden korunmak üzere "fırsat penceresini" açık bırakmakta Çin, ABD ve AB gibi diğer aktörleri de denkleme dahil ederek dikkatli bir Rus yanlısı dış politika sürdürmektedir.

Gerçekten de nicel analiz bakış açısından bakıldığında zaman Rusya, analiz edilen 23 cumhurbaşkanı konuşmasında 45 kez anılmıştır ve 37 atıfla ikinci en sık atıfta bulunan Çin'i ve sırasıyla 21 ve 16 atfa sahip olan Kazakistan'ın Batılı ortakları ABD'yi ve AB'yi açık ara geride bırakmıştır. Nazarbayev ayrıca açık şekilde ekonomik ilişkileri, güvenlik bağları da dahil olmak üzere diğer tüm iş birliği alanlarının önünde tutmuştur. Bu durum, sık sık atıfta bulunduğu "önce ekonomi, sonra siyaset" sözüyle uyumludur. Böylece ekonomik ilişkiler Rusya'ya yapılan atıfların yüzde 44'ünü, Çin'e yapılan atıfların yüzde 51'ini, ABD'ye ve AB'ye yapılan atıfların ise yüzde 38'ini ve 44'ünü oluşturmaktadır. İkili diplomatik ilişkilere benzer bir oranda atıfta bulunulmuştur: Rusya – %40, Çin – %41, ABD – %43 ve AB – %44. Son olarak, güvenlik ilişkileri en az bahsedilen kategoridir. Rusya burada da 7 atıfla liderliğini korumakta, daha sonra 4 atıfla ABD ve sırasıyla 3 ve 2 atıfla Çin ve AB gelmektedir.

Tablo 10 Kazakistan'ın Büyük Güçlerle işbirliği alanları

Alanlar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
İkili	18	15	9	7
Ekonomi	20	19	8	7
Güvenlik	7	3	4	2

³² Ayrıca bkz. Marlene Laruelle (2018) Why No Kazakh Novorossiya? Kazakhstan's Russian Minority in a Post-Crimea World, Problems of Post-Communism, 65:1, 65-78, DOI: 10.1080/10758216.2016.1220257

Toplam	45	37	21	16
Ekonomi	%44	%51	%38	%44
İkili	%40	%41	%43	%44
Güvenlik	%16	%8	%19	%13

Çok taraflı ilişkiler açısından, hem DTÖ'ye hem de AGİT'e yapılan 25 atıf, Nazarbayev'in Kazakistan'ı güvenilir bir uluslararası ortak (bu kelime tek başına farklı biçimlerde toplam 76 kez kullanılmıştır) olarak gösterme arzusuyla açıklanmaktadır. Güvenilir bir itibar kazanılması, yalnızca küresel ekonomik ilişkilere katılım açısından değil aynı zamanda o "fırsat penceresinin" açık tutulması açısından da gerçekten önemlidir. Benzer şekilde sık sık bahsedilen Kazakistan'ın çeşitli bölgesel (örneğin, ŞİÖ) ve uluslararası (örneğin, İİT) kurumlardaki üyeliği ve başkanlığı, Kazak dış politikasının çok yönlü özünü yansıtmaktadır. Ancak uluslararası ve bölgesel kıyasında, BDT'ye yapılan 31 atfın da gösterdiği üzere ikincisi açık şekilde öndedir. Dahası Rusya'nın liderlik ettiği KGAÖ'nün ve AEA'nın yanı sıra Çin'in ŞİÖ ve Kuşak ve Yol girişimleri, temel bölgesel ekonomi ve güvenlik kuruluşlarıdır ve bunlara yapılan atıflar, benzer Batı kurumlarını sayısal olarak önemli ölçüde geride bırakmaktadır.

Bahse değer bir diğer gerçek ise Rusya'ya ve Çin'e yapılan yüksek sayıda atfa rağmen Kazakistan'ın bu ülkelerle ilişkilerinin niteliksel olarak farklı olmasıdır. Çok taraflı olarak ŞİÖ'ye hem ekonomi hem de güvenlik kurumu olarak atıfta bulunulurken Çin ile ağırlıklı olarak ekonomik temelli ikili iş birliği, büyük ölçüde yüksek ticaret hacmi, yatırım projeleri ve finansal krediler tarafından tanımlanmaktadır. Buna karşılık, Rusya ile çok taraflı güvenlik ve ekonomi ilişkileri KGAÖ ve AEA içinde açık şekilde ayrılmış ve usulüne uygun olarak resmîleştirilmiştir. Rusya'yla ekonomik ilişkiler önemli şekilde kurumsal çerçevede, resmî iş birliğinin ötesindedir ve bütünleştirici süreçler tarafından tanımlanmaktadır.

Nitel analiz, karşılıklı güven ve iyi komşuluk ilkeleri açısından Rusya'nın ve Çin'in ABD ve AB üzerindeki baskınlığını doğrularken ikincisiyle ilişkiler kısaca stratejik ortaklık ve dinamik iş birliği olarak tanımlanabilir. Genel olarak cumhurbaşkanı konuşmalarının bu analizi, olayların geriye dönük seyrini yansıtmaktadır. Örneğin, ilk konuşmalarda ŞİÖ'nün güvenlik ayağı ekonomik ayağı kadar önemli olsaydı, sonraki konuşmalarda bu rolünün bir şekilde azaldığı ve ekonomik ayağının öne çıkması görülebilirdi. Ayrıca Nazarbayev'in

Kazakistan'ın bu dört güçle ilişkilerini sembolize eden muhtemelen en önemli konuşması, 14 Aralık 2012 tarihinde yapılmıştır ve Nazarbayev şunları söylemiştir: “Önceliklerimiz değişmemiştir: komşularımız Rusya, Çin, diğer Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Asya ülkeleriyle bir ortaklığın geliştirilmesi.” (2012 14 Aralık konuşması) Rusya'dan ve Çin'den arka arkaya ilk kez bahsedilirken ABD'den ve AB'den Orta Asya'dan sonra bahsedilmiştir. İlk sırada bahsedilen Rusya'ya ise en büyük öncelik verilmektedir. Bu durum, daha geniş siyasi bağlamda Kazakistan'ın dış politikasında güçlerin rollerini kabaca yansıtmaktadır.

Son olarak, bu çalışmanın amacı Ukrayna 2013/2014 olaylarının Kazakistan'da irredentist senaryonun olası tekrarının neden olduğu Kazakistan'ın dış politikasını nasıl değiştirebileceğini kontrol etmek olduğu için 2014 ve 2015 yıllarındaki konuşmalar, Nazarbayev'in Ukrayna'daki olaylarla ilgili endişelenmesine ilişkin herhangi bir örnek bulmak için incelenmiştir. Bu nedenle Nazarbayev'in olaylara yaptığı üstü kapalı göndermeler, Hükûmetin kriz karşısındaki konumunu ifade etmekten ziyade bu olayların küresel ekonomik sonuçlarına odaklanmıştır. Bunun yerine Nazarbayev, durumu kendi lehine ve Donbass'taki savaş örneğinde oynamaya çalışmış ve bir kez daha topluma etnisiteler arası hoşgörü çağrısı yapmıştır. Bu olaylara paralel olarak Nazarbayev, Putin ve Lukaşenko ile birlikte Astana'da Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasına ilişkin kararnameyi imzalamıştır.

Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasının dengeli ve pragmatik bir yaklaşım olarak tanımlanan Rus yönü öne çıkmaktadır.

SONUÇ

Bu tezin araştırma problemi, küresel siyasete değişen güç dengesi perspektifinden bir bakış önermiştir. Nitekim bir yanda Rusya'nın ve Çin'in çatışan jeopolitik blokları, diğer yanda Batılı devletler arasındaki gerilimleri göstererek mevcut siyasi meseleleri ikinci soğuk savaş durumu olarak tanımlayan bazı yorumcular vardır.³³ Rusya'nın Ukrayna'daki devrimin sonucu olarak 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi, kesinlikle bu jeopolitik gerilimin dışavurumlarından biridir. Bununla birlikte bu tezin araştırma alanına, ikinci kademe oyuncunun değişen siyasi güç ilişkileri bağlamında dış politika davranışının analizi neden olmuştur. Bu nedenle, bu tezin araştırma odağını oluşturan Kazakistan gibi bir ülkenin uyguladığı kendi başına bir güç dengesi değil, uyum politikasıdır.

Kazakistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarından beri büyük güçler arasında bu dengeleme stratejisini uyguladığını belirtmekte fayda vardır. Bu bağlamda biraz yapısal baskı, tarihsel olarak dış politikasını sözde çok yönlü strateji çerçevesinde şekillendiren ülke için eşsiz bir bağlam değildir ve yeni bir jeopolitik gerilim de bir istisna değildir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasını test etmeden önce fenomenin ana özelliklerini tanımlamak için kapsamlı sistematik çalışma aracılığıyla çok yönlülüğün keşfedilmesi gerekmektedir.

Her şey göz önünde bulundurulduğunda, bu tezin araştırma soruları iki yönlü olmuştur: bir yanda çok yönlü dış politika kavramının çalışma temelinde çerçevesinin belirlenmesi, ikincisi Kırım'ın 2014 yılında ilhak edilmesinden sonra Rusya-Kazakistan ilişkileri. Ayrıca bu tez, birincil ve ikincil veri analizleri temelinde Kazakistan'ın dış politika davranışını en iyi şekilde açıklayacak teorik çerçeveyi araştırmıştır.

Her şeyden önce, bu araştırmanın ampirik bulguları, Kazak dış politikasının buluşsal resmine katkı açısından birbirini tamamlamaktadır. Tezin sonuçları çoğunlukla yapısalcı bakış açısıyla elde edilse de bazı nicel analizler, nitel bulguları tamamlamakta ve desteklemektedir. Tezin merkezi fenomeni olan çok yönlü dış politikanın ana özelliklerini tanımlamak için sistematik bir literatür taraması (Bölüm II) yapılmıştır. Ayrıca literatür taramasında kodlanan bu temalar

³³ Bkz. <https://www.ft.com/content/b724fbb0-6c62-4175-85c9-b17ac98dde7d> (Erişim tarihi 21 Nisan 2019)

temel alınarak uygun bir teorik çerçeve olarak riskten korunma stratejisi (Bölüm III) önerilmiştir. Aşağıdaki iki ampirik çalışma, 2014'te Kırım'ın ilhakından sonra Kazakistan'ın Rusya'ya karşı çok yönlülüğünü test etmek üzere gerçekleştirilmiştir. Özellikle, birinci çalışma (Bölüm IV) öncelikli olarak Nazarbayev'in Kazakistan'ın çok yönlülüğünü yıllık konuşmalarında geriye dönük ve 2014'ten sonra nasıl ifade ettiğini³⁴ gösteren içten dışa bakış açısına odaklanırken, ikinci çalışma (Bölüm V), Kazakistan'ın dış politika davranışının 2017-2018 yıllarında BMGK'ye geçici üyeliği aracılığıyla analiz edildiği çok yönlü *diplomasinin*³⁵ bulgularını sunmaktadır.

Çok Yönlülüğün Kavramsallaştırılması

Çok yönlü dış politika stratejisinin sıklıkla başvurulan tanımı, diğer devletlerle ilgilenirken dış ilişkilere pragmatik bir yaklaşımı temel almaktadır. Bu ise özellikle, ideolojik temellere ve diğer devletlerle çoklu ilişkilere ilişkin her türlü düşünceyi kapsam dışı bırakmaktadır. Yine de 'çok yönlü' terimi çoğunlukla post-Sovyet devletlerin dış politika stratejisinin tanımlanmasına özgüdür. Yalnızca bu coğrafi alana dayalı bir literatür taraması, bir seçim yanlılığı sorununu ve terimi kavramsallaştırmak için kanıt eksikliğini beraberinde getirecektir. Bunu ele almak için çok yönlülüğe ilişkin literatür taraması eski-Sovyet bölgesinin ötesindeki alanlara kadar genişletilmiştir. Bu sebeple Sovyet sonrası Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna, Belarus ve Moldova'ya ek olarak literatür taraması, Filipinler, Tayland, Tayvan, Vietnam, Sırbistan, Türkiye, Katar, Avustralya, Kanada ve İskandinav ülkeleri Danimarka, İsveç, Finlandiya ve Norveç'i kapsamıştır. Kodlama prosedürüyle tanımlanan temalar arasında, incelenen ülkelerin çok yönlü stratejisini tanımlayan ekonomik ilişkiler, güvenlik ilişkileri, ikili ve çok taraflı ilişkiler bulunmaktadır. Çin'in "arka bahçe" etki alanı olarak gördüğü Asya-Pasifik bölgesi örneklerinde güvenlik faktörlerinin ekonomik faktörlere baskın olduğu görülmüştür. Pekin'in bölgedeki daha zayıf pek çok ülkeye sunduğu kazançlı ekonomik teşviklere rağmen bu daha zayıf aktörleri AB'yle ve NATO'yla müttefiklik yapmaya iten Çin Denizi'ndeki toprak anlaşmazlıklarıdır. Buna karşı, Tayland'ın aksine Çin'le ekonomik iş birliğine daha

³⁴ Bu tezde ağırlıklı olarak Rusya, Çin, ABD ve AB ile ikili ve çok taraflı ilişkiler olarak tanımlanmıştır.

³⁵ "Diplomasi" kelimesi burada uluslararası (iç işlere karşılık) arenada çok yönlülüğü münhasır olarak belirtmek üzere kullanılmıştır ve herhangi bir kategorik veya kavramsal anlam içermez.

az bağımlı olan Filipinler gibi devletler, Pekin'in etkisi karşısında daha özerktir. Benzer şekilde Moskova, Moldova NATO'yla "yüksek politika"³⁶ görüşmeleri yapana kadar Kişinev'in AB'yle ekonomik ilişki kurmasına müsamaha gösterecektir. Bu durum, Kremlin'in Rus birliklerini düzenli olarak barındıran Rus yanlısı Transdinyester bölgesi üzerindeki etkisiyle güçlenmektedir. Bu bulgularla tutarlı olarak Kazakistan, çeşitlendirilmiş birçok yönlülük izleme hususunda daha özerktir³⁷. Bu yüzden, Rusya'nın liderlik ettiği KGAÖ'ye, sözleşmeli güvenliğe ve Rus silahlarının tedarikine büyük bağımlılığa rağmen Kazakistan, ekonomik ve sosyokültürel konularda diğer ana aktörler ile aktif olarak iş birliği yapmaktadır. Bu görece özerklik, Rusya'dan ani güvenlik tehdidinin olmamasından destek alırken Kazakistan'ın kuzey bölgesindeki bazı varsayımsal ayrılıkçı duygular, Cumhuriyetin toprak bütünlüğüne güvenlik tehdidi oluşturabilecek herhangi bir inandırıcı siyasi güce sahip değildir. Ek olarak Afganistan'da Taliban'ın faaliyetlerine ve IŞİD'in bölgedeki etkisine ilişkin bazı güvenlik endişeleri dile getirilmiştir. Uzun vadeli güvenlik sonuçlarına rağmen bu tehditler, düzgün yönetilmemesi hâlinde Kazakistan'da ivme kazanmamaktadır. Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Ak Orda, dış ilişkiler stratejisinin ekonomik bileşenini yoğun şekilde güçlendirmekte ve ikili ve çok taraflı ekonomik kanalları barındırmaktadır. Bu durum, DYY'lerin enerji ve ekonominin diğer sektörlerine çekilmesi, sırasıyla DTÖ ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlara üyelik ve başkanlık etme veya EXPO gibi uluslararası forumlara ev sahipliği yapma arzusuyla ortaya koyulmuştur.

Diğer kayda değer bulgular, tarih, etnisite ve ideoloji gibi "düşük politika" temalarının, çok yönlü dış politika stratejisini etkileyen önemli faktörler olabileceğini düşündürmektedir. Bu bakımdan, Belgrad'ın Rusya ve AB arasındaki manevrası hususunda, ortak Slav kökenleri ve komünist geçmiş, Sırbistan'ın dış politika gündeminin dışında bırakılmamalıdır. Benzer şekilde kömünizmin Güneydoğu Asya'da yayılması, Vietnam'ın ABD ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Nazarbayev'in "Türk ülkeleri" ve "Müslüman dünyası" tutkusu da Kazak dış politikasının analizine dahil edilebilir.

Bu literatür taraması, Kazak çok yönlülüğünü açıklayan farklı teorik varsayımlar önermektedir. Birçok bilim insanı, dış politika stratejisini, kendini

³⁶ Uluslararası ilişkilerde yüksek politika ve düşük politika kavramları sırasıyla ulusal ve uluslararası güvenliği, ekonomik ve kültürel-sosyal meseleleri ifade etmektedir.

³⁷ Veya Minosyan'ın açıkladığı şekilde saf çok yönlülük.

koruma ve ulusal çıkarların teşviki öncüllerine dayanan yapısal gerçekçilik aracılığıyla görmektedir. Bir başka vizyon, güç merkezlerini birbirine karşı oynamanın faydalarından yararlanmak olan “fırsatçı çoklu uyumlama” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda bir siyasi gerçekçilik ekolü, bir devletin dış politikasını uluslararası sistem içindeki gücün dağılımına göre tanımlayan göreceli güç konumu olduğunu iddia etmektedir. Bu tür bir senaryoda ikincil devletler, baskın bir gücün çıkarlarını memnun etmek üzere “taraf tutmak” zorunda oldukları için gerçek özerkliğe sahip değildir. Spesifik olarak, ikincil devletlere yönelik geleneksel bilgi birikimi, düşman bir güç merkezine karşı çoğunluğun yanında yer almak veya dengelemek, alternatif güçlü aktör(ler) ile bir ittifaka girmektir. Bu çalışmanın bulgularıyla tutarlı olarak riskten korunma politikası, çok yönlü dış politikayı daha iyi açıklamaktadır. Diğer bir deyişle, çok yönlülüğü tanımlayan dış politika davranışına ideolojik olmayan ve pragmatik bir yaklaşım, bu sıfır sonuçlu çoğunluğun yanında yer alma/dengeleme ilkesini azaltmaya imkân tanır ve büyük güçler arasında manevra yapmaya yönelik çeşitli geçici taktikleri barındırır. Bu şekilde Rusya'nın giderek artan aşırı hâkim konumu, Kazakistan'ın sınırlı gruplaşma, bağlayıcı-angajman ve yumuşak dengeleme stratejileri tarafından korunmakta ve bu nedenle, “düşük politika” meselelerinde analize izin verilmektedir. Bununla birlikte, tek çekince, riskten korunmanın belirsizliği ve taraf tutma risklerini kontrol etmek için gerici bir strateji olduğudur, oysa çok yönlülük yalnızca risklerin hafifletilmesiyle sınırlı değildir, ulusal çıkarlar aynı zamanda en iyi sonuçları elde etmek için bazı “bırakma” taktikleri gösterir. Bu nedenle bu ikinci özellik, çok yönlülüğün gelecekteki analizlerine dahil edilebilir.

Kazakistan'ın Çok Yönlü Diplomasisi

Bu çalışmanın görevi Kazakistan'ın uluslararası arenadaki diplomatik davranışını analiz etmektir. Bununla birlikte, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakının Kazak diplomasisi için hassas bir konu olmasından bahsetmekte fayda vardır. Gerçekten de Kazakistan Kırım'ı Rusya Federasyonu'nun kurucu bir varlığı olarak tanımasa da uluslararası arenada Ak Orda, Kremlin'i desteklemekte veya tamamen çekimser kalmaktadır. Örneğin, 2014 baharında BM Genel Kurulu oy çokluğuyla Kırım'daki referandumu yasadışı ilan eden bir kararı kabul ettiğinde Kazakistan çekimser kalmıştır. Ayrıca 2016 kışında, Ukrayna'nın Kırım ile ilgili kararına karşı oy kullanan Kazak yetkililer, oylamanın Kazakistan'ın Kırım'ın statüsü konusundaki pozisyonunu yansıtmadığını belirtmiştir. Bu yüzden

Kazakistan'ın BMGK'daki iki yıllık geçici üyeliği, çok yönlü dış politikası için bir sınav olmuştur. Bu şekilde Kazak heyetinin oy modelini ve söylemini analiz etmek için yorumlayıcı mercek seçilmiştir. Aynı zamanda sınırlı bir nicel yaklaşım da kullanılmıştır. Kazakistan'ın, Rusya'nın, ABD'nin ve Çin'in BMGK kararları oylama modellerinin korelasyon katsayısı analizi, Kazakistan ve Çin arasındaki oylama modellerinin benzerliğini ortaya koymaktadır. Bu ise Kazakistan'ın görevinin öncelikli olarak kendi çıkarlarını ilerletmek ve BMGK'daki geçici üyeliğinden en iyi şekilde yararlanmak olduğunu düşündürmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere, diğerlerinin yanı sıra Kazakistan'ın üyeliği "prestij kazanma" taktikleri doğrultusundadır ve bu, Suriye Krizi'ni ele almak için bir platform olarak Astana Barış Görüşmeleri'yle ortaya koyulmuştur. Bu girişim ABD tarafından meşru bir tartışma platformu olarak görmezden gelinirken Rusya'nın ve Çin'in Astana Barış Görüşmeleri'ni Suriye'deki siyasi çözümü ele almak için Cenevre süreç platformuyla eş değer gördüğünü belirtmekte fayda vardır. Öte yandan, Kazak konuşmacılar doğrudan suçlamalardan kaçınırken aşağıdaki gibi ifadeler sıklıkla tekrar edilmiştir: "Burada taraf tutmuyoruz", "her iki taraf da farklılıklarını çözmelidir", "Çatışmanın sadece bir tarafına sorumluluk yükleyemeyeceğimize inanıyoruz" ve diğerleri. Rusya Federasyonu'na yönelik herhangi bir eleştiri örneği yokken, Kazakistan'ın ABD'nin önerdiği karar taslağına ilişkin oldukça hayal kırıklığına uğradığı ve ABD kararına karşı çekimser oy kullandığı bir örnek vardır. Buna ilaveten duyguların nicel analizi, genel olarak aktif suçlamaları ve taraflılığı içermeyen Kazak heyetinin orta yolcu konuşma üslubunu doğrulamaktadır. Benzer şekilde nitel analiz; hassas öncelikleri değiştirmek üzere sözcüklerin dikkatli seçimi, mecaz kullanımı, edilgen çatı ve gizli ajan yapımı, somut eylemler için çağrıda bulunmak yerine düşüncüyü ifade etmek için zihinsel sürecin kullanılması gibi birçok tekniği ortaya çıkarmıştır.

Cumhurbaşkanı Konuşmaları: İçten Dışa Çok Yönlü Dış Politika

Bölüm IV, 1997-2018 döneminde, dönemin cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından yapılan cumhurbaşkanı konuşmaları temelinde çok yönlü dış politikanın sonuçlarını sunar. Bu yaklaşım, dış politika gündeminin içeride nasıl çerçevelendiğinin gözden geçirilmesine imkân tanımıştır. Konuşmaların metinleri Kazakistan cumhurbaşkanının resmî internet sitesinde mevcut olsa da ilk konuşmalar yerli halkı hedef almıştır. Bu nedenle siyasi konuşma, bir yanda başarıları özetlerken, öte yandan müreffeh geleceği ortaya koyan geçmişî sonuçlandıran ideolojik mesajlar iletir. Bu nedenle neredeyse tüm cümleler, birlik

ve bütünlük atmosferini yaratmak için birinci çoğul kişide ve edilgen çatıda yazılmıştır. “Biz” zamirinin kullanımı izleyenlerin, konuşmacının söylediği her şeyin doğal olarak meydana geldiği ve şüphesiz olduğu çıkarımını yapmasına imkân tanır. Bu üslup, özellikle hitapların ilk yıllarında, felsefi sözlere ve mecaz kullanımına birçok atıfla güçlendirilmiştir. Nicel ve nitel çalışmaların sonuçları, Kazak dış politikasının diğer yönleri arasında tartışmasız baskın konumu teyit etmiştir. Rusya, analiz edilen yirmi üç hitabın tamamında 45 kez anılmıştır. Bu sayı, sırasıyla 21 ve 16 atıf alan ABD ve AB’nin atıflarının toplamından daha fazladır. İlişkilerin mahiyeti açısından ekonomik bağlar, konuşmalarda en çok ele alınan konudur. Bu ise Nazarbayev yönetiminin, güvenlik sorunları yerine ekonomi konularını ön planda tuttuğuna yönelik bir diğer kanıttır. Bu, dört büyük gücün hepsinin atıfları içindeki ekonomik ilişkilerin bir şekilde benzer oranıyla niceliksel olarak doğrulanır: Rusya %44, Çin %51, ABD %38 ve AB %44. Bu, Kazakistan’ın güvenliği Rusya liderliğindeki CSTO’ya devredildiği sürece, Ak Orda’nın diğer aktörlerle ekonomik (ve muhtemelen kültürel olarak) ilişki kurmak için az çok özerk olacağını önermek içindir. Ancak bu, Rus-Kazak ekonomik ilişkilerinin resmî bir iş birliğinin ötesinde ve bütünleştirici süreçler içinde kurumsallaştığı için Rusya’nın Kazakistan ekonomisindeki baskın konumunu ortadan kaldırmayacaktır. Bu nedenle, ŞİÖ çerçevesi dâhilinde ekonominin ve güvenliğin yanı sıra uluslararası kuruluşlarla (örneğin, AGİT, BM, vb.) korunan ilişki kurma ve ABD ve AB’yle ikili ilişkiler, bir yandan Rusya’nın yanındaki çoğunluğun dahil olmayı sınırlamak ve öte yandan kurumsal çerçevelerde baskınlığını bağlamak üzere Kazak çok yönlülüğünün stratejileridir. Ekstrem durumlarda Kazakistan, Rusya’yı yumuşak şekilde dengeleyebilir. Mevcut çalışmanın sonuçları Ak Orda’nın Kremlin’i yabancılaştırmak konusunda oldukça isteksiz olduğunu önermekte ve Rus-Ukrayna Krizi’nden güç merkezlerinin karşılıklı olarak uyguladığı yaptırımların ekonomik sonuçları bağlamında bahsetmektedir. Bu durum, örneğin Belarus Devlet Başkanı Aleksandr Lukaşenko’nun Kırım’ın ilhakının doğrudan kınamasıyla keskin bir tezat oluşturmaktadır. Bu durum, güvenlik hususları söz konusu olduğunda Kazakistan’ın dengeleme stratejisinden ziyade çoğunluğun yanında yer almayı tercih ettiği sonucuna götürmektedir.

Sonuç Açıklamaları, Sınırlamalar ve Gelecekteki Araştırmalar için Öneriler

Sonuç olarak bu araştırma, çok yönlü dış politikanın, net bir rotanın ana hatlarını dışlayan, sınırları belirsiz mahiyetini ortaya çıkarmıştır. Diğer bir deyişle politika, genellikle çelişkili tutumlar ve siyasi kararlar tarafından

şekillendirilmektedir. Bu, esas olarak konuşmaların metinsel analizine dayanan her iki çalışma tarafından da gösterilmiştir. Bununla birlikte, büyük güçlerle ilişkileri ele almanın her şeyi kapsayan tarzına rağmen Kazak dış politikasında Rus tarafının açık bir üstünlüğü vardır. Bu nedenle, metodolojik perspektiften bakıldığında, Rus-Kazak ilişkilerinin analizi Kazak çok yönlülüğünün en iyi şekilde anlaşılmasını sağlarken dış politikanın teorik çerçevesi neorealizmin önerdiği ya “dengeleme” ya da “çoğunluğun yanında yer alma” stratejilerinin katılığı arasında köprü kuran “riskten korunma” stratejisi ile en iyi şekilde açıklanmaktadır. Bu çalışmanın da önerdiği şekilde riskten korunma stratejisinin en iyi sonucu dış politikanın diğer yönlerinin güçlendirilmesi ve Rusya’nın aşırı etkisini dengelemek üzere diğer ittifakların oluşturulması olacaktır.

Riskten korunma analize ekonomik faktörler gibi düşük politika unsurlarının dahil edilmesine imkân tanısa da analiz, uluslararası ilişkiler biliminin yapısalcılığıyla sınırlı kalmaktadır.

Bu yüzden, sosyo-kültürel hususlar gibi düşük politikanın diğer birçok açısı analizin kapsamı dışında tutulmuştur. Gerçekten de literatür taramasının ortaya çıkardığı üzere, bazı tarihsel veya etnik faktörler çok yönlü dış politikanın sürdürülmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bu bağlamda, İslam’ın yeniden düşünülmesi ve sonrasında yeniden canlanması ve/veya Pan-Türkist fikirlerin Kazakistan’da yayılması ve dış politika üzerindeki etkisi gelecekteki çalışmalarda araştırılabilir. Ayrıca Kazakistan’ın dış politikası üzerine gelecekteki araştırmalar, neoklasik realizmin önerdiği gibi dış politikanın yapısal açıklamasına bazı yerel faktörleri ekleyebilecek rejim faktörünü içerebilir.

KAYNAKÇA

ABDELAAL, N. M.,
ALISOOD, A. M. &
SASE, A. S.: 2015

"Investigating Obama's Ideology in his Speech on Islamic State of Iraq and Levant (ISIL)", **Journal of Applied Linguistics and Language Research**, 2, 228-246.

AIDARKHANOVA, E.,
AMINJONOV, F.,
MCLENNAN, G. &
KOLESNIKOVA, T.:
2017

"Multi-Vector Diversification: Kazakhstan's Transnational Future", **Revista UNISCI**, 145-162.

AIMURZINOV, S.,
BAIMUKHAMEDOVA, G.
S. &
LUCHANINOVA, A. A.:
2019

"The Impact Of Us Anti-Russian Sanctions On The Economy Of Kazakhstan", **Актуальные Научные Исследования В Современном Мире**, 5-11.

AL-MAJALI, W.: 2015

"Discourse analysis of the political speeches of the ousted Arab Presidents during the Arab Spring Revolution using Halliday and Hasan's framework of cohesion", **Journal of Education and Practice**, 6, 96-108.

ALLISON, R.: 2004

"Regionalism, regional structures and security management in Central Asia", **International Affairs**, 80, 463-483.

AMBROSIO, T. &
LANGE, W.
A.: 2014

"Mapping Kazakhstan's geopolitical code: An analysis of Nazarbayev's presidential addresses, 1997–2014", **Eurasian Geography and Economics**, 55, 537-559.

- ANGHELESCU, A.M.: 2018 "European Union and Central Asia–past directions and future perspectives", **CES Working Papers**, 10, 271-290.
- AYMAN, G.: 2008 "Bir Güvenlik Sorunsalı Olarak Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Açmazı. iç. Gülden AYMAN (Ed.), *Irak Açmazı: Türkiye Açısından Temel Parametreler*, **Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu**, 51-85.
- BAYRAM, F.: 2010 "Ideology and Political Discourse: A Critical Discourse Analysis Of Erdogan's Political Speech", **Annual Review of Education, Communication & Language Sciences**, 7.
- BAZARBAYEV, K. K. & ELMIRA, Z.: 2013 "Central Asian Knot Of World Politics", **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 89, 98-111.
- BLAXLAND, J.: 2017 "Strategic Balancing Act: Australia's Approach to Managing China, the USA and Regional Security Priorities", **Security Challenges**, 13, 19-40.
- BOHR, A.: 2004 "Regionalism in Central Asia: new geopolitics, old regional order", **International Affairs**, 80, 485-502.
- BUSBARAT, P.: 2016 ""Bamboo Swirling in the Wind": Thailand's Foreign Policy Imbalance between China and the United States", **Contemporary Southeast Asia**, 233-257.
- CANTIR, C. & KENNEDY, R.: 2015 "Balancing on the Shoulders of Giants: Moldova's Foreign Policy toward Russia and the European Union", **Foreign Policy Analysis**, 11, 397-416.

- CHAMBERS, L.: 2010 "Authoritarianism and Foreign Policy: The Twin Pillars of Resurgent Russia", **Caucasian Review of International Affairs**, 4.
- CHAZIZA, M.: 2014 "Soft Balancing Strategy in the Middle East: Chinese and Russian Vetoes in the United Nations Security Council in the Syria Crisis", **China Report**, 50, 243-258.
- CHEN, Y.W.: 2015 "A research note on Central Asian perspectives on the rise of China: the example of Kazakhstan", **Issues & Studies**.
- CHILTON, P.: 2004 **Analysing Political Discourse: Theory and Practice**, Routledge.
- CLARKE, M.: 2015 **Kazakhstan's Multi-vector Foreign Policy: Diminishing Returns in an Era of Great Power" Pivots"?**
- CONTESSI, N. P.: 2015 "Foreign and Security Policy Diversification in Eurasia: Issue Splitting, Co-alignment, and Relational Power", **Problems of Post-Communism**, 62, 299-311.
- CONTESSI, N. P.: 2018 "Foreign Policy Diversification and Intercontinental Transport Corridors: The Case of Kazakhstan's Railways Diplomacy", **Europe-Asia Studies**, 70, 759-790.
- CORRALES, J.: 2009 "Venezuela Foreign Policy: Using Social Power to Balance Soft Power", **Washington Quarterly**, 32, 97-114.
- CRESWELL, J. W. & CRESWELL, J. D.: 2017 **Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches**, Sage publications.

- CUMMINGS, S. N.: 2006 "Legitimation and identification in Kazakhstan", **Nationalism and Ethnic Politics**, 12, 177-204.
- DE CASTRO, R. C.: 2016 "Twenty-first century Philippines' Policy Toward an Emergent China: from Equi-balancing to Strategic Balancing", **Asian Politics & Policy**, 8, 305-328.
- FAIRCLOUGH, N.: 2001 "Critical Discourse Analysis", **How to Analyse Talk in Institutional Settings: A casebook of Methods**, 25-38.
- FERGUSON, C.: 2012 "The strategic Use of Soft Balancing: The Normative Dimensions of The Chinese-Russian 'Strategic Partnership'", **Journal of Strategic Studies**, 35, 197-222.
- FREIRE, M. R.: 2009a "Russian Policy in Central Asia: Supporting, Balancing, Coercing, or Imposing", **Asian Perspective**, 125-149.
- FREIRE, M. R.: 2009b "Ukraine' S Multi-Vectorial Foreign Policy: Looking West While Not Overlooking Its Eastern Neighbor", **Revista UNISCI**, 232-249.
- GALTUNG, J.: 1969 "Violence, Peace, and Peace Research", **Journal of Peace Research**, 6, 167-191.
- GELBER, H. G.: 1975 "Australia and the Great Powers", **Asian Survey**, 15, 187-201.
- GILLEY, B.: 2011 "Middle Powers During Great Power Transitions: China's Rise And The Future of Canada-US Relations", **International Journal**, 66, 245-264.

- GOH, E.: 2005 **Meeting the China challenge: The US in Southeast Asian Regional Security Strategies.**
- GUZANSKY, Y.: 2015. "The foreign-Policy Tools of Small Powers: Strategic Hedging in The Persian Gulf", **Middle East Policy**, 22, 112-122.
- GVALIA, G., SIROKY, D., LEBANIDZE, B. & IASHVILI, Z.: 2013 "Thinking Outside The Bloc: Explaining The Foreign Policies of Small States", **Security Studies**, 22, 98-131.
- HALLIDAY, M. A. K. & MATTHIESSEN, C. M.: 2013 **Halliday's Introduction to Functional Grammar**, Routledge.
- HANKS, R. R.: 2009 "'Multi-Vector Politics' and Kazakhstan's Emerging Role as a Geo-Strategic Player in Central Asia", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 11, 257-267.
- HOEY, M.: 1988 "An Introduction to Functional Grammar. Michael AK Halliday. London: Edward Arnold, 1985, 384", **Studies in Second Language Acquisition**, 10, 84-87.
- IDAN, A. & SHAFFER, B.: 2011 "The Foreign Policies of Post-Soviet Landlocked States", **Post-Soviet Affairs**, 27, 241-268.
- İPEK, P.: 2009 "Azerbaijan's Foreign Policy and Challenges For Energy Security", **The Middle East Journal**, 63, 227-239.
- İPEK, P.: 2007 "The Role of Oil and Gas in Kazakhstan's Foreign Policy: Looking East or West?" **Europe-Asia Studies**, 59, 1179-1199.

- ITO, G.: 2004 "Leadership in Bandwagon: A Historical Sketch of Japan's Security Policy", **Policy and Society**, 23, 21-37.
- JACKSON, V.: 2014 "Power, Trust, and Network Complexity: Three Logics of Hedging in Asian Security", **International Relations of The Asia-Pacific**, 14, 331-356.
- JANKS, H.: 1997 "Critical Discourse Analysis as a Research Tool", **Discourse: Studies in The Cultural Politics of Education**, 18, 329-342.
- KANET, R. E.: 2018 "Confrontation in Eastern Europe: The Russian Challenge to the European Union", **Whitehead J. Dipl. & Int'l Rel.**, 19, 48.
- KARNS, M., MINGST, K. A. & STILES, K. W.: 2004 **International Organizations: The politics and Processes**, Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- KEOHANE, R. O.: 1969 "Lilliputians' Dilemmas: Small States in Internatinal Politics", **International Organization**, 23, 291-310.
- KHANNA, P.: 2009 **The Second World: How Emerging Powers are Redefining Global Competition in The Twenty-First Century**, Random House Incorporated.
- KHATIB, L.: 2013 "Qatar's Foreign Policy: The Limits of Pragmatism", **International Affairs**, 89, 417-431.
- KOROLEV, A.: 2016 "Systemic Balancing and Regional Hedging: China–Russia Relations", **The Chinese Journal of International Politics**, 9, 375-397.

- KUMENOV, A.: 2018 "Kazakhstan Gets Russian Flak Over UN Syria Vote", *online*. In <https://eurasianet.org/s/kazakhstan-gets-russian-flak-overun-syria-vote> [Accessed 8 June 2018].
- KURÇ, Ç.: 2018 "The Puzzle: Multi-Vector Foreign Policy and Defense Industrialization in Central Asia", **Comparative Strategy**, 37, 316-330.
- KUZIO, T.: 2012 "Twenty Years as an Independent State: Ukraine's Ten Logical Inconsistencies", **Communist and Post-Communist Studies**, 45, 429-438.
- LARUELLE, M.: 2018 "Why No Kazakh Novorossiya? Kazakhstan's Russian Minority in a Post-Crimea World", **Problems of Post Communism**, 65, 65-78.
- LARUELLE, M., ROYCE, D. & BEYSSEMBAYEV, S.: 2019 "Untangling The Puzzle of "Russia's Influence" in Kazakhstan", **Eurasian Geography and Economics**, 60, 211-243.
- LE HONG, H.: 2013 "Vietnam's Hedging Strategy Against China Since Normalization", **Contemporary Southeast Asia**, 333-368.
- LEE, J. Y.: 2017 "Hedging Strategies of The Middle Powers in East Asian Security: The Cases of South Korea and Malaysia", **East Asia: An International Quarterly**, 34, 23.

- LENG, T.: 2017 "Small State Diplomacy: Cambodia's Foreign Policy Towards Vietnam", **The Pacific Review**, 30, 328-347.
- LENG, T. K. & CHANG LIAO, N. C.: 2016 "Hedging, Strategic Partnership, and Taiwan's Relations with Japan Under The Ma Ying-jeou Administration", **Pacific Focus**, 31, 357-382.
- LOBANOV, M. M. & LOBANOVA, J. Z.: 2016 "The Problems of Serbian Self-Determination In Foreign Policy: Through The Thorns to The "Stars" of The European Union", **Comparative Politics Russia**, 7, 127-142.
- LOCKE, L. F., SPIRDUSO, W. W. & SILVERMAN, S. J.: 2013 **Proposals That Work: A Guide For Planning Dissertations and Grant Proposals**, Sage Publications.
- MAMASHULY, A.: 2019 "Крым как испытание многовекторной политики Казахстана [Krym kak ispytanie mnogovektornoy politiki Kazakhstana]" [Online]. Radio Azattyq. Available: <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-crimea-annexationrussiaukraine/29822555.html> [Accessed 15 March 2020].
- MANTEL, R.: 2015 "EU-Central Asia Relations In The Energy Sector with a Special Focus on Kazakhstan", **L'Europe en Formation**, 55 71.

- MARKAROV, A. & DAVTYAN, V.: 2018 "Post-Velvet Revolution Armenia's Foreign Policy Challenges", **Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization**, 26, 531-546.
- MATSUDA, Y.: 2012 "Engagement and Hedging", **The SAIS Review of International Affairs**, 32, 109-119.
- MATVEEVA, A.: 2018 "Russia's Power Projection After The Ukraine Crisis", **Europe-Asia Studies**, 70, 711-737.
- MCDUGALL, D.: 2012 "Responses to 'Rising China' in the East Asian Region: Soft Balancing with Accommodation", **Journal of Contemporary China**, 21, 1-17.
- MEDEIROS, E. S.: 2005 "Strategic Hedging and The Future of Asia-Pacific Stability", **The Washington Quarterly**, 29, 145-167.
- MICHISHITA, N.: 2014 "Changing Security Relationship Between Japan and South Korea: Frictions and Hopes", **Asia-Pacific Review**, 21, 19-32.
- MIJARES, V. M.: 2017 "Soft Balancing The Titans: Venezuelan Foreign-Policy Strategy Toward The United States, China, and Russia", **Latin American Policy**, 8, 201-231.
- MINASYAN, S.: 2012 "Multi-Vectorism in The Foreign Policy of Post-Soviet Eurasian States", **Demokratizatsiya**, 20, 268.
- MOON, C.-I. & BOO, S.-C.: 2017 "Coping with China's Rise: Domestic Politics and Strategic Adjustment in South Korea", **Asian Journal of Comparative Politics**, 2, 3-23.

- NITOIU, C.: 2018 **The Influence Of External Actors on Foreign Policy In The Post Soviet Space**. Taylor & Francis.
- NURGALIYEVA, L.: 2016 "Kazakhstan's Economic Soft Balancing Policy Vis-À-Vis Russia: From The Eurasian Union to The Economic Cooperation with Turkey", **Journal of Eurasian Studies**, 7, 92-105.
- OHTOMO, T.: 2003 "Bandwagoning to Dampen Suspicion: NATO and The US-Japan Alliance After The Cold War", **International Relations of The Asia Pacific**, 3, 29-55.
- OMELICHEVA, M. Y. & DU, R.: 2018 "Kazakhstan's Multi-Vectorism and Sino-Russian Relations", **Insight Turkey**, 20, 95-110.
- PALTIEL, J.: 2018 "Facing China: Canada between Fear and Hope", **International Journal**, 73, 343-363.
- PAPE, R. A.: 2005 "Soft balancing against the United States", **International Security**, 30, 7-45.
- PARK, J. J. & TAN, E.: 2018 "Exploiting Sino-US Geostrategic Competition: The View from Seoul and Singapore", **Asian Studies Review**, 42, 537-555.
- PATALAKH, A.: 2018 "Kazakhstan's EU Policies: A Critical Review of Underlying Motives and Enabling Factors", **Asian Journal of German and European Studies**, 3, 1-23.
- PAUL, A.: 2015 "The EU in the South Caucasus and the Impact of The Russia-Ukraine War", **The International Spectator**, 50, 30-42.

- PAUL, T. V.: 2004 "Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance", **Balance of Power: Theory and Practice in the 21st century**, 1-25.
- PAUL, T. V.: 2005 "Soft Balancing In The Age of US Primacy", **International Security**, 30, 46-71.
- PEMPEL, T. J.: 2010 "Soft Balancing, Hedging, and Institutional Darwinism: The Economic Security Nexus and East Asian Regionalism", **Journal of East Asian Studies**, 10, 209-238.
- PIKALOV, A.: 2014 "Uzbekistan between The Great Powers: A Balancing Act or a Multi Vectorial Approach?" **Central Asian Survey**, 33, 297-311.
- POPESCU, N. & WILSON, A.: 2009 "The "Sovereign Neighbourhood": Weak Statehood Strategies in Eastern Europe", **The International Spectator**, 44, 7-12.
- ROGERS, N. T., STEPTOE, A. & CADAR, D.: 2017 "Frailty is an Independent Predictor of Incident Dementia: Evidence from The English Longitudinal Study of Ageing", **Scientific Reports**, 7, 1-7.
- ROTMAN, D. & VEREMEEVA, N.: 2011 "Belarus in The Context of The Neighbourhood Policy: Between The EU and Russia", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, 27, 73-98.

- ROY, D.: 2005 "Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?", **Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs**, 27, 305-322.
- SCHENONI, L. & ESCUDÉ, C.: 2016 "Peripheral Realism Revisited", **Revista Brasileira de Política Internacional**, 59.
- SCHWELLER, R.: 2011 "Emerging Powers in an Age of Disorder", **Global Governance**, 17, 285.
- SCHWELLER, R. L. & SCHWELLER, R.: 1998 **Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest**, Columbia University Press.
- SHAFFER, B.: 2010 "Foreign policies of The states of the Caucasus: Evolution in The Post-Soviet Period", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 7, 51-65.
- SMOLANSKY, O. M.: 2004 "Ukraine and Russia: An Evolving Marriage of Inconvenience", **Orbis**, 1, 117-134.
- SPECHLER, D. R. & SPECHLER, M. C.: 2010 "The Foreign Policy of Uzbekistan: Sources, Objectives and Outcomes: 1991–2009", **Central Asian Survey**, 29, 159-170.
- SPECHLER, M. C.: 2002 "Regional Cooperation in Central Asia", **Problems of Post Communism**, 49, 42-47.
- STRAKES, J. E.: 2013 "Situating the 'Balanced Foreign Policy': The Role of System Structure in Azerbaijan's Multi-Vector Diplomacy", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 15, 37-67.

- TOW, W. T. & HAY, L.: 2001 "Australia, The United States and a 'China Growing Strong': Managing Conflict Avoidance", **Australian Journal of International Affairs**, 55, 37-54.
- TUNSJØ, Ø.: 2011 "Geopolitical Shifts, Great Power Relations and Norway's Foreign Policy", **Cooperation and Conflict**, 46, 60-77.
- VAN DIJK, T. A.: 1997 "What is Political Discourse Analysis", **Belgian journal of Linguistics**, 11, 11-52.
- VIOTTI, P. R. & KAUPPI, M. V.: 2019 **International Relations Theory**, Rowman & Littlefield.
- VITAL, D.: 1967 **The Inequality of States: A Study of The Small Power in International Relations**, Clarendon Press.
- WALT, S. M.: 1985 "Alliance Formation and The Balance of World Power", **International Security**, 9, 3-43.
- WALT, S. M.: 1987 **The Origins of Alliance**, Cornell University Press.
- WALT, S. M.: 2006 **Taming American Power: The Global Response to US Primacy**, WW Norton & Company.
- WALTZ, K. N.: 2010 **Theory of International Politics**, Waveland Press.
- WOHLFORTH, W. C.: 2004 "Revisiting Balance of Power Theory in Central Eurasia", **Balance of Power: Theory and practice in The 21st Century**, 214-238.

- WU, C. C.-H.: 2016 "Taiwan's Hedging Against China: The Strategic Implications of Ma Ying-Jeou's Mainland Policy", **Asian Survey**, 56, 466-487.
- YESDAULETOVA, A.: 2009 **Kazakhstan's Energy Policy: Its Evolution and Tendencies.**
- ZHA, W.: 2015 "Personalized Foreign Policy Decision-Making and Economic Dependence: A Comparative Study of Thailand and The Philippines' China Policies", **Contemporary Southeast Asia**, 242-268.
- ZHAO, Q.: 1993 "Patterns and Choices of Chinese Foreign Policy", **Asian Affairs: An American Review**, 20, 3-15.

EKLER

Tablo 11 Tüm Konuşmalar

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
1997, 16 Ekim	• Bu komşular Rusya, Çin ve İslam ve Orta Asya devletleri grubu, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ve tarihi olarak önemli dünya merkezleridir. • Yeni büyük bir ülkenin imajının yakında dost Rusya'yı da kazanacağını içtenlikle umuyoruz ve bundan eminiz.	• Bu komşular Rusya, Çin ve İslam ve Orta Asya devletleri grubu, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ve tarihi olarak önemli dünya merkezleridir. • Büyük komşumuz Çin, yüksek hızda [gelişim] gösteriyor. • Ne Rusya ne Çin ne de Batı ve Müslüman ülkelerin bize saldırma dürtüsünün olmadığı açıktır.	• Stratejimizin ikinci bileşen, Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere ana demokratik, sanayileşmiş devletler ile olan bağlarımızı güçlendirmektir. • ABD, Rusya, Çin, Büyük Britanya ve diğer lider devletlerin büyük şirketleri ve sermayeleri Hazar sahanlığının ve Karaçaganak sahasının geliştirilmesine dahil olacaktır. Bu ise lider güçlerin bağımsızlığımıza	-

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
			olan ilgisini artıracaktır.	
	Avrasya'nın merkezi olan onların Kazakistan'ı, hızla büyüyen üç bölge olan Çin, Rusya ve Müslüman dünyası arasında ekonomik ve kültürel bir bağlantı rolünü oynayacaktır.	Karşılıklı fayda temelinde ÇHC ile aynı güven ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştireceğiz.		
	Ne Rusya ne Çin ne de Batı ve Müslüman ülkelerin bize saldırma dürtüsünün olmadığı açıktır.	Bu durumda petrol ve gaz işimizin gelişmesine yatırım yapacak şirketler ve ülkeler arasında ABD, Rusya, Çin, Japonya ve Batı Avrupa devletleri bulunacaktır.		

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Devlet organlarımız buna kayıtsız kalmaya devam ederse, 21. yüzyılın eşiğinde, sadece dış göç süreçleri nedeniyle değil, aynı zamanda doğal olarak sayının azaldığı “demografik çapraz” durumuna Rusya’yı takip edeceğiz.	Rusya ve Çin, Orta Asya komşularımız, İslam devletleri ve Batı’yla ilişkilerimizin güçlendirilmesinde kayda değer gelişme göstereceğiz.		
	Bazıları Rus düşünce tarzını ve kolektivizm ilkelerini derinden özümsemişimizi ve seçimizin büyük ölçüde Rusya’nın seçimiyle örtüşeceğini söylüyor.	ABD, Rusya, Çin, Büyük Britanya ve diğer lider devletlerin büyük şirketleri ve sermayeleri Hazar sahanlığının ve Karaçaganak sahasının geliştirilmesine dahil olacaktır, bu ise lider güçlerin bağımsızlığımıza olan ilgisini artıracaktır.		
	Bu durumda petrol ve gaz işimizin gelişmesine yatırım yapacak şirketler ve ülkeler arasında ABD, Rusya, Çin, Japonya ve Batı Avrupa devletleri bulunacaktır.			

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Rusya ve Çin, Orta Asya komşularımız, İslam devletleri ve Batı'yla ilişkilerimizin güçlendirilmesinde kayda değer gelişme göstereceğiz. ABD, Rusya, Çin, Büyük Britanya ve diğer lider devletlerin büyük şirketleri ve sermayeleri Hazar sahanlığının ve Karaçaganak sahasının geliştirilmesine dahil olacaktır, bu ise lider güçlerin bağımsızlığımıza olan ilgisini artıracaktır.			
1998, 16 Eylül	Rusya son aylarda büyük şoklar yaşadı. Üçüncü olarak, rublenin devalüasyonu ve Rus ekonomisinde meydana gelen	-	-	-

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	diğer değışiklikler birçok ekonomi varlığımıza zarar verdiği için,			
1999, 16 Eylül	Rusya İmparatorluğu'nun bir parçası olmak göçebeliğin tarihsel perspektifini kaybettiğini kanıtlamıştır.	-	Bugün, Kazakistan'daki tüm yatırımların üçte birini Amerikan yatırımları oluşturmaktadır.	-
	Bağımsızlık kazandıktan sonra Rusya yalnızca komşu devletlerden biri olmakla kalmamıştır.		Amerika'nın Kazakistan'daki ekonomik ve siyasi varlığını genişletmesi ve gelişmiş demokrasilere sahi	
	Rusya'yla ortaklığın önümüzdeki yüzyılda ülkemizin stratejik güvenliğini sağlamanın temel koşullarından biri olacağını anlamanın ve kabul etmenin zamanı gelmiştir.		ülkelerle çok taraflı iş birliği aynı zamanda büyük bir	

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
			ulusal güvenlik konusudur.	
2000, 16 Ekim	-	-	-	-
2001, 16 Eylül	Bu alandaki ana görevimiz, Kazakistan yüksek öğretim sisteminin, on yılın sonunda başta Rusya olmak üzere diğer BDT ülkelerinin yanı sıra Orta ve Doğu Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin eğitim sistemleriyle rekabet edebilirliğini yükseltmek olmalıdır.	-	-	-
2002, 16 Nisan	-	-	Kazakistan, hem Avrupa Birliği hem de Amerika Birleşik Devletleri tarafından piyasa ekonomisine sahip bir ülke olarak tanınmaktadır.	Kazakistan, hem Avrupa Birliği hem de Amerika Birleşik Devletleri tarafından piyasa

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
			Aynı zamanda ABD, Batı Avrupa ve diğer ülkelerle iş birliğini geliştireceğiz.	ekonomisine sahip bir ülke olarak tanınmaktadır
2003, 16 Nisan	Sizin de bildiğiniz gibi, yakın zamanda toplam BDT ekonomisinin yüzde 90'ından fazlasını oluşturan Rusya, Kazakistan, Ukrayna ve Belarus, bölgesel entegrasyona yönelik bir kuruluşun oluşumunu duyurmuştur.	-	-	-
2004, 19 Mart	Odak noktasını, Baykonur kompleksini kiralamanın geçici faydalarından, kozmodromun kirasının uzatılmasına ilişkin anlaşma ile sağlanan Rusya ile ortak uzay programlarının ve	-	Kazakistan, Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilerin ulaşılan düzeyini son derece takdir etmektedir.	Avrupa Birliği en büyük ticari ve ekonomik ortağımızdır.

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	projelerinin uygulanmasına kaydırmak son derece önemlidir. Rusya ve İspanya’da yakın zamanda gerçekleşen olaylar herkesi şoka uğratmış ve belki de teröristlerin barbarca eylemlerinden korunan tek bir devlet bile olmadığını düşündürmüştür. Rusya, Kazakistan için son derece önemli bir ülkedir. Ortak coğrafi koşullardayız; ortak sorunlarla başa çıkıyoruz.		Elverişli bir dış ortamın gelişmesini sağlamak için Amerika ile birlikte çalışmanın önemini farkındayız. Amerikalı şirketlerin Kazakistan’daki yatırımlar iş birliği	

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
			için önemli bir faktördür. 25 milyar dolarlık doğrudan yatırımın yaklaşık 7,5 milyarı Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir.	
2005, 16 Şubat	2004'te AB üye ülkeleri, Rusya, İsviçre ve Çin, Kazakistan'ın ticaret cirosunun yapısında birinci sırayı almıştır.	Öncelik verilen alanlar Rusya, Çin ABD ve Avrupa Birliği'yle iş birliğinin geliştirilmesidir.	Öncelik verilen alanlar Rusya, Çin ABD ve Avrupa Birliği'yle iş birliğinin geliştirilmesidir.	2004'te AB üye ülkeleri, Rusya, İsviçre ve Çin, Kazakistan'ın ticaret cirosunun yapısında birinci sırayı almıştır.
	Öncelik verilen alanlar Rusya, Çin ABD ve Avrupa Birliği'yle iş birliğinin geliştirilmesidir.	2004 yılında Kazakistan'ın ticaret cirosunun yapısında AB üye ülkeleri, Rusya, İsviçre ve Çin birinci olmuştur.		Öncelik verilen alanlar Rusya, Çin ABD ve Avrupa Birliği'yle

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Bir ay önce Moskova'da imzalanan Kazakistan ve Rusya arasındaki sınırın sınırlandırılmasına ilişkin Antlaşma tarihi öneme haizdir.			iş birliğinin geliştirilmesidir.
	Tarihimizde ilk kez stratejik ortağımız Rusya'yla yasal olarak resmîleştirilmiş bir devlet sınırına ulaştık.			Asya "kaplanları" ve Avrupa Birliği'nin başarısı için önümüzde nedenler var.
				Avrupa Birliği'nin mimarları bu tür koşulların anca hayalini kurar.
2006, 1 Mart	Rusya ile stratejik ortaklık ilişkilerinin ülkelerimiz arasındaki geniş entegrasyon süreçlerini temel alınarak geliştirilmesi.	Çin Halk Cumhuriyeti ile ekonomik ve siyasi iş birliğine ilişkin ikili anlaşmaları yayınlamaya devam edeceğiz.	Kazakistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasında uzun vadeli ve	Kazakistan, bölgesel ve uluslararası güvenlik,

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Rus yönü, Kazakistan dış politikasının en önemli önceliğidir. Kazakistan ve Rusya arasında yapıcı diyalog ve karşılıklı çıkarların göz önünde bulundurulmasıyla çözülmeyecek hiçbir sorun yoktur. Günümüzün ana sorunları, ticari ve ekonomik iş birliğini genişletme planında ve EurAsEC, CES ve ŞİÖ dâhilinde bölgesel entegrasyonun geliştirilmesinde yatmaktadır. Güvenliğin güçlendirilmesi hususun önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanlarda Kazakistan ve Rusya benzer konuma sahiptir.	Ekonomik iş birliği, uluslararası güvenlik konularında aktif bir siyasi diyalog ile desteklenmelidir.	istikrarlı bir ortaklık kurulmuştur ve bu ortaklık, uluslararası enerji istikrarını ve güvenliğini sağlamak, terörizm ve dini aşırıcılıkla mücadele etmek ve demokratik reformları sürdürmek gibi konularda geniş bir etkileşim yelpazesi ile nitelendirilir. Gündemde ayrıca ,ekonomi alanındaki iş birliğinin daha da geliştirilmesi, Amerikan yatırımlarını çekmek	ekonomi, sosyal ve kültürel kalkınma alanlarında AB ile iş birliğini daha anlamlı hale getirme hususuyla ilgilidir.

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
			için uygun koşulların yaratılması ve Kazakistan'da ileri teknolojilerin tanıtılması bulunmaktadır.	
2007, 28 Şubat	esas olarak Rusya, Çin, Orta Asya, Hazar Denizi ve Karadeniz bölgelerinin pazarlarına odaklanmalıyız.	esas olarak Rusya, Çin, Orta Asya, Hazar Denizi ve Karadeniz bölgelerinin pazarlarına odaklanmalıyız.	ve ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ile stratejik bir ortaklık geliştirmek için bizim çıkarımıza ve pratik adımlarımızda	Avrupa Birliği ülkeleriyle çok taraflı iş birliği
	Bunlar yalnızca havza prensibi temel alınarak komşularımız Rusya, Çin ve Orta Asya ülkeleriyle ortak şekilde çözülebilir.			
	Bu durum Rusya ve Çin'le aramızdaki iyi komşuluk ilişkilerine yansımıştır.	Bu tür çığır açan projeler, örneğin Çin ve Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomilerinin büyümesiyle ilişkilendirilebilir.		

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
		Çin ile sınır konusunda ise Kazakistan hammaddelerini işleyebilecek ve bu ürünleri Çin'in gümrüksüz bölgelerine tedarik edebilecek işletmelerin oluşturulması uygundur. Bunlar yalnızca havza prensibi temel alınarak komşularımız Rusya, Çin ve Orta Asya ülkeleriyle ortak şekilde çözülebilir. Bu durum Rusya'yla ve Çin'le aramızdaki iyi komşuluk ilişkilerine yansımıştır.		
2008, 6 Şubat	Güney bölgeler ve Aktöbe üzerinden Rusya'ya geçecek, istihdam yaratacak ve bölge ekonomilerini canlandıracak olan	Hazar Denizi ve Karadeniz limanları aracılığıyla tahıl ihracat kanallarının Çin'e doğru genişletilmesi gerekmektedir.	Orta Asya bölgesinde güvenliği güçlendirmek için ayrıca ABD, AB ve	Orta Asya bölgesinde güvenliği güçlendirmek

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Kazakistan'daki en büyük ulaşım projesi Batı Avrupa-Batı Çin kıtalararası koridorunun pratik uygulamasına başlamalıyız.	Ayrıca Rusya, Çin ve Orta Asya devletleriyle ekonomik ve siyasi iş birliğini güçlendirmeliyiz.	NATO'yla yapıcı etkileşimi genişletiyoruz.	için ayrıca ABD, AB ve NATO'yla yapıcı etkileşimi genişletiyoruz.
2009, 6 Mart	Ana ticaret ortaklarımız ve en yakın komşularımız Rusya ve Ukrayna, ulusal para birimlerini yüzde 40-45 oranında devalüe etmiştir.	-	-	-
2010, 29 Ocak	Kazakistan, BDT'ye entegrasyon sürecinde aktif bir katılımcıdır. 1 Ocak 2010 tarihinde yürürlüğe giren Rusya ve Belarus ile Gümrük Birliği'nin oluşturulması Kazakistan'ın entegrasyon girişimlerinin tümünde dönüm noktasıdır.	ürünlerimizin Çin ve Körfez ülkeleri pazarlarına erişimini açacağız.	-	-

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Bugün Çin, Güney Kore, Birleşik Arap Emirlikleri'nin yanı sıra Fransa, İtalya, Rusya şirketlerinden 20 milyar dolar değerinde yatırım çekme sorunu çözülmüştür.	Bugün Çin'den yatırım çekme sorunu çözülmüştür.		
2011, 28 Ocak	Geçen yıl Kazakistan, Rusya ve Belarus Gümrük Birliği başlatılmıştır.	-	-	Avrupalı ortaklarımıza çok taraflı veya iki taraflı bir formatta Enerji Şartı "Kazakistan - AB: 2020"yi ortak şekilde geliştirme ve kabul etmeyi teklif ediyoruz.
	2010'un sadece 10 ayının sonuçlarına göre Rusya ve Belarus'la ticaretin hacmi %38 oranında artmıştır.			
	Kazakistan, Rusya, Kazakistan ve Belarus Gümrük Birliği'nin hızlı etkili gelişimine olan bağlılığını sürdürecektir.			

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
2012, 27 Ocak	Rusya ve Belarus ile beraber Ortak Ekonomik Alan'ı oluşturduk ve Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşumuna doğru yol alıyoruz.	-	-	-
2012, 14 Aralık	Dünyada Semipalatinsk nükleer test alanını kapatan ve atom silahlarından vazgeçen ilk bizdik, lider nükleer güçler Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Büyük Britanya, Fransa ve Çin'den güvenliğimiz için güçlü uluslararası garantiler aldık.	Dünyada Semipalatinsk nükleer test alanını kapatan ve atom silahlarından vazgeçen ilk bizdik, lider nükleer güçler Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Büyük Britanya, Fransa ve Çin'den güvenliğimiz için güçlü uluslararası garantiler aldık.	Dünyada Semipalatinsk nükleer test alanını kapatan ve atom silahlarından vazgeçen ilk bizdik, lider nükleer güçler Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Büyük Britanya, Fransa ve Çin'den güvenliğimiz için güçlü uluslararası garantiler aldık.	Önceliklerimiz değişmemiştir: komşularımız Rusya, Çin, diğer Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Asya ülkeleriyle ortaklıkların geliştirilmesi.
	1 Ocak 2012'de Ortak Ekonomik Alan'ın oluşturulmasının siyasi aşaması Kazakistan, Rusya ve	lider nükleer güçler Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Büyük Britanya, Fransa ve Çin'den güvenliğimiz için güçlü uluslararası garantiler aldık.		

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
	Belarus'un katılımıyla başlamıştır.	doğu kapılarını açıp Çin ve tüm Asya alt kıtasının pazarlarının önünü açtık.		
	Önceliklerimiz değişmemiştir: komşularımız Rusya, Çin, diğer Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Asya ülkeleriyle ortaklıkların geliştirilmesi.	Artan sayıda ülke şimdi bu tür uzun vadeli stratejiler geliştirmekte ve kabul etmektedir. Çin de kendisine aynı stratejik planlama ufkunu çizmiştir.	Önceliklerimiz değişmemiştir: komşularımız Rusya, Çin, diğer Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Asya ülkeleriyle ortaklıkların geliştirilmesi.	
		Önceliklerimiz değişmemiştir: komşularımız Rusya, Çin, diğer Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Asya ülkeleriyle ortaklıkların geliştirilmesi.		

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
2014, 17 Ocak	-	Bugün Çin, Malezya, Türkiye gibi birçok başarılı ülke uzun vadeli planlar üzerinde çalışmaktadır. Ve doğuda - ÇHC ile bir anlaşmanın olduğu Pasifik Okyanusu'ndaki Lianyungang limanına.	-	-
2014, 11 Aralık	Hükûmete Çin, İran, Rusya ve AB ülkelerinin kuru ve deniz limanlarında terminal tesislerinin inşası veya kiralanması konusunu incelemesi talimatı veriyorum.	Hükûmete Çin, İran, Rusya ve AB ülkelerinin kuru ve deniz limanlarında terminal tesislerinin inşası veya kiralanması konusunu incelemesi talimatı veriyorum.	-	Hükûmete Çin, İran, Rusya ve AB ülkelerinin kuru ve deniz limanlarında terminal tesislerinin inşası veya kiralanması konusunu incelemesi

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
				talimatı veriyorum.
2015, 30 Aralık	Komşu ülkelerin ekonomik potansiyeline etkili şekilde kullanmamız gerek. İlk olarak bu ülkeler Çin, Rusya, İran, Moğolistan, Hindistan, Pakistan, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleridir.	ÇHC'ye ziyaretim esnasında 2,6 milyar dolar tutarında kredi çekilmesi hususunda EximBank ile mutabakata vardık.	-	Avrupa Birliği'yle geliştirilmiş ortaklık ve iş birliğine ilişkin bir anlaşma imzaladık.
	Rusya devlet başkanının ülkemize ziyareti, geleneksel iyi komşuluk ilişkilerimizin istikrarını ve gücünü ve ekonomik entegrasyonun gelişimini göstermiştir.	İlk olarak bu ülkeler Çin, Rusya, İran, Moğolistan, Hindistan, Pakistan, Orta Asya ve Kafkasya ülkeleridir.		
		Çin Halk Cumhuriyeti, 2,7 milyar dolarlık bir kredi sağlamıştır.		
		Çin ile kaynak dışı sektörde 23 milyar dolarlık bir iş birliği konusunda mutabakata varılmıştır.		
2017, 31 Ocak	-	Kazakistan'da üretim tesislerinin kurulması için Çin ile ortak bir	-	-

Hitaplar/Devletler	Rusya	Çin	ABD	AB
		yatırım programının etkili şekilde uygulanması gerekmektedir.		
2018, 10 Ocak	-	-	-	-
2018, 5 Ekim	Kazakistan'ın Rusya Federasyonu'yla ilişkileri, devletlerarası ilişkilerin standardıdır.	Çin Halk Cumhuriyeti ile kapsamlı stratejik ortaklık kademeli olarak gelişmektedir. Kuşak ve Yol Programı, Çin'le ilişkilerimize yeni bir ivme kazandırmıştır.	Ocak ayında Washington'a yaptığım ziyaret ve Başkan Donald Trump ile müzakerelerim esnasından 21. yüzyılda Kazakistan ve Amerika Birleşik Devletleri arasında genişletilmiş stratejik ortaklığa yönelik mutabakata vardık.	En büyük ticaret ve yatırım ortağımız olan AB ile dinamik iş birliğimizi sürdüreceğiz.

ÖZGEÇMİŞ

Artur UTEBAYEV, 2003-2007 yılları arasında Kazakistan'ın başkenti Astana'da Eurasian National University, Yabancı Diller Bölümünde lisans öğrenimi görmüştür. University College London'da (İngiltere) Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Politikası Bölümünde 2010 yılında sunduğu "E-government as a Corruption Tackling Tool in Kazakhstan" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 2015 yılında YTB Türkiye Bursları Programı kapsamında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda doktora programına başlamıştır. 2020 yılından beri Astana'daki (Kazakistan) M.Narikbayev KAZGUU Üniversitesinde öğretim görevlisidir ve Uluslararası İktisat Okulu'nun dekan yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk sahibi olan Artur, Kazakça, Rusça, İngilizce ve Fransızca bilmektedir.